Antilliaanse Cahiers. Jaargang 4

bron
Antilliaanse Cahiers. Jaargang 4. De Bezige Bij, Amsterdam 1960-1961

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_ant003196001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

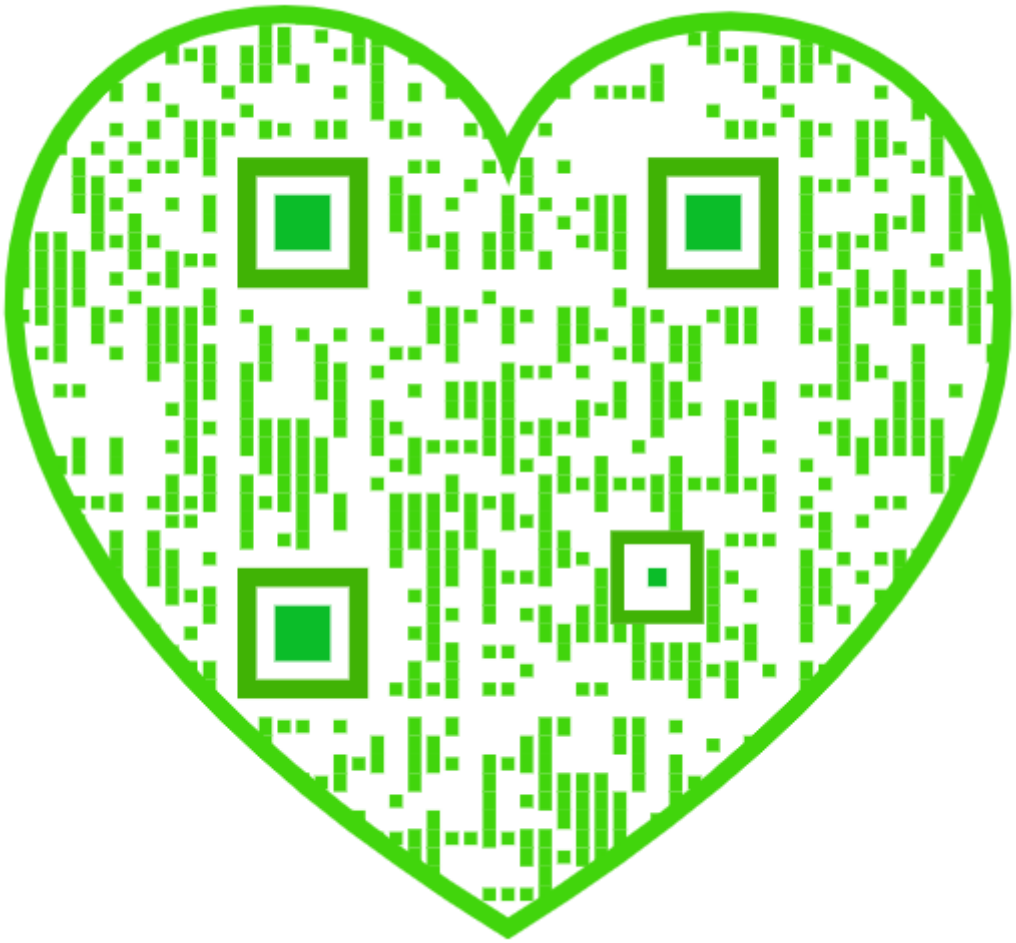

Nummer 1-4

John De Pool
Zo was Curaçao

John de Pool werd in 1873 op Curaçao geboren en stierf in 1947 in Panamá. Onder de Zuidamerikanen heeft hij voornamelijk naam verworven door zijn groot aantal geschriften over Simon Bolivar en diens tijd- en strijdgenoten. Onder de Curaçaoënaars is hij in de eerste plaats bekend als schrijver van Curaçaose herinneringen die thans voor de eerste maal in het Nederlands worden gepubliceerd.
Deze vertaling, die de gehele vierde jaargang van de 'Antilliaanse Cahiers' beslaat, is tot stand gekomen in samenwerking van Prof. Dr. J.A. van Praag en Henk Dennert, die in het bizonder voor de vertaling, en W. Chr. Rohde en Cola Debrot, die in het bizonder voor de bekorting en verduidelijking van bepaalde passages hebben zorg gedragen.

Voorwoord

John de Pool werd in 1873 op Curaçao geboren en stierf in 1947 in Panama. Hij behoort tot de gelukkige uitzonderingen, die twaalf ambachten hebben uitgeoefend zonder zich verplicht te achten dertien ongelukken te begaan. Hij had een groot aantal belangstellingen, waarvan enkele gerust tot de amateuristische hobby's kunnen worden gerekend. Hij heeft in de Zuidamerikaanse republieken vooral naam verworven als kenner van de geschiedenis van Bolívar en diens tijd- en strijdgenoten, maar op Scharloo op Curaçao was hij vooral bekend als meester in de schermsport, terwijl hij tevens met wisselend succes de schilder- en beeldhouwkunst heeft beoefend. In Panama heeft hij gedurende de laatste jaren van zijn leven hoofdzakelijk in zijn onderhoud voorzien als eigenaar van een atelier waar fotoclichés voor de dagbladpers werden vervaardigd. Hij heeft daarbij, soms om den brode en soms om redenen van studie, maar in bepaalde gevallen ook uitsluitend uit nieuwsgierigheid of om het toeristisch genoegen, langdurige reizen gemaakt, die zich over het gehele Caribische gebied en een groot deel van het Amerikaanse continent uitstrekten. Hij voelde zich evengoed thuis in New York, Mexico of Havana als in Panama of op Curaçao. Hij behoort tot de kleurrijkste figuren die gedurende de eeuwwisseling uit de Curaçaose gemeenschap zijn voortgekomen.

Ik mag volstaan met deze korte samenvatting van De Pool's zwerftochten, naar de geest niet minder dan naar den lijve, om aan te tonen in hoeveel landen hij heeft gewoond, in hoeveel kringen hij heeft verkeerd en met hoeveel bijltjes hij heeft gehakt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat men in ge-

sprekken met personen, die hem van nabij hebben gekend, de meest uiteenlopende en soms zelfs tegenstrijdige karakteriseringen te horen krijgt. Het is nu eenmaal zo, dat persoonsbeschrijvingen de beschrijver ten minste even sterk karakteriseren als de beschrevene. Toch zijn er bepaalde wezenstrekken, hoe vaag ook, die telkens weer in de gesprekken over ‘el maestro de Pool’ terugkeren. Men heeft het telkens weer over zijn lange haren, zijn ‘artiestenmanen’ zoals men nader pleegt toe te lichten, en zijn levendige geest, waarvan de neiging tot uitbundigheid meestal door een weemoedige humor werd getemperd.

Deze artistieke trekjes, als ook de bovenvermelde lotgevallen, komen zeer wel overeen met het beeld, dat wij ons uit zijn geschriften, en met name zijn Curaçaose herinneringen, vormen. Hij behoort tot een sociale groep, die men speciaal in Latijns Amerika en het Caribisch gebied aantreft, de groep van de ballingen, ‘los exilados’. Deze ballingschappen, al dan niet vrijwillig aanvaard, zijn niet alleen het gevolg van de politieke constellatie, waardoor het voor bepaalde figuren levensgevaarlijk kan zijn zich op vaderlandse bodem te wagen, maar ook van de economische situatie, waardoor het voor velen een noodzaak wordt een werkkring buitenslands te zoeken, waar zij onwillekeurig bepaalde eigenaardigheden van de politieke ballingen overnemen. De geëxileerden kunnen elkaar bij de eerste oogopslag herkennen, in de plaatselijke bibliotheek, het al dan niet verzorgde park, de collectieve taxi's of de nachtelijke gelegenheden van de Caribische eilanden of de noordelijke of zuidelijke metropolen, waar zij een toevlucht hebben gezocht. Zij vormen de bekende kolonies van dandy's, vagebonden en andere personages met macchiavellistische, intellectuele of artistieke inslag, die in de eerste plaats de gevoelens

van heimwee met elkaar delen. Het is zonder twijfel juist, dat zij niet alleen door heimwee worden gedreven en dat zij zich de 'pleasures of exile' niet laten ontgaan, maar het is evenzeer juist, dat zij vroeg of laat de ervaring opdoen, dat de genoegens van de aanwezigheid in vreemde, verre landen het tenslotte afleggen tegen het groeiende gemis van de eigen omgeving of m.a.w. dat men noodlottigerwijs naar zijn oorsprong wordt teruggezogen. In ieder geval was dit het lot van John de Pool.

Het heimwee heeft een zeer belangrijke rol in zijn leven gespeeld, en wel op tweeërlei wijze. Om te beginnen heeft hij herhaaldelijk zijn geboorte-eiland voor langere of kortere tijd bezocht. Toen de gebreken van de ouderdom het hem onmogelijk maakten aan deze aandrang des harten gevolg te geven, heeft hij troost gezocht in het optekenen van zijn mémoires. Wij zouden kunnen zeggen, om in de fatalistische stijl van John de Pool te blijven, dat wij culturele activiteit voor een belangrijk deel aan de gebreken van de ouderdom moeten toeschrijven. Het is aan de insufficiëntie van de fysieke kwaliteiten, dat wij het bestaan van mémoires en in ieder geval ook de herinneringen van De Pool te danken hebben, met al de bijzonderheden en eigenaardigheden van dit literaire genre.

Het valt niet moeilijk de wisselwerking tussen het persoonlijke en het onpersoonlijke, die zich in alle mémoires in meer of mindere mate manifesteren, ook in de herinneringen van De Pool aan te wijzen. Het persoonlijke element is om te beginnen verweven met de suggestie die van de titel uitgaat: 'Del Curazao que se va', 'van het Curaçao dat voorbijgaat', 'van het verdwijnende Curaçao'. Wij bevinden ons in het klimaat van de schaduwen van gisteren en eergisteren of van morgen en overmorgen. Shadows move amongst us. Scha-

duwen infiltreren onze rijen of, mogelijk ook, zijn wij het die in het niemandsland van schim en schaduw dwalen. De echo van de titel klinkt in het gehele boek door, met name in de aanhef of de slot-moraal van een groot deel van de vierenzeventig hoofdstukken, terwijl hij ook zonder duidelijk aanwijsbare reden in bepaalde zinnen en zinsneden doordringt om er onderdelen van, een zekere melancholieke tint te geven. Men vindt de eigenzinnigheid van zijn 'aller-individueelste expressie' ook in de eigenaardigheden van zijn compositie en stijl, waarin zorgvuldigheid en achteloosheid, vaardigheid en stunteligheid elkaar voortdurend afwisselen en waarbij mooischrijverij slechts voorkomt waar aan Latijnse zucht tot retoriek wordt toegegeven.

De vierenzeventig hoofdstukken zijn als een geheel geconcipieerd. Men vergist zich als men zich door een bedrieglijke indruk op het eerste gezicht zou laten misleiden en zou menen, dat deze hoofdstukken zonder innerlijke of zelfs onderlinge samenhang zouden zijn geschreven. De compositie is duidelijk. De auteur behandelt eerst de zeden en gewoonten van het land om via een overzicht van de plaatselijke personages en situaties over te gaan tot de problematiek en perspectieven van het eiland. Zijn compositie beschrijft m.a.w. een opwaartse vlucht (een diagonaalvlucht zou men in schilderstermen zeggen) van het singuliere naar het universele of, in het Hollands, van het bijzondere naar het algemene. Maar deze opzet, die duidelijk naar voren treedt, wordt door een andere opvatting doorkruist die de goede verstaander evenmin zal ontgaan. De hoofdstukken worden ook als afzonderlijke eenheden uitgewerkt, alsof zij op zichzelf voor publikatie zijn bestemd, met het gevolg dat bepaalde passages nodeloos (althans nodeloos volgens de oorspronkelijke conceptie) worden

herhaald. Als een sprekend voorbeeld hiervan kan gelden het bezoek aan Curaçao van het Spaanse eskader onder commando van Admiraal Cervera, dat kort daarna door de Amerikaanse vloot in Cubaanse wateren werd vernietigd. Dit bezoek, met de ontroerende afscheidswoorden van de Spaanse admiraal, wordt uitvoerig in een afzonderlijk hoofdstuk behandeld (‘Admiraal Cervera op Curaçao’), maar keert enige bladzijden verder terug, zij het iets minder uitvoerig, in het hoofdstuk ‘Mariniers aan de wal’. Men stuit niet alleen op compositionele maar ook op stilistische onachtzaamheid - of moet men spreken ‘van er maar op los schrijven’? -, grotendeels een gevolg van het feit dat De Pool liever aan de gevaren van de spontaniteit dan aan de braafheid van het formalisme wenste te offeren. Bepaalde gedeelten zijn met bijzondere zorg geschreven, andere verkeren nog in het stadium van ongeacheveerde notities. Hij weet dan ook niet altijd een onjuiste weergave der feiten en onnauwkeurigheid van redactie te vermijden, die niet uitsluitend, zoals De Pool zich verontschuldigt, aan het gemis van de benodigde naslagwerken moeten worden geweten. Ik moet hier nadrukkelijk op wijzen dat de vertalers een hoogst enkele maal ‘en passant’ een onjuiste weergave der feiten hebben gecorrigeerd, maar dat zij zich angstvallig onthouden hebben van enige aantasting van de waardering der feiten door de auteur. Onjuiste weergave en waardering der feiten, het spreekt wel van zelf, leveren als zodanig geen moeilijkheid op voor de vertalers; voor vertaling blijft het eender of Stevenson een Engels (Schots) auteur is en niet Amerikaans, zoals wij in het hoofdstuk ‘Sjon Davy Ricardo’ kunnen lezen; of wij al dan niet gerechtigd zijn het geschil tussen gouverneur Wagner en de procureur-generaal dr. Sassen voornamelijk aan een overmatig alcoholgebruik van laatstgenoemde toe te schrijven; en,

om een laatste voorbeeld te noemen, of het al dan niet geoorloofd is Bolívar op één lijn met Mozes of Christus te stellen. Veel meer moeilijkheid leverden de vage aanduidingen van een schetsmatige redactie op. Het gaat dus niet alleen om een minder gelukkige woordkeuze, dat is meestal gauw genoeg verholpen; het gaat vaker om verwrongen zinsconstructies, waaruit de vertalers in vele gevallen zich niet anders kunnen redden dan door het doorhakken van de knoop, m.a.w. door de feiten met eigen woorden en eigen zinsconstructies weer te geven. Als illustratie zou ik de volgende twee voorbeelden willen aanhalen, die, het zij vooropgesteld, niet tot de moeilijkste hebben behoord. In het hoofdstuk ‘Admiraal Cervera op Curaçao’ kan men de volgende passage lezen: El plan de batalla, que iban a seguir, era atraer el más veloz de los cruceros españoles, simulando una huída, y siendo más potentes, distruirlo y así hundirlos en detalle, uno por uno.

De vertalers hebben gemeend de inhoud aldus te mogen weergeven: Het plan de campagne, dat uitging van de grotere gevechtskracht van het eigen schip, was de Spaanse kruisers door vluchtbewegingen uit de formatie te lokken en een voor een tot zinken te brengen.

In het hoofdstuk ‘Shemah Israel’ leest men de volgende alinea: Los discursos que se pronunciaron en el nuevo Oratorio y los artículos que se escribían en el periódico, son de gran valor literario, no solamente por sus temas, ya teológicos, ya filosóficos, sino también por el estilo, que acusaba grandes conocimientos literarios, en varios idiomas.

De vertaling werd als volgt geredigeerd: De redevoeringen, in het nieuwe bedehuis gehouden, en de artikelen, in bovengenoemd tijdschrift opgenomen, zijn bepaald van literaire waarde, niet alleen om hun onderwerpen, ten dele theologisch,

ten dele filosofisch, of om de indrukwekkende talenkennis, waarvan zij blijk geven, maar ook door de kwaliteit van hun stijl.

Ik meen met bovenstaande omschrijving en illustraties de schrijfwijze van De Pool, met haar typische ups and downs, voldoende te hebben gekenschetst.

Het algemene, niet-persoonlijke karakter van het boek wordt bepaald door de aard van de herinneringen die door De Pool te boek werden gesteld. Wij vinden hier niet, zoals De Pool ten onrechte insisteert, de persoonlijke herinneringen van de heer De Pool; wij vinden hier de onpersoonlijke herinneringen van de Curaçaose gemeenschap omstreeks de eeuwwisseling. Men leert uit deze herinneringen ternauwernood iets van de psychische structuur van de heer De Pool, maar daarentegen des te meer van de sociale structuur van de Curaçaose gemeenschap. Het zijn de herinneringen die de leeftijdgenoten van de auteur gemeenschappelijk hebben bezeten. Het is niet uit dit boek, dat wij voor het eerst hebben kennisgenomen van deze fin de siècleverhalen; wij kenden ze reeds lang uit de mond van meer of minder spraakzame familieleden op meer gevorderde leeftijd. Zij waren ons soms bijna letterlijk in de gegeven versie bekend, zoals in het geval van de Affaire Sassen, de viering van de honderdste geboortedag van Bolívar en de gebeurtenissen rondom de 30% additionele rechten van Guzmán Blanco. Voor de Curaçaoenaar behoort dit werk, zowel door zijn persoonlijke toon als zijn onpersoonlijke herinneringen, zonder twijfel tot het meest aantrekkelijke, dat de literatuur van de ‘Spaanse School’ met haar romantische inslag heeft voortgebracht.

De vertalers hebben getracht zoveel als mogelijk de eigenaardigheden van De Pool's stijl te behouden. Dit was niet

gemakkelijk. Het begon al met de titel waarvan de letterlijke vertaling een hopeloze concurrentie zou aangaan met Louis Couperus, die immers voor een van zijn belangrijkste romans de titel had gekozen: ‘Van oude mensen, de dingen, die voorbijgaan’. De vertalers moesten er zorg voor dragen dat het nostalgisch accent niet geheel verloren ging en dat een juiste mixtuur werd verkregen van helderheid en vaagheid of, zo men wil, vlotheid en stunteligheid. Zij werden herhaaldelijk met de vraag geconfronteerd of zij bepaalde passages zouden schrappen, om nodeloze herhaling te voorkomen; of zij een bepaalde volzin zouden herschrijven of een bepaalde woordkeuze zouden herzien. In sprekende gevallen was de beslissing niet moeilijk, maar in twijfelgevallen blijft men twijfelen, dat is nu eenmaal de eigenaardigheid van de twijfel, ook als men zich verplicht geacht heeft zijn keuze te bepalen.

Ik vlei mij niet met de hoop, dat wij in alle gevallen een juiste keuze hebben gedaan of dat wij m.a.w. een feilloze vertaling hebben geproduceerd, maar wel meen ik de verwachting te mogen koesteren, dat wij met dit werk het ‘verdwijnende Curaçao’, dat tot de beginperiode van onze geschreven literatuur behoort, ook voor de Nederlandse lezers toegankelijk hebben gemaakt.

COLA DEBROT

Kingston, Jamaica, 10/11 september 1960

Zo was Curaçao
Bladzijden uit het 'Boek van mijn Herinneringen'

Inleiding

De tijd gaat voorbij en wij mèt hem. Mèt ons verdwijnen de gewoonten, de gebruiken en al die andere dingen die aan ónze tijd zijn aantrekkelijkheid gaven. Evolutie is onvermijdelijk en de vooruitgang een Juggernaut die alles onder zich vertrapt. En zo moet het ook zijn: het leven hernieuwt zich voortdurend en zelfs de dood betekent geen stilstand want tenslotte is hij niet meer dan één van de fasen van het levensproces.

Om ons ervan bewust te zijn, dat er een bepaald Curaçao aan het verdwijnen is, behoeven wij onze gedachten slechts een aantal jaren terug te laten gaan; dan zien wij, dat ondanks de traagheid waarmede veranderingen zich te onzent schijnen te voltrekken, de evolutie niet is tegen te houden, dat het Curaçao van gisteren bezig is plaats te maken voor dat van morgen, dat gewoonten en typische gebruiken worden vervangen door andere, nieuwe. Zonder te trachten de voor- of nadelen, de gemakken of ongemakken, die de gewijzigde toestanden meebrengen onder de loep te nemen, schrijf ik de volgende bladzijden als zuiver persoonlijke herinneringen aan de dingen, die ik heb gezien en gehoord en die tot dusver in het archief van mijn geheugen lagen opgestapeld. Trouwens als men zo ver gevorderd is dat men op een halve eeuw kan terugzien, is de waarde van herinneringen niet in geld uit te drukken. Ze is alleen te vergelijken met de voorbereiding en

afwachting van de jeugdjaren waarin alles couleur de rose lijkt. Diegenen uit mijn tijd, die evenals ik of misschien nog beter de toestanden hebben gekend, die ik wil beschrijven, zullen ongetwijfeld de tijd uit mijn herinneringen kunnen meebeleven. En de jongeren, voor wie op dit ogenblik het leven begint, zullen aan de hand van deze persoonlijke aantekeningen vergelijkingen kunnen maken en kunnen nagaan of Curaçao erop vooruit is gegaan of niet.

Ik beschik te mijner oriëntatie over geen officiële gegevens noch over een historisch werk; ik vertrouw slechts op mijn geheugen, hier en daar aangevuld met wat feitenmateriaal mij door vrienden verschaft. En daarom zal ik ongetwijfeld chronologische vergissingen maken, talrijke anachronismen begaan en namen en data dooreenhalen. Maar de lezer moet mij dit maar niet euvel duiden; het doet mijns inziens in feite niets af aan de waarde van mijn vertellingen. Wel voeg ik aan deze aantekeningen enkele zuiver-historische hoofdstukken toe; de gebeurtenissen, daarin opgetekend, speelden zich làng voor mijn tijd af. En hoewel ik er over heb horen spreken, zou ik over die gebeurtenissen toch niets belangrijks hebben kunnen schrijven, wanneer ik ze niet, door het naslaan van geschiedkundige gegevens, bevestigd had gezien. Maar ook de documenten over deze gebeurtenissen zijn schaars, zodat het mij niet zal verwonderen als er in deze hoofdstukken eveneens chronologische onjuistheden voorkomen. In ieder geval zal dit boek aan zijn doel hebben beantwoord wanneer het de lezer een tijdje aangenaam bezighoudt en hem, voor zover hij het niet kent, een inzicht geeft in het Curaçaose leven van een halve eeuw geleden.

Tenslotte wil ik nog over de voldoening spreken, die het schrijven van dit boek mij heeft bezorgd. Daardoor heb ik mijn

mening bevestigd gezien dat, wanneer ons haar grijs is geworden, rimpels ons voorhoofd hebben doorploegd en teleurstellingen ons hart hebben gebroken, de herinnering een ware wederopstanding voor ons kan betekenen.

JOHN DE POOL

Panama City, 1935

Het leven in die dagen

Men zou het Curaçaose leven van een halve eeuw geleden ‘idyllisch’ kunnen noemen. Ontegenzeglijk was het patriarchaal, genoeglijk en rustig. Ondanks de verscheidenheid van kringen die door bijzondere gevoelens of bepaalde affiniteiten clans vormden, bestond onze gemeenschap uit één grote familie. Vrienden waren intieme vrienden en ze bewezen elkaar wederkerig diensten, volkomen belangeloos en alleen maar door een behoefte daartoe gedreven. Het was niet denkbaar, dat men vrienden de handtekening onder een borgtocht weigerde. Men vond het onwaardig kwitanties te vragen. Het gegeven woord betekende meer dan een pak ondertekende en gezegelde documenten.

Vele mensen waren maanden aan huishuur verschuldigd; ik zou, met naam en toenaam, personen kunnen noemen die twintig jaar en langer in huizen van ons woonden en er nooit aan dachten één cent te betalen. Nu de gewoonten plotseling totaal veranderd zijn, biechtte me een oudhuurder van ons op, dat hij, hoewel hij protestant was, iedere keer wanneer hij over een ‘fuerte’, rijksdaalder, beschikte, daarvan een mis had laten lezen voor de zielerust van mijn overleden vader, omdat deze hem jarenlang geen huur had laten betalen.

Ik wil niet ingaan op de bruikbaarheid van dit systeem, hoewel ik, met alle eerbied voor de gewoonten van mijn ouders, wel wil opmerken, dat deze ongeïnteresseerdheid ons, naast andere verliezen, minstens één huis moet hebben gekost. Maar... er bestond toen ontegenzeglijk goede trouw! Het gezinsleven voltrok zich in een sfeer van de meest volstrekte eerbied voor gevestigde conventies. De eerbied voor de ouders

was diep en oprecht, al was hij niet zo spectaculair als die der Spaans Amerikanen van die tijd. Men at op vastgestelde tijden tezamen met het gehele huispersoneel. Het kwam toen niet voor, dat ieder at op het uur, dat hem goeddacht. De vader, die aan het hoofd van de tafel zat, begon het gesprek nadat de moeder, die links of rechts van hem was gezeten, het eten had opgediend. En niemand haalde het in zijn hoofd van tafel op te staan, voordat de vader daartoe het teken had gegeven.

De grootste dag in het leven van een jongeman was het moment waarop hij - hij was dan al over de vijfentwintig(!) - toestemming kreeg om in gezelschap van ouderen te roken en op dansfeesten alcohol te gebruiken. Men ging vroeg naar bed en de kinderen, ook al waren ze meerderjarig, moesten op zijn laatst om elf uur thuis zijn. De dochters bleven thuis, behalve wanneer er dansfeesten waren of de gehele familie op visite ging of uit wandelen. Het familie- en vriendenbezoek was erg in zwang. Ontvangsten waren eenvoudig. De meisjes maakten er zich niet voor op, hoewel het gewoonte was 's middags te baden en schone kleren aan te trekken.

Uit deze bezoeken kwamen ook de huwelijken voort. De ouders ontdekten natuurlijk spoedig wanneer de liefde in het spel was en wanneer niets een eventuele verloving in de weg stond, stemden zij er in toe dat de jongeman in kwestie op bezoek bleef komen. Leek het hun echter beter, dat de verhouding werd afgebroken - dit gebeurde niet zo erg vaak, want aan minder gewenste personen werd meestal vroegtijdig het huis ontzegd - dan vroegen zij de jongeman heel beleefd zijn bezoeken te staken.

Wanneer de meisjes uit school kwamen, gingen zij naar een zg. ‘skool di cose’, een naaischool, terwijl de jongens meestal naar een werkplaats werden gestuurd. Het meisje werd op deze

manier voorbereid om het huishouden te kunnen doen en haar eigen kleren te maken, terwijl de jongen een ambacht leerde dat hem bij zijn latere functie in de handel van nut zou zijn. Terloops zij hier opgemerkt, dat de vrouwenkleren in die tijd bijna altijd van goedkope stoffen werden gemaakt en men zich alleen voor het theater en voor speciale gebeurtenissen de weelde van satijn, zijde en fluweel veroorloofde.

De mooie maannachten waarin Curaçao zo rijkelijk deelt, noodden tot avondwandelingen en dikwijls kon men in die tijd op Pietermaai, Scharloo en Otrabanda gehele families tegenkomen, eenvoudig gekleed, de mannen met ‘pechi’, een pet, op, die rustig wandelend van de pracht van Vrouwe Luna genoten.

Het sociale leven was geanimeerd, maar men hield bijeenkomsten en dansfeesten altijd thuis; vandaar de grote zalen in elk oud Curaçaos huis en zelfs in de half-moderne woningen. Verjaardagen behoorden tot de meest gevierde feesten en een onmisbaar onderdeel van het sociale leven was dan ook het boekje, waarin alle geboortedata van vrienden en familieleden stonden opgetekend. Op zo'n verjaarsfeest ging het altijd opgewekt en genoeglijk toe. Ook een verloving of, zoals het in het Papiamento heet, het ‘doenamentoe di man’ - het geven van de hand - werd met een uitbundig feest gevierd. De huwelijksfeesten daarentegen verliepen bijna altijd vormelijk; er werd niet bij gedanst.

Bij deze feesten stonden kleine hoeveelheden drank op een tafel, meestal een fles brandy, een dozijn flesjes bier en altijd de zg. ‘Orgeat’, een in Frankrijk gefabriceerde orgeade van amandelen; dronkenschap kwam zelden voor.

In die tijd kon men op twee plaatsen ijsjes kopen, nl. bij ‘Chein’, onder het tegenwoordige Hotel Americano, en bij ‘Tein’ naast de huidige Botica de Lannoy in de Breedestraat op

Otrabanda. Ik herinner mij dat onderaan de trap, die de entree naar laatstgenoemde ijssalon vormde, een verlichte ronde schijf was aangebracht, waarop stond: ‘Senòres: al helado, al chocolate y al café’, hetgeen betekent: ‘Heren, komt u hier te goed doen aan ijs, chocolademelk of koffie’.

Over de huwelijken valt slechts weinig op te merken. Het sluiten hiervan gebeurde heel eenvoudig; het burgerlijk huwelijk werd bijna altijd voltrokken in het huis van de bruid, waarheen de ambtenaar van de Burgerlijke Stand zich begaf om het huwelijkscontract te laten ondertekenen. Men kon huwelijken sluiten in of buiten gemeenschap van goederen; later liepen ze vaak uit in een warwinkel van misverstanden. Ik heb gehoord, dat alles nu eenvoudiger en duidelijker geschiedt.

Verlovingen en begrafenissen verdienen wel een apart hoofdstuk. Bij sommige gelegenheden kwamen alle familieleden bij elkaar, zo b.v. op Kerstavond, waarbij ook werd gedanst. Op Oudejaarsavond was het gewoonte, dat het gehele gezin in de kamer bijeen was, waarbij zich tegen twaalf uur ook het huispersoneel voegde. Zo gebeurde het tenminste bij mij thuis. Om twaalf uur omhelsde iedereen iedereen en dan bracht mijn vader een heildronk uit op het Nieuwe Jaar, hetgeen altijd zonder mankeren gebeurde met ‘Cacao Chouvat’, een zachte likeur, die als voornaamste bestanddeel chocolade bevatte.

Wat wij aten en dronken

Het Curaçaose volk is altijd wat zijn voedsel betreft sober geweest. Dit vloeit zonder twijfel voort uit het feit, dat de natuurlijke bronnen van het eiland nooit overvloedig genoeg zijn geweest om gastronomen te kweken. Daar komt bij, dat, hetzij noodgedwongen, hetzij door zijn aard, het volk over het algemeen betrekkelijk weinig, maar altijd goede kost, at. Wij kunnen met zekerheid zeggen, dat het volksvoedsel bij uitstek altijd de typische 'funchi' is geweest. Zowel op de rijkste als de eenvoudigste tafel trof men haar in grote hoeveelheden aan. Hoewel enigszins anders toebereid, lijkt de 'funchi' het meest op de Italiaanse 'polenta'. Het is een typisch Indo-Amerikaans gerecht. Ik vermoed, dat de reden, dat de 'funchi' volksvoedsel is geworden, ligt in de omstandigheid, dat er veel maïs- en weinig of geen tarwemeel was en dat men het bakken van brood nog niet kende. Op het Indo-Amerikaanse vasteland vervangt de 'arepa' - een zoutloze pannekoek, in ieder land op een andere wijze bereid - vandaag de dag nog geheel of gedeeltelijk het brood.

Bij ons is de invloed van 'funchi' nog groter geweest; zij vormde de basis van onze voeding. Ik zeg: vormde, want zij is aan het verdwijnen, nu onze voeding zich meer en meer is gaan aanpassen aan de buitenlandse keuken, terwijl daarbij over het algemeen weinig aandacht werd besteed aan predispositie voor bepaalde ziekten. Misschien komt het wel hierdoor, dat ziekten, als gevolg van ondoelmatige voeding, bij ons zijn toegenomen en suikerziekte, spijsverteringsstoornissen e.d. zo algemeen zijn geworden en zulke funeste gevolgen hebben. Het volksvoedsel was de 'funchi koe giambo' of 'koe cadusji', een geluk-

kige combinatie, die, om in de taal der moderne wetenschappen te spreken, een grote dosis vitaminen bevatte, nodig om de verschillende vitale organen goed te doen functioneren. Ons volk, niet op de hoogte van deze goede eigenschappen, apprecieerde het alleen maar om de smaak en omdat het goedkoop en gemakkelijk verkrijgbaar was. ‘Giambo’ en ‘cadusji’ werden niet alleen door de gewone man graag gegeten, maar ook door de hogere klassen. En zij zijn inderdaad lekker, hoewel het uiterlijk om verfijning vroeg. Bij het bereiden ervan werden gezouten Amerikaans vlees en gerookte vis gebruikt. De ‘giambo’ van Curaçao is om zo te zeggen een primitieve; de in de Verenigde Staten zo geliefde ‘ochro’, langer van vorm en nooit zo dik, is verfijnder. ‘Gumbo soup’ en ‘chicken gumbo’ zijn eveneens geliefde gerechten. In Zuid-Amerika kent men deze ook, maar men eet ze daar in kleinere hoeveelheden, waardoor ze minder slijmerig worden. Onze Venezolaanse buren gaven dit gerecht de aardige naam van ‘pelota con baba’ (slijmbal), gezien de bolvorm van de ‘funchi’ en het slijmerig aspect van de ‘giambo’.

De beste jager mist wel eens een schot, luidt een Spaans gezegde, en ik haal dat met opzet aan, wanneer ik me herinner hoe dr. Rodolfo Lenz in zijn geleerd en interessant werk over het Papiamento, bij het nagaan van de oorsprong van onze woorden, van zijn onkunde omtrent het woord ‘giambo’ blijk geeft. Het kan zijn, dat men de ‘giambo’ noch in Chili noch in Duitsland kent, maar dan toch zeker in de Verenigde Staten, Trinidad en Jamaica, en ik veronderstel op alle Antillen. Maar de ‘cadusji’, het merg van de cactus, heb ik alleen op Curaçao op deze wijze zien eten. In Mexico heb ik het op een andere manier toebereid gezien. Het merg werd daar tot dunne schijven gesneden, in azijn gedrenkt en vervolgens tot een sla ge-

maakt, of een soort ‘pickle’. Toen ik het in Medellín, in Columbia, opgediend kreeg, had het ook een scherpe smaak en bleek mij dat er ook peper aan was toegevoegd. Ik ben er zeker van, dat men in Mexico hiervoor niet de cactus neemt, maar de ‘jefrouw’ of tuna, hoewel ik niet zeker weet of men er de tuna zonder naalden voor gebruikt, die welig in dat land groeit en veel door het vee gegeten wordt. Op Curaçao zag ik enige van deze struiken op de plantage ‘Chincho’ van Jojo Maal.

Men hield ook veel van ‘bonchi’, een verzamelnaam voor allerlei soorten bonen. Deze werden voor het merendeel uit het buitenland geïmporteerd. Men heeft ‘jamanica’ proberen te verbouwen, maar het schijnt dat gebrek aan water de zaak aanzienlijk bemoeilijkt. Het meest hield men van de ‘wowo pretoe’, de zg. zwartogige bonen. Deze werden tot moes gestampt, terwijl er tegelijkertijd ‘carni sa’, gezouten vlees, in verwerkt werd. Bij het maken van ‘funchi’ voegde men deze bonen erbij en nog een rode of gele peper, die sierlijk de top kroonde; dan werd hij ‘toe-toe’ genoemd. Doet men bij deze ‘wowo-pretoe’ nog wat pinda's - beide evenwel goed gekookt - dan krijgt men de ‘mangusa’, een kostelijke lekkernij. Wanneer het jaar goed is en er veel regen is gevallen, kan men op een goede oogst van ‘konkombre’ (komkommer), ‘sneifbonchi’ (snijbonen) en ‘calbas largoe’ (lange kalebas) rekenen, die naar het gebruik tot een ‘stew’ (moes) worden gekookt en altijd met ‘funchi’ worden gegeten. Papaya, ‘calaloe’, ‘colo’ (kool) en andere groentesoorten, die soms aan de markt waren, ontbraken evenmin op ons nationale menu. Zou men op Curaçao jaargetijden kennen, waarin men zeker op regen kon rekenen, dan zou het grootste deel van de bevolking waarschijnlijk vegetariër zijn, daar de groente - helaas zo schaars op ons eiland - erg intrek is.

Zoals dat op een eiland haast vanzelf spreekt, speelt de vis

een belangrijke rol bij de voeding. De Curaçaoenaar had altijd naast de hoofdschotel een schaal vis, van de ‘boenit’ of ‘drade’ - die vele ponden weegt en vaak meer dan een meter lang is - tot de heel kleine, microscopische ‘pisketji’, die per maat wordt verkocht. In die dagen en tot het begin van de oorlog was vis goedkoop en overvloedig. Men viste in kleine ‘canoas’ - kleine smalle één- à tweepersoons vissersbootjes - die zich ongelofelijk ver uit de kust waagden en volgeladen met een onwaarschijnlijke verscheidenheid aan vissoorten terugkeerden. Deze vis was van goede, soms zelfs verrukkelijke kwaliteit. In de baaien, evenals langs de zuidkust waar het water laag was, viste men met fuiken. Ik geloof, dat dank zij het initiatief van gouverneur De Jongh langzamerhand de ‘canoas’ plaats moesten maken voor zeilboten. Ik heb niet voldoende gegevens om met zekerheid te kunnen zeggen of dit de visvangst heeft bevorderd of niet, maar ik weet wel dat ik bij mijn terugkeer op Curaçao na een afwezigheid van meer dan vijfentwintig jaren, tot de ontdekking kwam, dat de vis, voor wat zijn prijs betreft tenminste, van de diepte van de zee tot de hoogte van de wolken was gestegen en dat de visverkoopsters hun waar op de markt luid aanprezen (gekleed in ‘crêpe de chine’ of ‘voile’). De welvaart had haar intrede gedaan.

Geitevlees vormde de belangrijkste vleessoort bij de maaltijden, zowel van de rijken als armen. De geit, die zich op ons rotsachtig eiland thuis voelt en er geen last van heeft, dat door de weinige regen de vegetatie schaars is en wij hem dus weinig te eten kunnen aanbieden, is een toonbeeld van levendigheid. Ondanks de karige voeding varen ze er wel bij en vermenigvuldigen ze zich zonder weerga. Hier en daar vindt men ook schapen, die zich wel gewend hebben aan onze schaarste, maar toch verre in minderheid blijven van de geiten. En voor mij als oude

Curaçaoenaar gaat niets boven een zachte geitebout, gebraden of zoals men bij ons zegt ‘gesmore’. Voegt men daar dan een grote homp goudgele of witte ‘funchi’ bij met veel dikke jus, dan kan men kaviaar en paté de foie gras van mij cadeau krijgen. Voor mij is een goede ‘pampoena’ (pompoen), ‘sopi di guyaba’ (guayavensoep) of ‘sopi di tamarejn’ (tamarindesoep) met ‘funchi di mai chiqui’ (funchi van kleine maïs) bijna even lekker als het fijnste menu van de meest verwende ‘gourmet’. Ossevlees werd altijd uit het buitenland geïmporteerd in de vorm van magere koeien, die men eerst, voor zover mogelijk, moest vetmesten alvorens ze te slachten. Ook de ‘yorki’, gedroogd, gezouten schapevlees uit Coro (Venezuela) of uit Barcelona (Columbia), evenals de ‘Waranawa’ en kabeljauw, kwamen uit het buitenland om ons voedselpakket aan te vullen. Een goede, vette ‘yorki’ met een homp ‘funchi’ is voor mij een delicatesse van de eerste rang.

Soms kom ik tot de conclusie, dat het feit, dat op Curaçao niet altijd het gewenste voedsel verkrijgbaar was, tot gevolg had, dat wij matig en bijna vegetarisch leefden. Wij gebruikten alleen het vlees van geiten en geiten zijn gezond en weinig vatbaar voor tuberculose; daarbij kwam nog vis uit open zee met een hoog fosforgehalte. Allemaal dus gunstige factoren in onze voeding, die werkelijk een zegen waren en ons lange tijd gezond en krachtig hebben gehouden onder de slechtste hygiënische omstandigheden, maar die wij destijds als een zware straf hebben beschouwd. Landen met groter materiële welstand konden ons toentertijd om onze gezondheidstoestand benijden. Het gemakkelijke transport, de noodzaak om een zich ontzaglijk snel uitbreidende bevolking van het nodige te voorzien, moesten wel verandering brengen in de voedselvoorziening en de bereidingswijze van de aangevoerde levensmiddelen. Maar de

vooruitgang op elk gebied bracht tevens nieuwe ziekten met zich mee en ons voedingssysteem leed eronder, evenals de gewoonten en zeden van onze patriarchale levenswijze.

Ik wil dit hoofdstuk niet beëindigen zonder het noemen van de ‘weboe 'i boebi’ te noemen, ei van de vogel ‘boebi’ met zijn donkergele, bijna rode dooier en een schaal, zwart gespikkeld als het geweten van een woekeraar. Met schuiten vol werden ze van de Roques-eilanden aangevoerd en direct bij aankomst aan marktvrouwen verkocht, die ze in grote manden op hun hoofd overal in de stad luidkeels aanboden, als ‘weboe di e para cantadó’, eieren van de vogel die zingt. Ik begrijp niet hoe men erbij komt, dat deze meeuwen zangvogels zouden zijn. Over het algemeen zingen zeevogels niet, omdat de natuur hun geleerd heeft dat boven de onmetelijke ruimte van de zee ieder lied verloren gaat en door niemand gewaardeerd wordt.

In de tijd, dat ik me een jager waande en veel over het meer van Maracaibo zwierf, heb ik van meeuwen alles geweten wat er van te weten was. Toen ik uit een voorbijtrekkende vlucht er eens een had neergeschoten, heb ik die voor de eerste en enige keer een ander geluid horen geven, maar dat was bepaald geen zingen, veeleer een schelle kreet van woede. De makkers van de gewonde meeuw, die ik in mijn wei-tas geborgen had, hadden zijn kreet gehoord en wierpen zich op me. Ik had geen tijd mijn geweer te gebruiken en, toen ik inzag, dat het nutteloos was om ze met de kolf weg te slaan, wierp ik uit welbegrepen eigenbelang de gewonde vogel op de grond en mezelf voorhoudend, dat verstand en beleid tot de hoofdkenmerken van de dapperheid behoren, trok ik me terug, niet op de manier van een overwinnaar, maar in gestrekte draf. Hier bij de Stille Oceaan zie ik ook veel van deze meeuwen, maar evenals elders zweven zij zwijgend over het water.

Onze nationale drank is zonder enige twijfel het water van de regenbakken. In de kroegen van Willemstad, ook wel ‘Slyten y Tappen’ genoemd, werd in mijn tijd slechte rum uit Venezuela en een tijdlang uit Sint Thomas verkocht. ‘Echte Schiedamse Genever’, ‘Dueblede Croon’, die door C. en H. Everts werden ingevoerd in rode kisten en gele kruiken - tezamen met een andere drank, waarvan ik me de merknaam niet herinner en die in vierkante flessen van bijna zwart glas kwam - waren de nectar van de altijd keet makende matrozen en soldaten. De aristocratische drank was ‘Cognac Martell’ en daarnaast de Spaanse en Franse wijnen, die in vaten en flessen kwamen. Het Duitse bier ‘Dorkat’ (fonetisch) en enkele Engelse soorten, ale en porter, voltooiden de lijst der dranken. De zaak van Laukin, een oude Duitser, bij ‘awa chiquitoe’ (klein water) en de ‘Beer salon’ op Otrabanda waren toentertijd de kroegen waar de betere stand naar toe ging.

Het regenwater voor de stadsbevolking werd altijd uit regenbakken gehaald en voor het platteland uit putten. Het water van de regenbak zou, hygiënisch bekeken, uitstekend geweest zijn, indien het opvangen en bewaren ervan door omstandigheden van buitenaf niet bemoeilijkt werden. Daar waren in de eerste plaats de daken, waarop gedurende de droge en winderige dagen veel stof kwam te liggen. En hoewel bij de eerste regenval het water niet meteen werd opgevangen, maar men het liet wegstromen om de daken op die manier schoon te wassen, waren er altijd toch wel organische stoffen, die, met het water, in de regenbakken terechtkwamen en daar micro-organismen ontwikkelden, die later door de mens verorberd werden. Toch hebben zich op Curaçao nooit endemieën voorgedaan of aandoeningen van maag en ingewanden, waarvan men zou kunnen zeggen, dat zij aan de regenbakken zouden kunnen

worden geweten, hoewel de aangeboren liefde van katten voor daken een voortdurende bedreiging vormt voor besmetting van het water.

Het is te begrijpen, dat regenbakken een bijzonder gewichtige rol speelden bij het bouwen van huizen. De afmetingen werden berekend naar de inhoud van vaten en men had er speciale experts voor. Een huis zonder regenbak was als een vrouw zonder borsten.[1] Aangezien de watervoorziening afhing van de regenval, werd de eerstgenoemde problematisch, wanneer de laatste schaars was. Het lijkt mij toe, dat het in mijn tijd regelmatiger regende; ik kan me tenminste geen periode herinneren, zo lang en zo verschrikkelijk droog als ik meegemaakt heb gedurende mijn laatste verblijf op Curaçao. Ook heb ik nooit gehoord, dat de regenbak van mijn huis ooit leeg was. De schaarste aan water voor het gebruik in huis buiten de stad bracht veel leed mee, omdat bij gebrek aan snelverkeer - waardoor het water tijdig in blikken had kunnen worden aangevoerd - het putwater voor alles gebruikt moest worden.

De putten, of beter gezegd de inhoud ervan, bevatte zoveel minerale zouten, dat het water bijna ondrinkbaar was in tijden van droogte. Ik herinner me, dat men vaak de mogelijkheid heeft bestudeerd artesische putten te graven, maar blijkbaar zonder resultaat. Wij hadden bovendien de bron van ‘Hato’, die weinig water gaf, maar waarvan men dacht, dat zij veel meer zou kunnen produceren. Gebeurtenissen, jaren later, bevestigden de voorspelling van mijn vader - vijftig jaar geleden gedaan - dat deze bron in tijden van droogte van weinig praktische waarde zou blijken te zijn. En ondanks de in de laatste tijd gebouwde distillatiebedrijven blijven de regenbakken nog altijd het reservoir bij uitstek van ons drinkwatersysteem.

1 de letterlijke vertaling zou luiden ‘als een vrouw zonder armen’.

De mode in mijn tijd

Hebt u wel eens iets leukers gedaan dan een foto-album doorbladeren met foto's van zo ongeveer een halve eeuw geleden? Deze albums behoorden ongeveer vijftig jaar geleden tot de modegrillen. Soms van echt, soms van imitatieleer, nu eens van groen, dan weer van rood pluche, met metalen versieringen of ook wel met een spiegeltje op het voorblad, werden deze archieven gebruikt om er de portretten van familieleden en vrienden in te verzamelen. Hoewel men tegenwoordig meer fotografiezaken heeft en men zich meer laat fotograferen, hadden foto's vroeger een andere betekenis dan nu. Vanaf de tijd van de ‘Daguerrotype’ - fotografie op een metalen plaat, waarbij het beeld alleen te zien was door een weerkaatsing van het licht - tot die foto's, welke gemaakt werden op het glanzende ‘Aristo’-papier - een produkt dat vijftig jaar geleden als het nieuwste snufje beschouwd werd - speelden zij in het sociale leven een belangrijker rol dan tegenwoordig, hoezeer de moderne wetenschap ze ook mag hebben vervolmaakt.

Het verdwijnen van deze portret-archieven toont duidelijk, dat niemand meer enige waarde hecht aan het verzamelen van foto's van anderen. En wanneer nog foto's gemaakt worden, is het voornamelijk voor paspoorten of alleen maar om een afbeelding van de ‘kleine’ in ‘engelen-kostuumpje’, de jongen in zijn uniform op het internaat, of het oude mannetje, dat niet zo lang meer in ons midden zal zijn, ergens in een la te weten. Maar het bewaren van portretten van vrienden en vriendinnen, van groepen die aan een bepaalde kring doen terugdenken, of aan gebeurtenissen, die van beslissende betekenis waren in het leven, ook dit was een gewoonte, die niet meer bestaat, zo min

als de welgemeende vriendschap van vroeger, die geest van eensgezindheid, van hechte kameraadschap, die bijna intieme band, die onze gemeenschap bijeenhield en er één grote groep van maakte.

Daarom bestaat het album niet meer als instelling van maatschappelijk belang. Maar op de door de tijd geelgevlekte vellen vertellen de door de jaren verbleekte portretten geschiedenissen, verhalen en gebeurtenissen, die nu eens in onze ogen tranen doen opwellen, ons dan weer doen glimlachen en soms plotseling in een schaterlach doen uitschieten.

Ik herinner me nog uit de tijd, dat ik heel jong was, de mode van het valse haar voor de dames, toen door opvulling een voorgebergte op het hoofd ontstond, waarover het echte haar in fantastische vormen werd gedwongen. Ik heb vaak gespeeld met die bergen haar, die uit Parijs kwamen. Ik heb ook nog de eenvoudige haardrachten meegemaakt, waarbij het haar in een omvangrijke wrong achter in de nek bijeengehouden werd. Later kwam de zg. 'pollina', die ze ook 'cerquillo', d.i. rondje noemden. 'Pollina' was zonder twijfel welsprekender, omdat daarmee de lok werd aangeduid, die men dikwijls op het voorhoofd van de tedere telgen van de geduldige ezelin ziet. Deze 'pollinas' konden ook kant en klaar worden gekocht. Zoals dat met iedere mode-vorm gaat, zagen sommige vrouwen er aanbiddelijk mee uit, terwijl anderen er aanmerkelijk minder aantrekkelijk door werden. Zo kwamen er uit Frankrijk ook eens krullen en vlechten met een paar kammen voor het haar op het achterhoofd. Ik zal nooit mijn ontsteltenis vergeten, toen ik als jongen de valse krullen van een vrouw door de straat zag vliegen, terwijl zij op de vensterbank van haar huis zat, speciaal om met haar haartooi te pronken. Zij had de krullen om haar wijsvinger zitten winden en weer losgelaten, maar de import-

krullen waren stug, lang gebogen als een houtkrul en weerspannig als een metalen veer. Ik herinner me dansavonden op de houten vloer van een tweede verdieping, waarbij op de maat van de dansmuziek de krullen van de vrouwen, die langs de muren van de zaal zaten, vervaarlijk meedansten.

Boven op die verschillende haartooien droeg men hoeden, die ons nu wel heel vreemd aandoen. Soms was het een plat ding met brede randen en een nogal lage bol, soms bestond het uit vleugeltjes, die op het bovenste puntje van het voorgebergte werden geplaatst. Andere hoofddeksels hadden brede randen met een grote hoeveelheid bloemen, vruchten, vogels of alle drie tegelijk, waaraan nog een breed lint van opzichtige zijde was toegevoegd. Wat de japonnen betreft, herinner ik me niet ooit crinolines te hebben zien dragen. Wel was de ‘polizón’ in mijn tijd nog in zwang. Crinolines vind ik niet lelijk, hoewel zij wel ongemakkelijk moeten zijn geweest; maar de ‘polizón’ heb ik nooit goed begrepen. Een bulkend kussen, door koordjes aan het middel vastgebonden, vergrootte het achtergedeelte van een vrouw en maakte het tot een soort zitplaats. Die dingen waren van stalen staafjes gemaakt, die met stof overtrokken en erg licht waren of zij bestonden uit een zak gevuld met watten of lappen en dan waren ze heel zwaar. En een dame voelde zich hevig gechoqueerd, wanneer men haar vertelde, dat haar ‘polizón’ was afgezakt. Ik heb het ook wel eens het ‘paquette inglés’, Engelse pakketje, horen noemen.

Verder was het de gewoonte om het middel zo in te rijgen in korsetten van ijzeren staafjes, dat het een minimale omvang kreeg. Ik weet gevallen, waarbij de kracht van een man werd ingezet om de bandjes van het korset zo samen te trekken, dat de gewenste wespentaille kon ontstaan. De mouwen van de japonnen waren een hoogst ingewikkelde zaak. Soms waren

ze bovenaan bol om bij de pols nauwtoelopend te eindigen, dan weer hadden zij de vorm van een schapepoot - zoals men ze ook wel noemde - of waren over de mouwen weer andere genaaid, die bijna tot op de knieën vielen; deze ‘dubbele mouwen’ vormden altijd een nachtmerrie voor kostuumnaaisters en huisnaaisters. De rokken, die nu eens onmatig breed waren, waren in een andere periode weer zo nauw, dat men ze ‘medio paso’ - halve stap - noemde, omdat er geen hele stap in kon worden gedaan. Ook hadden ze volants van het middel en in klokvorm in wel vier of vijf etages. Weer een andere keer werd van de hals tot op de schoenen voor versiering van voren een zeer lichtgekleurde stof gedragen, met veel en gevarieerde vormen, met aan weerszijden van boven tot beneden donkergekleurde stroken. Ik ben niet in het bezit van zo'n album met platen van rood of groen pluche, maar ik herinner me wel het laatste, dat ik gezien heb en waarin de geschiedenis van de klederdracht uit mijn tijd in de vergeelde afbeeldingen was vastgelegd. Zo belachelijk als ze nu lijkt, zo elegant vond men ze destijds.

Het volk ging niet zo gewillig met de modewijzigingen mee. Hoewel ik alleen de laatste dagen van de ‘saya koe yaki’, d.i. de rok en het jakje, heb gekend, weet ik dat dit de geliefde klederdracht in de slaventijd is geweest. Dit populaire kledingstuk bestond uit een lange klokrok en een jakje met lange, smalle mouwen en een recht, horizontaal decolleté, dat de schouders bijna bloot liet, en het jakje was zo kort, dat het iets boven het middel eindigde. Over de schouders werd, om de blootheid te bedekken, een doek gedragen, die gevouwen was in de vorm van een driehoek, waarvan het laagste punt midden op de rug viel; de andere twee uiteinden werden voor op de borst over elkaar geslagen en met een meer of minder kostbare

broche bij elkaar gehouden of eenvoudigweg aan elkaar vastgeknoopt.

De mode van het volk in mijn tijd bestond uit een jurk uit één stuk, het middel smaller dan de rest, gewoonlijk verder toegesnoerd met een gordel of sjerp. Als ik me goed herinner, werden de oude ‘yaki's’ bij bepaalde gelegenheden ook met korte of zonder mouwen gedragen. Maar de jurken hadden lange mouwen en een lange rok, waaronder bij festiviteiten verschillende stijfgesteven onderrokken gedragen werden, die over de grond sleepten en deze als het ware schoonveegden, waarbij een heerlijk ruisend geluid ontstond, tenminste in de oren van degene, die deze rokken droeg. Dit schurend geluid was zo doordringend, dat, wanneer een nachtmis reeds was begonnen, de vrouwen de kerk niet durfden binnenkomen en wanneer ze dit toch deden, de jurk wat optrokken, zodat de aandacht van de aanwezigen niet door het geritsel zou worden afgeleid. Maar bij andere gelegenheden lieten ze de rokken juist zoveel mogelijk ruisen en ritselen, zeker als ze dan van ieders aandacht waren.

De modes, die in die jaren de kleding van de vrouwen beinvloedden, gingen ongemerkt voorbij aan de grote massa, die jaren achtereen haar eigen gewoontes volgde. Maar ten slotte werd ook deze meegesleurd. De schelste en meest gevarieerde kleuren kwamen, de ‘perpoe’, een violetachtige kleur, die veel door het volk werd gedragen en radicale veranderingen werden aangebracht in de vrouwenkleding, één van de karakteristieken van ons volk.

Overal ter wereld is de kleding van de mannen minder onderhevig aan veranderingen. Toch herinner ik me de tijd, dat men graag een hoge hoed van grijs vilt droeg, soms van een soort dik haar, soms volkomen glad. Ook was er een zwarte

hoed met een heel hoge bol als een schoorsteen of met een heel lage bol en brede rand. Dan had men ze met rechte en met opgeslagen rand. Deze hoeden gingen jaren mee en het was grappig om tijdens begrafenissen of huwelijken - de enige gelegenheden waarbij ze gedragen werden - zo'n verzameling bijeen te zien van zo verschillend model en in zo verschillende tinten groen tengevolge van de ouderdom. De panama-hoeden werden veel gedragen en varieerden in vorm van zeer hoge en cilinderachtige bol met brede randen - deze werd in Columbia de ‘suaza’ genoemd - tot het hoedje met een uitermate kleine rand en een laag bolletje dat meer op een tortilla (Zuidamerikaanse pannekoek van maïs) leek.

De ‘camarita's’ van hard vilt, ook met een hoge, half-hoge of lage bol, kenmerkten elk een bepaald tijdperk. Tijdens mijn laatste bezoek aan Curaçao zag ik dat een enkeling nog zo'n hoed droeg en een vriend herinner ik me hierbij in het bijzonder; hij is onlangs gestorven en heeft een schat van vertellingen en herinneringen achtergelaten. Hij hield nog vast aan zijn ‘brecas’, een bepaald model schoenen, met aan weerskanten een elastiekje, onderbroeken, die bij de enkels vastgehouden werden door koordjes, en een zwarte ‘camarita’ met hoge bol. Moge hij in vrede rusten!

Wij droegen eerst de ‘brecas’ met elastiekjes, daarna met knopen en vervolgens die met veters. Dan waren er de dassen, vanaf de halsdoeken met Schotse figuren tot die pralerige weefsels, die, wanneer men de slippen over elkaar sloeg, een voorgebergte vormden voor een hoge open boord onder de kin en waarop in het midden een waardevolle speld met kostbare stenen werd vastgestoken. Men meende, dat hiermee het summum van elegantie bereikt was. Hoge boorden waren erg populair. Je kon ook namaak kopen, van celluloid, van een samenge-

perste massa, die ‘litolin’ werd genoemd en zelfs van papier. Ik herinner me een jeugdvriend, die al op heel jonge leeftijd de fat uithing en een oude vrouw, die bij ons in huis woonde en die een grote collectie van deze boorden had, die ze een voor een aan hem van de hand deed, voor een cent per stuk.

Ik zal nooit de aankomst van een vriend uit New York vergeten, die de mode van nauwsluitende broeken invoerde. Zij waren zo nauw, dat ze als een hoes over het been getrokken werden en duidelijk de vorm ervan deden uitkomen. Men moest die broeken aan- en uittrekken zonder schoenen aan zijn voeten. Daarna kwamen weer half-wijde broeken en wijde, die ook weer uit de mode raakten. Onlangs werden ze opniéuw ingevoerd onder de naam ‘baloon’, ballonvormig. Wandelstokken en ‘reeds’, het Nederlandse ‘rietje’, waren in rijk gevarieerde soorten te koop. De benen kruisen en op de wandelstok leunen gaven een houding van weergaloze elegantie en een dunne wandelstok meedragen en deze handig tussen de vingers op het ritme van de stappen bewegen, werd ook als elegant en à la mode beschouwd.

Ongetwijfeld heeft het portrettenalbum, de vergeten collectie in het rood- of groenkleurige archief met verguld lofwerk en een spiegeltje er boven op, het meest getrouw de geschiedenis van de mode bewaard en dat album moeten we ter hand nemen om de herinneringen op te roepen, die met het verstrijken van de jaren uitgewist dreigen te raken. Want hoeveel dingen kunnen die verbleekte beelden, die elke dag verder door de tijd vervaagd worden, ons in hun stomme taal niet vertellen!

Huisversieringen

De meest conservatieve familie is onderhevig aan veranderingen naar gelang er nieuwe generaties komen en zulke veranderingen voltrekken zich vooral in de meubels en in de versieringen van het huis. En toch, althans voor mij, hebben die oude dingen, hoewel ik er de ondoelmatigheid van inzie, hun bekoring, omdat ze dierbare herinneringen bij mij wekken. Zo herinner ik me bijvoorbeeld, dat geen enkele zaal compleet was, wanneer er niet een grote spiegel in stond, verguld en prachtig versierd met ornamenten en reliëf-figuren. Hoe groter die spiegels waren hoe beter. Sommige rustten op wandtafels, eveneens verguld, andere reikten tot de grond. Er waren zelfs zalen met acht van deze op de grond rustende spiegels. Het was werkelijk frappant te zien hoe ze, wanneer er op een dansavond veel licht was aangestoken, de verlichting als het ware verveelvoudigden en het aantal aanwezigen op wonderbaarlijke wijze vermenigvuldigden. Dan waren er de zware wandtafels van dik mahoniehout en de kleine, ronde tafeltjes, die op een enkele gedraaide pilaar - in drie pootjes eindigend - rustten. Het was verbazingwekkend te zien, welk een groot aantal van deze tafeltjes te voorschijn kwam, wanneer op dansavonden het souper werd opgediend. De grote, indrukwekkende dressoirs van donker mahoniehout brachten in de eetkamers een sfeer van bedachtzaamheid en rust. De eettafel - eveneens van solide mahoniehout, zij het ruwer afgewerkt maar toch ijzersterk - paste in deze omgeving van gedegenheid. En geen zaal was volledig wanneer niet, behalve de spiegels, aan de zoldering een kristallen kroon hing, met ontelbaar veel kaarsen en prismavormige stukjes glas. In grote zalen kon je zelfs twee tot drie van die

grote kronen bewonderen en bovendien kandelabers, aan de muren bevestigd, met drie, vijf en soms meer plaatsen voor kaarsen, tezamen een ware gala-verlichting.

Fotovergrotingen kende men toen nog niet; familieportretten werden in verschillende grootten met olieverf geschilderd.

In de slaapkamers stonden mahoniehouten bedden, groot, breed en vooral hoog, zo hoog, dat men alleen in bed kon stappen met een trapje van drie of meer treden. Ik herinner me hoe we als kinderen onder deze bedden speelden en ze als huisjes beschouwden. Gedraaide pilaren ondersteunden een hemel met mahoniehouten omlijsting en een fond dat van verschillende soorten stof gemaakt kon zijn, zodat deze 'camas imperiales', keizerlijke bedden, hun naam verdienden. De commode of la-tafel was over het algemeen eenvoudig van vorm, maar van een goede en oude soort mahoniehout gemaakt. Ik herinner me, dat er bij ons thuis een commode stond van bijna zwart mahoniehout, dat hoewel oud, niet stuk te krijgen was. De grote luxe van deze la-tafels bestond uit een zilveren versiering om het sleutelgat. Wastafels en toilettafels hadden in het algemeen ook gedraaide pilaren. Toen de mode aan het veranderen ging en de jongere generaties een modernere inrichting wensten, verhuisden deze meubels naar het platteland, waar we ze nog dikwijls in de huizen kunnen aantreffen. Zo waren er ook de grote 'cetres', glazen houders, die dienden om de kaarsen tegen eventuele windvlagen te beschermen. Er waren kleine 'bricerilleros' met kristallen poten, die de kamers verlichtten toen de kerosinelampen er nog niet waren. Kaarsen werden, al waren er min of meer bewerkte en versierde lampen, ook nog wel in de gewone kandelaars gezet, totdat de zg. 'foto-mobiles' werden ingevoerd met een spiraal, die de kaars naar boven drukte, een glazen bol om haar tegen de windvlagen te

beschermen en een glazen buis, die tegelijk diende om de kaars en de veer te bevatten en om hem te kunnen verplaatsen. Tot Edison zijn verbazingwekkende gloeilampjes ontdekte, bleven kaarsen voorwerpen van dagelijks gebruik.

En nog steeds, als ik huizen bezoek van mensen, die geen gelijke tred hebben kunnen houden met de veranderingen in mode en techniek en ik zie de ouderwets versierde lampen en andere voorwerpen weer, wordt het mij duidelijk, welke rol zij als binnenhuisdecoratie speelden. Bloemen van ijzerdraad en schelpen, op kostelijke en ingewikkelde manier tot boeketjes gemaakt, onder kristallen stolpen of in glazen kistjes, stonden te pronk. Kleedjes, waarin op school en internaat allerlei spreuken waren geborduurd, sommige van religieuze, andere van sentimentele aard, dienden jaren achtereen als muurversiering en daarna als herinnering. Tegels van Delfts porselein kon je in ieder huis aantreffen. Ik herinner me plaatsen zoals de wanden langs de trappen van de 'Club de Gezelligheid', waarvan het benedengedeelte geheel hiermee bezet was. Nu nog kan je de sporen zien, die ze in de muren hebben achtergelaten. Niemand kon me echter vertellen waar de tegels gebleven zijn. Het achtergedeelte van het lokaal waarin de 'Empresa Moderna', Moderne Drukkerij, was ondergebracht, was eens Delfts betegeld. Bij mij thuis hadden ze een grote hoeveelheid borden, schotels en andere voorwerpen van geglazuurd aardewerk, dat overal op Curaçao erg intrek was.

Ook de grote porseleinen bloempotten, met figuren à la Watteau, waren in de mode. Je kon op Curaçao echte Fayence, Limoges en Sèvres vinden, niet als verzamelobjecten, maar als sierstukken in particuliere huizen. Daar Curaçao de internationale artistieke ontwikkeling niet heeft bijgehouden, hechtte het geen waarde aan voorwerpen, die slechts voor

dagelijks gebruik bestemd waren en gaf het er zich geen rekenschap van dat deze steeds duurder werden. De grote, mahoniehouten leunstoelen werden vervangen door meubels van buigzaam riet uit Wenen, die licht en luchtig waren; de verende, met varkenshaar opgevulde sofa's werden naar de zolder verwezen of naar het platteland gebracht, zodat de zalen lichter en minder streng aandeden. Natuurlijk brachten deze veranderingen commerciële activiteiten met zich mee en er waren mensen, die leefden van het opkopen en verkopen van dingen, die uit de mode raakten. Deze meubelkerkhoven vulden zich ontstellend snel, want er kwamen veel meer van deze voorwerpen binnen dan er uit gingen en onze opkopers, ‘chiveros’ zoals zij in Caracas worden genoemd of ‘rastreros’, zoals ze in Havana heten, hadden nog niet de flair van de antiquair, die voor de onmogelijkste zaken een koper weet te vinden. Maar één ding is zeker: wanneer deze meubels een taal zouden spreken, die wij konden verstaan, welk een verhalen zouden zij dan kunnen vertellen.

Zo werd Kerstmis vroeger gevierd

Wanneer ik probeer over de Kerstdagen te schrijven, zoals ze gevierd werden, toen Kerstmis nog identiek was met vreugde, wordt het mij droevig te moede; onwillekeurig komt een waas voor mijn ogen. Wanneer ik terugdenk aan mijn jongensjaren, zie ik mijn vrienden weer voor me, met wie ik een hechte groep vormde, die vreugde en geestdrift om zich verspreidde. Nu, na veertig jaren, kunnen er op zijn hoogst twee of drie reageren, die, verspreid over de wereld, een schaduw zijn van wat zij eens waren. De anderen zijn, om met Shakespeare te spreken, de grens al overschreden naar dat 'onbekende gebied, waarvan geen enkele reiziger ooit is teruggekeerd'. Voor hen, die reeds eeuwig rusten en voor de weinigen, die afwezig zijn, deze aanvangswoorden als herinnering aan de tijden, die - om met de dichter Bécquer te spreken - 'nooit weer zullen keren!'

Bij het naderen van de Kerstdagen was het alsof de lucht vervuld werd van zuivere vreugde. Niet alleen de jongeren, maar ook de ouderen - anders zo bedachtzaam en ernstig - droegen tot de feeststemming bij. Op de avond van 24 december werden er al vele danspartijen gegeven. Zowel in de luxueuze, met tapijten belegde salons als in de eenvoudige huisjes werd tot de dageraad gedanst. Ieder gezin dat zichzelf respecteerde, bezat een piano en elk ouderpaar had wel een zoon of een dochter, die het instrument kon bespelen. Ons gouvernement was toen nog niet op de gedachte gekomen de piano als luxeartikel te beschouwen, zodat niemand door de belasting weerhouden werd er een aan te schaffen. Onder de vrienden, die op bezoek kwamen, waren er altijd wel, die konden spelen; alleen voor grote feesten werd een orkestje gehuurd. En dat Wawa

Scholz en zijn orkestje de besten waren, stond als een paal boven water. Ik zie hem nog voor me staan, helder, springlevend. Groot was hij en tamelijk bruin van huidskleur; hij droeg bakkebaarden, die van het ene oor naar het andere liepen, maar geen snor, zoals de mode dat voorschreef. Wel droeg hij een lange, geklede jas, die 's avonds zwart was, maar overdag bepaald groen leek. Zijn hoge boord, die aan het begin van de avond stijf stond, zakte in naar gelang hij met meer enthousiasme en overgave zijn viool bespeelde en de borrels het zweet rijkelijk deden vloeien. Behalve Wawa Scholz zelf als violist en dirigent, bestond zijn orkest uit een fluitist, een begeleider op de huispiano, een trompettist, die de lawaaiïge boventoon voerde en een cellist, die even lawaaiïg begeleidde. Deze samenstelling werd ‘Wawa chikitoe’, kleine Wawa, genoemd. Al naar de grootte van het feest werden gitaren, klarinetten en zelfs contrabassen toegevoegd.

Nooit ontbraken de ‘matrimonial’ en de ‘triangulo’, instrumenten, die het ritme moesten aangeven en het spel leven inblazen. De ‘matrimonial’ - ik weet nog steeds niet waarom het instrument zo genoemd werd - bestond uit een stuk hout, een plank, waarop blikken schijfjes waren bevestigd. De plank was dun en lang, zo ongeveer 2½ voet, terwijl de schijfjes ongeveer 4 duim in diameter waren. Deze blikken schijfjes waren op het hout gespijkerd. Als men met het instrument op de knieën sloeg en de plank aan elk der uiteinden met een hand werd vastgehouden, gaf het een metaalachtig geluid, dat rinkelend bleef naschudden als je het nog eens tegen de knieën sloeg. De bespeler van dit instrument was een kunstenaar van formaat. Hij wist op zijn primitief maaksel zoveel verscheidenheid van geluiden voort te brengen en er zoveel uitdrukking in te leggen, dat hij beslist onmisbaar was in het orkestje. De

triangel-bespeler was ook een virtuoos, maar zonder de wiri - gemaakt van ‘calbas’, een lange, gedroogde kalebas, waar de inhoud is uitgehaald - ontbrak het hoofdbestanddeel van het orkest.

De muzikanten speelden zittend, behalve Wawa; zijn teken om te beginnen, waren niet de bekende woorden ‘een, twee, drie’, maar ‘Hein, Piet, Klaas’, waarna het orkest losbarstte in quadrilles, lanciers, walsen en danza's, polka's en mazurka's, om ten slotte, tegen de ochtendschemering, wanneer de vreugde haar hoogtepunt bereikt had, de vrolijke en geïnspireerde tumba's in te zetten, een Curaçaose dansvorm bij uitstek, die de Curaçaose ziel het trouwst vertolkte.

Wanneer de bijeenkomst minder officieel, binnen de familiekring, werd gehouden, bespeelden de vrienden de instrumenten, en duo's, trio's en kwartetten verzorgden de dansmuziek. Ik herinner me nog heel goed een fameus kwartet, bestaande uit Jacob van Kleunen (klarinet), Wewe Jolley (fluit), mijn oom John (viool) en mijn vader (piano), dat overal gevraagd werd om de ‘bailabilidad’, letterlijk de dansbaarheid van hun muziek. Het is ondoenlijk alle muzikanten uit die tijd op te noemen; ik kan volstaan met eraan te herinneren, dat dat de tijd was van Blasini, Joe Corsen, Jim Corsen, Cris Ulder en zoveel anderen, opdat men ervan doordrongen zij, dat de muziek de eer bewezen werd, die haar toekwam, door het culturele Curaçao van die dagen.

En al is Kerstmis een zuiver christelijk feest, de viering beperkte zich niet uitsluitend tot het christelijke deel van de bevolking; de Joden vierden het met evenveel enthousiasme. Op eerste Kerstdag, de 25e december, stond elk huis voor een ieder open. Vrienden en kennissen vormden groepjes; overal was muziek, overal danste men en ieder was welkom. Het was

een goede gewoonte geworden op die dag niet te koken, zodat het dienstpersoneel ook vrij was. Toch stond de tafel de hele dag gedekt voor hen, die op bezoek kwamen, met de traditionele 'ajaca', sappig, gepeperd en met zorg in 'bijao' bladeren gewikkeld. Men kon er zich ook te goed doen aan pekelvlees, pekeltong, ham met kruidnagel en 'pickle' van de meest verscheiden soort. Soms lagen er ook koude, goed gevulde vleespasteitjes, waarin het een lust was te bijten. Vanzelfsprekend kon je olijven krijgen en gevulde kalkoen. O, die kalkoen! Mals, met wit en bruin vlees, met vulling van aardappelpuree en de ingewanden van de vogel en waar overheen een pittige saus van kappertjes en mosterd was gegoten. En dranken zoveel als je wilde.

Er werden geen uitnodigingen verzonden, iedere formaliteit ontbrak; je kwam binnen, danste, at en dronk en ging naar het volgende huis om er met dezelfde gastvrijheid te worden ontvangen. O, die verrukkelijke jaren van jeugd, hoop, vertrouwen in de toekomst, romantisch gekleurde dromen, 'een goddelijke schat, die gaat om nooit weer te keren', zoals de dichter Rubén Darío eens schreef.

De Kerstdagen duurden tot Nieuwjaar en soms zelfs tot Driekoningen. Zij werden niet alleen door de beter-gesitueerden gevierd, ook het volk vermaakte zich, natuurlijk op zijn wijze. De trommen 'roncaban', roffelden, in alle steegjes en je kon het gezang aan de ene kant van de stad helemaal aan de andere zijde horen. Vuurwerk was niet weg te denken op die dagen. Artistiek vuurwerk kwam uit de Verenigde Staten, de 'klapchi's', klappertjes, werden uit China ingevoerd, maar de 'funsucus', voetzoekers, en de 'donderboos' werden op Curaçao zelf gemaakt. Duizenden van deze donderbozen knutselde men in elkaar en het vereiste een zekere handigheid ze aan te steken.

Gedurende de Kerst- en Nieuwjaarsavonden leek de stad wel op een vulkaan, die lichtflitsen, sterren en vuurcirkels huizenhoog opwierp, tot in de ochtendschemering toe, terwijl overal zang en muziek klonken.

Langzamerhand zijn deze gewoonten verdwenen en Kerstmis is een kleurloos en saai feest geworden. De tijden veranderen en wij met hen. Zou de herinnering soms de waarde van de dingen, die geweest zijn, opblazen of zouden de waarden en proporties veranderen en worden wij met dit contrast geconfronteerd? Wie zal het weten!

De dansen van vroeger

Ik moest, bij het bespreken van de Kerstdagen, de dansen wel noemen, omdat zonder dansen in die dagen feestvieren ondenkbaar was. Niet alleen tijdens de Kerstdagen, in het gehele gemeenschapsbestel van Curaçao waren zij belangrijk, zodat zij de eer van een apart hoofdstuk ten volle verdienen.

Geen enkel feest en geen enkele bijeenkomst zou volledig geweest zijn zonder een vrolijke dans. Men kwam om te dansen. Verjaardagen, doopfeesten, bijeenkomsten en een simpel bezoekje kregen door een dansje de vereiste stemming; zowel de gasten als de gastheren speelden piano, zodat er nooit gebrek was aan dansmuziek. Ik herinner me, dat evenals bij vele anderen bij ons thuis op zondagmorgen na afloop van de mis familieleden en enkele intieme vrienden op bezoek kwamen en dat er voordat ze naar huis gingen, nog even werd gedanst. Bij sommigen dansten broers en zusters na het eten met elkaar om de laatste wals of de nieuwste danza te proberen.

Voordat de Amerikaanse foxtrot en zijn broer de ‘one step’ - ondubbelzinnige bewijzen van de Noordamerikaanse stuwkracht, die de wereld veroverde, weliswaar nog niet met haar uitvindingen, maar dan toch wel met haar dansen - zich onweerstaanbaar een weg baanden in onze maatschappij, waren de wals, de danza en de polka de geliefde dansen in de salons. Tijdens grote dansfeesten, die, na een hartig maal van pasteitjes, ajaca's, ham en kalkoen met ‘petit pois’, veel rode wijn en bier tot de ochtendschemering duurden, waren de tumba's van het jaar niet van de dansvloer.

Deze tumba's verdienen een speciale vermelding, omdat met het verdwijnen van de muziek en de dansavonden, die voortaan

in de clubs gehouden werden, de ruime zalen van de woonhuizen - als het ware gebouwd voor grote bals - daarvan verstoken bleven, met als gevolg, dat nieuwe danswijsjes vrijwel niet meer gecomponeerd werden. Hieraan vielen ook de tumba's ten offer. Het tempo van die dans was levendig, het thema vrolijk, soms met te veel herhalingen, maar het was altijd geïnspireerde muziek. De woorden waren meestal gebaseerd op lokale gebeurtenissen. De verzen rijmden, soms ook niet, maar altijd volgden ze het ritme en de cadans van de muziek. Het hier volgende lied behoort tot de oudste:

'Het Loo ta bai	Het Loo vertrekt
Moechanan lludami lloré	Kinderen huil toch mee
Het Loo ta bai	Het Loo vertrekt
Mi po bira un para bai ku'né.'	Kon ik maar een vogel worden om mee te vliegen.

Dit lied was gebaseerd op het bezoek van een Nederlands oorlogsschip, dat enige tijd op Curaçao was gestationeerd en waarvan de matrozen bij de bevolking populair waren geworden. Hier is er nog een:

'Choeku a pasa mi dilanti	Choeku liep voor me langs
Manera hende koe'n conocé,	Alsof ik haar niet kende,
Satisfechoe koe ta quedami,	Ik was er erg blij om
Ta mi mes a kore koe né.'	Want ik heb haar zelf weggejaagd.

Dit lied had de liefde tot onderwerp, evenals het volgende:

‘Boela ariba kai abou,	Spring omhoog, val naar beneden,
Ranca ranca bo cabei,	Trek je haar uit,
Bula ariba kai abou,	Spring omhoog, val naar beneden,
Ta sina més, ta asina més.	Zo is het, zo is het.
Cada be koe bo bai bini,	Iedere keer als je terugkeert
Bo ta poentrami p'es un di'awór	Vraag je naar mijn liefje van vandaag,
Es un di awór ta di mas mijo,	Die ik nu heb, is de beste,
Te ta doño di mi koerasón’.	Zij heeft mijn hart gevangen.

Men kon de dansen in drie categorieën onderbrengen: officiële ofwel galadansen, dansen voor de familiekring en volksdansen. Tot de galadansen behoorden de quadrille en de lancier. De gastheren, reeds oudere en waardige heren met hun dames, gingen in deze aristocratische dansen voor en toonden hun meesterschap door kunstzinnige dansfiguren te maken. De muziek klonk majestueus en bij deze grote feesten keek Wawa Scholz plechtiger dan ooit en dirigeerde hij een versterkt orkest. Als goede quadrille-leiders stonden bekend de veteranen onzer journalisten Haïm Senior, Shon Manchi Curiel, Shon Lou en Guigui Maduro die tot de Joodse groep behoorden; Manchi Gerlain met zijn magere benen en goed verzorgde zware snor, schriel en galant, altijd keurig gekleed, die bij de Protestanten en Katholieken de quadrilles leidde. Rafael Bethencourt, kort en dik, maar een volmaakt danser, leidde nu eens hier, dan weer daar. De dansfiguren waren ingewikkeld en hadden alle een naam: ‘La Pastorelle’, ‘La Reine de Prusse’ en verschillende andere. De lanciers werden meestal door de jongeren gedanst; zij oefenden in groepen om zo op elkaar ingesteld te zijn en op de feestavond goed voor de dag te komen.

Dan waren er de walsen. Wanneer de ‘grande Chaine’ afgelopen was, danste men de ‘valse finale’, ten teken dat het feest een minder formeel karakter ging aannemen. De danza's met hun allerzoetste cadans waren geliefd en werden hoog aangeslagen. Sommige werden geweldig populair, zoals ‘Mi mama dushi’, Mijn lieve moeder, ‘La cola del pato’, De staart van de eend, en ‘Laga Lala’, die jarenlang gespeeld, gezongen en gedanst werden. Van de walsen herinner ik me ‘Parranda’, Op de boemel, en ‘el 77’, die de inleiding vormden tot iedere serenade. ‘Los celos que inspiró un tabaco’, De jaloezie die door een sigaar werd opgewekt, ‘Pepita Rincón’ van de oude Boskaljon en ‘Por qué llorar’, Waarom huilen?, van Sjon Paul de Lima, vielen in hun tijd ook erg in de smaak.

De huisfeesten, ter gelegenheid van verjaardagen en bijeenkomsten, verschilden van de galafeesten alleen in het ontbreken van het officiële karakter en de quadrilles. Soms danste men een lancier, in ieder geval walsen en danza's, terwijl aan het slot de tumba's kwamen; maar wat men ook danste, er heersten altijd vrolijkheid, enthousiasme en levenslust.

Bij de volksfeesten vond men vrijwel dezelfde dansen, maar over het algemeen eindigden die in een luidruchtige ‘tambú’, waarbij vol vuur met stokken en flessen geslagen en gegooid werd, hetgeen op zijn beurt veelal eindigde in het ‘fiscalaat’, de gevangenis. Maar hierover meer in een speciaal hoofdstuk.

Dansmuziek

Wawa Scholz en zijn orkest hadden, zoals ik al verteld heb, lange tijd het monopolie voor het opluisteren van grote bals. Hij en zijn mensen - de gitarist John Sillié herinner ik me nog vaag - voorzagen in hun tijd in een behoefte; maar later verdween de imponerende figuur van deze populaire dirigent van dansmuziek uit de salons, zonder dat ik zou kunnen zeggen waarom. Verschillende groepen volgden hem op, waaronder die van Fon Navas, wiens orkestleden groter algemene ontwikkeling en beschaving hadden en die in hun optreden representatiever waren. Nog later kwamen er in deze tak van kunst beroepsmensen, maar in veel geringer aantal. Dit kwam ongetwijfeld door de verschijning van de straatorgeltjes. Ik weet werkelijk niet, hoe het eerste op Curaçao is gekomen en wie het er gebracht heeft, maar de vraag naar dit instrument werd zo groot, dat bepaalde firma's er toe overgingen deze orgeltjes met daarbij passende bespeler voor dansfeesten te verhuren. Wie in die dagen of tijden, die dichterbij liggen, het gehamer van deze instrumenten heeft beluisterd in de nauwe, slingerende, zwarte straatjes in de volksbuurten van de stad of tijdens de ‘taray’, losbandig feest, in de steegjes van de Punda, zal zeker denken, dat de bals inmiddels hun cachet hadden verloren. En toch is dit niet zo.

Dat de muziek degradeerde, kwam niet door de dansen, maar door het orgeltje, dat van de deftigste salons afdaalde tot de laagste tingel-tangels. Met de tijd verliest alles zijn prestige! Want heus, het orgeltje speelde zijn tonen op de deftigste feesten; als een kostbare vracht werd het in een karretje naar het land vervoerd om dienst te doen bij de talrijke pic-nics uit

die dagen. Zo heb ik eens zelf als escorte gediend, toen een orgeltje op een speciale ‘ponchi’, pontje, door het Schottegat naar het ‘Koningsplein’ werd geroeid voor een pic-nic waar later nog lang over is gesproken. Toen dit orgeltje zijn intrede had gedaan en bleek, dat het een klank had die volkomen op die van een piano geleek, met begeleiding van de ‘wiri’ en de ‘triangel’ (zie vorig hoofdstuk), was er geen reden meer de gasten langer lastig te vallen met het verzoek bij huisfeestjes wat te spelen. Curaçaose ambachtslieden, handig en bekwaam als ze steeds weer blijken te zijn, maakten de houten cilindertjes waarin spijkers waren geslagen om de muziek voort te brengen, na. En zo werden de populairste dansmelodieën op Curaçao zelf op het orgelprogramma gebracht en had men geen behoefte meer aan tweehandig of vierhandig pianospel. Men zou nu licht denken, dat de muziek, door deze instrumenten voortgebracht, zou opvallen door een minder welluidend mechanisch ritme. Dat had inderdaad zo kunnen zijn. Maar het natuurlijke, kunstzinnige talent van ons volk voorkwam dat mankement. De jongens, die meekwamen om het orgeltje te bespelen, waren in hun hart kunstenaars en wisten door de zwengel langzaam, snel, zacht of krachtig te draaien, aan de onnatuurlijke, mechanische noot al het leven te geven, en al het gevoel, die een ervaren hand uit de pianotoetsen haalt. Wij herinneren ons die jongens allemaal nog wel, zoals ze daar doodmoe en slaperig van het nachten lang wakker blijven, aan de zwengel draaiden en aan de tonen van de wals, de danza of de tumba het ritme, de cadans en het enthousiasme gaven van een kundig uitvoerend kunstenaar. Zowel de hoogste klassen als de middenstand en het gewone volk droegen ertoe bij, dat het orgeltje een volledig succes werd.

Toen de populariteit van het orgeltje haar hoogtepunt had

bereikt, werden op Curaçao zelf complete orgels gebouwd, die soms zelfs beter waren dan de beste uit het buitenland geimporteerde instrumenten. Het orgel bood onder de gegeven omstandigheden bepaalde voordelen boven andere muziekinstrumenten. Het was gemakkelijk te vervoeren en men kreeg er een paar dozen met cilinders bij, waaruit het mogelijk was een eigen keuze te doen. Daarbij was de bespeler veelal een arme, beleefde, gedienstige en sympathieke drommel, die nooit moe werd en die je de last bespaarde een gast te vragen om wat te spelen, terwijl de huurprijs bovendien nog betrekkelijk laag was. Tevens waren er genoeg instrumenten om aan de vraag te voldoen, zodat een dansavond nooit in het water hoefde te vallen bij gebrek aan muziek. De tonen, die het instrument voortbracht, hadden tenslotte zo iets levendigs en gezelligs, dat het aanstekelijk op de hoorders werkte.

Ik zal u twee verhaaltjes vertellen, waaruit dit duidelijk blijkt. Meer dan dertig jaar geleden was ik eens in Ciudad Bolívar, de stad, die in de geschiedenis van Venezuela zo'n belangrijke rol heeft gespeeld en die voor ons Curaçaoenaars treurige herinneringen oproept; bij de kathedraal werd eens onze vermaarde landgenoot Manuel Piar - overwinnaar van de Spanjaarden in Guyana - gefusilleerd. Het was de avond van de 24ste december. Ik had een vriend een bezoek gebracht en was om tien uur opgestaan om naar mijn hotel terug te keren. Daar ik zo ver van mijn familieleden was, voelde ik me een beetje verdrietig. Er hing een bleke maan aan de hemel en de Orinocorivier stroomde snel, daar haar jaarlijkse was al een aanvang had genomen. De stilte was beklemmend en om niet nog melancholieker te worden, ging ik maar naar mijn hotel. Ik lag juist in mijn hangmat en zocht een goede slaaphouding, toen ik plots duidelijk en helder de tonen van een orgeltje

hoorde, dat niets minder dan... de onvergetelijke ‘77’ van Marchena speelde. Het was of een gespannen veer in mij los schoot. Ik stond op, kleedde me aan en ging op zoek naar het orgeltje waar het feest moest zijn. Ten slotte belandde ik bij de ‘Morichales’, een soort ‘Monteverde’[1] van Ciudad Bolívar, op een ‘joropo’-feest (een joropo is een Venezolaanse dans) van mensen uit het volk. En of ik van de gelegenheid gebruik heb gemaakt! Dansmuziek loop ik nooit voorbij. Toen ik jong was, danste ik de Columbiaanse ‘cumbia’ in de stegen van ‘Getsemane’, een bekende volkswijk in Cartagena. In Venezuela heb ik de ‘joropo’ gedanst, in Cuba de ‘zapateo’, in Perú de ‘pericón’, in Chili de ‘zamacueca’, in Mexico de ‘jarabe’, in Ecuador de ‘sanjuanito’ en in Panamá de ‘tamborito’. Ik heb meegedanst tot aan het eind van het feest en dat was om zes uur 's morgens. De aantrekkingskracht van het orgeltje had me erheen gevoerd.

Het andere verhaal gaat over de vrijgezel, die op Curaçao gestorven was en praktisch geen enkel familielid had om de nachtwake bij zijn baar te presideren. Vrienden van de overledene huurden daarom een ruim lokaal, waar het lijk werd opgebaard. Daar de overledene heel populair was geweest, waren er toch veel mensen bij zijn nachtwake aanwezig, maar uitsluitend mannen. Vanzelfsprekend waren er de bijbehorende cognac en een grote hoeveelheid gebrande pinda's. Het stil zitten en drinken maakte soezerig, zodat na enige tijd iedereen op zijn stoel lag te slapen. Het leek waarachtig wel, of ze net zo dood waren als het lijk in de kist. Na enkele uren werd een van de aanwezigen wakker. Nog half dommelend zag hij het verlichte lokaal met de vele slapende mensen en het is niet moeilijk te raden, wat hij op dat moment dacht. Hij stootte

1 een volkswijk op Curaçao.

zijn buurman aan en toen deze zijn ogen opende, zei hij ernstig en voorzichtig: ‘Het is wel een beetje triest hier, zullen we een orgeltje laten halen?’ Het orgeltje was het symbool van de vreugde. Hij had zich op een feest gewaand. - Toen ik enkele jaren later op Curaçao terug was, kwam ik tot de ontdekking, dat het orgeltje, dat ons vroeger zoveel plezier had bezorgd, in diskrediet was geraakt.

Nog zie ik voor me de omvangrijke figuur van vriend Kai Peilliker, verhuurder van orgels voor ‘taray's’, volksfeesten, die, na van de politie vergunning ertoe te hebben verkregen, zijn batterijen orgeltjes uitzond, als ik me niet vergis vanuit de ‘Antji d'Cachin’, Cachin-steeg. Wanneer ze voor de stad bestemd waren, werden ze gedragen; op ezeltjes geladen gingen ze naar ‘Banda Arriba’. Wanneer ze naar ‘Banda Abouw’, letterlijk vertaald benedenzijde, d.i. het westelijke gedeelte van het eiland, het zg. derde district moesten, werden ze op een wagentje vervoerd.

En een politievergunning was bepaald noodzakelijk, want anders gebeurde er wat ik eens gezien heb: de geliefde en na zijn dood diep betreurde brigadier Appel, met drie van zijn politiemannen, voerde een orgeltje met bijbehorende doos cilinders gevankelijk weg naar het historische ‘fiscalaat’ en wel wegens het ontbreken van een vergunning. Groter smaad kon een orgel niet worden aangedaan.

Eerste heilige communie

De heilige communie, misschien wel het belangrijkste feest in onze kinderjaren, was in die dagen een ware sociale gebeurtenis. Voor de ouders had het een religieuze zin, een vèrdragende betekenis. Het enthousiasme en de gespannen verwachting van het kind, dat popelde om eens een dag van het jaar in het middelpunt van de belangstelling te staan, waren roerend om mee te maken. Weken van tevoren droomde de jongen bijvoorbeeld al van de dag waarop hij een hoge witte boord om zou krijgen, een zwart jasje en... witte handschoenen, het summum van elegantie.

Ik zou niet kunnen zeggen waarom de communiefeesten collectief werden gevierd; misschien is het een gewoonte, die door de Apostolische Missie uit Nederland is overgebracht. Wel weet ik, dat dit gebeuren zich niet beperkte tot de communicantjes en hun vaders en moeders, maar dat het de hele gemeenschap aanging. Men verheugde zich dagen van tevoren op de gezamenlijke communiefeesten in de verschillende parochies en wanneer het eindelijk zover was, was het voor iedereen feest, niet het minst voor de ‘pikidó's di poenta’ (zie verder in dit hoofdstuk), die met elkaar een legioen vormden. De plechtigheid in de kerk, die vooral druk bezocht werd door vrouwen, naast vanzelfsprekend de familieleden van de communicantjes, had steeds bij paren plaats, vandaar de naam ‘recibimentoe di par’ (communie bij tweeën). De meisjes waren in het wit en de jongens in het zwart gekleed. Na afloop gingen de communicantjes naar huis, waar zij onder een regen van ‘stroiste’, confetti-strooisel, het huis betraden, zodat de witte sluiers van de meisjes en de zwarte kostuums van de jongens

bezaaid waren met stukjes stof of snippers papier, in allerlei kleuren. Men zag hierin een symbool van tederheid en vriendelijkheid.

Het huis werd voor die gelegenheid zo mooi en rijk mogelijk versierd. Onder de onontbeerlijke spiegel stond de sofa of een leunstoel als ereplaats opgesteld, waarvoor het mooiste tapijt, dat men bezat, was uitgelegd. En daar zat het communicantje, voor die dag het middelpunt van het feest. Was het een jongen, dan trok hij onvermoeibaar zijn handschoenen recht of keek naar zijn lange broek, die hij misschien voor het eerst had aangetrokken. Aangezien het communicantje en zijn begeleiders nog nuchter waren, kregen zij eerst gauw chocolademelk en taart. Ik geloof niet, dat er een drank bestaat die zo lekker smaakt als de chocolademelk op je communiefeest. En dan de taart! De 'panqué', een gele koek, rijk aan eierdooier en boter, met een geurige smaak naar vanille, gleed gewoonweg door je keel.

Daaruit bestond in hoofdzaak de viering van een 'recibimentoe di par'. De dikke, vette chocolademelk, nog dampend van de hitte, kwam uit de keuken, terwijl de taart en allerlei snoepgoed al op de tafel klaar stonden. De 'bolo di battrei' gaf het communiefeest een bijzonder luxueus karakter. Dit was een taart in de vorm van een toren, met drie of meer verdiepingen. Het geheel was bedekt met een witte korst van geklopt eiwit, waarin gekleurde amandelen en kleine, zilverkleurige balletjes waren gedrukt, terwijl op de top een vlaggetje van wit satijn was gestoken, waarop ter herinnering aan de eerste communie naam, datum en soms de naam van de parochie waren geborduurd of geschilderd. Nooit ontbrak de 'panlefi alto', een taart waarin geen boter was verwerkt, ook versierd en met op de top een vlaggetje. Dan had men nog de 'broinas', 'letters', 'manca-

ron' en 'banquet', allerlei Curaçaose gebaksoorten. Ook waren er kokoskoekjes in verschillende kleuren met als versiering een gouden blaadje dat zacht met het briesje, de noord-oost-passaat, meewiegde. Alles lag uitgestald op een schoon, wit tafellaken, symbool van gulle gastvrijheid. In de aangrenzende kamer stonden de dranken. De ingeboren gastvrijheid, de oprechte gulheid en de goede trouw van de gastheren hadden automatisch de gewoonte in het leven geroepen, die wij 'piki poenta' noemden. Deze uitdrukking dankt haar ontstaan aan het 'kruimels pikken', natuurlijk in figuurlijke zin, maar wat in de praktijk betekende, dat arme drommels alles tot de laatste kruimels mochten opeten en tot de laatste slok opdrinken.

En die zogenaamde 'pikidó's di poenta' leken wel een bende sprinkhanen. Als zij een tafel afgeschuimd hadden, bleef er niets, maar dan ook letterlijk niets over, tenzij de gastheer een voldoende hoeveelheid levensmiddelen in voorraad had gehouden om de verliezen aan te vullen. Die 'pikidó's' gingen van huis tot huis en waar gegeten werd, aten ze mee. En òf dat middagmaal ruim was! Kippesoep, gestoofde kip, gebraden kalkoen, rijst-'tert', een soort koek van rijst, salade, kortom alles wat een smulpaap maar wensen kan. Met die feestdagen werden kippen en eieren schaars; ze waren ook duurder dan anders, maar dat speelde geen rol! Er was maar eenmaal een eerste communie. Het mannelijk element, en in het bijzonder de profiteur, viel verwoed op de dranken aan en de dronkaard bij de lijkwake was ook in dit geval de held van de dag.

In de dagen, waarover ik vertel, werd slechts twee keer per jaar 'recibimentoe di par' gehouden en wel op Otrabanda en Pietermaai, twee stadsdelen van Willemstad. Maar op het platteland gebeurde het meermalen. Daar vielen ook de grootste buitensporigheden voor. Wanneer in de buitendistricten

Santa Rosa, Santa Maria, Westpunt, Barber of Sint Willebrordus een ‘recibimentoe di par’ werd aangekondigd, kwamen de ‘pikidó's di poenta’ bij elkaar en maakten hun plannen. Het was in die dagen niet zo gemakkelijk om vervoer te krijgen naar plaatsen verder dan Santa Maria en gezamenlijke inspanning was nodig om deze moeilijkheid op te lossen. Hoe ze het voor elkaar kregen was een raadsel, maar ze waren er op het juiste ogenblik. En met hun bekende energie kwamen zij in actie en altijd weer zorgden zij voor lege tafels.

De ‘pikidó's di poenta’ bedronken zich niet altijd. Er waren er bij, die je nauwelijks gulzigaards kon noemen; die lang niet alles opaten wat ze machtig konden worden, maar die alleen maar hun zakken volstopten, zodat de familie thuis kon meegenieten. Wanneer de woonplaats van de communicantjes op het platteland te ver afgelegen was, verdeelden de ‘pikidó's’ zich in groepen; sommigen bleven in het huis, waar ze toevallig waren op het moment dat de lunch een aanvang zou nemen; anderen gingen naar het huis, waarvan ze uit ervaring of ingewonnen inlichtingen wisten, dat het banket het uitgebreidst en het lekkerst zou zijn. Iedereen wist, dat zelfs de arme landman zijn dikste en vetste bokje en zijn mooiste en zwaarste kippen voor deze gelegenheid bewaarde. ‘Pariba i' kaas’, naast het huis, waar de meeste schaduw en wind waren, verzamelden zich de genodigden met hun aankleve van ‘pikidó's di poenta’. Van het erf maakten ze geregeld excursies naar het inwendige van het huis, waar ze in vlug tempo drank en spijs naar binnen sloegen, waarna ze weer op de plaats van samenkomst terugkwamen. Evenals overal elders werd de gelegenheid eens flink te drinken, niet verzuimd, niet alleen door de ‘pikidó's’, maar ook door hun gastheer zelf, die zo'n dag de bloemetjes eens buiten wilde zetten. Naar gelang het tem-

perament van de gastheer was de houding tegenover de ‘pikidó's’ vriendelijk en gastvrij, of vijandig en uitdagend. Het feest eindigde òf met veelvuldige en innige omarmingen òf met het hevigste schandaal.

De gezamenlijke communiefeesten hebben als godsdienstige plechtigheid, zij het in mindere mate, voortgang gevonden, maar de grote feesten van vroeger - die veeleer heidens aandeden - hebben plaats gemaakt voor intieme en huiselijke aangelegenheden, met minder uiterlijk vertoon en meer godsdienstige zin. Dit is mede te danken aan de Apostolische Missie, inderdaad de enige kracht, die zich ten volle gewijd heeft aan de vooruitgang en ontwikkeling van de grote massa.

Vanzelfsprekend is het gilde der ‘pikidó's’ in ledental achteruitgegaan, maar ik betwijfel ten zeerste of het verdwenen is. Zolang we het middel niet bezitten om het karakter der mensheid te veranderen, zullen er steeds groepen individuen zijn, die trachten iets voor niets te krijgen. En onder die groepen zullen de ‘pikidó's di poenta’ een bijzondere plaats blijven innemen.

Verlovingen en huwelijken

In het maatschappelijk leven van vroeger was een verloving een ernstige en lang overwogen zaak, die enigszins het karakter droeg van een huwelijksverbintenis. Ik bedoel hiermee niet het ceremonieel - dat bestond vrijwel niet - maar meer de ernst waarmee men deze verbintenis aanging.

Wanneer een jongeman had besloten de stap te wagen, vroeg gewoonlijk de vader, of bij diens ontstentenis de moeder en zo ook deze ontbrak, iemand met voldoende poids om als vertegenwoordiger van de jongeman op te treden, toestemming aan de ouders van het meisje om 's avonds eens op bezoek te komen. Deze gewoonte, om van tevoren een bezoek aan te kondigen, had het voordeel, dat hiermee voorkomen werd - in die tijd moest een ieder nog lopen - dat men vergeefs een lange voettocht maakte. Wanneer het bezoek aangevraagd en toegestaan was, ging de vader - of beide ouders - keurig uitgedost, en meestal zònder de toekomstige verloofde, zijn opwachting maken. Na de hoffelijke, inleidende begroetingen, deelde hij mede, dat hij gekomen was om namens zijn zoon de hand van de dochter des huizes te vragen. Dit was niet meer dan een formaliteit, want was de verhouding tegen de zin van een van de betrokken families, dan eindigde zij merendeels vóór het officiële bezoek.

Wanneer het voorstel was gedaan, werd dit met een toepasselijk woord aanvaard en als de toekomstige verloofde er bij aanwezig was, placht men een ‘saloe’, heildronk, meestal een glaasje zoete likeur te drinken, waarna de jongeman als officieel verloofde erkend werd. Hij mocht dan op ieder uur van de dag bij zijn verloofde thuiskomen. Men onderbrak hem

nooit als hij sprak en het vertrouwen in hem was onbeperkt. En daarom was ik hoogst verbaasd te ontdekken, dat in Venezuela de verlovingen geheel anders tot stand kwamen. De families bemoeiden zich er daar alleen mee, als ze de zaak in de war wilden sturen. En wanneer de verloofde, die daarvóór zijn liefde alleen door de spijlen van het raam had kunnen uiten, tot het huis werd toegelaten, werden hem bepaalde dagen per week toegewezen en dan nog mocht het bezoek niet langer dan tot tien uur 's avonds duren. Gedurende het gesprek installeerde zich de moeder of een tante, of wie dan ook tot taak had de ‘verloofden te bewaken’, in een stoel vlak vóór hen en soms zelfs, zoals ik eens heb gezien, tussen hen in. Over het algemeen viel de brave oudere vrouw, zich voegende naar een ingeburgerde gewoonte, in slaap; zij vatte haar opdracht uitsluitend formeel op.

Op Curaçao werd het verloofde paar geen dwang opgelegd. Zij gingen vaak met vrienden uit, maar hun officieel prerogatief was een wandeling bij maanlicht naar Plantersrust, langs de begraafplaatsen van Otrabanda. Arm in arm, dicht tegen elkaar aangedrukt, liepen zij heel langzaam, alsof zij hun wandeling tot in het oneindige wilden rekken. Zij liepen door tot de laatste stenen bank en na daar lang te hebben uitgerust, werd de tocht naar de stad terug ondernomen tot het huis van het meisje, waar de ouders nog op waren en op hen wachtten. De Venezolanen verwonderden zich op hun beurt over deze gewoonte van ons en konden niet van hun verbazing bekomen, als hun verzekerd werd, dat van deze vrijheid nooit misbruik werd gemaakt en dat, in geval al eens een verloving verbroken werd, dit voortvloeide uit te lange afwezigheid van de jongeman, die, nadat hij in een ander land zijn hart had verloren, de verbintenis met zijn verloofde beëindigde. En meestal was

dit tegen de zin van zijn eigen familie, die zo'n belangrijke rol had gespeeld bij het totstandbrengen van de verloving.

Natuurlijk werden niet alle verlovingen op deze wijze geregeld, hoewel dit wel de gebruikelijke gang van zaken was. maar min of meer kleine variaties kwamen voor. Ik zal u nu een verhaal vertellen over een zeer bijzondere verloving, en dit kan ik in bijzonderheden doen, omdat ik die van nabij heb meegemaakt.

Een jongeman, die wij X zullen noemen en het meisje, dat wij de naam A zullen geven, waren al op heel jonge leeftijd op elkaar verliefd geweest, zools twee kinderen dat kunnen zijn. Hij was weggegaan en na zijn terugkeer waren beiden al boven de twintig jaar. De twee families waren wel met elkaar bevriend geweest, maar nooit intiem. Natuurlijk zochten de verliefden elkaar weer op en al gauw kwam de jongeman weer een paar maal daags op bezoek. De vader van het meisje had nooit veel op gehad met X, maar de moeder was wel met hem ingenomen. Toen zij bij de familie van X terughoudendheid en koelheid bemerkte, probeerde zij de verloving officieel te maken en ze wees X erop, dat het tijd werd een beslissing te nemen. X, die het graag zou hebben gedaan, indien hij economisch onafhankelijk was geweest, was bang deze stap te wagen, maar durfde dat niet ruiterlijk te zeggen. Op een zondagmiddag, na de lunch bij A thuis, bracht de moeder met meer klem dan ooit de kwestie weer te berde. Na veel woorden te hebben gebruikt, meende zij de tijd gekomen tot daden over te gaan. Zij nam X bij de arm en sleepte hem naar de kamer van de vader, die na een uitgebreid maal en veel glazen wijn zijn zondagse middagslaapje deed. Terwijl mama de aanstaande schoonzoon naar de vader sleurde, bracht ze hem in energieke taal haar besluit aan zijn verstand. ‘Nu gaan wij het in orde

maken, want het is zo langzamerhand tijd geworden. Wij gaan naar de kamer van de oude en daar vraag je hem de hand van A'. Uit beleefdheid bood X geen weerstand, maar hij liep zich af te vragen, wat hij wel tegen de 'oude' moest zeggen, daar hij zich heel goed het zure gezicht herinnerde, dat de man trok, als hij hem alleen maar zag. Zij traden de kamer binnen. De vader lag op zijn zij te slapen, met het gezicht naar de muur en snurkte als een gebenedijde (ik weet niet waarom gebenedijden snurken, het is echter de geijkte uitdrukking en daarom gebruik ik haar). Toen zij binnen waren, moest de moeder de vader drie of vier keer roepen voor hij wakker werd. Dit gebeurde grommend, wat betekende, dat hij nog half sliep. Bovendien was hij bijziend en zonder zijn bril zag hij niets. Wel mag men aannemen, dat zijn gehoorvermogen normaal functioneerde. De moeder wendde zich tot de vader, terwijl zij X, die van zenuwachtigheid trilde, voor zich uit duwde. Op autoritaire toon zei zij: 'Hier is meneer X, die je om de hand van A komt vragen. Hij beseft de ernst van deze stap, maar daar hij een serieuze jongen is, belooft hij dat alles zal gaan zoals het hoort.'

Hier zweeg Mama. De vader bewoog zijn ogen, opende en sloot ze weer als iemand die probeert te zien wat er gebeurt, vertrok zijn gezicht alsof hij wilde zeggen, wat voor de duivel is er toch aan de hand en gromde opnieuw. Mama liep vervolgens op het bed toe, draaide haar gezicht naar X en zei met een plechtige stem: 'Vader zegt dat het goed is. Je mag je met A verloven, maar je moet hem beloven, dat het je ernst is. Laten wij nu A het goede nieuws gaan vertellen.' Zij gingen de kamer uit en nadat Mama zich had schrapgezet voor dochterlief, zei zij: 'Hij heeft je vader om je hand gevraagd en die heeft erin toegestemd; dus jullie hebben onze zegen,' waarna zij rechts-

omkeert maakte en wegging. Zo ziet u hoe X verloofd is geraakt, zonder zijn mond te hebben opengedaan.

Ik ken nog een ander geval, precies tegenovergesteld aan het eerste, maar dat ook buiten de beschreven normen viel. B was een knappe jongen en E een mooi meisje. Zij leerden elkaar kennen en onmiddellijk ontstond tussen hen een warme vriendschap. De moeder van E besloot de zaak te regelen en sprak er ernstig over met de jongeman. Deze peilde de gevoelens van zijn huisgenoten waarbij bleek, dat zijn vader bezwaren maakte, omdat het er niet naar uitzag, dat de jongen zelfs in een verre toekomst in staat zou zijn een vrouw te onderhouden. De moeder van E, een energieke en wilskrachtige vrouw, had het land aan omwegen en stapte naar het huis van de vader van B. Tijdens het gesprek bracht de vader de bezwaren te berde, waarvan ik u gesproken heb. Maar deze dame, die over middelen beschikte, deed onmiddellijk een oplossing aan de hand: 'U en ik zullen hen helpen. En indien u dat niet kunt, doe ik het alleen.' En het huwelijk werd gesloten. In dit geval werd dus voor het meisje de hand van de jongen gevraagd.

De bruiloften, hoewel deze meer spectaculair waren dan verlovingen, omdat er grote feesten mee gepaard gingen, waren uiteindelijk niets anders dan formele godsdienstige en/of burgerlijke aangelegenheden en buiten beschouwing latend de buitensporige pracht en praal, die er in onze dagen bij te pas komt, nog maar weinig veranderd. Een van de nieuwigheden van de laatste tijd is het bruidsbed. In mijn tijd was de sofa, die onder de spiegel was opgesteld, de ereplaats bij alle feestelijkheden. De bruidsbedden, die ik nu te zien heb gekregen, waren eenvoudigweg belachelijk en een pralerig vertoon van slechte smaak.

Ik zal niet spreken over de groots opgezette huwelijksfeesten

van tegenwoordig, want de moderne tijd heeft een dergelijke hang naar luxe geschapen, dat niet alleen bruiloften maar alle andere feesten veelal de financiële mogelijkheden van hem die ze geeft, te boven gaan. Ik ben er heilig van overtuigd, dat het niet de zuinigheid zal zijn, die de volken zal redden. Ik geloof echter, dat niemand meer moet uitgeven dan zijn bezit en inkomsten toelaten en daarom beweer ik, dat grote feesten noodlottig zijn voor hen die ze niet betalen kunnen en er door in schulden raken. Ik geef toe, dat ik van mijn onderwerp ben afgedwaald, maar ik wilde mijn mening hierover toch wel op papier vastleggen. Maar om op de bruiloften terug te komen: ze werden dus minder pralerig gevierd dan thans, ze bleven tot de familiekring beperkt. Behalve wanneer het schatrijke en grote families betrof, wier relaties en kapitaal andere mogelijkheden boden.

Nachtwake en dodenritueel

Een andere gewoonte, die geheel verloren is gegaan, is de nachtwake. Natuurlijk zullen, wanneer de dood in de avond intreedt en het lijk gedurende de nacht in het sterfhuis moet blijven, bloedverwanten en kennissen de naaste familie gezelschap blijven houden. Dit is nu eenmaal een essentiële maatschappelijke plicht. Maar de nachtwake van vroeger, met zijn gebrande pinda's en drankorgiën, oneindig veel moppen, zijn verliefde paren, die van de gelegenheid gebruik maakten om in een donker hoekje van het balkon of het erf te zitten minnekozen, van lieden, blij zich gratis te kunnen bedrinken, dat allemaal is verdwenen, zoals ik tijdens mijn laatste verblijf op Curaçao heb kunnen constateren. Maar ik herinner me die nachtelijke bijeenkomsten nog heel goed; ze leken meer op feesten dan op uitingen van droefheid en medeleven, zoals ze toch bedoeld waren.

Het bericht van iemands dood, te laat op de dag ingetreden dan dat het stoffelijk overschot nog in hetzelfde etmaal begraven kon worden, ging als langs een elektrische draad door de stad. De ‘vrienden’ kleedden zich zorgvuldig in zwarte jas met zwarte das, waarover zelfs de armsten beschikten. Na acht uur 's avonds druppelden de nachtwakers binnen; heel formeel begroetten ze de familie, in het algemeen herkenbaar aan een om het hoofd gebonden witte zakdoek. Die zakdoek was niet bepaald vereist, maar hoorde er bij, misschien als middel tegen hoofdpijn - deze zakdoek werd steeds met water of eau de cologne bevochtigd - die je verwachten mag bij mensen, die door een zware slag getroffen zijn. Daarna verdeelden de nachtwakers zich in groepjes, die zover mogelijk uit de buurt

van de naaste bloedverwanten van de overledene bleven en zich in gangen, op balkons of het erf verspreidden. Gesprekken werden natuurlijk eerst op zachte toon gevoerd, maar nadat een mannelijk lid van de familie kwam vragen of ‘de heren iets wilden gebruiken’, kwam er leven in de brouwerij.

In de omgeving van het sterfhuis hadden verkopers van ‘pinda hasá’, gebrande pinda's, inmiddels postgevat en zij, die iets wilden kopen, slopen erheen. Ervaren drinkers zeggen, dat de fijngekauwde nootjes, eenmaal in de maag, de alcohol absorberen, zodat het langer duurt eer deze de hersenen aantast. Hierdoor zou men een grotere hoeveelheid kunnen drinken, voordat vergiftiging merkbaar wordt. Ik heb hun ervaring niet, maar ik veroorloof mij toch hun theorie te verwerpen. Wel is het waar, dat dank zij hun onbeweeglijkheid de nachtwakers - die alleen door de ‘nood’ gedwongen van hun plaatsen kwamen - het tot vroeg in de ochtend konden volhouden zonder symptomen van uitzonderlijke dronkenschap te tonen. Huisbedienden serveerden met zeer korte tussenpozen zwarte koffie. Naar gelang de avond vorderde, kreeg de wake een levendiger karakter; de stemmen drongen tot in de kamer door, waar de overledene lag opgebaard in zijn kist of nog op zijn bed tussen vier kaarsen, bevrijd van de ellenden dezer wereld. Onderdrukt geschater laaide op om een mop, zonder dat er aan gedacht werd dat er op dat ogenblik mensen werkelijk diep bedroefd terneer zaten. In een donkere hoek van het achterbalkon deed zich een verloofd paar tegoed aan fluisteringen of wat dies meer zij, terwijl in een schommelstoel een dronkaard lag te ronken. Tegen de morgen werd aanstalten tot vertrek gemaakt en wanneer de aanwezigen zich goed hadden vermaakt en er veel en goede likeur was gedronken en vele malen koffie gepresenteerd, kon men ervan overtuigd zijn, dat

het avondje de geschiedenis zou ingaan als een ‘voortreffelijk geslaagde nachtwake’.

Bij het aanbreken van de dag veranderde het toneel. Dan waren hoofdzakelijk vrouwen aanwezig. Spiegels, portretten en glazenkasten, voor de bezoekers zichtbaar, waren met een wit laken afgedekt. In de voorkamer werden de familieleden, uitgeput door slapeloosheid en vermoeidheid, door de binnenkomenden gecondoleerd. Was het een katholieke dode, dan lag hij in een kist tussen vier kaarsen; de vernieuwing daarvan was van zulk een uitzonderlijk gewicht, dat er dikwijls hevige conflicten uit voortkwamen, die vaak in vijandschap en vervreemding tussen familieleden en vrienden ontaardden. Er was nu eenmaal een zekere orde van voorrang, die stipt in acht moest worden genomen. Meneer X had nu eenmaal voorrang bij het aansteken van de kaarsen boven mejuffrouw Y en werden pas aangestoken kaarsen door andere vervangen in een tijdsbestek, dat hiervoor te kort werd geacht, dan betekende dat een casus belli.

Het belachelijkst, vaak ook komiek, waren de beroepshuilpartijen. Bij ontwikkelde en beschaafde families werden deze toneeltjes niet toegestaan, maar bij het overige volk voelde de naaste familie het als een belediging of smaad, wanneer de emotie van de beroepsweeklager ook maar het minst werd beknot. Dit leidde tot werkelijk lachwekkende scènes. De weeklager, meestal een expert op dit gebied, was een waar kunstenaar, maar zijn improvisatie - een indrukwekkend staaltje van verbeeldingskracht - was toch niet meer dan een aaneenrijging van onzinnige banaliteiten. Vanzelfsprekend bedoel ik hiermee niet de ware, diepe smart, die geen woorden vindt om zich te uiten. Wat ik bedoel was de opvatting van de weeklager die meende, dat hij de waardigheid van de overledene, zijn

vriendschap met de familie en de plechtigheid van het ogenblik te kort zou doen, zo hij zijn luide klachten achterwege zou laten. Ik herinner me zo'n weeklacht, die als kenmerkend kan worden geciteerd. Het was bij de dood van een jong meisje en de weeklager was een goede vriend des huizes. Hij stond van zijn stoel op, verwisselde vier kaarsen die er stonden voor vier nieuwe, kruiste zijn armen over zijn buik en wendde zich met een zoetelijke, geaffecteerde stem tot de dode: 'Mirele... Esta drumi boenita! Su wowo será ma su koerazon ta abri den cieloe... Pakiko ba moeri? Bo'n tabata bon aki? Bo'n tabatin sjimis? Sapatoe, sombre, toer kos koe b'a desea? B'a bai pasombra b'on tabata stima nos, pesei nos ta lloraboe.' (Kijk eens naar haar! Wat slaapt zij mooi! Haar ogen zijn dicht, maar in de hemel gaat haar hart open. Waarom ben je toch gestorven? Had je het hier niet goed bij ons? Had je geen jurk, schoenen, een hoed, alles wat je maar wilde? Je bent heengegaan, omdat je niet van ons hield, daarom weeklagen wij om je.) Na deze poëtische opwelling kwam uit aller mond de diepe klacht: 'Baaa'.

Ik herinner me, dat onlangs een oude dame in mijn bijzijn vertelde: 'Sjon, m'a llega, m'a mira kos tabata hopi friu. N'un hende unta llora. Mi di nò, mi meste haci algoe. M'a para. M'a mira e morto. M'a bisa... mama, bo sa kiko ba perde? Ta bo yiu di bo mondongo. Bo'n po llora basta, bo'n por grita basta. Ta bai e'la bai. E'n ta bini mas... Mama ta bo yu no.' Sjon, 'n ta cuenta. Toer hende a grita llora. M'a sali bai. Te ora m'a llega skina, ainda toer hende tabata llora.' (Meneer, ik kwam eraan en zag dat alles erg koud verliep. Niemand huilde. Ik dacht bij mezelf, hier moet ik iets aan doen. Ik bleef staan. Ik keek naar de dode. Ik zei: 'Moedertje, weet je wat je verloren hebt? Je kind uit je ingewanden. Je kunt niet voldoende huilen, je kunt niet voldoende schreeuwen. Zij is heengegaan. Zij

komt niet meer terug. Maar moedertje, het is toch je kind?' 'Meneer, het is geen verhaaltje dan ik u vertel. Iedereen huilde tranen met tuiten. Toen ben ik weggegaan. Op de hoek van de straat hoorde ik ze nog huilen.'

De mensen uit mijn tijd zullen zich Dó nog herinneren. Het was een kleine neger, maar met een zuiver Grieks profiel. Hij leek wel een Grieks beeld uit ebbehout gesneden. Dó was een beetje verwijfd en deed altijd vrouwenwerk. Hij ventte iets uit een 'baki', houten blad, maar ik herinner me niet meer precies wat het was. Hij was een beroepshuilebalk en zijn diensten werden zeer op prijs gesteld, wanneer er in de familie niemand was, die het spontaan kon. Op een dag kwam Dó met zijn 'baki' op zijn hoofd langs een huis, waar een dode lag. 'Wie is er gestorven?' vroeg hij aan een van de nieuwsgierigen voor de deur. 'Sji Pitinella'. 'Sji Pitinella? Die ken ik niet. Maar waarom huilen ze niet? Neen, dat is niet netjes. Pas even op mijn baki', en terwijl hij het blad uit handen gaf, zette hij zijn hoed af, stapte naar binnen en beginnend met: 'Och, mijn vriendin Pitinella, mijn goede vrindin', improviseerde hij zo'n diep bewogen, prachtig opgezette en magistraal uitgewerkte klacht, dat, nadat hij het huis verlaten had en zijn blad weer had overgenomen om luidkeels ventend zijn koopwaar te slijten, de 'zaal' van het sterfhuis weerklonk van het gezucht en het geschrei van de diepbewogen familie.

Begrafenissen

Begrafenissen hebben op Curaçao altijd een indrukwekkend plechtig karakter gehad. Alle volgers gingen, volgens een strenge etiquette, in het zwart gekleed. Het wekte de indruk alsof de groep in haar geheel deelnam in het verdriet van de achterblijvenden en collectief het streven had het mysterie van de 'overkant' te doorgronden. De onontbeerlijke hoge hoeden waren er in zulk een verscheidenheid, dat ze de grondslag van een museumcollectie hadden kunnen vormen. Er waren hoge, lage en middelhoge hoeden. Men had ze met rechte randen en met randen, die naar boven of naar beneden omkrulden. Daarbij waren ze van allerlei soorten stof. Ruige en gladde, en er tussen door liep altijd wel een volger met een claque, in feite bestemd voor de danszaal, voordat de gewoonte in zwang kwam om hoeden aan de ingang af te geven. De kleuren varieerden van zuiver zwart bij de pas gekochte hoeden, over rossig tot groen bij de veteranen, die al heel wat generaties overleefd hadden. Maar welke vorm, kleur of ouderdom ze ook hadden, door hun aanwezigheid droegen zij hun steentje bij tot de plechtigheid.

Dan waren er de geklede jas, de rok en bij ontbreken daarvan het door-de-weekse jasje met drie knopen. Dikwijls kon men bij de paren, die op uitnodiging van de 'voorlezer', voorganger, de baar volgden, broederlijk een rok zien met korte panden naast een geklede jas uit een ander tijdperk, onmetelijk lang en ruim. Deftige handschoenen van wit glacé ontdekte men naast grijze, zwarte en zelfs gele handschoenen, die voor zo'n bijzondere gelegenheid van ergens te voorschijn waren getoverd. Laat ik maar zwijgen over de broeken, die, evenals

de jasjes, hetzij door hun snit, hetzij door hun kleur, verschillende tijdperken vertegenwoordigden. Maar al deze hoeden en handschoenen, broeken en jassen waren van zulk een betekenis, dat, wanneer zij in de klerenkast ontbraken, men in het algemeen afzag van de vervulling van zijn maatschappelijke plicht ten opzichte van een overledene.

Er waren bescheiden en praalvolle begrafenissen, maar in beide gevallen was de kleding dezelfde. Wanneer een vooraanstaand persoon gestorven was, werd zijn dood in de kerk afgekondigd, al naar gelang de belijdenis van de overledene in de Orthodox- of de Gereformeerd-Joodse, de Hervormde of de Katholieke. Bij monde van de 'voorlezer' nodigden de kerken hun gemeenteleden persoonlijk uit, terwijl zij tegelijkertijd bekendmaakten, wie uitgekozen waren om als dragers te fungeren en wie de koorden mochten vasthouden. Tóen de koetsen nog niet in zwang waren, werd de doodkist, liggend op een soort houten brancard, op de schouders gedragen; de kist werd bedekt met een zwart kleed, waarvan de vier uiteinden naar beneden hingen en door vier personen werden vastgehouden. Bij militaire begrafenissen werd de kist met de vlag afgedekt en zij kregen hun sabel, epauletten, medailles en kepi mee. Ik herinner me alleen die van Don Jacob Naar en hoe ik als kind onder de indruk kwam van zoveel praal en van zoveel mensen. Het korps 'Volontaire' en het Nederlandse garnizoen begeleidden hem met meer dan duizend man. De dodenmars, de saluutschoten van de troep en vooral het zwarte paard, dat voor de kist liep, die bedekt was met een vlag en gedragen op een baar, de onmetelijke stoet, het geheel voorafgegaan door een Orthodox-Joodse, een Gereformeerd-Joodse, een Hervormd-Protestantse en een Rooms-Katholieke 'voorlezer', zetten zich onuitwisbaar in mijn geest vast.

Bij grote begrafenissen kregen zij, die aangewezen waren om de koorden vast te houden en zij, die de kist moesten dragen, een lint van grove zwarte zijde om, dat zij over de borst gekruist van de linkerschouder naar de rechterkant van het middel droegen. Ook droegen zij katoenen witte handschoenen. Deze taken werden als ereplicht beschouwd en alleen aan intieme vrienden van de overledene gegeven, liefst aan het puikje van de regerings-, bank- of handelswereld. Wanneer de doodkist op de schouders van de vrienden was getild, draaide de 'voorlezer', die zijn plaats vóór aan de stoet had ingenomen, zich om en nodigde de aanwezigen met krachtige stem uit hem paarsgewijze te volgen.

Als ik nog op mijn geheugen kan rekenen, luidde de toespraak, altijd in het Nederlands uitgesproken, als volgt: 'Heren, familie, vrienden en bekenden worden vriendelijk verzocht zich achter het lijk te voegen'.

Ik herinner me, dat in mijn jongenstijd 'voorlezer' voor de Orthodoxe Joden was: David Fidanque; voor de Gereformeerden, Mr. Peiliker; voor de Hervormden: Sjon Simon van der Dys en voor de Katholieken: Sjon Jan Lawrence. Sjon Jan was erg trots op zijn plaats vooraan en wanneer hij zijn begrafenistoespraak moest houden, nam hij een theatrale houding aan en met een handgebaar als van een toneelspeler lanceerde hij zijn invitatie aan de rouwenden, hem in paren te volgen. Sjon Jan was ook koorleider van de Sint Anna-kerk en ik hoor nog zijn, een beetje schelle, tenor zingen: 'y con tanta gloria, el mundo se alegra y los ángeles cantan: Ave Gratia Plena!' (en bij zoveel zaligheid, verheugt zich de wereld en zingen de Engelen: Ave Gratia Plena!). Ik geloof, dat dit op Kerstochtend gebeurde.

Toen ik al iets ouder was, hoorde ik bij de begrafenis van

Don Agustín Bethencourt - eveneens een machtige uiting van algemene rouw - dr. Capriles zijn redevoering, bij de ingang van het kerkhof, met deze diep-wijsgerige opmerking inzetten: ‘Wanneer de mensen geen beslissing kunnen nemen over de omstandigheden, zullen deze voor de mensen beslissen’. Gedurende mijn leven heb ik heel vaak de gelegenheid gehad de wijsheid en juistheid van deze bewering te constateren.

Hoewel ik er niet bij aanwezig ben geweest, omdat ik toen al enkele jaren in New York woonde, is mij verteld, dat in die dagen alleen de begrafenis van mijn vader die van Don Jacob Naar in praal heeft benaderd. Wel weet ik van de plechtigheid, toen de resten van Brion van zijn rustplaats in de buurt van Beth-A-Haim naar het Pantéon Nacional in Caracas werden overgebracht. Deze resten, in een kleine urn, werden gedeponeerd in het huis, waar Sjon Willem van Eps het laatst heeft gewoond, op de hoek van de Breedestraat op Otrabanda en de heuvel Engelbrown. Daar bleef deze urn gedurende de nacht, bewaakt door een erewacht. De dag, waarop hij aan boord van het schip werd gebracht, was een officiële rouwdag; 's middags werd hij met veel praal tot Aguasaal (het huidige Awa Sá - zoute water - Brionplein, op Otrabanda) gebracht en van daar op een schip dat aan de Punda gemeerd lag.

De koorden werden gedragen door kolonel Prince, een gepensioneerde Nederlandse veteraan op Curaçao, die indertijd de hoogste rang bekleedde en de commandant van de Schutterij, maar ik herinner me niet meer of het Sjon Jan ‘largoe’, lange, Schotborg is geweest, en andere vertegenwoordigers van de zeemacht. Ik geloof, dat de twee militaire muziekkorpsen aanwezig waren, benevens vertegenwoordigers van garnizoen en militie. Voor het eerst heb ik toen een Venezolaanse generaal in groot tenue gezien, die door de regering van Venezuela was afgevaar-

digd. Hij droeg een blauwe, driehoekige steek, met een grote gele pluim erop; lange jas met veel galons, geweldige epauletten, sjerp van divisie-generaal, in de kleuren van de Venezolaanse vlag, sabel en rode broek met brede, gouden galons. Maar wat mij verbaasde, was dat hij ook een staf droeg. Deze staf was, zoals ik later vernam, een generaalsinsigne. Zijn aidede-camps waren eveneens in groot tenue. Al die praal was in overeenstemming met de spectaculaire stijl van Guzmán Blanco, toenmalig president van Venezuela.

Ik weet niet of het aan wijsgerige overwegingen dan wel aan verminderde gevoeligheid moet worden geweten, maar het is een feit, dat de begrafenissen tegenwoordig veel aan sombere grootsheid hebben ingeboet. Een grappenmaker met filosofische inslag zei onlangs tegen mij dat, nu de dansfeesten in clubgebouwen worden gehouden, het wel niet lang meer zal duren of ook de doopfeesten en begrafenissen zullen vanuit een sociaal centrum worden georganiseerd. De ironie van deze gedachte is even opmerkelijk als de juistheid ervan. Tegenwoordig komt men op een begrafenis in het-doet-er-niet-toe welke kleding, hetgeen ontegenzeglijk gemakkelijk is, maar de plechtigheid, die toch bij een begrafenis behoort, gaat er geheel door verloren.

‘Ocho dia’

Er bestaat geen twijfel aan, dat dank zij de geloofsijver, het doorzettingsvermogen en de preken van de Apostolische Missie het half-barbaarse ritueel, waarvan de benaming boven dit hoofdstuk staat, verdwenen is. Dat mengsel van Afrikaans bijgeloof en katholieke ceremoniën, waarbij nog een tikkeltje hekserij kwam en dat de naam droeg van ‘ocho dia’, acht dagen, was iets dat, naar mijn oordeel, meer in strijd was met de beschaving dan de zo gehekelde dans van de ‘Tamboe’. Het is mogelijk, dat, zij het met een vrome intentie, de ‘ocho dia’ nog wordt gevierd, maar de werkelijke ‘ocho dia’, die met de ernst van een gewijde oefening begon, ontwikkelde zich tot een soort bacchanaal en eindigde in een geweldig schandaal.

Ik heb in mijn jeugd veel van deze ‘ocho dia's’ bijgewoond, vooral op het platteland, maar toen waren ze al belangrijk rustiger geworden. De voornaamste attractie van deze vieringen was het grote aantal mensen, dat bijeenkwam, en daar ze altijd in de avond werden gehouden, ontaardde zelfs de plechtigste viering in een luidruchtige fuif. Ik herinner me een ‘ocho dia’, waarover bij ons thuis nog lang gesproken werd. Ik was nog erg klein en hoewel ik me maar gedeelten er van voor de geest kan halen, heb ik er zoveel over horen praten, dat ik de gang van zaken nog vrij volledig kan vertellen.

Mensen van mijn leeftijd of iets ouder zullen zich Don Miguel Paula herinneren, die getrouwd was met een vrouw uit een gegoede familie op Curaçao. ‘Sjon Miguel’, zoals men hem noemde, was een man van aanzien, omdat hij in de oorlog van de Venezolaanse Federatie een nogal belangrijke rol had gespeeld. Hij had zelfs de titel van admiraal gekregen, toen hij

evenals Padilla de barricade voor de haveningang van Maracaibo had weten te doorbreken bij een van de acties in die wateren. Maar in mijn tijd was hij al gepensioneerd en woonde op Curaçao. Hij was een buurtgenoot van ons. Zijn figuur doet me nu nog denken aan een van die piraten, van wie wij de avonturen als kinderen verslinden. Hij was groot, goed gebouwd en had bruine, diepliggende ogen en zulke dikke wenkbrauwen, dat ze wel borstels leken. Hij had veel haar en een baard, die tot midden op zijn borst hing; zowel zijn haar als zijn baard was groenachtig grijs. Als iedere zeeman had hij een door de zon verbrande huid. Zijn handen waren groot en behaard en hij liep nog kaarsrecht. Wanneer hij in gedachten voor zich uitkeek, verscheen een diepe rimpel tussen zijn wenkbrauwen. Zijn voorkomen was indrukwekkend. Ik was ontzettend bang voor hem.

'Sjon Miguel' was de eigenaar van 'Bragapoti', een landgoed, dat in het oostelijk deel van het eiland ligt en dat bij iedereen bekend is. Daar was het, dat op een zaterdagavond een grote 'ocho dia' werd gehouden. Ik weet niet wie er gestorven was en de 'ocho dia' is, zoals wij allen weten, het einde van een reeks avondlijke gebeden voor de eeuwige zielerust van de overledene. Voor de aanwezigen, die van de Punda waren gekomen, was de gestorvene bijzaak. Tegelijk met hen, die voor de 'ocho dia' kwamen, hetzij als bloedverwant, hetzij als vriend of eenvoudig als nieuwsgierige, kwamen ook marskramers mee, die allerlei soorten eten en drank verkochten, want de plechtigheid zou tot diep in de nacht duren, misschien wel tot de nieuwe dag zou zijn aangebroken. Ik geloof, dat ik er beter aan doe eerst het ritueel en de overige ceremoniën van een willekeurige 'ocho dia' te beschrijven en daarna uit te weiden over die bij 'Sjon Miguel'.

In een kamer van het huis van de overledene, of daar waar de nachtwake zal plaats vinden, wordt een altaar opgericht, in het algemeen een van onzinnige makelij, maar altijd met kaarsen verlicht. Daarvóór gaat de ‘sacristán’, meestal een leperd, zitten en daarachter de bloedverwanten, vrienden en kennissen. Het gebed is een opeenvolging van onzinnigheden en het improvisatietalent en de welsprekendheid van de ‘voorbidder’ zijn de sleutel tot het succes van de plechtigheid. Er is geen gebrek aan ‘Ave Maria Purisima's’ en ‘Ave Maria Castisima's’ en daartussen door hoort men zinnen als ‘Cristo llegó a la botica a buscar remedio para su enfermedad’ (Christus ging naar de apotheek om een medicijn voor zijn ziekte te kopen) en meer dergelijke onzin. Intussen groeit de geestdrift naar gelang de avond vordert en naar gelang de rum begint te werken, die in steeds grotere hoeveelheden door alle aanwezigen naar binnen gegoten wordt. Eerlijkheidshalve moet hieraan worden toegevoegd, dat het oprechte verdriet van enkele bloedverwanten, die zich de dood van de overledene werkelijk aantrekken en noch materieel noch moreel aan de ceremonie deelnemen en zich overgeven aan hun smart, in deze omgeving vreemd aandoet. Naar gelang de opgewondenheid toeneemt, worden de kreten scheller en rauwer, tot op het moment, dat de ‘sacristán’, die dan al stomdronken pleegt te zijn, bevel geeft de duivel van onder het altaar weg te jagen en de daad bij het woord voegend, een stok pakt om bedoeld personage te lijf te gaan. Daar de dronkenschap hem zijn richtinggevoel ontnomen heeft, rollen al spoedig altaar, lichten en heiligen over de vloer en daarmee eindigt het feest. Tussen de gebeden door kan je de stemmen van de venters horen, die hun onderscheiden waren aanprijzen.

En nu de ‘ocho dia’ op ‘Bragapoti’. De plechtigheid was zo belangrijk, dat de toeloop ontzaglijk was. Mijn familie was

uitgenodigd door Don Miguel, die een goede vriend van mijn vader was en we gingen met zijn allen de ceremonie bijwonen. Er scheen die avond een prachtige maan en het was buiten zo licht als bij dag. In de kamer, waar de ceremonie zou plaats hebben stond een altaar, een meesterwerk van glorieuze nonsens. Het was groot, erg hoog en overvloedig verlicht door de glinsterende kelken van kaarsehouders, die wij 'cetre' (ik schrijf het fonetisch) noemden en die van de buren waren geleend.

'Sjon Miguel' was een bon vivant. Hij at goed en hield van een goed glas wijn. Toen hij van tafel opstond, sprak uit zijn gelaat een dosis energie en dynamiek, die weinig goeds voorspelden. 'Sjon Miguel' zette zijn enorme panamahoed op, wond de lus van zijn geweldige 'cocmacac' (een gladgeschaafde boomtak, over het algemeen van de kalebasboom) om zijn pols en trad naar buiten als een overwinnaar. Hij ging op het huis af waar de 'ocho dia' zou worden gehouden en dat gelegen was op een terrein, dat hem toebehoorde. Toen hij zag, dat de plechtigheid nog niet begonnen was, vroeg hij wat de oorzaak daarvan was. Toen men hem vertelde, dat de 'sacristán' nog niet was gekomen, antwoordde hij op de autoritaire manier, waarop hij gewoon was zijn bevelen tot anderen te geven: 'Dan zal ik de sacristán zijn.' Wie durfde ook maar een kik geven? Iedereen kende hem en als hij het op zijn heupen had, kon tegenspreken gevaarlijk worden. 'Sjon Miguel' stapte dus vastberaden naar voren en nam de plaats van de 'sacristán' in. Hij riep iemand bij zich, die naar hij dacht verstand van de zaak had, beval hem naast hem te gaan zitten en begon te bidden.

Het was duidelijk dat 'Sjon Miguel' zich niet op zijn gemak voelde. Een 'burro negro' (oud kanon) van 15 mm, een golf van 20 voet hoogte of een sabel van 48 duim waren voor 'Sjon Miguel' een kleinigheid, maar een eenvoudig 'Onze Vader' en

een vurig ‘Ave Maria’ waren voor hem even moeilijk als het vliegen naar de wolken voor een hagedis. En natuurlijk moest de adjunct-‘sacristán’ meermalen fouten verbeteren. Heel even liet ‘Sjon Miguel’ deze aantasting van zijn autoriteit toe, totdat de wijn zich met de rum vermengd had. Deze twee wakkerden de opwinding en de prikkelbaarheid van ‘Sjon Miguel’ dusdanig aan, dat hij op hol sloeg en verzen en gedichten ging voordragen, die weinig of niets met de zaak te maken hadden. Dit alles wekte ontsteltenis en hevige verontwaardiging, maar men moest die toch maar inhouden om erger te voorkomen. Temidden van deze luide improvisaties kon je buiten stemmen horen, die schreeuwden: ‘Pisca asá’, gebakken vis, ‘Tutu cayente’, warme tutu, een puddingachtige maïskoek met bruine bonen, ‘Pinda herebé’, in zout water gekookte pinda's, ‘Chuculati cayente’, warme chocolademelk, ‘Mangusá’, een mengsel van pinda, maïs en bonen, die door elkaar gekookt worden, ‘Arepa cayente’, warme rijstpannekoek, ‘Cala, loko koe sabi’, hete en niet-hete cala, een Curaçaose meelspijs, en al het verdere lekkers, dat er bij hoorde.

Er gingen zoveel glaasjes naar binnen, dat het nog lang geen middernacht was, toen ‘Sjon Miguel’ besloot de duivel van onder het altaar weg te jagen. Zonder God of de duivel te raadplegen, zonder enige ervaring en vol drank, begon ‘Sjon Miguel’ links en rechts stokslagen uit te delen, waarbij hij de kelken van de kaarsehouders noch hoofden en spieren ontzag. Iedereen zette het op een lopen en temidden van de uittocht kon je klachten horen als: ‘Ay mi cabes’, Oh, mijn hoofd, ‘Mi Dios, mi cetrenan’, Mijn God, mijn kelken. Het rinkelend geluid van vergruizeld glaswerk kondigde het eind van de luxueuze buitenpartij op ‘Bragapoti’ aan.

Zij, die de volgende morgen het slagveld in ogenschouw

namen, zagen op de grond een enorme hoeveelheid gebroken flessen liggen, ‘tutus’, waarin men de afdrukken van blote voeten kon zien, rijstkoeken, vis, brood en zoetgoed, terwijl ‘Sjon Miguel’ languit lag te slapen, wellicht dromend van vloedgolven, wind en krijgsrumoer, terwijl hij in een heldhaftige poging de geweldige barricade van Maracaibo trachtte te forceren.

Zumbi

In feite is iedereen bijgelovig. Hij, die niet in geestverschijningen gelooft, gelooft aan de doeltreffendheid van bepaalde formules om in iets te slagen. Geheimzinnige berekeningen, tovenarij en voortekenen zijn algemeen gebruikte middelen om een gewenst doel te bereiken of een ongewenst doel te vermijden. Hekserij, algemeen bij de lagere klassen, vindt haar equivalent in hogere regionen bij handlezers, kaartleggers, sterrenwichelaars en andere leperds, die zo handig zijn geweest zuiver wetenschappelijke principes in duistere, slimme listigheden om te zetten. Zij zijn in staat op simpele zielen een diepe indruk te maken en wel vooral op diegenen, die naar hun aard of door omstandigheden op zoek zijn naar iemand, die hen onder zijn hypnose brengt.

Het is dus niet vreemd, dat dat deel van onze bevolking, dat van Afrikanen afstamt, die als slaven hier aangevoerd zijn, ten dele het bijgeloof van hun voorouders bewaard heeft. Aan de andere kant verklaart zowel de intellectuele als de middenklasse zich incompetent tegenover onverklaarbare bovennatuurlijke verschijnselen. En zo erkennen allen op hun wijze het bestaan van de ‘Zumbi’, geesten. Op Curaçao is het geloof eraan algemeen en de heterogene mengeling van bovennatuurlijke verschijnselen, die onder deze benaming valt, is verbazingwekkend. Helderzienden zijn er legio en wie nooit iets heeft ‘gezien’, heeft tenminste iets gehoord en indien hij het niet zelf heeft gehoord dan een familielid, een vriend of een buurman. Wie op Curaçao het bestaan van ‘Zumbi’ durft ontkennen, wordt beschouwd als een vent van niets.

Voor ons kinderen was de ‘Zumbi’ natuurlijk een almachtig

wezen, altijd huizend in de pikzwarte duisternis en tot iedere enormiteit in staat. Van een donkere kamer werd aangenomen, dat daarin ‘Zumbis’ huisden en iedere stille of rustige plek was potentieel hun domein. Een leeg huis, een stil ‘hofi’, plantagetuin, of een eenzame weg waren stapelplaatsen van geesten, door het vulgus ‘Zumbi’ genoemd. Deze naam moet van Afrikaanse oorsprong zijn. Op mijn reizen door de Engelse Antillen, waar een grote negerbevolking woont, heb ik ditzelfde bijgeloof aangetroffen en hoewel de naam, aan geesten gegeven, daar enigszins verschilt van de Curaçaose, duidt hij op dezelfde oorsprong. Daar is de naam van dit geheimzinnige wezen ‘Jombi’.

Ik kan me nog goed herinneren, dat er bij ons thuis als beschermelinge een oude, gerimpelde vrouw met spierwit haar woonde. Zij werd ‘Sjon Sana’ genoemd. Van beroep was zij aflegster van lijken, terwijl zij bij huiselijke godsdienstoefeningen gedurende de acht dagen na iemands overlijden als bidster voorging. Ik had zo'n panische angst voor ‘Sjon Sana’, dat ik die niet in woorden zou kunnen uitdrukken. Zij sprak in zichzelf en sloeg dikwijls met haar handen, alsof ze een mug wegjoeg, waarvan het gezoem haar verveelde, en soms hield ze midden in een gesprek op om een ‘Zumbi’ te berispen, die haar tijdens het gesprek in de rede was gevallen door haar iets in het oor te fluisteren. Tenminste dat zei zij. Soms hief zij haar hoofd op en bleef naar een denkbeeldig punt kijken, zeggende dat zij twee personen zag, die in een bepaalde richting voorbijgingen. De zwaarste straf was dan ook voor mij als ze me met ‘Sjon Sana’ dreigden.

In bijna alle huizen op Curaçao wonen ‘Zumbis’ en het komt hoogst zelden voor, dat men in een woning nooit iets ‘gezien’ of ‘gehoord’ heeft. Wel zijn er mensen, die jaren in

een huis hebben gewoond, waarvan aangenomen werd, dat daar een ‘Zumbi’ huisde in de gedaante van een Indiaanse vrouw, zonder dat ze haar ooit hadden gezien of gehoord, terwijl andere huurders op klaarlichte dag, en temidden van een groot gezelschap, tegen haar aanbotsten.

Jaren geleden - ik geloof in 1866 - sprak Aragó, een Franse mathematicus, zijn bekend oordeel uit, waarvan de profetische waarde, naar gelang de jaren verstrijken, steeds duidelijker wordt, nu dingen, die honderd jaar geleden onmogelijk leken, tot tastbare werkelijkheid geworden zijn. Dit oordeel luidde: ‘Hij, die vandaag de dag (1866) het woord onmogelijk uitspreekt, maakt zich op zijn minst schuldig aan onvoorzichtigheid’. Nee, ik zou de laatste zijn om te ontkennen of te bevestigen, dat er ‘Zumbis’ zijn, hoewel ik nooit een ‘Zumbi’ gezien of gehoord heb. Ik heb me wel altijd aangetrokken gevoeld tot de bestudering van het verschijnsel en met de grootste aandacht naar verhalen erover geluisterd. Mijn conclusie, tenminste tot heden, is: Er zijn onder de ‘spiritisten’ fatsoenlijke, domme en slimme lieden. De fatsoenlijken zijn te goeder trouw, voor het merendeel verstandig, maar hebben zozeer de suggestie van het geloof aan geesten ondergaan, dat zij hun psychisch onderzoek verrichten, doof en blind voor alle hypothesen, redeneringen, bewijzen, conclusies en welke deducties ook, indien deze buiten hun van tevoren gevormde begrippen vallen of daarmee in strijd zijn. Maar ze zijn eerlijk en niet in staat tot een bedrieglijke voorstelling van zaken. De slimmerds zijn zij, die op de lichtgelovigheid van allen speculeren, en de dommen, zij die alles maar voetstoots aannemen.

Ik persoonlijk kan nog een voorval vertellen, waarvan ik bijna durf zeggen, dat het kenmerkend is. Terwijl wij over de dood van iemand spraken, zei iemand in bijzijn van een derde

tegen mij, dat hij op de avond van het sterfgeval - een ongeluk had de dood veroorzaakt - een gevoel had gehad alsof een kat over zijn lichaam was geslopen, terwijl hij in bed lag en wel juist op het ogenblik van het ongeluk. Twee dagen later vertelde de derde aanwezige in mijn bijzijn (en ik veronderstel, dat hij vergeten was, dat nummer twee het verhaal over de kat het eerst aan mij had verteld), dat die en die persoon die hele nacht niet had kunnen slapen, omdat hij iedere keer het gevoel had gehad, dat iemand hem in de ribben porde om hem te doen opstaan. Ik geloof, dat veel van de 'Zumbi'-verhalen ontstaan op de wijze, die ik hierboven heb beschreven. Maar er blijven mensen, die zweren, dat de 'Zumbis' bestaan, en ik zal er mij wel voor wachten met hen hierover te redetwisten.

Toen ik al een opgeschoten knaap was, gebeurde er iets, dat alweer een bewijs leverde, dat, indien er werkelijk 'Zumbis' bij ons op bezoek komen, zij niet zo sociabel zijn als men wel denkt. Het zijn echte pretmakers, die nu eens hier, dan daar te voorschijn komen. Op het terrein van een landhuis, dat ik goed kende, was onder een 'shimarucu'-struik het graf van iemand, die, gezien de vervallen toestand, waarin de grafsteen verkeerde, ons al lang geleden verlaten had. Niemand wist wie het was en wanneer hij gestorven was. Aan de kant van het huis waar het graf lag, waren de slaapkamers en op een nacht zag iemand, dat er vanonder de struik een 'Zumbi' tevoorschijn kwam, gehuld in een wit lijkkleed; met afgemeten stappen liep hij op het huis toe, naar de zijkant waar de slaapkamers waren en toen verdween hij. De 'Zumbi' werd nog verschillende malen gezien en er werd veel over gesproken, natuurlijk altijd overdag, want 's avonds durfde men het niet uit angst.

Op een nacht bleef een vriend overnachten, een grappenmaker, die bovendien van een glaasje hield. En omdat hij gast

was, werd hij onthaald en hij liet zich dit zo goed smaken, dat hem grootse plannen naar het hoofd stegen. Het gelukte zijn gastheren hem in bed te krijgen, maar hij was te opgewonden om te kunnen slapen en daarom ging hij voor het open raam een luchtje happen. Juist op dat moment begon de ‘Zumbi’ zijn avondwandeling. De vriend, die zich het verhaal herinnerde, aarzelde niet, nam een dikke knuppel, sprong uit het raam en begon aan een achtervolging. De ‘Zumbi’, die zo'n oneerbiedigheid niet gewend was, scheen van plan de aanval te pareren, maar toen hij zich het kaliber van de stok en de kracht waarmee die werd gehanteerd bewust werd, dacht hij bij zichzelf dat zowel voor mensen als voor ‘Zumbis’ de regel geldt, dat tact het voornaamste symptoom van dapperheid is en hij zette het dus op een lopen. Maar de vriend rende harder. Met de eerste stokslag raakte hij de geest; het lijkkleed, een beddekken, dat in het duister wit leek, maar bij dag vuilbleek, bleef op de grond achter. De ‘Zumbi’ wist de schutting te bereiken, sprong er over en verdween in een boomgaard.

Maar nu kwam er nog een verrassing voor de vriend. Achter het huis vandaan verscheen een nieuwe ‘Zumbi’ die, toen de vriend hem flink beet had, een dienstmeisje van het huis bleek te zijn, dat naar haar nachtelijke afspraak op weg was. Zij bekende later, dat zij het op deze manier had kunnen klaarspelen haar jongen te ontmoeten, zeker als ze ervan was, dat haar bedrog niet doorzien zou worden.

Ik geloof, dat er vele van zulke gevallen zijn, maar ik ben maar ik en heel Curaçao gelooft in zijn ‘Zumbi’ en zal er wel altijd in blijven geloven.

Nanzi koe Zeze

Onze mythologie beperkt zich tot twee wezens: ‘Nanzi koe Zeze’. Op de een of andere manier schijnen deze twee personages onafscheidelijk met elkaar verbonden te zijn, want bijna nooit komt de een zonder de ander voor. Naar men mij vertelde, zijn hun taken zo verdeeld: alle wijsheid, filosofie en vindingrijkheid zijn in ‘Nanzi’ geconcentreerd, terwijl ‘Zeze’ een onontbeerlijk appendix is, met behulp waarvan ‘Nanzi’ zijn theorieën in praktijk kan brengen, zijn filosofie kan verspreiden, zijn spelen kan uitvoeren en zijn verhalen en grappen kan vertellen. Ik stel me ze voor als Don Quijote en Sancho Panza, met dit verschil, dat ik nooit uit de mond van ‘Zeze’ zulke listige antwoorden en brutale waarheden heb gehoord als uit de gans niet geraffineerde mond van de grote schildknaap.

Uit de uitdrukking ‘Ma sabi koe Nanzi’ - knapper dan Nanzi - spreekt de overtuiging, dat deze persoonlijkheid uit onze plaatselijke mythologie de essentie der wijsheid is en ‘Biboe manera Nanzi’ - zo slim als Nanzi - zegt duidelijk, dat hij ieder te slim af is. ‘Nanzi die koe Zeze toer kos ta oen proebamentoe’ - Nanzi zei tegen Zeze alles is een gok - is een staaltje van zijn knappe filosofie. ‘Toer pakiko, tin soe pasobra’ - ieder waarom heeft zijn daarom, alles heeft zijn reden - is nog een van de zinrijke gezegden van dit bovennatuurlijke wezen. Door in plaats van het dorre ‘alles heeft zijn reden’ het sappige ‘ieder waarom heeft zijn daarom’ te stellen, heeft hij een wijsgerig principe op het niveau gebracht van de kernachtige volkstaal.

Maar ‘Nanzi’ houdt ervan zijn filosofie te verkondigen in de vorm van fantastische verhalen, gekruid met liedjes, hoewel

zijn gelijkenissen soms een beetje raadselachtig zijn, althans voor mij. ‘Awa ta kai, solo ta sali. Nanzi ta soeta su muhe koe paloe di foenchi tra'i kas’ - Het regent, de zon komt tussen de wolken vandaan. Nanzi slaat zijn vrouw met een foenchi-stok achter het huis - is bijvoorbeeld een van zijn uitspraken, die mij altijd duister zijn gebleven. Waarom slaat Nanzi zijn vrouw achter het huis met een stok om foenchi te trekken, terwijl de zon achter de wolken vandaan komt en het tegelijkertijd regent? Dat van de ‘paloe di funchi’ begrijp ik, want een foenchi-stok is stevig en hard... en een slag ermee komt ongenadig aan.

Ook weet ik weinig van de persoonlijkheid van ‘Nanzi’ af. Als kind dacht ik mij hem natuurlijk als een grote man, sterk en tot alles in staat. Wanneer ik nu zijn persoonlijkheid nog eens onder de loep neem, zie ik hem voor me als een soort gnoom, een misvormde lilliputter met een lange baard, een oud gezicht met levendige, zelfs ondeugende, boosaardige oogjes. Zoiets als de Engelse ‘goblin's’, die in de ‘Pickwick Papers’ van Dickens op Kerstnacht de doodgraver Gabriel Grub met zich meevoerden. Maar onze ‘Nanzi’ schijnt geen kwade geest te zijn, geen angstwekkend spook en mocht hij eens lelijke streken uithalen, dan komt dit door een overmaat aan levendigheid, een teveel aan vernuft en een overgrote neiging tot kwajongensstreken.

Onze landslieden uit die tijd, eenvoudige en onwetende mensen, kenden een menigte verhalen, toegeschreven aan die ondeugd. Ik was er dol op en Marti, onze huisjongen, vertelde me 's avonds wanneer wij op het grote terras zaten in het licht van een prachtige maan of onder een dak van schitterende sterren, die wonderlijke sprookjes, die mij naar een andere wereld voerden. Wanneer ik ze nu probeer te analyseren, kom ik tot

de ontdekking, dat zij bestaan uit een mengsel van fantasie, Afrikaanse tradities, die door de eerste negerslaven waren meegevoerd en die bewaard zijn gebleven, slechts wat gewijzigd door de plaatselijke omstandigheden en beïnvloed door de beschaving en door de zeden van de wereld, waarin de verteller op dat ogenblik leeft. Maar ik luisterde geboeid en, nu er jaren sindsdien verstreken zijn, vraag ik mij af: zou de ontroering, die deze fantastische verhalen toen bij mij wekten, een vroegtijdig voorteken zijn geweest van de onrust, die zich in later jaren bij mij zou openbaren? Zou het een voorteken zijn geweest van het zwerversbestaan, dat ik zou gaan leiden als een zigeuner, met mijn gezin, trekkend over zeeën en bergen, door velden en steden?

Ik herinner me nu nog een van de ‘Kuenta's di Nanzi’, Nanzi-verhalen, die Marti mij heeft verteld. Het luidde zo: ‘Op een dag verliet Nanzi zijn huis. Hij ging naar het bos om daar hout te kappen, want zijn vrouw had niets om vuur mee te maken. Maar halverwege kwam hij een slang tegen, die heerlijk lag te slapen. Nanzi zei tot zichzelf: ‘Als ik hem wakker maak, wordt hij boos; als ik hem met rust laat, zou er een wagen langs kunnen komen en hem overrijden. Wat moet ik doen?’ Maar daar Nanzi erg slim is, kwam meteen een goede gedachte bij hem op: ‘Ik zal zingen’, en hij begon direct een prachtig lied te zingen, dat luidde: ‘Si flé mangoré, borenquí, borengá mangoré ollí ollá mangoré, esta oen two i mangoré’. (Tussen haakjes: ik heb nooit kunnen nagaan wat de woorden van dat liedje van Nanzi beduidden, hoe mooi ze ook klinken. Het enige woord, dat ik kan thuisbrengen is ‘mangoré’, de naam van een Indiaans stamhoofd uit Paraguay, hoofdpersoon van een legende. En onlangs heb ik een Indiaanse gitarist uit Paraguay van die naam horen spelen. Ik vermoed, dat noch

de verteller, noch de luisteraar ooit een woord van dat lied heeft begrepen.) De slang werd bij het zingen van dit lied langzaamaan wakker en begon op de punt van zijn staart te dansen. Daarna zei hij tegen Nanzi: ‘Jij bent juist de man die ik zoek; klim op mijn rug en laten we gaan’.

Nanzi klom op zijn rug en de slang vloog als een vogel weg. Zij vlogen over groene velden en Nanzi dacht: het moet dit jaar hard hebben geregend. Ze vlogen over de blauwe, woeste zee en zagen ontelbaar veel schepen. Terwijl zij zo vlogen, dacht Nanzi: ‘Wat zal mijn vrouw wel zeggen?’ Nadat zij lange tijd hadden gevlogen, kwamen zij in een vreemd land en de slang streek neer vlak voor een paleis. Maar terwijl Nanzi van zijn rug afklom, veranderde de slang in een schone prins. Zij gingen samen het paleis binnen en stapten regelrecht naar de kamer van de koning, die te bed lag en erg verdrietig was.

Een van de mensen, die de koning gezelschap hielden, zei tot Nanzi: ‘Wij hebben je laten halen om de koning van zijn droefheid te bevrijden’. Nanzi kwam dichterbij en zei tot de koning: ‘Sjon arei, sjon arei, mira oen baca te arriba alla’. (Sjon arei, sjon arei - naam voor de koning in alle Nanzi-verhalen - kijk eens naar boven, daar loopt een koe) en toen de koning zijn hoofd ophief, begon Nanzi hem te kietelen en zei: ‘Pintau akí, pintau allá, pintau akí, pintau allá’ - hier gevlekt en daar gevlekt, hier gevlekt en daar gevlekt - en de koning begon te lachen en kon haast niet meer ophouden. Iedereen was blij en Nanzi werd goed betaald. Opnieuw veranderde de prins in een slang en nadat hij Nanzi op zijn rug had meegenomen, vlogen zij over zeeën en groene velden en kwamen op dezelfde weg terecht, waar zij elkaar hadden ontmoet. Nanzi liep naar huis terug en trof daar zijn vrouw slapend aan. Hij zong voor haar hetzelfde liedje, dat hij voor

de slang had gezongen. Zijn vrouw werd wakker en zei tegen hem: ‘Ik droomde dat wij veel geld hadden’. Toen vertelde Nanzi haar alles en liet haar zien, wat ze hem betaald hadden.

‘Bo'n busca plaka; s'e tin koe bini, kolebra ta balia y placa ta bini’ - Je moet niet naar geld zoeken; als je het moet hebben, zal de slang dansen en dan zal je het krijgen.

De Zeu

De echte lawaaiïge, schandalige ‘Zeu’ (oogstfeest) die, zo hij niet met bloedige gevechten eindigde, toch altijd met dronkenschap en wanordelijkheden gepaard ging, heeft zijn tijd gehad en komt niet terug. Dit is een gevolg van het doordringen van betere gewoonten, die te danken zijn aan de prediking, de hardnekkigheid en vastberadenheid van de Apostolische missie, die er steeds op lofwaardige wijze naar gestreefd heeft het morele peil van onze bevolking te verheffen. Er worden nu nog wel feesten gevierd, wanneer de maïsoogst wordt binnengehaald, een gewoonte, die in de een of andere vorm ook bestaat in alle Europese landen. De heden ten dage op Curaçao nog in zwang zijnde feestelijkheden zijn, zonder het eigen waarschijnlijk Afrikaanse karakter verloren te hebben, tot een schouwspel geworden, dat niet meer indruist tegen de beschaving en het huidige ontwikkelingspeil. Gouverneurs en bisschoppen wonen tegenwoordig deze feesten bij, waarvan de ceremoniën, hoewel exotisch, niemand meer kunnen kwetsen en veeleer treffen door hun couleur locale.

Heel anders, niet zozeer in hun totaliteit als wel in details, waren in mijn tijd de ‘Zeu's’. Ik herinner me, dat ik ongeveer vijftig jaar geleden er één op ‘Asención’, een plantage aan de Westkant, heb gezien, die ik niet gemakkelijk zal vergeten. In die tijd, toen er nog geen snelverkeer bestond, werd ‘Asención’ als een ver afgelegen plantage beschouwd. En dat was het ook. Het was iets bijzonders, wanneer een paard met berijder de afstand erheen in een uur aflegde. Ik herinner me een wit paard, eigendom van de familie Daal, ‘Montainier’ genaamd, dat dit stoute stukje heeft volbracht. In een rijtuig was

het een kwestie van vier uur en op een ezel kon men het in drie à drie en een half uur doen. Maar de tijd voor een gewoon paard was twee uur. Te voet deed men er zes uur over. En daarom kwamen de dag tevoren al mensen uit de Punda naar de ‘Zeu’ en geleidelijk nam de drukte toe op de ‘rancho's’ en in de hutten van de landlieden. Die avond, dus de avond voor het feest, kon men de trom al horen roffelen in of bij het veld, waarop de volgende dag de maïs zou worden binnengehaald. De maïs, die in die tijd werd gezaaid, stond bekend als ‘maisji chiquitoe’, kleine maïs, of wel de ‘maizmillo’, die in het Engels ‘kaffir corn’ heet.

Reeds vroeg in de morgen van de dag van de ‘Zeu’ waren de bezoekers, die de vorige avond van de Punda gekomen waren en de mensen van het land zelf, al flink aangeschoten. Groepjes mannen en vrouwen liepen naar de plek - van tevoren aangegeven - waar met het oogsten van de maïs zou worden begonnen. De mannen hadden een groot mes bij zich, dat wel het Zuidamerikaanse kapmes, de ‘machete’, leek en de vrouwen droegen grote manden. De maïs werd afgesneden op de maat van een monotoon liedje, zonder twijfel een herinnering aan Afrikaanse klanken, dat de zangers zelf niet eens begrepen. De manden werden geleidelijk aan gevuld en op een bepaald ogenblik vormde zich een stoet, die zich in beweging zette naar het huis van de eigenaar. Aan de kop liepen twee personen, die de ‘Cachoe koe Heroe’, koehoorn en ijzer - d.i. de koehoorn en wiri, een muziekinstrument, dat beslagen wordt - bespeelden. Achter elkaar volgden dan de vrouwen, die op hun hoofd, waaromheen een veelkleurige Madras-doek was gebonden, de grote manden boordevol gesneden maïskolven droegen. De muziek, voortgebracht uit de koehoorn en de stukken ijzer, en begeleid door liedjes in een Afrikaans jargon, was monotoon

wat de harmonie betreft, maar goed op de maat. De draagsters bewogen ritmisch de heupen. Deze gang, die wel wat weg had van de moderne foxtrot, heet ‘Wapa’. En al ‘wapende’ werden de eerstelingen van de oogst naar een pleintje gebracht, dichtbij het huis van de eigenaar, die hun zoveel rum gaf als zij maar op konden. De vrienden van de eigenaar, die er om heen stonden, werden ook uitgenodigd en dronken cognac of jenever of allebei.

Wanneer de plechtigheid ten einde was, begonnen de feestelijkheden in het huis. Gewoonlijk werd een ‘tamboe’ (zie volgend hoofdstuk - Vert.) georganiseerd, onderbroken door een stokkengevecht, een primitief soort schermkunst, waarin de landlieden goed bedreven waren. Er was een overvloed aan drank, meestal rum van de slechtste kwaliteit, en verhit door de uitwerking ervan, sloegen de schermers elkaar het hoofd kapot en kneusden elkaars spieren, terwijl binnen de trommen gonsden. Ook daar richtte de brandewijn verwoestingen aan. Op een gegeven ogenblik riep de drummer stomdronken uit: ‘Tamboe ta pidi sangre’, de trom vraagt om bloed, en een ander, eveneens door alcohol verdwaasd, legde zijn hoofd op de trom, waarop de drummer in heftige opwinding hem met de drumstok, een geweldig stuk hout, een flinke slag gaf, die zijn hoofdhuid beschadigde, zodat het bloed vrijelijk over het trommelvel vloeide. De drummer sloeg met steeds groter woede, de mensen draaiden steeds sneller met de heupen, de zangers schreeuwden steeds harder en zo werd het bacchanaal voortgezet tot de alcohol iedere beweging en iedere wil had verlamd en spelers, zangers en dansers bewegingloos neervielen, niet meer in staat een woord te zeggen.

Die ‘Zeu's’ waren voor de Punda-mensen zo'n grote gebeurtenis, dat de aankondiging alleen al als iets geweldigs werd

ontvangen; voor de mensen van het land was het de grote dag. Deze gewoonte, waarvan de scherpste kanten afgesleten zijn, moest in wezen wel blijven bestaan, als iets kenmerkends van ons vroegere leven.

De tamboe

Het staat vast, dat de ‘tamboe’ een zuiver Afrikaans karakter heeft en tegelijk met de slaven op Curaçao is gekomen. In de verschillende landen, die ik heb bezocht en waar ik aandachtig de typische dansen van elke plaats heb bestudeerd, heb ik duidelijk het verschil kunnen constateren tussen de dansen, die van zuiver Indo-Amerikaanse oorsprong zijn en die, welke duidelijk Afrikaanse invloeden hebben ondergaan. In het algemeen ligt het centrum van de bewegingen bij de Indiaanse dansen, zowel bij de primitieve als bij de gemoderniseerde, in de voeten of hoogstens in de benen. Soms danst men alleen, soms met paren, maar men houdt elkaar nooit vast. De verscheidenheid van dansfiguren, die de danser met zijn voeten uitvoert, geeft zijn plaats op de ranglijst der regionale dienaars van Terpsichore aan. In het Oosten, in Noord-Afrika en Oost-Indië spelen de buik en de armen een belangrijke rol en de dansen daar hebben dan ook veeleer iets wellustigs; ze zijn meer ritmisch dan levendig. Maar zelfs de ‘Hulahula’-dansen van de Zuidzee, die wij het summum van voluptueuze beweeglijkheid kunnen noemen, worden meestal slechts door de vrouwelijke helft van het danspaar gedanst, terwijl de mannen zich beperken tot zingen en in de handen klappen. Daarentegen zijn de ‘rumba’ van Cuba, de populaire ‘Cumbia’ van Columbia en de ‘chocho’ van de streek van het meer van Maracaibo als tweelingzusters van onze Curaçaose ‘tamboe’. Bij deze dansen en vooral bij de ‘tamboe’, gaande levendigheid van beweging en het ritme gelijk op. Het enige en hoogst belangrijke instrument ter begeleiding is de trom en wij weten allen uit de publikaties over het Afrikaanse continent, welke rol dit instru-

ment in het Afrikaanse leven speelt. De trom doet dienst als telegraaf en semafoor, vormt op zichzelf een orkest voor dansmuziek, voor godsdienstige, krijgszuchtige en begrafenismuziek, kortom, zij is onmisbaar in het leven van de bewoners van Afrika. Op Curaçao leverde zij de dansmuziek voor het lagere volk.

In mijn tijd was haar bolwerk de berg Monteverde, waar de trom beangstigend gromde. Op 'Saliña' roffelde zij al een week voor een feestdag. Maar wanneer het zo ver was, waren Monteverde, Charo, Caracas en de straatjes in de Punda in de ban van de 'tamboe', terwijl er op Otrabanda, in 'Holanda', 'Paris', 'Cerro di Quinta' en in de hoeken en gaten van 'Cartagena' en 'Sanchez' geen volkskind was, dat niet de 'barí' danste. Soms denk ik bij mijzelf, dat, wanneer deze dans eens bestudeerd was geworden en er hier en daar enkele veranderingen in waren aangebracht, hij niet ontaard zou zijn in die stuitende bewegingen, die een steen des aanstoots werden en die de beschaving later trachtte te verwijderen. Ik herinner me dat ik, toen ik nog jong was, aandachtig de etiquette, bij deze dans in acht genomen, placht te volgen, want hoe vreemd het ook moge klinken, die bestond. Geen enkel meisje danste met een onbekende en indien een vreemde op het feest werd geïntroduceerd en voor een dans uitgenodigd, was het de gewoonte, dat hij na de dans een geldstuk in de mond van zijn partner legde, bijna altijd een zilveren halve gulden. De volksgeest, die vol fantasie en inspiratie zit, maakte dikwijls woorden op de danswijzen, die, hoewel zij levendig en ritmisch waren, eentonig klonken, omdat op maar enkele maten steeds hetzelfde werd herhaald. Toen de politie een campagne tegen de 'tamboe' begon, zong men, op de maat van de erbij behorende muziek, de volgende rijmpjes:

Bregedir De Ruyter ta mi marí
Mi tin derechoe di baila barí

(Brigadier De Ruyter is mijn man
Ik mag wel de bari dansen)

Brigadier De Ruyter was indertijd belast met de wacht op Otrabanda.

Paskoe ta bai, moechanan lludami lloré
Paskoe ta bai, moechanan cojé, maré

(Pasen trekt voorbij, mensen, huilt met mij mee
Pasen trekt voorbij, mensen, houdt hem vast, bindt hem vast)

Op de maat van handgeklap werden de buik en de heupen voluptueus en ritmisch bewogen. De ‘tamboe’-bespelers eindigden over het algemeen hun muziek in het ‘fiscalaat’ met ingeslagen hoofden en gekneusde ledematen. Enkele jaren geleden ontmoette ik de nu overleden brigadier Appel; hij had het ontzaglijk druk, omdat hij een groots opgezette ‘tamboe’ aan het organiseren was. Daar zit wat achter, dacht ik. Ik zag, hoe brigadier Appel de mensen aan het verstand trachtte te brengen, dat zij netjes moesten dansen, zonder dat het karakter van de dans verloren ging en dat ze niet te veel moesten drinken, zodat zij hun verstand niet kwijt zouden raken. Het leek wel een soort generale repetitie, waarbij het hoofd van de politie fouten verbeterde, aanwijzingen gaf en hier en daar op tekortkomingen wees. Het was allemaal erg geheimzinnig. Maar de brigadier zweeg als een sfinx. Hij wilde niet praten.

Eindelijk kwam ik te weten, dat zijne Excellentie de Gouverneur van die dagen met eigen ogen een echte ‘tamboe’ wilde zien. Hij lanceerde het denkbeeld tegenover de nu overleden politie-chef, die onmiddellijk de rol van organisator, impresario en criticus op zich nam.

We moeten de Apostolische missie ervoor dankbaar zijn, dat zij dit soort dansen heeft weten uit te roeien, daar wel gebleken was, dat ze niet voor verbetering vatbaar waren. De tegenwoordig nog ‘tamboe’ dansende massa is een groep, die eerbied afdwingt door haar discipline en geestelijke vooruitgang; en zo er tijdens de ‘taralles’, boemelpartijen, nog schandaaltjes voorkomen - en dit is nog altijd zo - dan zijn de slechte elementen van de kolonie van buitenlanders er de oorzaak van. Een van de zegeningen van de Olie.

De ‘tamboe’ is er niet meer, maar evenmin de quadrille en de lancier en hoe kan het anders; alles gaat immers voorbij, wij mensen toch ook! Alleen de geschiedenis duurt; zij voedt zich juist met al wat voorbijgaat. In de sociale geschiedenis van Curaçao zullen de ‘tamboe’, de quadrilles en de lanciers in één adem worden genoemd, tezamen dus de dansen der aristocratie en die van het vulgus, de deftige salon en het stinkende eenkamerwoninkje.

Lenzoe di cabez

De natuurlijke, vrouwelijke koketterie kent geen grenzen en geen rassen. Vanaf de noordpoolstreken, waar kleding als bescherming tegen de koude noodzakelijk is, tot de hete zones van Afrika, waar een minimum aan kleding voldoet, worden de vrouwen niet moe middelen uit te denken om hun bekoorlijkheden beter te doen uitkomen en er is er niet één, die meent, dat zij ze niet heeft.

De 'lenzoe di cabez', hoofddoek, was in mijn tijd dè opschik van de vrouwen van ons volk. Een 'Saya koe Yaqui', rok en jakje, vormde geen volledige kleding zonder de bijbehorende en kokette 'lenzoe di cabez'. De schikking ervan en de wijze, waarop zij werd vastgemaakt, benevens het kapsel, vereisten een zekere artistieke gave, die niet iedereen bezat. Zodoende ontstond er een legertje 'deskundigen', die daarmee een aardig centje verdienden.

De doeken voor bijzondere gelegenheden waren oorspronkelijk grote stukken echt 'Madras'-linnen, die uit Engeland kwamen, daarheen uit het land van herkomst aangevoerd. Zij hadden felle kleuren, meestal geel en rood, met in het midden grote ruiten en aan de kanten brede randen. Wanneer ze om het hoofd waren gebonden, werden zij zo geschikt, dat de twee uiteinden als twee brede vleugels op de schouders hingen, terwijl aan de voorkant een smalle band het geheel in vorm hield. Deze hoofddoeken werden zorgvuldig bewaard, omdat het schikken nogal veel geld kostte. De hoofddoek voor doorde-week was van mindere kwaliteit en vereiste minder nauwgezetheid, maar werd toch altijd op dezelfde manier met de vleugels achter en het bandje voor gedragen. Deze wijze van

vastbinden heette ‘Poenta di Scharloo’, de Punt van Scharloo. (Scharloo is een gedeelte van de Punda, dat dicht bij de haveningang ligt - Vert.)

Van de Antilliaanse eilanden, die ik ken, waren het waarschijnlijk Curaçao en Martinique, waar men het meest gebruik maakte van hoofddoeken. Op Trinidad, Jamaica en Barbados overheersten de hoeden, die, al waren ze voddig, vuil en gekreukeld, verkozen werden boven de hoofddoeken, hoewel je die er toch ook wel zag. Maar tussen de hoofddoekdracht van Martinique en die van Curaçao bestond zo'n duidelijk onderscheid, dat wij zouden kunnen zeggen, dat daarin duidelijk het psychologische verschil tussen de volken van beide eilanden weerspiegeld werd. De Curaçaose wijze van dracht is sober in haar lijnen en doet rustig aan. Het altijd gesteven en gestreken goed tekent de ordelijkheid en nauwgezetheid, ongetwijfeld ontstaan onder invloed van de methodische en ernstige sfeer, die de Hollanders hier hebben gebracht. Ik weet nog goed, dat de indruk, die een volkskind uit mijn tijd met haar ‘saya koe yaqui’ en haar ‘lenzoe di cabez’ maakte, zekere eerbied afdwong door de strenge lijnen van het geheel. Niettemin vergeet ik de dynamiek niet, die diezelfde lijnen maakten, wanneer het kind zich in beweging zette. Evenmin de dorpsvrouwen van toen, die geen ‘trucks’ of vrachtwagens te hunner beschikking hadden, maar een paar uur moesten lopen om voor de ochtendschemering in de stad te zijn, hun produkten van de hand te doen en naar hun verafgelegen huizen terug te keren, voordat de zon weer onderging. Met ‘sayas canga’, dat zijn rokken, die ter hoogte van de heup in een kleine bult werden opgetrokken om de gespierde benen vrij te laten en een ‘roedia’ (letterlijk: een knie) ofwel een opgerold stuk goed op de ‘lenzoe’ en dáár bovenop een grote mand met de koopwaar erin, zo liepen die

energieke vrouwen met snelle, ritmische en grote passen vier tot vijf uur naar de plaats van bestemming. Zij hielden hun lichaam in evenwicht door een golvende beweging, waarbij de heupen energiek van links naar rechts zwaaiden, terwijl de armen in beweging bleven om de zware mand, die als vastgeklonken leek aan het hoofd van de draagster, in volmaakt evenwicht te houden. En ondanks dit alles bleef de ‘lenzoe’ haar strenge lijnen behouden.

Daarentegen leek het of de wijze, waarop op Martinique de doeken gedragen werden, door de Franse geest beïnvloed was. Daar droegen de vrouwen ze met zulk een artistieke ongegeneerdheid, zo'n aantrekkelijke onstuimigheid en een bepaalde minachting voor strenge lijnen, dat men op het eerste gezicht de indruk kreeg van een volkomen ongedisciplineerd temperament, wars van iedere vorm van conventie, maar rijk aan emotionaliteit en geladen met artistiek gevoel. De manier, waarop daar de hoofddoek werd vastgemaakt, was bijna volkomen tegengesteld aan die, waarop dat op Curaçao gedaan werd. Nu eens was ze geknoopt, dan weer gestrikt, de vorm hoefde niet precies aan de schedel aangepast te zijn; ze stond ofwel bol of strakker dan bij ons en het geheel lag niet met de twee punten op de rug, maar stak in de lucht als twee helgekleurde speren. Dit was een omwenteling op het gebied van de ‘lenzoe di cabez’.

Die hoofddoeken van Madras-linnen werden met de tijd vervangen door andere, goedkopere, niet meer in India geweven uit gekleurde draden, maar in Engeland gedrukt op katoen. En daarmee begon het verval van deze hoofdtooi. Toen kwam echter een witte hoofddoek, met prachtig handborduursel, wit of zwart, die, nadat ze de eerste keer om het hoofd was gebonden in die vorm bewaard werd voor grote gelegenheden.

Zij vormden een luxe-bezit, want ze waren van zuiver linnen en het borduren kostte heel wat. Er was ook een minder strenge dracht, die 'Petji', petje, werd genoemd, een soort 'négligé' onder de hoofdtooien.

Toen ik bij mijn laatste bezoek aan Curaçao visverkoopsters hun waren op straat luidkeels zag aanprijzen in zijden toiletten, heb ik niet meer gezocht naar 'lenzoe di cabez', want ik zag wel dat de vooruitgang ze had weggevaagd, toen hij als een cycloon kwam binnenstormen, alles, goed en kwaad, voor zich uit drijvend en ons in ruil achterlatend... chi lo sa? - wie zal het weten?

Kunstleven op Curaçao

De bij ons meest beoefende schone kunst was ontegenzeglijk de muziek. Aan schilderkunst werd weinig gedaan, aan letterkunde bijna niets en aan beeldhouwkunst helemaal niets, voor zover ik me kan herinneren. Daarentegen werden de toneelen voordrachtskunst hartstochtelijk beoefend. Ik zou niet precies kunnen zeggen, wanneer de muziekkennis en beoefening van de muziek zich begonnen te ontwikkelen, maar toen ik voor die dingen belangstelling begon te krijgen, bestonden er al verscheidene min of meer grote muziekverenigingen en daaraan waren reeds andere voorafgegaan. Toen ik kolonel Prince leerde kennen, was hij al oud; ik heb hem horen spreken over kapitein Van Dyck, die, met enkele anderen, het bestuur van de Muziekacademie van Don Agustín Bethencourt vormden. In een krant uit het jaar '72 zie ik, dat de 'Harmonie' toen al bestond en in 1865 trad het strijkkwartet van de heren Jones, Daal, Bethencourt en mijn vader A. de Pool al op. In 1883 bestond een vereniging, die, naar ik meen, uit de Harmonie was voortgekomen en onder leiding stond van Chris Ulder. Juffrouw Feltman, juffrouw Marie Newboer, later mevrouw Boom, vertegenwoordigden o.a. in die tijd het schone geslacht in de muziek en de zang. Persoonlijk herinner ik me Gerry Palm, Chris Ulder, Jules Blasini en Joe Corsen, als vooraanstaande leiders van ons muziekleven, die een groot aantal leerlingen, te veel om op te noemen, in de kunst hebben ingewijd.

Er was in die tijd geen huis, waarin geen piano stond en geen jongen of meisje, die niet een instrument bespeelde of de zang beoefende. De liefde voor muziek maakte het zelfs mogelijk een

weekblad op te richten, dat als vaste rubriek een pagina met partituren van lokale componisten bood. Er waren zeer veel componisten van dansmuziek en een enkele, die gewijde en marsmuziek schreef. Concerten in particuliere huizen waren aan de orde van de dag en op Ararat, bij de familie Gorsira, op Saint Colomban bij Blasini, in de woningen van Don James Jones, Carl Fensohn, Johan Gaerste en Sjon Lou Maduro, was dikwijls een select muzikaal ensemble, en een auditorium in staat ervan te genieten. Ik herinner me, dat bij Don Johan Gaerste thuis, in de 'Casa Blanca', een tamelijk groot orgel stond, waarop de gastheer zijn lang niet geringe kundigheid demonstreerde. De kinderen van Sjon Lou Maduro hadden een kwartet gevormd, dat bij uitvoeringen veel belangstelling trok.

De toneelkunst is op Curaçao altijd hartstochtelijk beoefend. Naar ik van mijn moeder gehoord heb, toonden al in haar jeugd amateurs hun talenten op privé-toneeltjes. Men heeft mij verteld van de 'La Renaissance'-groep, die, behalve de danskunst, ook de toneelkunst beoefende. Zo organiseerde in de jaren '76 en '77 het Koloniaal Instituut, een onderwijsinrichting voor jonge dames, geregeld toneelavonden. Ze moeten nogal succes gehad hebben, want ik herinner me een groepsfoto van enige meisjes, waarop de opdracht geschreven stond: 'Herinnering aan de avond van... september (ik meen van 1877), waarop onze Ursula zoveel applaus kreeg', ondertekend door de directeur José M. Henriquez. Het betrof mijn zusje Ursulita, later mevrouw Römer, die nu al jaren dood is. Ik heb nog over een vereniging horen spreken, waarin mejuffrouw Elenita Monsanto de ster was. Zij overleed in de bloei van haar jeugd, op het punt het bruidskleed aan te doen. 'Nut en Beschaving', een letterkundig genootschap, voerde nu

eens samenspraken, dan weer toneelstukken op. Groepjes amateurs, die zich voor een bepaalde gelegenheid vormden, boden het publiek ook zo nu en dan een avond; persoonlijk herinner ik me de uitvoering van 'La Muerte en los Labios', de Dood op de lippen, van Echegaray, door een groepje jongens en meisjes.

Wij mogen zeker niet vergeten te vermelden, dat, dank zij het enthousiasme van een groep jongemannen en jongedames, Curaçao het oude theater 'Naar' kreeg. Don Jacob Naar, een voor zijn tijd modern man, dynamisch en handig, telde onder zijn vele talenten ook dat van toneelspeler. Hij richtte een amateurvereniging op, die hem al gauw van zoveel enthousiasme vervulde, dat hij een schouwburg liet neerzetten, die we jarenlang gekend hebben als het 'Teatro Naar'. Dit was het eerste theater op Curaçao. Het werd op 27 augustus 1871 ingewijd door de amateurgroep, die onder leiding stond van de heer Naar. Als openingsstukken werden het werk van een Venezolaans schrijver 'La Gracia de Dios', De genade Gods, en een komische éénakter 'Mis Colaboradores', Mijn Medewerkers, opgevoerd. Mejuffrouw Liana Penso en mevrouw Rachel C. Henriquez-Naar speelden de hoofdrollen.

De 'Civilizadó' begon zijn verslag van de voorstelling als volgt: 'Por fin Curaçao tien oen teatro!' - eindelijk heeft Curaçao een theater - en over het spel der kunstenaars luidde het oordeel: 'Nos meeste reconocé, koe nos toer, eesnan koe a bisjita theatro Djadoemingoe anochi, koe e compania di aficionado soe juego, a pasa di toer kiko poeblico tabata warda di bon di dje' - Wij kunnen niet anders dan toegeven, dat allen, die zondagavond het theater hebben bezocht, van mening waren, dat de toneelgroep met haar spelde verwachtingen van het publiek overtroffen heeft -. Ik heb zo'n idee, dat de Venezo-

laanse schrijver niemand minder was dan Manuel Bermúdez Avila, een vooraanstaande intellectueel onder de velen uit zijn land. Van de spelers traden op de voorgrond Aaron en Daniel Capriles, die luid applaus kregen voor hun prachtig spel en onze huidige veteraan Haim Senior, die toen nog een jongeman was met veel talent voor het toneel.

Juist ontvang ik een krant uit Curaçao, waarin een reproduktie is opgenomen van het moderne theater, dat onlangs gebouwd is en dat, naar ik heb gehoord, aan moderne eisen beantwoordt. Ik zie, dat de verkeerd gekozen naam 'Stadsschouwburg' nu vervangen is door één, die nog minder op zijn plaats is, nl. 'Roxy', een imitatie, die van slechte smaak getuigt en bovendien van iets, dat voor Curaçao geen waarde heeft. Het nieuwe gebouw, opgetrokken op een terrein, vroeger behorend tot het huis van Don Jacob Naar, staat op een steenworps afstand van het oude theater, en ik vraag me af of nu niemand er aan gedacht heeft, het de naam 'Theatro Naar' te geven naar de oprichter en leider van de eerste schouwburg, die het eiland bezeten heeft. Het staat voor mij vast, dat er onder de voornaamste aandeelhouders directe nakomelingen voorkomen van de dames en heren, die deel uitmaakten van de groep, die met zoveel enthousiasme de opening van het eerste theater tot een succes maakten.

Ik heb al meermalen gezegd, dat Curaçao een slecht geheugen heeft en dat het lijdt aan lauwheid en gebrek aan wil. Brion sliep in een vergeten graf, dat misschien verloren zou zijn gegaan als niet Guzmán Blanco hem naar het Nationale Pantheon in Caracas had doen vervoeren en onder ons zou hij vergeten zijn als niet Miguel Bethencourt en Sjon Wein Hoyer op het idee waren gekomen een monument voor hem op te richten. Daarom bestaat Piar niet voor ons en om deze on-

dankbaarheid bestempelt men ons als minderwaardige wezens. Zij, die hun grote mannen gedenken, hun landgenoten, die voor hun daden van iets meer dan nationale waarde iets beters verdienen dan de vergetelheid, uiten die beschuldiging m.i. terecht.

Er heeft bij ons altijd weinig belangstelling voor de schilderkunst bestaan. En toch zou er een interessante tentoonstelling gevormd kunnen worden van de geschilderde portretten in de loop van de tijd op Curaçao vervaardigd, hetzij omdat het mode was, hetzij omdat men ze op prijs stelde. Ik herinner me, dat we een portret van mijn grootvader hadden, dat geschilderd was door Postbrands, een Hollands schilder, die ons eiland bezocht. Het was vrij verdienstelijk werk, dat jammer genoeg door vocht verloren is gegaan. Mijn oom Gabi was een leerling van deze kunstenaar en hoewel zijn werk - dat van mijn oom - nooit tentoongesteld is en kwantitatief gering was, verried het een uitzonderlijk talent.

Bij ons thuis op zolder stonden ook nog twee grote olieverfportretten van mijn tante, gesigneerd door Beltrán. Deze kunstenaar moet tamelijk veel op Curaçao gewerkt hebben, want in verschillende woningen heb ik portretten van zijn hand gezien. Dan was er het levensgrote portret van Don Gaspar Monsanto, dat tot voor kort nog in de zaal van zijn huis op Pietermaai hing. Salomón Levy heeft ook veel portretten op Curaçao geschilderd, o.a. twee op natuurlijke grootte, troisquarts, van de heer en mevrouw Marchena in het huis van hun vriend Josías Chumaceiro. Maar dat was allemaal voor mijn tijd. In 1883 was op Curaçao gevestigd in het huis, dat later ‘Casa Rosada’ heette en nog later afgebrand is en toen met de grond gelijkgemaakt werd om de Breedestraat een beter aspect te geven, de fotograaf en schilder Cordiglia. In zijn tentoonstellingsruimte hingen enkele grote, naar het leven geschilderde

portretten van verschillende personen, die vermoedelijk tot zijn familie behoorden. Hij was de leermeester van onze vriend Haim Cohen Henriquez, die er altijd enthousiast voor is gebleven, maar de kunst als liefhebberij beschouwde. Van Presas herinner ik me een portret van Don Willem Maal en van Cordiglia enkele van Don Rafael Bethencourt, van zijn vrouw en zijn schoonmoeder. Toen ik uit New York terugkwam, ontmoette ik juffrouw Nana Haseth, die heel aardig werk maakte en een leerlinge was van een predikant van de protestantse kerk.

Toen ik nog een jongen was, stond er op Pietermaai de ruïne van een huis, dat 'Tres Cabez', De Drie Hoofden, heette en dat tijdens de storm van '77 door de zee was verwoest. In een van de benedenkamers, waarvan de door de ramp ontstane gaten met blik en oude planken waren dichtgemaakt, had een huisen tegelijk kladschilder, die als ik me niet vergis Genereuse heette, zijn atelier. Zijn achternaam weet ik niet meer. Hij schilderde portretten van heiligen en stillevens van kalebassen en stoelen en van die beelden op glas, waar ik verrukt van was. Zijn verf bewaarde hij in flessen, waarvan het bovenstuk was afgeslagen en er hing een lucht van lijnolie, gemengd met het parfum 'Sui generis' van de zee. Ik bracht uren en uren door bij hem als hij een kalebas in felgroen en goudgeel aan het schilderen was en ik werd niet moe het intense blauw van de kleding zijner heiligen te bewonderen. Tussen streek en streek trakteerde hij me op brede redevoeringen over kleuren en hoe ze gemengd werden en ik beschouwde hem dan ook als een orakel en de grootste onder de kunstenaars. En nu ik zoveel schilderijen heb gezien, zoveel doeken heb volgeklad en kleuren heb gemengd, zoveel scholen heb zien opkomen en weer verdwijnen, zoveel theorieën heb horen verkondigen en nu ik de moderne kunst tracht te begrijpen en het me maar niet

lukt, denk ik vaak terug aan Genereuse en vraag ik me af of hij met zijn primitieve schildermethoden niet toch een groot kunstenaar is geweest.

De moeilijkheden, waarmee we op taalgebied te kampen hebben, zijn ongetwijfeld de oorzaak van onze geringe literaire begaafdheid. Zij die op Curaçao de pen hanteerden en dat in het Nederlands deden, waren voor het merendeel journalisten en je kon die journalistiek met de beste wil van de wereld geen letterkunde noemen. Maar daar wij ons de luxe van een letterkunde niet konden veroorloven, moeten wij die journalisten nu maar als literatoren beschouwen en dan kom je nog nauwelijks aan een half dozijn. Wij hadden heus maar vier of vijf dichters: Adolfo Wolfschoon, David Chumaceiro en Joe Corsen, die al lang dood zijn. David López Penha is zo lang in het buitenland geweest, dat hij, toen hij stierf, niet meer eender onzen was. Haim Senior bespeelt nog steeds zijn polyglotte lier, maar Ben Jesurun zingt nauwelijks meer.

Beeldhouwkunst hebben wij praktisch niet, behalve de buste van Brion, aan welke zonde ik schuldig ben. Bij het jubileumfeest van de kroning van de Koningin stelde ik voor een standbeeld voor onze soevereine op te richten. Het werd niet eens in overweging genomen. Nu lees ik, dat er één is. Zo gaat het altijd. En dan beklagen we ons wanneer men ons een minderwaardigheidscomplex toeschrijft.

Alvorens dit hoofdstuk te beëindigen moet ik het museum noemen, dat dank zij het artistieke talent van Don Cornelis Gorsira in zijn huis op Ararat tot stand kwam. Zelf een goed schilder heeft hij vaak in Europese salons geëxposeerd. Hij had een zeer uitgebreide verzameling van eigen werken, sommige opgehangen, andere in kisten en laden bewaard. Het museum ‘Ararat’ was, hoewel niet groot en niet in het bezit van veel

waardevolle schilderijen, voldoende representatief voor een kunsttijdperk om wie dan ook te bevredigen, maar, op een dozijn personen na, bleef het bestaan ervan vrijwel onbekend.

Sjon Nene was een van de weinige veeltalige literatoren, die wij hebben gehad; hij schreef in het Frans, in het Engels en in het Nederlands. Er moet in de Openbare Leeszaal van Curaçao een werk van hem zijn, dat, naar ik meen, over de oorsprong van de naam Curafao handelt. Voor deze studie heeft hij de archieven van Salamanca in Spanje en het archief van de 'Indien' geraadpleegd, maar ondanks dat schijnt dit werk geen mens te interesseren.

Ik herhaal, dat deze aantekeningen maar losse herinneringen zijn. Vermoedelijk zijn er omissies, terwijl bepaalde dingen overdreven zijn voorgesteld, maar ik bied ze u aan in de vorm, zoals ze tot me gekomen zijn uit dat onpeilbare archief van mijn onderbewustzijn of geperst uit de spons van mijn memorie.

Toen ik dit hoofdstuk al geschreven had, heeft een vriend van mij, die heel wat jaartjes ouder is, me nog verteld, dat er omstreeks '71 of '72 een amateur-toneelgezelschap bestond, dat in het Nederlands uitvoeringen gaf en hij stelde het volgende op schrift: Op 12 februari 1872 werd in het 'teatro Naar' door een aantal amateurs opgevoerd: 'De Graaf van Monte Christo', in vijf bedrijven en met muziek van H. Kroon Dzn. Medespelenden waren: L. van Eps, J.J., W.A. en C.H. Jonckheer, K. Zeppenfeldt, P. Faarup en G. van Leeuwen. Na dit stuk kwam nog een éénakter, uit het Frans vertaald en getiteld: 'Het consigne is: Snorken'. Toch schijnt deze troep dezelfde te zijn geweest, die opgetreden is bij de inwijding van het 'Teatro Naar', want onder het programma staat: 'J.J. Naar, voorzitter en Van Romondt, secretaris'.

Nog iets over kunst

Er zijn mensen, die beweren, dat het geheugen een van de attributen van het onderbewustzijn is. Hoe het ook zij, het geheugen doet soms vreemd; nu eens laat het ons in de steek, dan weer is het merkwaardig helder. Ik herinner me zo precies het gezicht van Mene Huyke, dat ik zijn portret uit het hoofd zou kunnen tekenen. Ik zie nog voor me de grijs vilten hoed van dr. De Veer en de helm van gouverneur Van Heerdt, de 'gaiters' van gouverneur Van den Brandhoff en de arm van dr. Senior, die altijd uit het achterdeel van het raampje van zijn rijtuig stak. Al die kleinigheden, onbetekenend en eigenlijk van te geringe waarde, dat ze indruk zouden kunnen maken op de geest van een jongetje, staan mij zo duidelijk voor ogen, alsof ik ze gisteren gezien had.

En toch heb ik bij het schrijven van deze aantekeningen over het kunstleven op Curaçao niemand minder vergeten dan Fermín de Casas, mijn boemelvriend en danskameraad, metgezel bij wandelingen, bij schermpartijen en mijn broeder in de kunst, want hoe vaak hebben wij niet samen geschilderd! Dat ik vergeten was, dat Zolórzano de versieringen in het fotografisch atelier van Buil gemaakt heeft en dat Góngora een decoratieschilder was, die nogal veel gewerkt heeft op Curaçao, is begrijpelijk, maar dat ik Fermín vergeten was, met wie ik een panorama van Curaçao - gezien vanaf de hoogte van Motete, tegenwoordig de 'cerro di quinta' - geschilderd heb, is gewoonweg onverklaarbaar.

Fermín had werkelijk talent; er school zelfs een potentieel genie in hem. Hij had nooit serieus schilderen geleerd, want hij was nu eenmaal het tegengestelde van serieus. Hij trachtte te

doen, wat voor een ieder de ernstigste stap in zijn leven is, maar het liep zoals met alles bij hem op een fiasco uit. Hij trouwde en zijn huwelijk werd een totale mislukking. Maar als schilder had hij zonder twijfel iets geniaals. Zijn tekeningen waren slecht, want tekenen kon hij niet. Bij een schilderij moeten twee elementen harmoniëren: de tekening en het coloriet. De tekening is iets mathematisch. Ze is onderworpen aan de vaste wetten van proportie, perspectief en clair-obscur. Dit alles is onveranderlijk, onontkoombaar, kortom mathematisch. Maar het coloriet is niet onderworpen aan deze beperkingen en met zijn schakeringen, tinten en mengingen, biedt het oneindig veel mogelijkheden. Hoe onbeholpen de tekeningen van Fermín waren, hun coloriet was stralend. Wij allen, die zijn werk hebben gekend, herinneren ons zijn op hout geschilderde Moorse taferelen. Witte huisjes, Moren met rode tulbanden en donkere gordels tegen een blauwe achtergrond en groene heuvels, die zacht helden naar een strand of naar een vlakte, waren zijn geliefdste onderwerpen; het was of ze herinneringen uit zijn jeugd bij hem opriepen. Hij kon ze op tientallen manieren uitbeelden, altijd zonnig opgeruimd en steeds gaf hij blijk van een ongewoon talent.

Zijn persoonlijkheid was op zichzelf ook al boeiend: vrolijk, knap, beschaafd en ontwikkeld; uit zijn optreden sprak een verzorgde sociale opvoeding. Hij was de eerste, die op Curaçao voor blindedarmontsteking werd geopereerd. De operatie werd verricht door dr. Palacio Rengifo, die, waarom weet ik niet, hem geen narcose toediende. Twee dagen na de operatie, toen hij alleen nog maar een lepeltje water met citroen kon innemen, zocht ik hem op en met gebarentaal verzocht hij me dichterbij te komen, waarna hij mij met grote inspanning en nauwelijks verstaanbare stem vroeg, hoe het gekostumeerde bal

bij de Van Leers was geweest. Hij was als leraar verbonden aan de openbare school; ik geloof, dat hij er Spaans gaf en er moeten op Curaçao nog velen zijn, die zijn leerling zijn geweest. Bij Carlos León thuis heb ik later nog eens schilderijen van hem gezien, want die ik zelf bezat zijn bij een aardbeving op Jamaica verloren gegaan. Hij woonde, samen met José Maria Nouel, in het enige huis, dat toen op de berg, de tegenwoordige 'quinta', stond. Tijdens mijn afwezigheid van Curaçao heeft hij het eiland verlaten. Ik heb nooit meer iets van hem gehoord. Ongeveer tien jaar geleden trof ik in een tijdschrift, 'Alrededor del Mundo', Rondom de wereld, genaamd, een artikel aan, getiteld 'Diario de una dama china', Dagboek van een Chinese Dame, dat ondertekend was door 'Fermín de Casas Cancedo'. Zo heette hij. Terwijl ik deze aantekeningen schrijf, zag ik in een advertentie van de Madrileense uitgever Espasa vertalingen van het werk van Kapitein Maine Reed van de hand van Fermín de Casa aangekondigd. Zou hij dus nog leven?

Portretten

In het tijdperk dat ik beschrijf, werd de fotografie niet alleen als een kunst beschouwd, maar ook als een wetenschap en was de fotograaf een belangrijke figuur in ons maatschappelijk bestel. Uiteraard moest de fotograaf tegenover de portretschilder voldoende kunstzinnigheid aan de dag leggen om de concurrentie te kunnen volhouden. Wat de wetenschappelijke kant van zijn werk betreft, moest hij een chemicus van niet al te gering gehalte zijn om het ongemak te boven te komen van zo veraf te wonen van de plaats waar zijn allernoodzakelijkste materialen wérden bereid. In het algemeen was de fotografie van ongeveer vijftig jaar geleden een nogal ingewikkelde en moeilijke kunst. Alles moest ter plaatse gemaakt worden: de gevoelige platen en de afdrukken, van het witte afdrukpapier tot de gefixeerde afdruk toe. Alle oplossingen moesten bereid worden en men ontving uit het buitenland alleen de chemicaliën, die, op het moment dat men ze nodig had, gemengd en gebruikt moesten worden. Geen wonder, dat door ons jongens de man, die in één persoon het gevoelig temperament van de kunstenaar en de kennis van de man van de wetenschap in zich verenigde, met evenveel eerbied werd aangezien als de dokter, de officier, de apotheker, de pastoor, de dominee of de leraar. Nu is dat anders geworden; de fotograaf kan alles kant en klaar kopen en je verwacht van hem alleen nog maar methode en zorgvuldigheid.

Ik weet niet meer hoe de man heette, die de eerste fotografiezaak op Curaçao heeft gevestigd en evenmin waar ze gestaan heeft. Toen ik nog heel klein was, heb ik horen praten over Gabriel Salom, die een studio op Otrabanda had en over één

op Punda van een zekere Bartolomé Lyon. Daarna is er een tweede studio op Otrabanda gekomen van Joseph Chapman, van wie men vertelde dat hij een leerling was van Fredericks, die in die tijd een grote naam in de Verenigde Staten had. Het atelier van Fredericks heb ik nog gekend. Later kwam F. Carrillo, die, als ik me niet vergis, in de Punda gevestigd was en ook samen met Lyon en mijn vader werkte, onder de firmanaam A. de Pool & B. Lyon.

Ik geloof, dat dit vóór de tijd was, dat Carillo een eigen zaak had naast Mensing & Co. in de Breedestraat óp Punda. In ditzelfde gebouw zat later Davenport, een Amerikaans fotograaf, die 'ferro-typen' maakte; ik weet niet of hij er de primeur van had, maar hij deed goede zaken, omdat zijn foto's goedkoop waren en snel werden afgeleverd.

Dit waren allen beroepsfotografen; in die tijd had je nog bijna geen amateurs. Zowel fototoestellen en ingrediënten als de behandeling ervan waren lang niet zo eenvoudig als nu. Toch herinner ik me twee amateurs uit die tijd. Eén was pater Vincent Jansen van Sint Willebrordus en de ander mijn oom John. Ik weet nog goed, dat oom John, om een landschapsfoto te maken, een koffer had uitgevonden, die in een donkere kamer kon worden getransformeerd. Deze werd ter plaatse geïnstalleerd. Dit was de enige manier om buiten te fotograferen en ik geloof, dat oom John de eer toekomt de eerste te zijn geweest, die landschapsfoto's van Curaçao heeft gemaakt. In zijn huis op de bovenverdieping van het 'Sint Thomascollege' had hij een studio, waar hij zijn vrienden fotografeerde. Er bestaat nog een foto van mijzelf, die hij in zijn studio heeft gemaakt, een paar dagen vóór zijn vertrek naar de Verenigde Staten.

In die dagen had Henry Kranwinkel een studio in een loka-

litei, die speciaal hiervoor was gebouwd op de binnenplaats van ‘Sebastopol’ op Otrabanda en Robert Soublette had er één in de Heerenstraat op Punda. In het jaar van de Bolívar-herdenking (1883) was in het oude huis van Sprock, dat als laatste eigenaar ‘Winkel & Zoonen’ heeft gehad, Cordiglia gevestigd, in die dagen een uiterst modern fotograaf. Toen kwamen ook Figueroa en zijn vrouw op Curaçao en dezen associeerden zich met Soublette. Deze kunstenaars waren zeer bedreven in de bijzondere techniek van het retoucheren en ze werkten de gelaatstrekken zo bij, dat de foto voor veel klanten (de minder aantrekkelijke) bijzonder aantrekkelijk werd. Ze werden dan ook populair. Van al deze studio's bleef die van Soublette het langst bestaan; deze fotograaf liet een huis bouwen dicht bij de waterkant op Otrabanda en na de dood van de vader volgde zijn zoon, mijn vriend ‘Tito’, hem op, tot hij er genoeg van kreeg. Het is mogelijk, dat dit hoofdstuk over fotografie eigenlijk te onbelangrijk is, maar de familie De Pool heeft nu eenmaal van ouds een zwak voor fotografie gehad. Als curiositeit wil ik iets vertellen omtrent de relatie van onze familie tot deze kunst. Mijn oom John was, zoals ik al heb verteld, een enthousiast amateur, die met zijn koffer naar het veld trok, in een tijd dat er vrijwel geen vervoer was, om landschapsfoto's te maken. Mijn vader deed aan wat men thans ortochromatische fotografie noemt; hij bereikte dit door studio-gordijnen van verschillende kleur te nemen, zodat bij het binnenvallen van het licht bepaalde stralen werden geabsorbeerd en andere werden doorgelaten. Tegenwoordig bereikt men dit door een filter voor de lens te schuiven. Mijn vader was toen de techniek een halve eeuw voor.

Mijn oom José, op Curaçao onbekend, omdat hij zich al jaren tevoren in Maracaibo had gevestigd, was ook een groot

amateur. Maar die ging minutieuzer te werk. Omdat de ingrediënten minder snel in Maracaibo aankwamen dan op Curaçao en bij aankomst door de douanerechten erg duur werden, maakte oom José zijn eigen materiaal en gereedschap. Ik heb lenzen gezien, die door hem geslepen waren en ook fototoestellen, rasters en alles wat er zo verder bij te pas komt. Maar zijn meesterwerk, dat hem miljonair zou hebben gemaakt, indien hij ergens anders had geleefd, was een magazijn-camera, door hem uitgevonden, juist in de tijd, dat de eerste droge fotografieplaten in zijn handen kwamen. Jaren later, ongeveer '15 of '20, kondigden de Kodak-fabrieken een magazijn-camera aan, maar die was zo onvolmaakt, dat hij naar de fabriek teruggezonden moest worden om de film te ontspoelen, te ontwikkelen en er een nieuwe in te zetten. Ik herinner me nog goed de ‘slogan’ van de advertentie: ‘You push the button, we do the rest’. Met die ‘button’ bedoelden ze de afdrukknop, die de lens opent voor de belichting.

De overige familieleden hadden ieder voor zich op zijn minst twee fototoestellen. Ik heb eens voor de aardigheid geteld, hoeveel toestellen de De Pool's in hun bezit hadden en ik kwam tot een getal van over de zeventig. Momenteel zijn er bij ons thuis een tiental camera's van verschillende soort en grootte. Mijn broer Jacob was van onze generatie degene die zich het verst in de doolhof van de fotografie waagde. Hij was een amateurfotograaf, die de verschillende takken van de kunst beoefend heeft en in alle heeft uitgemunt.

De fotozaken van de afgelopen vijfentwintig jaren ken ik niet, omdat ik zo lang afwezig ben geweest, maar ik heb het huis gezien, dat Buil heeft laten bouwen op ‘Foi 'i Porta’, Buiten de deur. Ik herinner me Pepe Ugueto en Vander Ree, die een leerling van Kranwinkel was.

De fotografie heeft haar prestige verloren. Haar beoefenaars zijn niet langer mensen die men met eerbied begroet, omdat ze fotografen zijn. Automatische toestellen op iedere hoek van de straat en zogenaamde tip-tops hebben deze kunst zo gepopulariseerd, dat ze tot een industrie geworden is. In Panamá rijdt zelfs een auto rond, die automatisch foto's maakt. U stapt erin, betaalt, gaat zitten en er knipt een licht aan. U hoort een geluid en even daarna komt er droog en wel een foto uit, klaar om op het paspoort te worden geplakt. De hele zaak duurt tien minuten. Zo'n wonder van techniek verdient een eresaluut, maar dat verdient zonder twijfel ook de meneer met de lange, zwarte geklede jas en hoge hoed: de fotograaf van vijftig jaar geleden.

Poëzie-albums

Het poëzie-album was voor de meisjes uit mijn tijd wat het foto-album voor het gezin was. Een archief, dat met zijn portretten of zijn woorden een periode uit de geschiedenis van ons leven bevatte. Maar voor de meisjes had dit archief nog meer waarde dan het foto-album, omdat het de geschiedenis van de jeugd in zich sloot met al de bekoring van die wonderlijke tijd vervuld van genietingen en zonder zorgen. Het album met handtekeningen, dat later zijn intrede deed, was een teken van de achteruitgang van de poëzie-albums, waarschijnlijk te wijten aan het feit, dat de jeugd geen verzen meer las en zich nog net met een handtekening tevreden stelde.

In deze albums wordt een verzameling spontane uitingen bewaard van de vele bezoekers, die onze gastvrije stranden hebben bezocht. Zij hebben op soms eenvoudige, soms vernuftige wijze lof gebracht aan onze gastvrijheid, hun waardering voor onze cultuur uitgesproken en hun bewondering voor de bijzondere aantrekkelijkheid van onze samenleving geuit, die altijd oprecht en gastvrij ballingen met open armen heeft ontvangen en hun heerlijke balsem van haar liefde bood om het verdriet en de bitterheid van de verbanning te verzachten. En zij bezongen luid de charmante geest, de vriendelijkheid en de bijzondere schoonheid van onze dames. Zoals dat ook met het foto-album het geval is, heel een voorbije periode herleeft bij het doorbladeren. De omslag, van fijn marokijn, soms fraai beschilderd, soms met zijde-borduursels of metaal, voorstellende prachtige bloemruikers, vogels en vlinders of ook wel eens alleen het woord ‘Album’, bewaart in zijn binnenste calligrafische pronkstukken, autogrammen van mannen, die

later belangrijke persoonlijkheden werden of die het tevoren reeds waren of het zelfs nu nog zijn, maar die zich toch niet te belangrijk vonden om hun gedachten op de bladzijden van een van deze boeken neer te schrijven. ‘Gratos recuerdos de una época feliz’ - Prettige herinneringen aan een gelukkige tijd - staat op het titelblad van een album ingewijd in 1883, dat mij op dit ogenblik nog vermag te inspireren. Een van de eerste gedichten, ondertekend door James Corsen, begint als volgt:

> Pretende en vano penetrar el velo
> Que oculta al porvenir nuestra mirada;
> Lo que mañana ha de traer se ignora,
> Sabrase sólo cuando sea mañana.
>
> (Wij trachten tevergeefs door de sluier te kijken
> Die voor ons de toekomst verborgen houdt;
> Wat morgen zal gebeuren weet niemand
> Wij zullen het weten, wanneer het morgen is).

En hoeveel was er niet verborgen achter dit geheimzinnige gordijn gedurende de halve eeuw, die volgde op het schrijven van deze regels.

En wanneer wij de bladzijden een voor een omslaan, de namen lezen en de levensloop van elk van hen gedurende de afgelopen vijftig jaren nagaan, ontvouwt zich voor ons een hele wereld, een leerrijke les met verrassende facetten en een machtige stroom van emoties en herinneringen. Maar bovenal waren deze albums een produkt uit een cultuurperiode, die helaas achter ons ligt. Wanneer de jeugd in de kunst verpozing

zoekt, dan is dat het resultaat van de opvoeding, die de liefde tot de kunst heeft aangewakkerd en er ten slotte in geslaagd is deze tot een wezenlijk bestanddeel van de geest te maken. Maar wanneer kunstuitingen niet meer ontroeren, komt dit doordat een gif, een boze toverdrank, bezig is het gevoel voor het schone uit te roeien. De verdwijning van deze albums valt samen met onze culturele ontreddering en dat is jammer, want zij waren een stuk geschiedenis, misschien een beetje sentimenteel, maar in ieder geval iets unieks.

Pakoes

Hoewel in mijn kinderjaren de handel in de Heerenstraat en de ‘Calle Ancha’, Breedestraat, op Punda al was binnengedrongen, zag je nog maarte hooi en te gras in de Breedestraat op de Otrabanda een winkel. Maar in de nauwe straatjes van de Punda, binnen de omtrek van de Heeren-, Breede-, Prinsen- en Columbusstraat, had je al een flinke kern van een winkelwijk. Het waren nog maar ‘pakoes’, winkeltjes, die duidelijke tekenen van verval vertoonden en die onherroepelijk, hoewel zij heftig van zich af beten, plaats moesten maken voor moderne gebouwen. Ik herinner me Sjon Lau Wederfort, Charles Jutting, François Oduber, Papá Feliz Jesurun, H. Tweeboom en M. Daal. Zoals te verwachten was, verplaatste zich de kleinhandel naar de bredere en meer centraal gelegen straten, waar mensen met moderne inzichten winkels stichtten en waar men zich gemakkelijker kon bewegen dan in de steegjes.

Aguasal, in het papiamento 'awa sá), de waterkant op Otrabanda bij de brug, de Heerenstraat en de ‘Calle Ancha’ op Punda veranderden in een echt centrum van levendige detailhandel. Vanzelfsprekend brachten deze kooplieden van nieuwe stempel moderne methoden mee. Het oude systeem van jaarlijkse betalingen werd geleidelijk vervangen door een van maandelijkse afrekeningen. Zoals alles in het leven, had het systeem van betaling op lange termijn zeker zijn voordelen, maar ook zijn nadelen. De verplichting op een bepaald moment een grote som geld te moeten betalen was beslist een drawback, maar de mogelijkheid om op een gegeven ogenblik iets te kunnen krijgen zonder het onmiddellijk te betalen, was ongetwijfeld een zegen. Maar, aangezien zij, die eens per

jaar betaalden, ook eens per jaar inden, was het nadeel voor de importeurs, die in het algemeen contant betaalden en lang krediet verleenden aan hun afnemers, met de vele risico s daaraan verbonden. Natuurlijk verkochten zij, die eens per maand inden, hun goederen goedkoper en toen de kopers zich daarvan rekenschap gingen geven, verkozen ze minder te betalen, zij het dan binnen korter tijd. Deze nieuwe situatie bewerkstelligde mede het verdwijnen van de kleinhandel uit de steegjes.

Wel merkwaardig is het, dat met de geweldige 'boom' van de olie, die de huren in de hoogte joeg en talrijke nieuwe detailzaken uit de grond stampte, vele winkels naar de steegjes moesten terugkeren, omdat er niet genoeg geschikte ruimte in de hoofdstraten van het centrum meer over was, waarmee het economische leven en de handelsbeweging ten dele naar precies dezelfde plaatsen werden teruggebracht, die enkele jaren tevoren door de evolutie van de handel in diskrediet waren geraakt.

Deze 'pakoes' uit de steegjes verdwenen toch allengs weer, hoewel sommige hardnekkig weigerden in te zien, dat er maar twee moglijkheden waren: òf verhuizen òf verdwijnen. Ik moet nog even vertellen, dat het systeem van jaarlijkse betalingen ons een huis heeft gekost en nog wel één, dat prachtig gelegen was. Een handelsman, die oud genoeg was om het stelsel der jaarlijkse betaling vol te houden en modern genoeg om er zelf maandrekeningen op na te houden, had zijn winkel in een huis, dat ons toebehoorde. Toen, door de dood van mijn vader, het moment van afrekenen kwam en hij de huur van het huis zou betalen en wij, hetgeen wij hem nog schuldig waren, kwam er een onontwarbare rekening los en ten slotte bleek, dat wij de waarde van het huis moesten betalen... en hem daarbij dankbaar zijn ook nog.

Maar om terug te keren tot de ‘pakoes’ in de steegjes, zij die zich er niet bij wilden neerleggen te verdwijnen, moesten hun toevlucht nemen tot allerlei listen om op de been te blijven. Een oude ‘pakoes’-eigenaar, die merkte, dat zijn verkoop onrustbarend snel terugliep en het bezoek van zijn klanten navenant afnam, paste o.a. dit middel toe: hij ging op een stoel op straat zitten en lette op, wie langs liep. Wanneer hij iemand zag, die een pakje bij zich had, riep hij Dochi, zijn enige bediende.

‘Wie loopt daar?’

Dochi, die betere ogen had, herkende de voorganger en zei: ‘Dat is Sjon Piet’.

‘Wat heeft hij in zijn hand?’

‘Het lijkt wel een blik koekjes’.

Waarna de eigenaar op strenge toon beval: ‘Schrijf op voor Sjon Piet een blik koekjes’.

Vanzelfsprekend kon Sjon Piet, die in december een rekening gepresenteerd kreeg van dingen, die hij in de periode van januari tot december had afgenomen, zich niet herinneren of hij ze wel of niet had gekocht en betaalde dan maar. Zolang het niet in de gaten liep, kon het leven van de ‘pakoes’ op die manier nog een beetje verlengd worden.

Ik wil in dit verband nog een voorval meedelen, mijzelf in Kingston op Jamaica overkomen, vóór de aardbeving. Een vriend, een landgenoot uit Curaçao, had daar een kleine zaak, waar ik brood, biscuits en dergelijke dingen kocht. Op een dag tijdens mijn dagelijks bezoek vroeg hij mij of ik wel eens een één-ponds blik pijptabak had meegenomen. Ik ben geen pijproker en ik ontkende dus, maar ik vroeg hem toch, hoe hij erbij kwam, dat ik die tabak had meegenomen. Hij vertelde me, dat zijn bediende hem een beschrijving van de man had gegeven, die op mij leek.

‘Ik ben het niet, maar ik zal je een praktische wenk geven’, zei ik. ‘Schrijf het op rekening van al je klanten. Hij, die het niet meegenomen heeft, zal het je, evenals ik, zeggen. Hij, die het wel gedaan heeft zal, omdat hij weet, dat hij het meegenomen heeft, betalen’.

‘Dat zal ik doen’, antwoordde hij.

Een paar dagen later vroeg ik hem hoe het was afgelopen met die zaak van de pijptabak. Met een glimlach van grote voldoening zei hij: ‘Achttien mensen hebben betaald’.

Van die dag af heb ik de rekeningen, die ik van hem kreeg, zorgvuldig nagekeken.

‘Ponchi’, ‘garosji’ en ‘boerikoe’

Het veerpontje, het karretje en het ezeltje zijn de drie delen van het Curaçaose transportsysteem, die, evenals zoveel andere dingen, òf al verdwenen zijn òf binnen korter of langer tijd zullen verdwijnen. De ‘ponchis’, veerpontjes, waren ‘in illo tempore’ een dwingende noodzaak. Wanneer er een binnenwater is dat de stad in tweeën deelt, is een transportmiddel, dat passagiers van de ene oever naar de andere brengt, een vitale behoefte. Merkwaardig genoeg speelden de ‘ponchis’ zelfs bij de overheidsdiensten van de kolonie een heel belangrijke rol, daar het merendeel van de hoge en lage gouvernementsambtenaren bijna altijd op Otrabanda heeft gewoond. En de administratie- en gouvernementskantoren stonden alle op Punda. De ‘ponchi’ was dus het enige middel om op tijd achter de lessenaar te zitten. Weliswaar was het middel verre van comfortabel en bracht zelfs gevaren mee, maar het ging nu eenmaal niet anders.

Natuurlijk gebeurden er tijdens dit dagelijks overtochtje allerlei incidenten. Een onvoorzien zeebad, gekleed en al en zelfs met een hoed op, kwam veelvuldig voor. Een ‘ponchi’, die wegvoer, een haastige, zenuwachtige passagier die niet bereid was te wachten tot de ‘ponchi’ van de overkant terugkeerde en een verkeerde afstandsberekening maakte, had steeds weer een extra-bad tot gevolg. Terwijl men hem schreeuwend en druk gesticulerend eruit haalde, liet zijn strooien hoed zich gewillig door de stroom meevoeren. Of er verscheen plots in de vaargeul een grote boot voor de ingang van de haven op enkele meters afstand van de ‘ponchi’. Geschreeuw, heftig gezwaai met de armen; de veerman draaide snel het roer om of roeide snel en krachtig door, zodat de boot rakelings langs het

pontje scheerde. Maar het is ook wel voorgekomen, dat de ‘ponchi’ werd gegrepen en... allen in het water terechtkwamen.

Vóór de andere oever bereikt was, ging de veerman rond om het tolgeld te innen. Wanneer de ‘ponchi’ vol was, was de prijs één cent per persoon, maar er waren vaak centen te weinig en er volgde dan natuurlijk een heftige discussie. De veerman legde niet aan voor het ontbrekende door iemand of allen aangezuiverd was.

De ‘ponchis’ waren werkelijk schilderachtig. Gewoonlijk aan de buitenkant groen en aan de binnenkant wit geschilderd, gaven zij de baai een fleurige aanblik, die nog verhoogd werd door de in alle mogelijke kleuren geklede passagiers. Bij maanlicht, op het twinkelende water, gaven ze de indruk van Venetiaanse gondels. Evenals alles van vroeger droegen ook de ‘ponchis’ een schat aan herinneringen mee. Hun prestige verdween bij de komst van de veerboten, de ferries. Deze voorzagen in een behoefte en het was voor ons kinderen een feest om te zien, hoe rijtuigen en paarden over het water werden vervoerd. Hiervoor werden vlotten gebruikt; één voor het paard en één voor het rijtuig. Onder het onontbeerlijke geschreeuw werden beide ingescheept en het vlot, waarop twee roeiers zaten, ging langzaam naar de andere oever om daar onder hetzelfde geschreeuw gelost te worden.

Bij begrafenissen was het op het kanaal bijzonder druk. Daar de meeste begraafplaatsen op Otrabanda lagen, werden de baar en de in het zwart gestoken begeleiders op ontelbaar vele ‘ponchis’ overgezet, hetgeen aan het kanaal een aparte levendigheid gaf. Voor Joodse begrafenissen op het oude kerkhof ‘Beth-Haim’ liet men de staatsie-‘ponchi’ met vier roeiers voor varen; die had een dak en zijboorden met gordijnen, alles grijs geschilderd, waarin wel vijftig mensen konden plaats

nemen, mèt de baar, waarna de tocht over het Schottegat begon, langzaam, tegen de pal voor de boeg waaiende wind in.

De ferries vervoerden rijtuigen, wagens en paarden en passagiers, die haast hadden en drie centen konden betalen. Het aantal 'ponchis' werd minder, maar zij verdwenen niet uit het stadsbeeld. Het waren ten slotte de ferries, die het 'veld' ruimden, terwijl de 'ponchis' weer populair werden, maar de doodsteek was al gegeven, want de teruggang tot vlotten om paarden en rijtuigen over te brengen, viel gans niet in de smaak en de passagiers verlangden naar iets beters. En toen kwam de brug en daarmee de langzame en uiteindelijke dood van de 'ponchis'.

Merkwaardig was de tijdelijke opleving van onze gondels door de groei van de olie-industrie. Het in exploitatie nemen van de petroleumbronnen in Maracaibo maakte de vestiging van een raffinaderij op Curaçao mogelijk. In het begin kwamen dagelijks een paar met olie beladen stoomschepen binnen. Door de intensievere exploitatie vermeerderde het aantal tankschepen, dat dagelijks binnenvoer zodanig, dat het gouvernement een regeling voor het binnenvaren moest treffen, opdat de brug niet de hele dag voor het landverkeer gesloten zou blijven. Er werden bepaalde uren vastgesteld en wel zodanig, dat de brug 'goed' was, wanneer de gouvernementsambtenaren en de scholieren er over heen moesten. Buiten deze uren was het moeilijk naar de overkant te gaan. De 'ponchis' kwamen triomfantelijk terug, maar tegelijk verschenen kleine motorboten, die sneller voeren en minder gevaar liepen om door tankschepen te worden overvaren, zodat toen definitief het laatste uur was geslagen voor deze typische en karakteristiek Curaçaose vaartuigjes.

Onder het legioen der 'ponchi'-stuurlui herinner ik me

'Paluli', 'Lambertoe' en 'Zeimoe'. Ook de oude 'Tein', mijn favoriet, die zijn tenen in het rond kon laten draaien, ben ik niet vergeten. Hij bracht mij dagelijks naar Otrabanda en wist altijd te vertellen of mijn meisje was overgestoken naar Punda of dat zij naar huis op Otrabanda was teruggekeerd.

Er varen er nog enkele voor bijzondere vrachtjes, maar het soort staat op de lijst van dingen, die voorbij zijn. Ik geloof niet, dat iemand uit mijn tijd de 'ponchis' vergeten is, noch de belangrijke rol die zij gespeeld hebben in ons maatschappelijk bestel, zowel ter voldoening aan materiële behoeften als aan ons gevoelsleven: de tochtjes bij maanlicht.

De 'garosji', wagens van verschillend type, met twee of vier wielen, waren op de weg wat de 'ponchi' op het water was. Een noodzaak. Zij, die het zich konden veroorloven, hadden rijtuigen en paarden, vooral om naar de buitenplaatsen te rijden. De minder welgestelden maakten van een karretje gebruik, niet om er zelf in te zitten, zij konden wel lopen, maar om zware vrachten te vervoeren. Geen boerenerf of het had zijn wagen om er iets op te vervoeren: steen of zand, melk of water. De vrachtwagens, later de autobussen, maakten een eind aan de urenlange voettochten, maar ook aan het karretje, dat men op het platteland gebruikte. De pittoreske waterkarretjes, die vroeger door de stad reden en het onmisbare en kostbare vocht verkochten, bestonden tien jaar geleden nog, maar de trucks met zinken bakken hebben deze karretjes, waarvoor twee in grootte verschillende ezeltjes, vervangen. Ik herinner me, dat ik de laatste keer, dat ik op Curaçao was, op het platteland enkele van die oude, niet meer gebruikte, karretjes onder de bomen zag liggen, waar ze tot stof vergingen. Niemand brengt de zomer meer in de 'cunucu' door en iedereen heeft nu trucks, die sneller, zij het minder veilig zijn.

Op zondagen gingen wij in de vroege morgen vanuit ons landhuis op stap naar ‘Santa Rosa’, in een rij lopend, om op tijd te zijn voor ‘misa i prome’, oftewel de vroegmis. Zij, die niet konden lopen, gingen op de ‘garosji’, waarin speciaal voor dat doel banken waren getimmerd. Onze ezels, waaronder ‘Cadichón’, die sterk en levenslustig maar mak was, trokken de kar voort. Deze tochtjes waren in die dagen voor mij een heerlijk uitstapje en ik ben er nog niet zo zeker van of ik, nu ik vandaag, ver van dat alles, het in mijn geest overdoe, niet dezelfde ontroering onderga. Aan Curaçao denken en de ‘boerikoe’, het ezeltje, vergeten, is godsonmogelijk. Die geduldige, berustende dieren, die altijd zo droevig kijken en taken vervullen, tot welke je ze niet in staat zou achten, zijn nauw verbonden met ons leven. Een dier, zo bij uitstek geschikt voor zwaar werk, lijkt wel op de levende incarnatie van de stoïcijnse filosofie. Nooit protesteren ze, nooit klagen ze, nooit zijn ze agressief. Ze hebben wel de reputatie van stom te zijn, maar zij verdienen deze denigrerende benaming geenszins. Zij zijn op Curaçao onze nuttigste medewerkers geweest. Voor het werk op het land en als trekdier. Zij brachten de werkman dagelijks naar en van zijn werk; zij trokken de waterkarretjes voort, die bestonden uit grote tonnen op twee wielen, soms tezamen met een tweede ezel, wanneer de ton te groot was. En passant zij gezegd, dat het tweede ezeltje, dat buiten het lamoen liep, niet de eer kreeg te worden opgetuigd, maar het met een paar touwen moest doen. Heel dikwijls kon je een heel klein ezeltje zien, waarop een man zat, die zijn benen moest optrekken, omdat ze anders over de grond zouden slepen. En dat dappere diertje liep in snelle draf van de stad naar het land en terug.

Ik herinner me mijn geliefkoosd ezeltje, waarvan ik de naam al heb genoemd: ‘Cadichón’. Wanneer wij op het land woon-

de, en dat was enige maanden van het jaar, bracht ik een gedeelte van de middag door met het poetsen van het tuig, dat van lakleer en zilver was gemaakt. ‘Cadichón’ was werkelijk een ‘palo di burro’, een pracht van een ezel. Ik heb zijn ouders niet gekend, maar ik neem aan, dat zij aristocratisch bloed in hun aderen hebben gehad. Hij was zo hoog als een muilezel en had de fierheid van een volbloed paard. Hij was even intelligent als het knapste lid van het dierenrijk en kende alle passen, die een goed opgevoed paard behoort te kennen. Hoewel mak, was hij vurig, en wanneer ik op hem zat, voelde ik me even trots als een kruisridder, die op weg was om Turken en afvalligen een kopje kleiner te maken. Toen ik enkele jaren geleden de Dierentuin van de ‘Bronx’ in New York bezocht, moest ik natuurlijk lange tijd stil blijven staan voor een prachtig exemplaar van een ezel. Met zijn glanzende huid, die schitterde als zilver, zijn volle staart en zijn bijna gracieuze bewegingen, bracht hij me ‘Cadichón’ voor de geest. Terwijl ik naar dat interessante dier voor me keek, vergeleek ik het in gedachten met de arme ezeltjes, die dagelijks hun zware vrachten trekken op het platteland van mijn geboortegrond; ik dacht aan de onfortuinlijke diertjes, die dag in dag uit met gebogen kop door de Mexicaanse woestijnen lopen, met als enig voedsel de schaarse planten, die zij op hun weg aantreffen. En nogmaals zag ik mijn onwrikbare overtuiging bevestigd, dat het geluk voor mens en dier een belangrijke factor is.

Ik werd uit mijn overpeinzingen gewekt door het sonore ‘Jo-i, jo-i’ van het fortuinlijke dier. Wat wilde hij met deze kreet zeggen? Steunt hij, weeklaagt hij, is hij vrolijk of droef gestemd? Wanneer zeggen zij ‘ik ben zo gelukkig’ en wanneer ‘ik ben zielsbedroefd’?

Zeebaden

De Curaçaoenaars houden, zoals alle mensen die in de buurt van de zee wonen, van zwemmen. Zolang ik me heugen kan, zijn er onder onze jongens uitblinkers geweest. Er waren er die de passagiers van schepen vermaakten door in zee te duiken en onder de kiel van de boot door te zwemmen om het geld op te vissen, dat van het dek af naar beneden werd geworpen en die duizend en één kunstjes in het water uithaalden. Het was dan ook moeilijk een Curaçaoenaar te vinden, die het zwemmen niet perfect beheerste. Ik meen opgemerkt te hebben, dat deze sport verdwenen is of dat, indien ze nog beoefend wordt, dit niet meer met hetzelfde enthousiasme gebeurt. Want wat ik enthousiast en dapper noem, is, 's morgens om vier of vijf uur opstaan en een wandeling van enkele kilometers ondernemen, alleen maar om op een bepaalde plek van het eiland te kunnen zwemmen. Het Rif - de kustzijde even voorbij de brug op Otrabanda - is altijd een van de uitgekozen plekken hiervoor geweest. Waarschijnlijk, omdat het het dichtst bij de stad lag. De zwembaden, die onlangs geheel verbouwd en gemoderniseerd zijn, waren er toen nog niet; die zijn pas ongeveer vijfendertig jaar geleden onder gouverneur Barge door Don Ernst van der Dys gebouwd. Ik bedoel dus het ‘natuurlijke’ Rif met de witte ‘craagsteintjes’ (fonetisch), die er zo fris uitzagen in de ochtendbries, scherp en rond als witte worstjes.

Het Rif, zonder kleedhokjes, zonder zwempakken, daar kon je bij het aanbreken van de dag, talrijke hoofden van zwemmers zien, die zich onbevreesd ver van de kust verwijderden om de vierkante toren van de ‘kerky’ - de protestantse kerk

in het Fort Amsterdam - te kunnen zien. De kerk met haar piramide-dak en de haan boven het kruis, het dak dat door de heer Selhorst, eertijds hoofd van de Dienst Openbare Werken, vervangen werd door een paraboolvormig geval op een cilindervormige toren, die uit de toon valt en de architectonische harmonie van deze protestantse kerk heeft geschonden. De ‘kop’ van de ‘kerky’ kunnen zien, zoals de zwemmers dat onder elkaar noemden, stond gelijk met het behalen van een zwemdiploma. En ik meen te mogen zeggen, dat zo'n stout stukje uithalen bij een zee, die flink deint, inderdaad van ongewone bekwaamheid getuigde. Maar er waren nog grotere enthousiastelingen die op dit vroege uur naar ‘Fiane’, Vianen, liepen, aan het andere uiteinde van de stad, een afstand van ongeveer anderhalve mijl, om het plezier een half uur met de golven te kunnen worstelen.

De kuststrook van Pietermaai bood over haar gehele uitgestrektheid talrijke plaatsen, waar men zeebaden kon nemen, waarvan de families die er vlakbij woonden, dan ook druk gebruik maakten. Maar de zwemmers van ‘het woeste water’ verkozen het Rif, de Pen of Vianen. Vianen had een baai, waar de golfslag minder sterk was dan op het Rif, maar de Pen had een krachtige golfslag, terwijl in zijn ‘benewater’, binnenwater, lagunen of plassen het water volkomen rustig was. De wandeling, zelfs naar de Pen, was geen kinderspel, maar die naar Vianen was bepaald mannenwerk.

Er waren mensen, die niet van ruw water hielden. In de baai (Schottegat) waren voor hen geschikte plekjes, zoals ‘Motete’ en ‘Tra'i Seroe’, Motet en Achter de Berg. ‘Motete’ was een kleine haveningang, waar tegenwoordig de kade begint, waarlangs de Franse boten worden gemeerd en waar het handelshuis Maduro een kolenopslagplaats heeft. Het was een

tamelijk hoge rots, waar men zonder vrees van af kon duiken. Soms meerden kleinere Nederlandse oorlogsschepen er tegenover. Zo herinner ik me de kleine kanonneerboot 'Bonaire'. Tegenwoordig is er een kleine houten brug, die beide oevers verbindt. In het Schottegat was nog een plekje, waar men veel ging zwemmen: achter de tegenwoordige 'Cerro di Quinta' ligt een landtong, die noordwaarts in de baai uitsteekt. Dit deel van de 'Cerro di Quinta' bestond toen uitsluitend uit bos en je moest langs een voetpad naar beneden lopen om op dit schiereilandje te komen. Naar die baden gingen we in gezelschap van dames en bij het schiereilandje gekomen, gingen de dames naar rechts en de heren naar links. Het water was daar altijd erg kalm en helder en de helling naar het strand was van zand. Hier heb ik het beetje zwemmen, dat ik kan, geleerd. De vrouwen droegen erg wijde badpakken met veel plooien, maar de mannen zwommen zoals God ze geschapen heeft 'en cueros' - naakt.

Over die zeebaden wil ik u een anekdote vertellen. Mijn oom John werd bij ons thuis beschouwd als de personificatie van ernst en degelijkheid. Wat hij zei, was wet. Ik weet niet, hoe mijn oom er op een goeie dag toe kwam, tezamen met ons een zeebad te gaan nemen. Hij woonde op Otrabanda en alleen al de tocht naar Punda in de morgenstond was een heldendaad, omdat je op dat uur geen veerpontje kon krijgen om over te steken. Maar op de een of andere manier wist hij het zo aan te leggen, dat hij toch op tijd bij ons was. Voor ons huis aangekomen, trof hij ons dan klaar om naar de Pen te lopen. Wanneer wij niet beneden voor de deur stonden, kwam hij naar boven. Ik moet u nog vertellen, dat ons huis jarenlang nooit een huissleutel heeft bezeten. Meer dan eens heeft de politie, die in onze buurt de wacht deed, de deur open

aangetroffen, waarschijnlijk door de wind opengestoten.

Op een ochtend, dat mijn oom voor ons huis aankwam en er niemand aantrof, die op hem wachtte, ging hij naar boven en liep door naar de kamer van mijn broers. Dezen voelden er niet veel voor om op te staan, zodat oom een felle preek moest houden. Op het vastgestelde uur werd ik wakker gemaakt en tenslotte gingen wij allen naar buiten. Het was nog erg donker. Op straat kon je niet zien hoe laat het was. En de weg naar de Pen was erg eenzaam. Onderweg vertelde oom ons, dat hij de veerman niet had aangetroffen met wie hij de afspraak had gemaakt om hem zo vroeg over te zetten. Eindelijk kwamen wij aan, maar het was nog zo donker, dat niemand in het water durfde gaan, zelfs mijn oom niet. Wij besloten te wachten tot het wat lichter geworden zou zijn. Mijn broers gingen op het strand op de stenen liggen slapen en ik deed hetzelfde. Mijn oom bleef wachten op het eerste morgenlicht. Toen hij ons riep, begon het juist te dagen en we baadden en zwommen een halfuurtje. Op de terugweg sloeg de klok van de protestantse kerk zes uur. Mijn oom haalde zijn horloge te voorschijn en zag dat dat stil was blijven staan. Oom had ons om twee uur 's ochtends wakker gemaakt, menend dat het vier uur was. Dat was een ware slag toegebracht aan zijn onfeilbaarheid.

Circus- en toneelgezelschappen

Zoals overal is ook op Curaçao het circus altijd een grote attractie voor de jeugd geweest. Toen men nog alleen met de boot naar Maracaibo of Coro kon reizen, was Curaçao tijdens de reis een verplichte aanleghaven, waardoor wij regelmatig bezoek van circusgezelschappen kregen. Het circus uit die dagen was klein, zodat het gemakkelijk kon worden getransporteerd. Een circus met twee tentmasten werd al als iets heel bijzonders beschouwd.

Het eerste circus, dat ik me herinner, bezocht Curaçao toen ik heel klein was, zodat ik de naam ervan niet meer weet. Maar de koorddanseres ben ik niet vergeten; ik had er nog nooit een gezien en zij volbracht meesterstukjes. Zij heette Ela Zwila. Dit circus, evenals alle die hierna kwamen, werd opgesteld bij 'F'oi porta', Buiten de poort. Het opzetten van de tent, de show van de dieren en ten slotte de gezamenlijke rondgang door de stad waren in het leven van elk kind buitengewone gebeurtenissen.

Zo kwam er eens een circusgezelschap van allemaal jonge mensen, met een directrice-eigenares, die Catalina Garín heette, voorgaf uit Biskaje te komen en die een snor had als een man. Haar 'troupe' bestond geheel uit meisjes en een paar clowns. Garín woog minstens drie honderd pond en ik weet nog, dat het programma vermeldde: Een Spaanse dans door de 'Carolina van Biskaje', waarbij zij een zg. 'garrotin' te zien gaf, voor zover haar 'zwaargewicht' dit toeliet.

En dan het circusgezelschap, dat 'Americano' heette, dat twee clowns bezat, van wie de één een Dominicaan was, die Mila heette en de andere, wiens nationaliteit ik vergeten ben, als García bekend stond. Deze twee voerden een nieuwigheid in;

ze zongen ‘guarachas’, die meteen door ons volk werden overgenomen en van een papiamentse tekst voorzien. Hier is er één, die veel gezongen werd en als volgt begon:

‘Pero siempre de boquiño, Heri Ponne a dentra circo’ (En telkens weer glipte Heri Ponne het circus binnen). ‘Boquiño’ betekende zonder te betalen, naar binnen sluipen. Jaren later, ik geloof in 1910, ontmoette ik García in Mérida de Yucatán (Mexico), maar nu als eigenaar van een circus. Hij herinnerde zich Curaçao heel goed, hoewel hij er meer dan dertig jaar niet geweest was.

Vermoedelijk was het grootste circus dat Curaçao ooit heeft bezocht, dat van Chiarini, het eerste dat een uitgebreide verzameling van dieren meebracht. Het had een hoofdtent met twee masten en enkele kleinere tenten. Met het circus ‘Americano’ was ook een paardentemmer meegekomen, Mendieta genaamd. Joseph Henriquez, zoon van Sjon Mordechai Henriquez, had een zwart paard, dat prachtig gebouwd was en dat bij die Mendieta verschillende kunstjes heeft geleerd, waarmee Joseph later bij bepaalde gelegenheden pronkte. Ook het circus ‘Lowandi’, dat Curaçao bezocht, kwam met een grote vracht dieren, waaronder verschillende olifanten en kamelen. Een ander sloeg zijn tent op langs de waterkant op Otrabanda, tegenover het huidige bisschoppelijke paleis en ik weet, dat er eens zelfs drie circussen tegelijk waren.

Wanneer men over circus- en toneelgezelschappen spreekt, mag men één van de belangrijkste attracties, die ze voor het volk meebrachten, niet vergeten. Deze bestond niet in de opvoering, maar uit een van de populaire figuren, die het privilege hadden, in het circus en in het theater wanorde te scheppen. Die types werden geëerbiedigd. De bevoorrechte van het circus hield zich in het theater doodstil, op zijn beurt gaf de ander in

het circus geen aanstoot. Maar elk bracht op zijn gebied zo'n chaos teweeg, dat de politie er altijd aan te pas moest komen en het hielp niets, want de herrieschoppers werden door het publiek in bescherming genomen en het liep met een sisser af.

De 'caballitos' of 'tios vivos' (draaimolens) of 'Merry-goround', Mallemolen, vielen ook erg in de smaak en mensen van iedere leeftijd haastten zich een plaatste bemachtigen op de houten paarden, die met felle kleuren beschilderd waren en onverschrokken met de kop op en neer deinend op de maat van de krijsende, valse, maar vrolijke muziek hun rondjes maakten.

Waarschijnlijk is het laatste circus, dat ik op Curaçao heb meegemaakt, en toén was ik al een jongeling van twintig jaar, dat van Schumann geweest. Later zag ik dit nog eens in Maracaibo, een jaar geleden weer in Panamá; dit heette tenminste ook Schumann, misschien een jongere generatie. Als ik de naam Schumann uitspreek, jeuken mijn vingers om een avontuur van mij met die meneer in Maracaibo te vertellen, maar ik zal er mee wachten tot het eind van dit hoofdstuk, als er dan nog plaats voor is.

Ik heb al gezegd, dat de toneelkunst op Curaçao onder alle zusterkunsten altijd de meest beoefende is geweest. De amateurgezelschappen, die geregeld hun talenten voor het publiek of op particuliere feestjes tentoonspreiden, heb ik al genoemd. Natuurlijk hoef ik niet te vertellen, dat alle toneeltroepen, zowel zuiver dramatische als lyrische, die ons eiland bezochten, steeds op een warme ontvangst konden rekenen. Inderdaad heeft Curaçao, dat altijd de naam van gastvrij gehad heeft, zich wel in het bijzonder uitgesloofd voor toneelgezelschappen. Ik heb horen spreken over de troepen van Anexi, van Zafrane,

van Prado en van Blen, wiens zoon ik toevallig in Ciudad Bolívar eens ontmoette. Persoonlijk herinner ik me het gezelschap Luque, het eerste dat stukken à grand spectacle opvoerde, zoals 'Un deshielo en el Polo Norte' (Een dooi aan de Noordpool) met ijspegels en zeescènes, ontworpen door de decorschilder van de troep. Ook heugen me nog gruwelstukken als: 'El Abate l'Epée', De Abbé l'Epée, 'Los Asesinos', De Moordenaars, of 'La huérfana de Bruselas', Het weesmeisje van Brussel, waarvan de titels alleen al in staat waren je de stuipen op het lijf te jagen. 'Los Miserables', Les Misérables van Victor Hugo en 'Los Dos Pilluelos', De Twee Straatjongens, waren stukken, die het schouwburgpubliek tranen met tuiten deden huilen. Zo waren er ook de onnavolgbare Roncoroni met zijn originele marionettenimitaties; Cuello, die van Rio Hacha naar Maracaibo kwam lopen, dwars door de Guajgira en die een heel goede actrice, in de persoon van zijn dochter Maria, meebracht.

Ook staat me nog voor de geest Don Eugenio Astol, die lange tijd op Curaçao verbleef en verschillende benefice-voorstellingen voor vooraanstaande families uit onze gemeenschap gaf en hun prachtige geschenken aanbood. Dit gezelschap bracht een jongedame mee, die ook Maria heette en die, hoewel zij nog erg jong was, al een voortreffelijke actrice was. Zij speelde een belangrijke rol bij nog een andere toneelgroep, die Curaçao bezocht, maar die later uit elkaar ging. Dit gezelschap telde twee actrices, die Maria Carlota en Maria Consuelo heetten, meisjes, die de jongemannen uit die tijd het hoofd op hol brachten. Deze groep beschikte in het algemeen over uitstekende krachten en gaf Curaçao de gelegenheid het beste uit het Spaanse repertoire van die dagen te leren kennen. We zagen toen de mantel- en degenstukken uit de romantische

periode, die in versvorm waren geschreven door Don José Echegaray. Deze was toen op het hoogtepunt van zijn glorie en werd hartstochtelijk toegejuicht door het publiek. Don Antonio de Valbuena - Venancio González - kraakte hem echter af in zijn veel gelezen 'Ripios teatrales', Toneel-allerlei. Er waren stukken bij, die sociale problemen aansneden, zoals 'El Gran Galeoto', De Grote Galeoto, nu nog even actueel als toen; 'Mancha que limpia', De Vlek die reinigt, 'Dos Fanatismos', Twee Fanatismen, 'Conflictos entte dos deberes', Conflict van plichten, 'El Nudo Gordiano', De Gordiaanse knoop, 'La Muerte Civil', De burgerlijke dood, 'Un drama nuevo', Een nieuw drama. Van dit gezelschap zagen wij de onsterfelijke 'Don Juan Tenorio', die, ondanks zijn jaren, nog steeds populair blijft en op Allerzielen in Spanje overal wordt opgevoerd.

Wat het lyrisch toneel betreft, we maakten kennis met alle kunstenaars, die het Pacific-gebied bezochten en Caracas aandeden. Zo was er o.a. het operettegezelschap Roncoroni-Sendra en een hele tijd daarvoor de kinderopera, die ons 'Campanone', 'La Gran Duchesse de Gerolstein', De Groothertogin van Gerolstein, 'Madame Argot' en vele andere Franse operettes leerde kennen. Spaanse gezelschappen voerden op: 'Las Campanas de Carrión', De Klokken van Carrión, 'Las Hijas de Eva', De dochters van Eva, 'Los Madgiares', De Magyaren, 'El Milagro de la Virgen', Het Wonder van de Heilige Maagd, 'El Juramento', De Eedsaflegging, 'Marina', 'El Anillo de Hierro', De ijzeren ring, en talrijke andere, die toen in de mode waren.

Het eerste operagezelschap, dat ik me herinner, voerde op: 'Il Crispino e la Comare', 'Don Giovanni', 'Trovatore' en een hele reeks opera's waarvan je nu nog wel eens fragmentjes hoort. Dan was er het gezelschap van Martinó, die, gedurende een repetitie, in bijzijn van alle aanwezige muzikanten van de

'Harmonie' zijn vrouw zulk een geducht pak slaag gaf, dat zij op Don Agustín Bethencourt viel, die aan zijn violoncel zat en gespannen de loop van de ruzie volgde. Wij hebben de gelegenheid gehad te luisteren naar sterren als Teresa Carreño, een eerste klas pianiste; professor Vogri, een leerling van Liszt, die (het zij tussen haakjes vermeld) tijdens een concert, dat hij bij ons thuis gaf, bijna alle snaren van de piano deed springen; Emilia Benic, een beroemde zangeres, en Brindis de Sala, 'de uit ebbehout gesneden blonde Prins', zoals een Europees blad hem noemde, de enige kleurling violist, die een wereldnaam verwierf en die met een Duitse gravin trouwde om later vuil en in lompen gehuld in een slecht bekend staande kroeg in Buenos Aires te sterven.

Wij hebben in de 'Buitensociëteit' een kwartet horen zingen, waarin een bas optrad, die, als ik me niet vergis, Abramoff heette en die ik later in de Muziekacademie in New York heb horen zingen in een kwartet, waarvan Adelina Patti deel uitmaakte. Er was in dit kwartet ook een tenor, die tot de allerbesten behoorde; ik geloof, dat hij Sciotti heette. Toen ik eens op de redactie van het grote dagblad 'El Mundo' in Havana was, kwam er een heer binnen, vergezeld van een jongedame, vermoedelijk zijn dochter, om een advertentie voor zanglessen te plaatsen. Toen hij zijn naam Hugo Brambilla noemde, herinnerde ik me hem. Hij was een bariton, die jaren geleden op Curaçao was geweest en er enige concerten had gegeven.

Het toneelgezelschap van Amato bezocht Curaçao in 1893 en gaf er een serie uitvoeringen van moderne toneelstukken en drama's, die ons op de hoogte brachten van de evolutie, die zich in die tijd op toneelgebied aan het voltrekken was. Naar ik heb gehoord, hebben later veel gezelschappen het eiland bezocht, maar het gebrek aan een modern theater was er de

oorzaak van, dat de successen niet konden halen bij die van vroeger en dat, terwijl Curaçao, zelfs in zijn dromen niet, had kunnen denken zo'n welvaart te zullen meemaken als er in de laatste jaren heeft geheerst. Het oude ‘Teatro Naar’ voldeed al lang niet meer aan de vereisten voor een moderne schouwburg. Maar met al zijn gebreken en ongemakken vormde hij een solide basis voor dat gedeelte van de culturele vorming, dat men door middel van het toneel kan opdoen. Een ieder uit mijn tijd zal zich het gezelschap van Asuaga herinneren, dat hoofdzakelijk was samengesteld uit leden van deze familie: de vader en moeder, wier namen ik vergeten ben, de jeune-premier Arcadio Asuaga en de ‘amoureuse’ Altagracia Asuaga. Er waren twee jongere dochters, Leonor en Refugio. Arcadio en Altagracia waren twee voortreffelijke kunstenaars en de andere twee dochtertjes speelden kinderrollen. Zo zong Altagracia met veel gratie een Andalusisch lied ‘La Naranjera’, De sinaasappelverkoopster. Jo Corsen droeg in ‘Notas y Letras’ een gedicht aan haar op onder het pseudoniem Juancho Zurita Candao. Het gedicht begon zo:

Aan de charmante sinaasappelverkoopster, mej. Artagrasia Asuaga: (let op de Andalusische spelling van de voornaam, Artagrasia i.p.v. Altagracia)

Probe e ti mi naranjera
si toito cuanto
es en tu canto
berdaero fuera,
que andaras por onde quiera
suerto tu panuelo e franja
por siempre bujeando
e nunca jayando
tu media naranja.

en na een viertal coupletten eindigde met:

Er que te jable de visio
jablale, salero
'Miste cabayero
orbieste ese oficio
se que oste por malefisio
se bisten de mentiriyas
y se les da un bleo
nascan del enreo
muchas lagrimiyas.'

Bru Capriles heeft een wals aan haar gewijd, genaamd 'La Naranjera'. Jaren later, toen ik in Maracaibo was, bezocht ditzelfde gezelschap die stad, maar de ouders waren er al niet meer bij. Het verblijf in de Sultane van het Meer (Maracaibo) werd voor deze groep een odyssee. Altagracia, toen getrouwd met een lid van het gezelschap, verloor daar haar man aan de tering. Het jongste meisje, in mijn Curaçaose dagen een kind en nu een jongedame, Refugio, trad in Maracaibo in het huwelijk met dr. Guillermo Quintero, een bekende, rijke, nog jonge medicus, maar ze werd ziek en stierf al gauw. Onlangs heb ik in Columbia enkele gedichten gelezen, die ondertekend waren door Arcadio Asuaje. Zou dat misschien mijn oude vriend zijn? Leonor heeft enige tijd op Curaçao gewoond, ongeveer vijftien jaar geleden, in het huis naast de Hypotheekbank.

Kranten en boeken

De journalistieke activiteit op Curaçao is altijd intens geweest. Sedert de oprichting, door mr. William Lee, van de veteraan onzer kranten 'Curaçao Gazette en Commercial Advertiser' in 1812 (de tegenwoordige 'De Curaçaose Courant'), waarvoor hij de resten van zijn drukkerij te Caracas, die bij de aardbeving van 1812 verwoest werd, gebruikte, zijn er, naar ik meen, op Curaçao meer dan honderd kranten en tijdschriften verschenen van allerlei strekking, in verschillende talen en met kortere of langere levensduur. Persoonlijk herinner ik me er vrijwel geen enkele van. Ik ken de 'Amigoe di Curaçao' die, als mijn geheugen mij niet in de steek laat, zijn vijftigjarig bestaan al heeft gevierd; 'De Vrijmoedige' en 'De Wekker', die soms scherpe politieke campagnes gevoerd hebben en die ik bij ons thuis wel eens heb gezien, maar niet kon lezen, laat staan begrijpen. Ik heb horen spreken over de 'Civilizadó', Beschaver, en het orgaan van de Liberale Joden: 'Shemah Israel', dat in de jaren 1864-1865 uitkwam. Daar ik de volledige jaargangen van de 'Civilizadó' bezit en ik deze krant als de verdienstelijkste uit die tijd beschouw, natuurlijk rekening houdend met het toenmalige peil en de bijzondere sfeer, waarin zij ontstond en tot ontwikkeling kwam, denk ik er een speciaal hoofdstuk aan te wijden. Het werk van de 'Amigoe' verdient eigenlijk ook apart te worden behandeld, maar ik heb geen materiaal bij de hand, dat me wegwijs kan maken en ik was erg klein, toen hij zijn werk begon. Dan waren er 'El Imparcial', De Onpartijdige, opgericht door Jesurun Penso; 'El Boletín de la Libreria', Bulletin van de Boekhandel, onder redactie van dr. Victor A. Zerpa, totdat deze het eiland verliet, waarna het blad werd overgeno-

men door mijn zwager Ernesto Römer; ‘El Canal’, De haveningang, van Baez; ‘El Evangelio Liberal’ van Antonio Leocadio Guzmán; ‘La Industria’ van ‘Yuchi’ Sasso; ‘El Liberal’ van mijn vroegere onderwijzer Pancho Correa; ‘Ganimedes de las Damas’ van Darío Salas; ‘La Crónica’ van Ernesto Römer; wat publikaties van Henry Fink en Wiwi Grunnings, alle verschenen toen ik nog zeer jong of reeds van het eiland vertrokken was, zodat ik van velen alleen de naam ken.

Ik mag ‘Curaçao Amusant’ niet vergeten, een blad van Fermín de Casas, met medewerking van verschillende jongelui uit onze toenmalige groep. In mijn verzameling van de ‘Civilizadó’ lees ik toevallig over de oprichting van een tweetalig blad ‘L'Echo de Curaçao’ onder redactie van de heer M. de Beauvois, gewijd aan letterkunde, wetenschap, handel en gemengd nieuws. Het eerste nummer verscheen op 1 april 1872. Ik zal een inhoudsopgave uit het tweede nummer laten volgen om de lezer een idee te geven van de verscheidenheid aan artikelen, die het bevatte:

‘Belangrijke mededelingen; dichtwedstrijd; jaardagen die wij niet mogen vergeten; De waakster; Zuliaanse brieven (Zulia is een van de staten van Venezuela) door dr. Manuel Dagnino; Nieuwsberichten; Gebeurtenissen; Le Franc Tireur, een gedicht opgedragen aan de heer Jacob Naar en aan het amateurgezelschap, dat onder zijn leiding staat, door Gabriel Salom; ‘Beter laat dan nooit’, een interessante roman over onze gemeenschap; het ‘Vargas’-college; Een raad voor deze dag; Commercieel Bulletin; Charades; Kruiswoordpuzzels; Oplossingen van de Charades en Kruiswoordpuzzels van het vorige nummer; Gedenkwaardigheden van 1 April. - Zoals u ziet, het was alles wel interessant. Ook herinner ik me de ‘Express Office’ van de gebroeders Fidanque. Die was zuiver zakelijk.

In die periode, van het jaar '71 tot ongeveer '80, was er tevens het weekblad 'De Onafhankelijke', waarvan zich als verantwoordelijke uitgever opgaf J.J. Prince, maar dat in werkelijkheid de heer Sassen toebehoorde, die in Curaçao nogal wat deining heeft veroorzaakt. Dan was er nog de 'Onpartijdige', een voornamelijk politiek gericht blad. Casten Meyer, J.N. Malo, de heer Brussel, Abraham Chumaceiro, en anderen hebben hetzij in bladen, die hun toebehoorden of in die van anderen, levendige campagnes gevoerd.

Er waren, zoals te begrijpen is, ook kranten, welke maar een kort leven beschoren was, waarvan ik me herinner 'La Ilustración' van mijn oude onderwijzer en vriend Mikel Römer en Camilo Palm en 'El Poema', een literair blaadje, waarin publiceerden Dario Salas, Panchito Arvelo, Ramoncito Ayala en ondergetekende. Al deze blaadjes bleven in de kinderschoenen steken. 'Notas y Letras' van Joe Corsen en Ernesto Römer gaf een krachtig en joyeus beeld van onze cultuur. Rubrieken over literatuur, poëzie, muziek en tijdverdrijf vormden de inhoud en je zag in dit tijdschrift artikelen van de beste schrijvers van Spaans Amerika. Aan het tweede nummer verleenden hun medewerking mannen als Nicanor Bolet Pereza, Ramón Collante, Alirio Díaz Guerra, José Maria Gil P., Hermoso Tellería, Maximiliano Iturbe, Telasco McPherson, J.F. Nucez, J.R. Pachano en J. Quintero, allen in hun respectieve landen letterkundigen van naam. Onze plaatselijke celebriteiten op muziekgebied, zoals Jules Blasini, J.G. Palm, Chris Ulder, A.M. Capriles en vele andere amateur-componisten van de eerste rang publiceerden hun composities in de nummers van dit weekblad, dat als eerste op Curaçao het publiek muziek bood, die op het eiland zelf was gecomponeerd en gedrukt. Tijdens mijn laatste bezoek aan Curaçao heb ik, in wat over-

gebleven was van de belangrijke drukkerij A. Bethencourt en Zonen, de resten van het materiaal gezien, waarmee hun muziek werd gezet.

Behalve al deze Curaçaose uitgaven kregen we met iedere post kranten en tijdschriften uit het buitenland, die ons van het wereldgebeuren op de hoogte hielden, zoals 'El Eco de Am hos Mundos', De Echo uit beide werelddelen, een geïllustreerd tijdschrift, dat in Londen werd uitgegeven, waarvan T. Gouverneur te Londen de eigenaar en Wm Chapman Jr. de agent op Curaçao was. Maar van dit tijdschrift heb ik alleen wel eens aankondigingen gezien. Wat onuitwisbaar in mijn geheugen gegrift staat en dat zal bij al mijn tijdgenoten wel het geval zijn, is het prachtige tijdschrift, dat de naam 'El Correo de Ultramar', Post van Overzee, droeg. Bij ons thuis bewaarden wede nummers zorgvuldig en lieten ze inbinden, waarna ze naar de boekenkast verhuisden. Ik blader met evenveel genot als toen ik een kind was in de jaargangen, ingebonden in gemarmerde 'Pasta', net zwaar leer, de bladzijden rijk geïllustreerd met houtsneden van de wereldgebeurtenissen, alle lijnen goed aangedikt om de nodige emotie te wekken.

Dank zij deze verzamelde delen kwam het nieuwsgierige kind, dat ik was, op de hoogte van de staatsgreep van Napoleon III, de Frans-Duitse oorlog en het uitroepen van de republiek, de barricadegevechten, het bombardement van Parijs en het fusilleren van de communisten. Daar las ik van het proces van Bazaine en het presidentschap van MacMahon met een overvloed van details en verlucht met prachtige plaatjes. Ik stond in verrukking voor de grote snor van Napoleon III, de strakke epauletten van keizer Wilhelm van Duitsland, de grimmige gelaatsuitdrukking van Bismarck en het witte haar van Thiers. Jaren later, om precies te zijn in 1908, trof ik in Santiago de

Cuba enkele delen van ‘El Correo de Ultramar’ aan, die van de jaren 1864, 1865 en 1866. Ik kocht ze meteen en bracht met de lectuur maandenlang zoek; ieder plaatje wekte herinneringen bij mij op aan het ouderlijk huis en al wat verbonden was met mijn heerlijk gouden tijdperk. Toen, ik weet niet waarom, de ‘Correo’ ophield te verschijnen, droeg hij zijn abonnees over aan de ‘Ilustración Española y Americana’. Ik zou niet kunnen zeggen waarom dit laatste tijdschrift nooit de populariteit gekregen heeft van de ‘Correo’. Thuis ontvingen wij ook nog de ‘Katholieke Illustratie’, die inderdaad prachtig geïllustreerd was.

Behalve deze tijdschriften en kranten waren de boeken, wel in het bijzonder romans, het middel tot bevordering van onze kennis. De boekhandel Bethencourt, met zijn enorm pakhuis, had een uitleenbibliotheek, die vele honderden delen bevatte. De meer gevraagde en geliefde waren de romans van Pérez Escrich. Deze romanschrijver, specialist in kilometerlange romans, die oorspronkelijk in afleveringen gepubliceerd werden, kon er maar geen einde aan maken; iedere aflevering bracht immers geld in; dus werd de held van het boek een nog maar wat langer leven gegund. Eigenlijk bestond iedere roman van hem uit een hele reeks romans, elke met zijn eigen hoofdpersoon en deze beleefde ontelbare avonturen op meesterlijke wijze verstrengeld en ten slotte met de belevenissen van andere hoofdpersonen verbonden, om dan ten lange leste nog een bevredigend gezamenlijk eind te vinden. Carolina Invernizio, Xavier de Montepin, Dumas, vader en zoon, beheersten de boekenmarkt.

Dan zie ik nog voor me een heel oud exemplaar van de ‘Duizend en één Nacht’, waarvan de bladzijden al vergeeld waren en waarin de boekenwormen gaatjes hadden gevreten en waarin houtsneden stonden om van te smullen. Het was

heel gewoon bij mij thuis mijn zusjes op de grond te zien zitten met hun rug tegen de muur, een roman in de handen en met neuzen en ogen rood van het huilen, vanwege het martelaarschap van het arme weesmeisje of de dood van de dappere minnaar of het verraad van de vertrouwde vriend of meer dergelijke opwindende zaken; dat hoorde nu eenmaal bij de pillen van romans uit die dagen. 'Les Misérables' had de wereld stormenderhand veroverd, 'De Graaf van Monte Christo' kon men in ieder huis vinden; ik herinner me b.v. nog hoe Sjon Frans de Jongh, barkeeper van de toenmalige 'Buiten Sociëteit', de nonsensicale episoden van de beroemde graaf vertelde. Naast de tafel staande droeg Sjon Frans met enthousiasme een passage voor en ik hoor nog zijn stem van emotie trillen, wanneer hij klagend uitriep: 'Caderouse, Caderouse!!!' En wij jongens verslonden met wijd opengesperde ogen woord voor woord zijn ontroerend verhaal.

'El Correo de Ultramar' gaf jaarlijks premies in de vorm van romans, die luxueus ingebonden waren in rood marokijn of groen met goud en die prachtig de planken vulden van iedere boekenkast. Met liefde denk ik terug aan 'Los Misterios de la India', een verhaal over de avonturen van een Engelse jongeman in India, het geheimzinnige land van 'thugs' en fakirs, Prinses Djeja (als ik het me goed herinner) en de held Sir George Malcolm en 'De misdaad op het kerkhof van de olifanten'. Het was geschreven door de populaire schrijver Xavier de Montepin. 'El Bigamo', de Bigamist, was van dezelfde auteur. En dan nog een roman uit de zeventiende eeuw van dezelfde schrijver, genaamd 'La hija del asesino', De dochter van de moordenaar; voorts 'El Cocinero de Su Majestad', De Kok van Zijn Majesteit, 'Maria, la hija deun Jornalero', Maria, de dochter van een dagloner, 'El Caballero Rompe y

Rasga', De vastberaden ridder, en die hele reeks boeken van Dumas, welke, te beginnen met 'Las Memorias deun Médico', De Herinneringen van een Arts, gevolgd door 'El Caballero de Taverny Casa Roja', 'Veinte Anos Después' (twintig jaar later), 'Los Compañeros de Jehu', De makkers van Jehu en eindigend met 'La Condesa de Charny', De Gravin van Charny, een belangrijke periode uit de geschiedenis van Frankrijk op ge2ellige en boeiende wijze beschrijven. Ik mag 'Los Tres Mosqueteros', De Drie Musketiers, niet vergeten. De Wereldgeschiedenis, van César Cantu, was onontbeerlijk in iedere bibliotheek, evenals de Filosofie van Balmes en van Janet.

Ja, toen was Curaçao een oord, dat las en een volk dat leest, is een beschaafd volk.

Het Papiamento

De lezer moet niet denken, dat ik weer een betoog ga houden. Ik ga evenmin doceren of ook maar overschrijven, wat ik al eens eerder heb gezegd. Ik zal u alleen enkele voorvallen vertellen die ik tijdens mijn vele reizen heb meegemaakt en die alle iets te maken hebben met het Papiamento.

Toen ik in New York was, nu meer dan veertig jaren geleden, liep ik eens na een bal in een koude nacht door de besneeuwde straten naar huis terug. Het was zowat drie uur. Ik was met een groep Curaçaoenaars; we woonden tezamen. Een gezamenlijke vriend - Nolly Maal - die juist van een vakantiereisje was aangekomen, had zich bij ons gevoegd. Wij stapten in de tram, een gesloten wagen en nadat we waren gaan zitten kwam de conducteur, een lange, magere, gebogen man met een snor, het geld ophalen. Een paar dagen tevoren had men mijn broer Piet een valse zilveren dollar in de handen gestopt, die hij niet meer kwijt kon. Toen hij de conducteur wilde betalen, zei Nolly luid in het Papiamento tegen Piet: ‘Maak nu van de gelegenheid gebruik en betaal hem met die valse rijksdaalder’, maar vlak daarop klonk het: ‘Aki plaka falsoe u'n ta pasa’ (Papiaments voor: Hier kan men niet met vals geld betalen). Wij stonden allemaal stomverbaasd. Toen vertelde de conducteur ons, met veel voldoening, dat hij een Nederlander was, die jaren geleden als soldaat op Curaçao in garnizoen was geweest en hij vroeg ons naar verschillende personen, onder andere naar ‘Sjon Gabi Cardoze’. Wij hebben hem, omdat het zijn laatste rit voor die dag was, tot aan de tramremise gezelschap gehouden, waarna wij met hem zijn gaan boemelen. Nog vaak daarna hebben wij hem gezien en eens heeft hij ons naar zijn

huis meegenomen en aan zijn vrouw en kinderen voorgesteld.

In 1891 voer ik de Magdalena-rivier op, op weg naar Bogotá. Na het aandoen van bepaalde havens ligt de boot bij lage waterstand 's nachts stil en dan is het onmogelijk aan dek te blijven, vanwege de enorme zwermen kokkerds van muskieten, die je dreigen op sleeptouw te nemen. Iedereen moest zich daarom wel in zijn hut opsluiten, wat erg onaangenaam was, want het was in zo'n hut, die wel gesloten moest blijven, snikheet; je kon onder de klamboe maar enkele minuten indutten en dan lag je weer voor uren wakker.

Deze nachtelijke stopplaatsen waren niet bepaalde havens, maar willekeurige plekken, waar hout voor de ketels van de boot ingenomen werd. Het lawaai, aan dit werk verbonden, bevorderde het wakker blijven; ten slotte werd het een hel. Terwijl ik bezig was duizend en een verwensingen te uiten aan het adres van de boot, de maatschappij, het hout en de sjouwers, hoorde ik een woedende stem, die vloeken uitstootte, waarbij de mijne vergeleken kinderpraat waren. Het leek echter, dat het Spaans geen woorden genoeg had voor de eisen van het ogenblik, want plotseling kwam er een stortvloed van selecte krachttermen los in levend en echt papiamento. Ik ging direct aan dek en bij het schaarse licht van een stormlamp zag ik Henriquez Jessurun, een broer van Julio, die voor deze arbeid gecontracteerd was en zijn werk volbracht, geschraagd door deze uitgezochte krachttermen zijner moedertaal. Natuurlijk sloeg zijn woede bij het zien van een landgenoot en oude vriend in vreugde om tot niet geringe tevredenheid van zijn arbeiders.

In die dagen woonden er in Santiago de Cuba niet meer dan twee Curaçaoenaars: Jan Halley en ik. Er was nog een meneer De Jongh uit Camagüey, die voor een paar dagen overgekomen

was. Cayo Maal arriveerde uit Habana en Pardo, ik weet niet waar vandaan. Die avond kwamen wij samen en dineerden in het hotel ‘Casa Grande’, waarna wij op het plein gingen zitten praten tot liefst drie uur 's nachts. Voor het eerst hadden wij een quorum in Santiago. De volgende morgen om zes uur moest Maal naar Habana en De Jongh naar Camagüey vertrekken. Ook Pardo zou zich inschepen; daarom had de zitting zo lang geduurd. De dag daarop vroeg het hoofd van de politie, die een schermvriend van ons was in de ‘Club Náutico’, welke taal wij die avond op het plein hadden gesproken. Een dienstdoend agent had gerapporteerd, dat enige personen tot laat in de nacht een hem onbekende taal hadden zitten praten, maar daar hij Halley en mij had herkend, had hij ons niet gestoord. Het hoofd van de politie was nieuwsgierig te weten, welke taal wij hadden gesproken. Toen moest ik hem uitleggen wat Papiamento eigenlijk was.

Ik liep eens over een plein in Vera Cruz in Mexico, toen ik twee jongemannen tegenkwam, die Papiamento spraken. In Vera Cruz was ik de enige mens uit Curaçao, hoewel in het binnenland, ik meen in Huatusco, een zekere Huyke woonde en in de hoofdstad Brachi en Broe Capriles. Ik volgde de twee mannen; dezen kregen dat in de gaten en de een zei tegen de ander: ‘Tene cuidao k'e hombre koe ta bini nos tras, sigoer e ta oen ladron, laga nos keda aky, camina tien hopi luz i hopi hende’. (Kijk uit voor die man die achter ons loopt. Dat is zeker een dief. Laten we hier blijven waar veel licht is en mensen zijn.) Ik antwoordde ze daarop iets in het Papiamento en de verbazing, die toen op hun gezicht te lezen stond, is niet in woorden weer te geven.

Hier in Panamá vertelde me eens iemand, die ik aan boord van een ‘tramp’ had ontmoet: ‘In een Chinese haven gingen een

vriend en ik aan land en wandelden wat door de stad, waar wij een Chinees aantroffen, die snuisterijen verkocht. Mijn vriend wilde wat kopen, maar de Chinees vroeg hem een prijs, die ons nogal hoog leek. Na eerst wat heen en weer gepraat in slecht Engels, zei ik in het Papiamento tegen mijn vriend, want die was ook uit Curaçao: 'Laat hem naar de...' U begrijpt wel, waarheen ik hem verwees. Maar wie beschrijft onze verbazing, toen de Chinese koopman ons in zuiver Papiaments hetzelfde toewenste, en wel met een extra-toegift. Wij werden natuurlijk dadelijk vrienden. Hij vertelde ons, dat hij daar ook gekomen was met een 'tramp', maar dat hij zich zulk een stuk in zijn kraag gedronken had, dat hij enkele dagen onder water was gebleven en het schip vertrokken bleek, toen hij eindelijk in de haven weer eens poolshoogte was komen nemen. Maar hij had zich geschikt en met het weinige Engels, Nederlands, Spaans en enkele woorden Frans, die hij kende, had hij een betrekking gekregen, maar die had hij weer laten schieten om zich te kunnen wijden aan de verkoop van snuisterijen, die hem bijna niets kostten en waarmee hij flink geld verdiende.'

Ik ben van mening, dat de afvloeiïng van mensen uit Curaçao zo belangrijk is geweest, dat er geen plaats op de aardbol is of je treft er wel Curaçaoenaars aan. Hier is het gezegde van toepassing: 'Zijn ze er, dan moet je zoeken tot je ze vindt'.

De ‘Buitensociëteit’

Toen ik enkele jaren geleden langs de oever van ‘Awa Chiquitoe’, klein binnenwater, liep, kwam ik voor een oud, vuil, onwelriekend gebouw te staan. Ik toefde er even om de ‘patio’, het erf, te bekijken, het enige, dat vanaf de straat zichtbaar was. Ik zag er een flink aantal ezels, die geduldig het uur afwachtten, dat zij weer naar het land konden terugkeren, van waar zij vroeg in de morgen vertrokken waren om een last groenten naar de stad te vervoeren. Op de grond lag mest in overvloed, benevens vuilnis van allerlei aard en vooral restanten onverkoopbare groente. Werklui, kopers, groenteverkoopsters en landlieden liepen in en uit, omringd door een legertje muggen van verschillende afmetingen en in een rijke variatie aan kleuren.

In mijn verbeelding ging ik een halve eeuw terug. Ik zag die zwijnenstal veranderd in een keurig paleis van witte kalksteen. Ik zag tafeltjes, waaraan dames en heren zaten en achterin een schietschijf, waar jong en oud oefende. Een trapeze, een paar ijzeren ringen en een schommel hingen aan een apparaat van hard hout, terwijl in een pilaar een brug was geklonken, waaraan een jongen werkte. Instinctief betrad ik het erf en keek dwars door het huis. De grote zaal was ruim en achterin stond het toneel. In de zaal rolschaatsten jongens en meisjes, terwijl in een hoek, over een schaaktafel gebogen, twee heren peinsden. In een hoek van het erf zag ik een paar jongens kegelen. Dit was de ‘Buitensociëteit’, een halve eeuw geleden.

Curaçao was vele van zijn buurlanden vooruit; vijftig jaar geleden bezat het reeds een ‘country-club’, iets dat thans overal in de wereld doodgewoon is. Door twee energieke en enthou-

siaste mannen was ze tot stand gekomen, t.w. Don Jacob Capriles en mijn vader Alexander de Pool. Zij waren op het idee gekomen en ze wisten op enige anderen hun geestdrift over te planten, zodat er tot slot een sociale organisatie tot stand kwam, zoals Curaçao tevoren niet gekend had.

Wanneer ik de maatschappelijke activiteiten van de club naga, komt mij in de eerste plaats de ontvangst van Zijne Hoogheid prins Hendrik van Pruisen, broer van de latere keizer Wilhelm II voor de geest. Hij is later groot-admiraal van de Duitse vloot geworden. De Prins kwam als kadet aan boord van het oorlogskorvet 'Olga' en te zijner ere werd op de 'Buitensociëteit' een receptie gegeven. Waar de trapeze en de ijzeren ringen hingen, werd een veldtent gebouwd, versierd met vlaggen en natuurlijk, boven alle uitstekend, een grote Duitse. Zijne Hoogheid was, als ik me goed herinner, lang van postuur en had een hoogrode kleur. Hij droeg een tuniek met een erg hoge, lichtblauwe kraag, en de typische pet van het Duitse leger. Op een tafel was een klein borstbeeld geplaatst van de oude keizer Wilhelm I en een van de toenmalige kroonprins Frederik, met zijn lange baard. Prins Hendrik kuste de twee borstbeelden. Zijne Excellentie de gouverneur, baron van Heerdt, trad op als gastheer. Deze gouverneur was erg gesteld op de 'Buiten' en men zag hem er dikwijls.

Er werden twee sporten beoefend, het kegelen en het rolschaatsen. Van het kegelen herinner ik me Bru Capriles, onze grote walsencomponist, die ik voor het laatst in de hoofdstad van Mexico heb gezien, Litu Delvalle, winnaar van enkele prijzen bij deze sport, en Manchi Maduro. Het kampioenschap voor rolschaatsen werd behaald o.a. door Shaki Capriles, Agustín Díaz en ondergetekende. De maandagen, woensdagen en vrijdagen waren voor de jongelui. Onder hen trad op de

voorgrond Don Morris Curiel, die juist uit Duitsland was teruggekomen en mijn leraar in deze sport werd. ‘Buchi’ van Meeteren en mijn broer Jacobo waren onder de nog iets ouderen de kampioenen. Zij allen hebben de grote scheidslijn al overschreden. Gezegend zij hun nagedachtenis!

Er waren leden, die geen avond ontbraken: de heren Jacobo Capriles, Augustín Bethencourt, Jan Ellis, Antoine Matey en Charles Jutting en vanzelfsprekend mijn vader, steeds present, evenals Frans de Jongh, die met de bar belast was. De verwoedste schakers waren de heren Casper Meyer en José Natividad Malo.

In de zalen van de ‘Buiten’ werden de beroemde concerten van het tweede tijdperk van het Philharmonisch Orkest ‘Harmonie’, met Chris Ulder als dirigent, gegeven. Er werden debatten gehouden over onderwerpen, die de vereniging ‘Nut en Beschaving’ interesseerden en het bruiste van activiteit binnen de muren van dit gebouw. Ik herinner me goed, dat ik daar mijn eerste filosofische opmerking maakte over de betrekkelijke waarde van de dingen (natuurlijk zonder dit zelf te beseffen). Wanneer de een of andere brutale jongen tijdens het schaatsenrijden met opzet tegen de tafel van een paar schakers aanreed en de stukken over de grond deed rollen, stoof degene, die aan de winnende hand was als een furie op, terwijl de verliezer verontschuldigingen voor de jongen aandroeg. Natuurlijk waren de zaken omgekeerd, wanneer de tafel omviel en de verliezer van gisteren aan de winnende hand was.

Van alle glorie van de ‘Buitensociëteit’ is volgens mij niets meer over dan deze krabbeltjes. Als de gezondheidsdienst inmiddels geen maatregelen neemt, zullen de ezels met hun mest het sociale centrum van weleer blijven bevuilen.

Het theater Naar

Ik heb twee redenen om aan ons oude theater een apart hoofdstuk van dit boek te wijden, hoewel ik er al in twee andere hoofdstukken over gesproken heb. De eerste is om een belediging ongedaan te maken, tenminste als ik de pretentie mag hebben, dat het gevoel van rechtvaardigheid, dat deze regels geïnspireerd heeft, deze kwalificatie verdient en ten tweede om een zonde, die ik tegenover dit theater heb begaan, te bekennen. Ik geloof oprecht, en dat heb ik in een ander hoofdstuk ook al betoogd, dat Don Jacob Naar, die dynamische en vooruitstrevende geest, die al zeker een halve eeuw niet meer in ons midden is, verdiend heeft, dat het splinternieuwe theater, dat gebouwd werd op een gedeelte van het terrein, waar nog steeds zijn huis staat, 'Teatro Naar' genoemd zou worden, zoals het vorige, dat meer dan zestig jaar geleden werd ingewijd. Ik heb al gesproken over zijn initiatieven en de inspanning, die hij zich getroostte om bij ons liefde voor het toneel te wekken. Door zijn enthousiasme gedreven werden amateurtoneelgezelschappen opgericht en hij hield ze staande; zij gaven hun uitvoeringen in de zaal van zijn huis of op een erf, dat voor dit doel was ingericht. Ook staat het vast, dat hij op datzelfde erf beroepstoneelgezelschappen uitvoeringen liet geven.

Tot voor kort was het nog gewoonte boven het programma te vermelden: 'met toestemming van de politie en als het weer het toelaat...' waaruit volgt, dat met het weer wel degelijk rekening moest worden gehouden. De regen kon inderdaad als een slecht acteur optreden, die in een oogwenk het meest enthousiaste gehoor uit elkaar deed stuiven. Ik woonde eens een uitvoering bij in een dorp aan de Magdalena-rivier, in Columbia,

waar de boot, waarop ik het voorrecht had met het gezelschap te mogen reizen, twee dagen en een nacht zou blijven liggen. Het gezelschap organiseerde een voorstelling én het theater bestond uit een omheind stuk terrein in de open lucht met een toneel op houten schragen. Daar heb ik drie akten uit de ‘Gran Galeoto’ gezien, maar het slottafereel werd abrupt afgebroken door een plensbui. Ik kwam juist uit Bogotá, waar je toen al uitstekende theaters had en ik had in New York gewoond, waar er nog veel betere waren. De indruk, die een theater van een soort, waarover ik in oude boeken had gelezen, op me moest maken, moest dus wel groot zijn.

Jaren na de komst van de bioscopen herleefden de openluchttheaters en eens op een avond moest ik hard weghollen om beschutting te zoeken, midden onder een voorstelling van het ‘Salón Habana’ in het F'oi di Porta, toen de regen eensklaps ten tonele verscheen. Deze ervaring herhaalde zich later in de bioscoop ‘Rialto’ op Otrabanda... Maar ik dwaal af.

In 1871 liet Don Jacob Naar de eerste schouwburg bouwen, die in 1877 door een orkaan werd verwoest. De schouwburg werd weer opgebouwd en ik herinner me een derde verbouwing, die niet meer onder Naar's leiding stond, daar hij intussen gestorven was, maar onder die van zijn weduwe. In 1890 werd de schouwburg nog eens vernieuwd door de heer Germán Cohen Henriquez, schoonzoon van Jacob Naar. Dit gebouw met al zijn onvolmaaktheden en gebreken herbergde de fine fleur van Curaçao en je kon er werkelijk soms goede dingen zien. Het zou logisch zijn geweest en van gezond patriotisme blijk hebben gegeven, wanneer het nieuwe gebouw, dat was ingericht om in de moderne behoeften te voorzien en daarom geschikt gemaakt om ook als bioscoop te kunnen dienen, van den beginne af aan de naam ‘Jacob Naar’ zou hebben gedragen.

De eerste naam ‘Stadsschouwburg’ was een aanfluiting, niet alleen omdat het geen gemeentelijke instelling was, noch op een of andere wijze bij het gouvernement van de kolonie was betrokken, maar gouverneur Brantjes weigerde bovendien de vennootschap vrij te stellen van de 10% belasting, die men gewoon was te heffen van loterijen, wanneer deze niet voor een liefdadig doel gehouden werden. Zijn argument, dat de vennootschap, die het theater had laten bouwen, een handelsonderneming op aandelen was, was van zuiver techniche aard.

Van commercieel standpunt bezien zou het theater nooit een succes kunnen worden. De vorm, waarin de zaak gegoten was, was de enig geschikte om voldoende geld voor de bouw bijeen te krijgen. De schouwburg was de regering dus op generlei wijze dank verschuldigd. Bovendien was de naam Stadsschouwburg een onding, omdat hij door het overgrote deel van de toneelgezelschappen, die het theater bespeelden, bijna uitsluitend Spaanse, niet uit te spreken was. Ook de Spaanse vertaling ‘Teatro Municipal’ zou echter volkomen misplaatst geweest zijn. Dit hebben de machthebbers van de schouwburg blijkbaar wel begrepen, want ten slotte gaven ze hem toch maar een andere naam. Maar ongelukkigerwijs was de nieuwe: Roxy, een grove imitatie, al even ongelukkig. In de foyer van het nieuwe theater had de directie op een in het oog vallende plaats een buste van Jacob Naar moeten laten plaatsen, opdat zijn beeltenis ons zou bijblijven, terwijl ze met grote letters boven de ingang de woorden ‘Teatro Jacob Naar’ had moeten aanbrengen om ook zijn naam te vereeuwigen en de komende generaties te leren, dat Curaçao weet te waarderen, wat zijn zonen te zijnen behoeve deden. Zo alleen kunnen we een volk worden die naam waardig. In het onderhavige geval was het zo gemakkelijk

geweest recht te doen, omdat onder de aandeelhouders er velen waren, die van Jacob Naar afstamden.

En nu moet ik de zonde bekennen, die ik eens beging. Toen ik in september 1890 uit New York terugkwam, zag ik, dat de vroegere welvaart met de dood van mijn vader verdwenen was. Onze goederen, die talrijk geweest waren, waren als sneeuw voor de zon gesmolten en de kerstdagen (en ik weet hoe we gewend waren ze te vieren) naderden, terwijl de economische vooruitzichten rampzalig waren. Er moest iets worden gedaan en wel met spoed. Ik kreeg het idee Don Germán Cohen Henriquez voor te stellen de decors van het theater te vernieuwen, want zij waren werkelijk in erg slechte staat. Het toneeldoek was door een soldaat geschilderd, die het ongetwijfeld wel kon, maar de tijd had het verfomfaaid en de andere decors zagen er niet veel beter uit. Ik was juist van de academie afgekomen en mijn hoofd zat dus nog boordevol technische regels, zodat ik een landschap en daarop enige figuren streng volgens de academische leermethoden kon schilderen. Ik diende enkele kleine schetsen in, die aanvaard werden; over de prijs werd gediscussieerd en ik moest met minder genoegen nemen dan ik had gevraagd, maar na veel gezeur en uitstel werd het contract getekend.

Mijn volkomen gebrek aan ervaring in het schilderen van decors maakte, dat ik me lelijk had verrekend in de tijd, die ik nodig had voor het werk. Begin december begon ik en met Kerstmis moest het klaar zijn. Maar het simpele schetsen op een doek van grote afmetingen nam zoveel tijd, dat er wel een maand meer mee gemoeid zou zijn. Mijn broer Piet, die zich in dezelfde economische omstandigheden bevond als ik, was mijn assistent, hoewel hij daarvóór nooit een lijn had

getrokken noch een kwast in zijn hand had gehouden. Maar zelfs met zijn hulp zou ik met Kerstmis niet klaar kunnen komen. Wij hadden een paar vrienden, die ons dagelijks in het theater opzochten, onder wie onze oude vriend Jan Maal en Sjon Pa Monsanto, die naast het theater woonde. Zij boden aan te helpen, wat meteen aanvaard werd. Drie van de vier hadden dus niet in het minst verstand van schilderen en alleen ik had een flauwe notie. Toch kwam het werk af en de levering had op tijd plaats. En nu gebeurde het wonder. Don Germán hield er niet bepaald van zijn geld voor niets uit te geven, maar hij accepteerde de decors en betaalde ze, zodat wij allemaal tevreden waren.

Wat was nu het wonder, zal de lezer zich afvragen. Wel, dat de vrucht van onze arbeid geaccepteerd werd en nog groter wonder, dat het betaald werd, want het was eenvoudigweg geklodder met verf op een linnen doek. Het waren zulke monstruositeiten, dat ik jaren later, als ik Curaçao weer eens bezocht, niet eens langs het theater durfde lopen en zeker niet naar binnen durfde gaan, daar ik dan tegen het toneeldoek zou moeten aankijken. Sjon Germán was doof, erg doof, maar niet blind. Hoe komt het, dat hij geen bezwaren tegen ons werk maakte? Hoe kwam hij ertoe het te betalen? Het mag een geval van suggestie geweest zijn of een wonder; nu evenwel na dertig jaar acht ik mij verplicht mijn zonde te bekennen, omdat ik voel, dat in die tijd de futuristische schilderkunst nog niet was uitgevonden, noch het modernisme, kubisme of welk isme dan ook, dat als excuus gediend zou kunnen hebben voor zulk een vergrijp tegen de kunst.

Op een avond maakte ik een wandeling met een officier van de Noordamerikaanse marine, met wie ik bevriend was geraakt, omdat hij van schilderkunst hield, en ik was verplicht, zozeer

stond hij er op een toneelvoorstelling in het Spaans bij te wonen, hem te vergezellen naar het theater, dat ik al jaren gemeden had. Gedurende de voorstelling was zijn aandacht alleen op het spel gericht, maar wanneer er een bedrijf geëindigd was en het doek zakte, keek hij er verbaasd naar en de eerste keer vroeg hij met nadruk: 'Wie zou de barbaar geweest zijn, die dat gemene doek heeft geschilderd? 'Een of andere imbeciel', antwoordde ik en ik geloof niet, dat ik ver van de waarheid af was. Toen ik enkele jaren later, en weer met grote vrees, het theater 'Naar' nog eens binnenliep, ademde ik opgelucht. Alle decors waren vervangen en er was een nieuw vrij aannemelijk doek gekomen. Maar met dat al: Peccavi.

Het korps ‘Volontaire’

Het bestaan van dit korps dateerde van vóór de dagen, dat ik goed wist wat er allemaal om me heen gebeurde. Daar mijn vader evenwel kapitein van de eerste compagnie geweest is en toevalligerwijs commandant, juist toen het korps ‘Volontaire’ zijn belangrijkste dienst heeft bewezen, heb ik er thuis vaak over horen vertellen. De grote dienst, die het ‘Volontaire’ heeft bewezen, was de hulp aan de bevolking bij de orkaan van '77. Ik was toen vier jaar oud.

Ik weet niet precies wanneer het korps is opgericht, maar het moet beslist tussen '73 en '77 zijn geweest. Eind '72 werd er geredetwist, zoals ik in de kranten van die tijd heb kunnen lezen, over het plan om te komen tot een reorganisatie van de ‘schutterij’ en in '77 was het ‘Volontaire’ zodanig georganiseerd en geoefend, dat het een zo belangrijke dienst heeft kunnen verrichten als de zorg voor de stad gedurende de orkaan van dat jaar. Het enige, dat ik me persoonlijk herinner is, dat het ‘klein tenue’ uniform van de officieren van ongeverfd linnen was gemaakt met smalle, rode galons of biezen en dat het ‘grand tenue’ bestond uit een witte broek en een donkergroene tuniek met smalle rode galons, epauletten en vergulde knopen.

Toen de orkaan, bekend als ‘horcan grandi’ ter onderscheiding van die van 1887, op Curaçao afkwam en de eerste stoten al werden gevoeld, ging mijn vader, toen kapitein van de eerste compagnie van het ‘Volontaire’ naar ‘Ararat’, het woonhuis van Don Michiel Gorsira, commandant van genoemd korps, om overleg te plegen over de situatie. Sjon Michiel was ziek en moest zijn kamer houden, daarom gaf hij mijn vader volmacht naar eigen inzicht zo goed mogelijk het hoofd te bieden aan

wat er mocht gebeuren. Bij zijn terugkeer van ‘Ararat’ ging mijn vader naar het gouvernementshuis om de gouverneur, ik geloof, dat het toen gouverneur Kipp was, aan te bieden, zich met het commando over de stad te belasten, zodat het garnizoen voor iedere eventualiteit paraat kon worden gehouden in het fort. De vrijwilligers hebben zich uitstekend van hun taak gekweten; en nog jaren daarna hoorde men niets dan lof over hun bewonderenswaardig gedrag. Ik weet ook niet waarom het korps ontbonden is, hoewel ik vermoed, dat het bij de reorganisatie van de schutterij daarin is opgenomen; ik herinner me tenminste, dat dezelfde officieren vrijwel in hun zelfde rang bij de nieuwe schutterij dienden.

Maar wat ik zeker niet vergeten ben, is de begrafenis van Don Jacob Naar, kapitein bij het ‘Volontaire’, stichter van een geëerd gezin en een man met grote artistieke gaven, wiens naam langer dan een halve eeuw heeft geprijkt op het ‘Teatro Naar’. De begrafenis van Sjon Jacob Naar was van een militaire praal, op Curaçao zelden geëvenaard. Hij woonde en stierf in zijn huis op Pietermaai, op welks erf tegenwoordig het nieuwe theater staat, dat, zoals ik reeds schreef, zijn naam had behoren te vereeuwigen. De baar werd niet alleen gevolgd door het korps ‘Volontaire’, maar ook door het gehele garnizoen op Curaçao gelegerd. Ik geloof, dat, de begrafenis van mijn vader niet meegerekend, waarbij de gehele schutterij en het garnizoen aanwezig waren, de teraardebestelling van Sjon Jacob Naar de enige is geweest met zo'n groot militair vertoon.

Het korps ‘Volontaire’ heeft dus een kortstondig leven gehad, maar het is in de gelegenheid geweest Curaçao groter dienst te bewijzen dan ooit enig ander gewapend korps in de tijd waaraan ik heugenis heb. Ondanks dat kreeg geen van de

officieren of minderen de officiële beloning, in de vorm van een decoratie of medaille voor bijzondere diensten, terwijl het gouvernement iedere ambtenaar, die met pensioen gaat, zulk een beloning toekent.

Als ik mijn hersenen even inspan, geloof ik het oprichtingsjaar van dit verdienstelijke korps op 1875 te mogen stellen; niet dat ik me de oprichting zelf herinner (ik was nauwelijks twee jaar), maar wel, dat ik heb horen praten over het geschil met generaal Guzmán Blanco, dat Curaçao de beruchte 30% heeft gekost en zijn toenmalige handel vernietigd heeft. Ik meen me te herinneren, dat er gefluisterd werd, dat die generaal dreigde Curaçao binnen te vallen en dat er vandaar grotere militaire activiteit op het eiland was waar te nemen. Zo hoorde ik, gezeten op een heuvelhelling - ik meen dat het bij 'Fuick' was - waar de meest oostelijke waarschuwingspost van Curaçao was opgesteld, van mijn oude vriend Pepe Gorsira, dat die gebouwd was om dit deel van het eiland voor een mogelijke inval van de Venezolaanse marine te behoeden. Toen wij die post bezochten, diende hij om Willemstad te berichten, dat de vuurtoren op Klein Curaçao gedurende de gehele nacht goed gebrand had. Inderdaad kan men vanaf deze post bedoelde rots nauwkeurig waarnemen. Als ik mij niet vergis is deze post later uit economische overwegingen opgeheven, waardoor de vuurtoren zonder verbinding met Curaçao kwam te verkeren. Daardoor is het wel voorgekomen, dat er ongelukken gebeurden, zonder dat direct hulp kon worden geboden.

Maar Guzmán Blanco, die ondanks al zijn groots vertoon nuchter dacht, heeft zijn invasieplan, zo hij dit ooit gekoesterd heeft, nooit uitgevoerd en het korps 'Volontaire' heeft gelukkig nooit actieve dienst behoeven te doen, behalve tijdens de orkaan van '77. Nadat het opgegaan was in de schutterij, verdween

het uit de geschiedenis van Curaçao; de bladen van zijn conduite-boekje rotten weg en tegenwoordig herinnert zich niemand meer zijn eens roemruchtig bestaan.

Schutterij

In de geschiedenis van Curaçao speelt de schutterij een belangrijke rol. Er was een tijd, dat ze onderwerp was van ernstige meningsverschillen en volgens de schrijvers uit die dagen was deze instelling bij het volk erg gezien. Zij werd enige malen ontbonden om daarna weer evenzovele malen te herrijzen. Maar ik wil hier niet spreken over de schutterij uit lang vervlogen tijden, want daarvan weet ik te weinig. Ik heb het oog op de schutterij van vijftig jaar geleden, op nieuwe basis geschoeid, maar, hoewel nog steeds aanleiding tot strubbelingen, niet langer meer het motief van een echt conflict. In het tijdperk, waarover ik schrijf, moest dit semi-militaire korps in de eerste plaats als een sieraad bij onze nationale feesten worden beschouwd; hoewel het in werkelijkheid geen bewijs heeft kunnen leveren voor zijn waarde als militair apparaat, mogen wij toch niet zeggen, dat het geen nut heeft gehad. Laten we de schutterij daarom, met ware christenliefde, de kwalificatie geven, die het Spaanse leger een soldaat, die geen gelegenheid heeft gehad zijn dapperheid te tonen, bij het af zwaaien meegeeft: Valor, se le supone - Dapperheid voorondersteld.

In ieder geval heeft de schutterij ons jongens genoeg aanleiding tot pret gegeven. Wanneer wij dinsdags de vlag zagen hijsen op het Rif, betekende dat, dat er die middag een oefening zou worden gehouden en dat was dan weer voor ons een geslaagd slot van die dag. Wij kenden alle commando's en wapen- en sectiebewegingen uit het hoofd en leverden autoritair, als oude veteranen, onze kritiek. Wij volgden de schutterij te voet, waar zij ook naar toe ging. Heel ver was dat overigens niet; het tegenwoordige Concordia Plein en het Swan op Scharloo waren

de uitgezochte plaatsen voor haar oefeningen. Wanneer het commando werd gegeven 'op de plaats rust' gingen de officieren samen naar het huis van Jan Jacob Pieters (waar thans het monumentale huis van Henry Da Costa Gomez staat), als de oefening tenminste op het Concordia-plein plaats had. Wanneer de eer aan het Swan te beurt viel kwamen de officieren bij elkaar in het huis van Don Abraham Salas of in dat van een der andere officieren, die in die buurt woonden. De terugtocht ging bijna altijd over 'Awa chiquitoe', kleine water, en soms over de brug van Scharloo. Dan moest de tolgaarder vaak gebruik maken van een stok om zijn geld binnen te krijgen, maar toch ging het grootste deel van de stoet zonder te betalen over de brug. Vanzelfsprekend ging het hier om de meelopers, de troep betaalde niet.

Ik herinner me verschillende incidenten naar aanleiding van zulke oefeningen. Zo raakte op een middag Don Abraham Salas - hij was met het Spaans beter vertrouwd dan met het Nederlands - midden in een oefening, die een beetje ingewikkeld was, de sectie, waarover hij het bevel voerde, kwijt. Hij bemerkte op zeker ogenblik dat hij geheel alleen stond. Hij liep op de eerste de beste geüniformeerde man toe en vroeg hem doodkalm in het Spaans: 'Waar is mijn sectie?' (Het woord sectie vertaalde hij niet.) Lange tijd had iedereen het nog daarover.

Een andere keer, toen het regiment in formatie op de 'demple' (de Ruyterkade) marcheerde, werd het plots geconfronteerd met een speelse koe, die op weg naar de slager aan zijn ontvoerders was ontsnapt en recht op de groep in liep. Toen de mannen zagen, dat de koe - in hun ogen leek het wel een stier - geen al te goede bedoelingen had, kwam hun de spreuk in de gedachte, dat tact het belangrijkste sym-

ptoom van de moed is en de gelederen verbrekend, namen ze in allerijl de vlucht. De kapel, die voorop liep, was de eerste, die er vandoor ging, maar de bespeler van de grote trom - John Sillie - kon niet zo snel uit de voeten komen met het enorme instrument dat voor zijn buik was gebonden, zodat hij over zijn trom struikelde en daar hulpeloos bleef spartelen. Gelukkig was de koe, alias stier, minstens even verbaasd als de schutters; zij trapte een paar keer achteruit en holde vervolgens naar de kerk van Pietermaai. John stond even later weer op de been, en op de tonen van marsmuziek marcheerde de troep als een leger, dat een overwinning had behaald, onder de boog van het 'Waterfort' door.

Maar op nationale feestdagen of bij de opening van de Koloniale Raad speelde de schutterij haar grote rol. Met hun helmen, waarop sneeuwwitte pluimen prijkten, die in de wind wapperden, hun vele in de zon glinsterende galons en oranjekleurige sjerpen, die tegen de blauwe tuniek afstaken, boden de officieren een schilderachtig schouwspel. De schutters met hun blauwe uniform en rode epauletten staken af tegen de militairen van het Hollandse garnizoen met hun blauwe uniform en gele versierselen en de in het wit geklede matrozen en de mariniers in blauw en rood. Op zo'n dag stonden wel eens meer dan duizend mannen opgesteld op het terrein, dat door de volharding en de energie van Sjon Beca - de aanspreeknaam van mejuffrouw Rebecca Cohen Henriquez - is omgetoverd tot een plein met standbeeld en al, en dat wij kennen als 'F'oi di Porta', buiten de poort. De schutterij telde ongeveer 600 man, het garnizoen ongeveer 400, terwijl de matrozen en mariniers nu eens met een paar honderd, dan weer met een vijftig man verschenen, dit laatste in verband met het al of niet aanwezig zijn van een oorlogsschip in het Schottegat.

De gouverneur kwam te voet met zijn adjudanten. Zijne Excellentie Barge, die een beetje zwaarlijvig was en niet veel van wandelen hield, liet zich in zijn rijtuig naar de paradeplaats brengen, terwijl zijn adjudanten hem te paard volgden. De laatste, die ik me herinner, waren Hipólito Chapman - toen eerste luitenant en later commandant van het korps - en Edgar Senior. Zijne Excellentie inspecteerde de troepen en daarna marcheerde men in formatie vanaf de toenmalige gouvernementsschool (nu Hendrik- en Wilhelminaschool) tot aan het huis van Sjon Mordechy C. Henriquez. Nadat de gouverneur naar het paleis was teruggekeerd, trokken de troepen zich door de Bredestraat terug naar hun kwartieren in het 'Waterfort' en het 'Fort Amsterdam'. De schutterij ging aan het hoofd op de tonen van de 'Marche Volontaire' van Chris Ulder of de 'Wilhelm III' van Gerry Palm; maar de 'militairen' marcheerden altijd op: 'En Avant de Coco Namias koe su levit colo di cané, di cané. Mira bon pa nan no halé. Mira bon pa nan no halé, pasobra e ta poco putri.' (En Avant voor Coco Namias, met zijn kaneelkleurig jasje. Kijk uit dat ze het niet van je aftrekken. Kijk uit dat ze het niet van je aftrekken, want het is een beetje versleten.) Ik ben nooit te weten kunnen komen, wie Coco Namias was, maar zijn kaneelkleurig jasje moet ongetwijfeld op het volk grote indruk hebben gemaakt. Helemaal voorop marcheerden troepen jongens en meisjes en, als een soort tamboer-majoor, de onvervangbare Andrea, die, al behoorlijk dronken, met een 'cachoe di banana', bananenstronk, de maat aangaf. Het was een groot feest voor de jongens.

Ik herinner me nog enkele officieren: Willem Forbes, groot, mager, hoogrood van gelaatskleur, een knappe vent met een heel grote omgekrulde snor, het type van de ideale militair; Jan Jacob Pieters van de tweede compagnie; mijn vader Alejan-

dro de Pool van de eerste compagnie; Don Jaichi Caprilles; Lou Maduro; Abraham Salas; Antoine Matey; Salomón Senior uit Santiago; Salomón Senior, consul van België; Jan Eskildsen; Jan Ellis en de commandant 'sjon' Jacobo Schotborg. Zij allen waren enthousiaste schutters en ik geloof, dat hun dagen de gloriedagen van de schutterij zijn geweest. Zo was er nog een ander tijdperk: dat van de jonge officieren.

Ik was er toevallig bij, toen in de Koloniale Raad de doodsklok over de schutterij geluid werd. Het was voornamelijk een gevolg van slechte financiële omstandigheden. De bezuiniging zou een tweehonderd gulden per jaar bedragen. Om dezelfde reden was het garnizoen al tot een belachelijk minimum teruggebracht. Kapitein Van Roggen, de commandant, was tijdens de laatste zittingen van de Raad aanwezig en ik hoorde hem de schutterij betitelen als poppenspel. De goede man wist niets van onze geschiedenis af, of was vergeten dat wat majoor Schwartz geweigerd had te doen met zijn geregelde troepen, met goed gevolg werd verricht door Brion met zijn schutterij.

Hier moet ik weer een filosofische opmerking maken - ik heb nu eenmaal die manie - en er nadrukkelijk op wijzen, hoe belangrijk de schijn is. Tijdens de kwestie-Gramcko Pérez, in de periode, dat Cipriano Castro president van Venezuela was, was deze generaal van plan troepen op Curaçao te ontschepen en - om zijn eigen woorden aan te halen - 'het eiland van het ene punt tot het andere schoon te vegen'. Zijn raadslieden raadden hem aan dat niet te doen, omdat er op het eiland een garnizoen gestationeerd was en er bovendien schutterij en een oorlogsschip waren, die de vervulling van zijn wens onmogelijk zouden maken. Toen op Curaçao nu de bovenvermelde wet tot opheffing der schutterij tot stand kwam en de schijn van het bezit van een gewapende macht was weggeno-

me, was het gevolg: *Urbina*. De gegevens, die ik hierboven publiceer, werden mij verstrekt door een van de adjudanten van Castro, een van hen, die hem van zijn plan hadden afgebracht. Hij vertelde me dit op dezelfde dag, dat het bericht over de inval van Urbina (op Curaçao) mij in Panamá bereikte. Het is trouwens ook gepubliceerd in 'El Pregonero', De Omroeper, in Colón.

De schutterij heeft dus haar belang gehad en heeft ergens voor gediend en de kinderen van tegenwoordig moeten het feest missen van de pluimen, galons en sjerpen van onze oude schutterij, met de tamboer-majoor Yorna, die, met zijn wapperende, lange rode baard en zijn grote 'batón' met bruine knop, voorop liep en allerlei figuren en arabesken in de lucht beschreef. Maar de kinderen van tegenwoordig zouden het schouwspel misschien niet eens meer interessant vinden.

De ondergang van de ‘Mediator’

In het kalme en rustige leventje van het Curaçao uit mijn jonge jaren moest elke gebeurtenis, die de sleur van de dag verstoorde, wel een grote opschudding verwekken. Dat geldt dan in het bijzonder voor die slag, zo hard als een kanonschot, veroorzaakt door een botsing midden in de haven van twee van de grootste schepen, die toen het eiland aandeden. Vrijwel gelijktijdig met de geweldige klap ging als een lopend vuurtje door de Punda het gerucht, dat het Engelse schip ‘Mediator’ zinkende was, terwijl het aan de kade gemeerd lag. En het was nog waar ook. 's Middags, ongeveer tussen twee en vier uur, voer het Duitse schip ‘Turingia’ van de Hamburg - Amerika-lijn de haven binnen, toen nog zonder brug, met aan boord als loods de heer Ossenbrugh, een oud-zeeman, die goed bekend was met de grillige stromingen aan de ingang van onze haven. Aan de kade lag al een tijdje het Engelse schip ‘Mediator’ gemeerd, bij het stukje ‘Klip’, dat later aan de ‘Curaçao Trading’ toebehoorde. De ‘Turingia’ voer veilig binnen en ging op dezelfde kade af om achter de Engelsman te meren, maar toen zij daar aankwam - volgens velen met veel te grote snelheid - voer zij tegen de voorsteven van de ‘Mediator’ op, en wel met zo'n kracht, dat er een gat in sloeg, waardoor het water in grote hoeveelheid naar binnen drong. Men deed alle moeite het gat te dichten en een ramp te voorkomen, maar het mocht niet baten; het gat was te groot en het schip zonk snel. Agenten van de Engelse maatschappij - ik herinner me niet goed of het de Harrison of de Leyland Line was - waren de heren James en Henry Jones, een handelshuis, dat ook een ijzerwarenzaak had in de Heerenstraat.

Zoals te begrijpen, trok op dit bericht de hele stad naar de kade. De nieuwsgierigsten waagden zich zelfs tot dichtbij de aanlegplaats, maar de voorzichtigen bewaarden een flinke afstand, want zij voorzagen, dat er iets ergs ging gebeuren. En zij vergisten zich niet. Even nadat het water begonnen was naar binnen te dringen, ging het schip zijwaarts hellen alsof het zou gaan zinken. De meerpalen waren grote kanonnen, die daar sinds jaren in de grond zaten met het achterstuk naar boven, waaraan de schepen konden worden vastgelegd door er dikke agavetouwen omheen te slaan. Natuurlijk konden deze kanonnen wel schepen op hun plaats houden, binnen de baai, wanneer het water kalm was - en dat was het altijd - maar zij zaten niet zo vast in de grond, dat ze het tegen een werkelijke stroom konden opnemen. Toen het schip begon te zinken, was de kracht, die ze te weerstaan kregen, zo groot, dat zij uit de grond werden getrokken. Hierdoor werd de grond losgescheurd, waarop de toeschouwers onder luid misbaar de vlucht namen.

'De Klip zinkt', ging het gerucht en beangstigd door dit alarmerende nieuws, stroomden de steegjes van de 'punda', die geen enkel gevaar liepen, leeg; de bewoners zochten schuilplaatsen die hun veiliger leken. Als een straal water die uit een buis wegspuit, holden de mensen uit die steegjes, die in de Breedestraal uitmondden, naar de Aguasal of naar Pietermaai. Maar op de kade gebeurde er verder niets. De 'Mediator' zonk en duikers en dieven doken naar beneden om alles uit de ruimen van het gezonken schip weg te slepen. Nu ligt het daar nog, in de modder.

Curaçao profiteerde gedurende enige tijd van de waren, die uit het ruim waren gehaald, zoals verschillende soorten stoffen, sommige beschadigd, andere in nog redelijke staat, maar vooral

van artikelen, die niet aan bederf onderhevig zijn, zoals likeuren, e.d., die tegen spotprijzen werden verkocht. Bij ons thuis hadden we kisten Engels bier ‘Stout’, ‘Ale’ en ‘Porter’ die ‘oguis’, verdronkenen, werden genoemd. Voor ons jongens was die scheepsramp een gebeurtenis, die we ons zelfs in onze dromen niet hadden kunnen voorstellen.

Scholen

Voor mijn tijd waren er op Curaçao het ‘Vargas’- en het ‘Neerlandia’-college en terwijl ik van het tweede niets afweet, heb ik over het eerste veel horen spreken. Deze school, gesticht door de gebroeders Carlos Alberto en Luis Maria Diaz, genoot terecht een goede naam door de intellectuele begaafdheid van de oprichters. Carlos Alberto trouwde en vestigde zich op Curaçao, waar hij zeer jong overleed; Luis Maria kwam later naar Curaçao terug en ik herinner me hem nog heel goed. Zijn verschijning logenstrafte de strengheid niet, waarom hij bekend had gestaan.

Van de meisjesscholen heb ik veel over de ‘Smith’-school horen spreken en dan natuurlijk over Doña Concha, de echtgenote van Guillermo Smith, in naam leider van de school, hoewel in werkelijkheid Doña Concha de broek aan had. Men heeft me wel eens verteld, dat wanneer Don Guillermo druk bezig was vraagstukken op het bord op te lossen en de meisjes ondertussen lawaai schopten, hij naar de deur liep en dreigde: ‘Ik zal Concha roepen’. Doña Concha moet een ontzagwekkend persoon geweest zijn, want alleen al het noemen van haar naam was voldoende om de orde te herstellen.

Waarom zijn het ‘Vargas’- en het ‘Smith’-college verdwenen? Ik weet het niet; in mijn tijd bestonden ze al niet meer. De dood van het ‘Vargas’-college werd gevolgd door de geboorte van de ‘Concordia’-school van pater Baralt en het ‘Colegio Colonial’ van Don José María Henríquez en diens vrouw vulde de leemte aan, ontstaan door de opheffing van het ‘Smith’-college. Het ‘Colegio Colonial’ was de eerste school, die ik heb bezocht, want, hoewel het een meisjesschool was, werd ik er

toegelaten omdat mijn familie bevriend was met Mijnheer en Mevrouw Henríquez. Deze school was een ware cultuurtempel, want Don Pepe en Doña Mercedes waren mensen met een grote kennis en van diepe beschaving. De examens en de prijsuitreiking op hun school waren culturele hoogtepunten op ons eiland. Hij bracht zijn leerlingen liefde bij voor de kunst in al haar vormen en besteedde vooral veel aandacht aan de toneelkunst. Hij liet de kostbaarste juwelen der Spaanse toneelliteratuur opvoeren, na zorgvuldig die te hebben uitgekozen die van waarde waren voor zijn vrouwelijke leerlingen. Met het verstrijken van de jaren werd Don Pepe ziek, maar Doña Mercedes en haar dochter María zetten nog lang, ook na zijn dood, dit prachtige opbouwende werk voort. De fine fleur van de meisjes onzer gemeenschap droeg de groene sjerp waarop met gouden letters stond: 'Colegio Colonial'.

De 'Colonial' had zijn schoolgebouw in het verlengde van de Prinsenstraat, achter de tegenwoordige bioscoop 'Cinelandia', een huis waar enkele jaren geleden mijn vriend Momon Pinedo woonde. Ik herinner me, dat ik, na een jarenlange afwezigheid uit Mexico terugkerend, Pinedo weer eens opzocht en dat ik gedurende het bezoek de laatste prijsuitreiking die had plaats gehad in de zaal waar wij toen zaten, zich weer voor mijn geestesoog zag voltrekken. De spreker was pater Baralt, die in zijn redevoering het werk van de vrouw in de verovering ener wereldbeschaving loofde. En dan was er 'Chita' Caprilles, nu mevrouw Charlouis, die met de gratie en de natuurlijkheid alle Caprilessen eigen, het gevoelige gedicht 'Cuál ha de ser' (ik meen dat dat de titel was en dat het van César Conto is) voordroeg, dat als volgt eindigde:

Si la miseria alguna vez alcanza	Wanneer het de ellende gelukt
a llegar al umbral de nuestra puerta	de drempel van onze deur te bereiken
no la ha de hallar abierta	zal zij haar niet open vinden
porque tenemos puesta la esperanza	omdat wij onze hoop gesteld hebben
en Aquel que de todo es consuelo;	op Hem die voor allen de troost is;
y con los ojos en la tierra fijos	en met de ogen naar de aarde
a los pobres protege desde el cielo	gericht de armen vanuit de hemel beschermt
y el pan les da para sus tiernos hijos.	en hun zwakke kindertjes brood geeft.

De ‘Concordia’-school was voor de jongens wat de ‘Colonial’ voor de meisjes was. Pater Baralt, een deugdzaam, streng en veelzijdig gerichte intellectueel, was bij uitstek geschikt voor de leiding ervan. De ‘Concordia’-school telde onder haar leerlingen jongeren van de naburige republieken en evenals die van de ‘Colonial’ waren de feesten daar echte culturele manifestaties. Op haar podium hebben mensen gestaan, op wie Venezuela trots is: Laureano Villanueva, Bolet Peraza, Scanlan, Obregón Silva, Plaza, Pachano en andere intellectuelen, die, aangetrokken door de naam van pater Baralt, zich geroepen voelden door hun medewerking de instelling van de illustere banneling luister te geven. De persoonlijkheid van pater Baralt en de echo van zijn actie tegen de onderdrukking van Guzmán Blanco, en het prestige van zijn persoon in de boezem van de katholieke kerk, brengen mij ertoe aan hem een afzonderlijk

hoofdstuk te wijden. Ik was veel te jong om te begrijpen wat de reden was, dat die gerenommeerde onderwijsinrichting, die gevestigd was in een huis in de Klipstraat met lokalen en een balkon die op de Klip zelf uitzagen, werd gesloten.

Het 'Colegium Curaçao' van Brouwer en de Sola was ook een populaire onderwijsinrichting met een goede naam. De heer Brouwer was een oud-onderwijzer, Don Daniel de Sola een voor die tijd modern leraar, en de samenwerking van deze twee droeg goede vruchten. Nadat deze combinatie uit elkaar was gegaan, kwam de 'Franklin School', ook van de Sola, 'alma mater' van een groot deel van de ouderen van nu. Mijn oom Juan richtte, na de opheffing van de 'Concordia'-school, het 'Santo Tomás' (Sint Thomascollege) op, waaruit later de prachtige instelling is voortgekomen van de tegenwoordige weleerwaarde fraters. Don Pierri León, Don Paul Curiel en de heer Huyke hielden er ook scholen op na die een goede herinnering hebben achtergelaten.

Ik heb het al gezegd en wil het nogmaals herhalen, dat het hoge culturele en intellectuele peil van Curaçao van een halve eeuw geleden ongetwijfeld te danken was aan de onderlinge concurrentie tussen al deze scholen. De ene probeerde de andere te overtreffen in briljante examens, in pracht bij de feestelijke prijsuitreiking; de concurrentie was een prikkel, een stimulans tot steeds grotere prestaties.

De befaamde school 'Welgelegen' bracht de vrouwelijke jeugd van de nabuurlanden naar Curaçao en tijdens mijn reizen heb ik talrijke huismoeders ontmoet, die het betreuren, dat zij hun dochters niet naar het 'Colegio' hebben kunnen sturen waar zij zelf hun opleiding hebben gehad. De 'School di Conbentoe', de school van het convent van Sint Martinus, droeg ook haar bescheiden steentje tot de bevordering der nationale cultuur bij.

Ik herinner me een voorval, dat waarschijnlijk door velen al vergeten is. De gouvernementsschool, die reeds een groot aantal leerlingen had, had in haar onderwijzerskorps de heer Mark Calisch, naar ik meen Duitser van geboorte. Hij was een kleine, dikke man, met bolle wangen en een kleine rode snor. Hij droeg een grote, blauwe bril en het leek erop dat hij nooit onderwijzer aan een meisjesschool was geweest, want hij gedroeg zich tamelijk grof tegenover hen. In zijn klas viel eens iets voor, waarbij hij een niet bepaald keurige taal gebruikte, waarom veel huisvaders verontwaardigd hun dochters naar het convent op Otrabanda stuurden. De man, die voor dit convent veel geijverd heeft, was Don David Ricardo, de deken van de tegenwoordige Nederlandse kolonie in Caracas. Ik heb het verdwijnen van de particuliere scholen altijd betreurd en toen ik vernam dat het meisjesinstituut Conn, dat jaren als 'finishing school' voor onze vrouwelijke jeugd had gediend, gesloten werd, heeft dit mij werkelijk verdriet gedaan.

De 'Sedestrom'-school en later de 'Villavicencio'-school hebben beide niet lang bestaan, omdat de regeringen van de naburige republieken inzagen, dat zij hun onderwijs moesten verbeteren en toen scholen hebben opgericht, die de onze vooruit waren. Omdat mijn oom oprichter geweest is van het 'Santo Tomás'-college en ik de eerste leerling van het instituut was, wil ik een afzonderlijk hoofdstuk daaraan wijden. Maar ook de school van Don José Natividad Malo verdient een bijzondere vermelding, niet alleen omdat hij een van de meest vooraanstaande mannen op onderwijsgebied van zijn tijd is geweest en bovendien een goed journalist, maar ook omdat zijn school de eerste was die kinderen van hen, die nog slaven waren geweest, opnam en bovendien aan volwassen bevrijden avondcursussen gaf. Hij stond aan het hoofd van de school

genaamd: ‘School di Civilizadó’ (School van het tijdschrift *Civilizadó* - De Beschaver). Zijn experiment had een interessant verloop, maar voor hem zelf eindigde het noodlottig. Er waren zoveel omstandigheden en krachten, die de verwezenlijking van zijn plan in de weg stonden, dat de oprichters met al hun goede bedoelingen schipbreuk moesten lijden. De *Civilizadó* was een blad, dat, hoewel geen orgaan van de katholieke kerk, toch katholiek georiënteerd was. Mene Malo was een openlijk tegenstander van de kerk en men zei zelfs, dat hij agnosticus was, maar er was een schakel die beiden verbond en wel hun beider doel: verdediging van het volk en zijn belangen.

Kort na de opheffing der slavernij werd de school gesticht. Mene Malo moest vechten tegen het sociale vooroordeel tegen toelating van kinderen van slaven en die van vroegere meesters onder het zelfde schooldak. Ten slotte werd besloten een afzonderlijk lokaal voor de kinderen van de vroegere slaven in te richten. Maar zelfs nu waren de vroegere meesters nog niet tevreden en langzamerhand kwamen alleen nog maar kinderen van ex-slaven naar de school van Mene Malo. De groep, die deze school financierde, kon niet veel bijdragen en de onderwijzer leed aan wat Disraeli ‘het plebeïsch verdriet der geldzorgen’ noemde. Er ontstonden conflicten met de geldschieters. Dezen wilden, dat de opvoeding op militaire leest geschoeid werd en ze waren er over ontstemd, dat de onderwijzer de kinderen niet leerde, in de houding te gaan staan wanneer zij, de geldschieters, de klas binnenkwamen. Malo, zijn tijd vooruit, was een hartstochtelijk pacifist. In hetzelfde blad *Civilizadó* had hij zijn stem tegen het militarisme verheven, tegen de voormalige schutterij getoornd en bezwaren geopperd tegen de wederoprichting ervan, zodat hij moeilijk principes kon inprenten,

die hijzelf verfoeide. Dit leidde op een dag tot een felle woordenwisseling, waarna het met het leiderschap van Malo gedaan was.

José Natividad Malo was een strijder, zij het dan ook een anti-militarist - bestaat er een mooiere paradox? - en hij moest opnieuw beginnen met een school voor kinderen van de vroegere meesters. Zijn strijdvaardigheid bleef dezelfde, zelfs tot na zijn dood. Toen hij al uitrustte van de worstelingen in dit aardse bestaan, hebben zijn leerlingen op het monument, dat hem moest vereeuwigen, o.a. de volgende woorden laten graveren: 'Hij kende geen andere God dan de wetenschap'. De Raad van de protestantse kerk, eigenares van het kerkhof, maakte bezwaren tegen deze inscriptie, aanvoerend, dat de protestantse kerk in God gelooft en dergelijke woorden binnen de muren van haar kerkhof niet kon gedogen. Maar het stuk grond behoorde aan hen, die het voor dit doel hadden gekocht en er was bij de verkoop geen voorwaarde gesteld, zodat zij het bezwaar konden negeren. Van juridisch standpunt bekeken was de zaak duidelijk; de Raad had ongelijk. Als oplossing voor het geschil stelde iemand voor (en dit voorstel werd aanvaard) het monument te isoleren. Daar het stuk grond, eigendom van de huldigingscommissie, afgebakend was, werd een muur, voldoende hoog om de inscriptie voor het oog der bezoekers te verbergen, om het monument gebouwd met een deur erin, die tot de afgesloten ruimte toegang gaf.

Zo werd het eigendomsrecht van de huldigingscommissie niet geschonden en werden de godsdienstige gevoelens van de Raad, die weigerde op zijn kerkhof stellingen te laten verkondigen die hij als ketterij beschouwde, niet gekwetst. Nadat enige jaren waren voorbijgegaan en velen van hen, die het geschil hadden ontketend, gestorven waren of geen energie

meer hadden om hun recht te verdedigen, bezocht een zoon van de overledene Curaçao. In overleg met hem besloot de Raad de muur omver te halen en de inscriptie te laten verwijderen. Zo eindigde het conflict, door de strijder Mene Malo nog na zijn dood ontketend.

'All is well that ends well', zeggen de Engelsen. Maar niettegenstaande alle pogingen het opschrift te doen verdwijnen, is het nog steeds leesbaar. Voor hen, die willen weten hoe het opschrift in zijn geheel luidde, laat ik het hier volgen:

'El Trabajo, La Libertad y la Ciencia, trinidad augusta de la única religión redentora, son el Diós a que rindió tributo'. (De Arbeid, de Vrijheid en de Wetenschap, de heilige drieeenheid van de enige verlossende godsdienst, zijn de God aan wie hij eer heeft bewezen.)

Santo Tomás - Sint Thomascollege

Niet alleen het feit, dat het 'Santo Tomás'-college reeds bijna vijftig jaren bestaat, geeft hem het recht op een apart hoofdstuk in dit boek. In de eerste plaats geldt dit toch wel de schitterende staat van dienst, die dit college opbouwde, langzaam uitgegroeid van het eenvoudige lokaaltje, dat zijn eerste en enige klas vormde, tot het grootse gebouw met ruime zalen, brede lange gangen en bijgebouwen, zoals een moderne school dit eist. Maar naast het succes, bereikt met zijn leerlingen en de naam, die 'Santo Tomás' in de buurlanden verworven heeft, zijn er andere redenen van zo persoonlijke aard, dat, bij mijn poging de achter ons liggende halve eeuw te schilderen, het mij ten enenmale onmogelijk is deze school niet als een essentieel deel van mijn herinneringen te gedenken.

De school was opgericht door mijn oom John M. de Pool en werd gefinancierd door mijn vader; ik was de eerste leerling die er werd ingeschreven, en dus voel ik me als een deel ervan, zij het dan een heel klein deel. Ik meen de activiteiten van de school in drie tijdperken te mogen verdelen. Het eerste tijdperk, vanaf de oprichting tot de dag, dat zij door monseigneur Kieckens werd overgenomen, ken ik vanzelfsprekend het beste. De tweede periode liep vanaf het directeurschap van de heer Huyke tot dat van broeder Swijzen,[1] onder wiens leiding het derde tijdperk begon waarin het college naam kreeg en tot zulk een grote bloei kwam. Ik heb een slecht geheugen voor cijfers en ik moet de jaartallen afleiden van gebeurtenissen, die ik me herinner. Daar ik geen geschreven of gedrukte gegevens bij

1 Waarschijnlijk wordt bedoeld Pater M. Victor Zwijsen, die rector van het St. Thomascollege is geweest van 1894 tot 1909.

de hand heb, kan ik het jaar van de stichting der school door mijn oom John niet met juistheid opgeven. Maar ik weet zeker, dat het tussen 1883 en 1887 moet zijn geweest. Bij de feesten ter herdenking van Bolívar, in 1883, bestond de school nog niet en ten tijde van de 'kleine orkaan' in 1887, woonde mijn oom John al in New York. Ik zal niet ver van de juiste datum af zijn, als ik zeg, dat zij in 1884 werd opgericht; mijn oom moest ongeveer in die tijd zijn onderwijzersloopbaan opgeven, omdat hij een keeloperatie moest ondergaan die de artsen op Curaçao niet aandurfden. Daarom stel ik de eerste periode van de school op slechts een paar jaar en zo kom ik ongeveer tot het jaartal dat ik heb genoemd.

De eerste lessen werden gegeven op de benedenverdieping van het huis van mijn oom in de 'antji di bientoe', Windsteeg, ofwel de Conscientiesteeg, zoals ze officieel heet. Het huis vormde met dat, waarin tegenwoordig Lou de Windt woont en dat toen door de familie Kraanwinkel werd bewoond, een hoek. Van de oprichters herinner ik me o.a. nog Julio Jesurun, Agustin Díaz en zijn broer Luis, die nu dood is, José Gonzáles, Lou de Windt, Roberto de Lannoy, die zich na enige tijd bij het groepje aansloot en Jo Veeris, die later benoemd werd tot hoogleraar aan de universiteit van Valencia.

Mijn oom begon de school alleen, geholpen door zijn echtgenote, Sofia van Krieken, een vrouw met buitengewone intellectuele gaven, voor het toenmalige Curaçao een unicum. Zij was een zuster van Soeur Buenaventura, die kort geleden gestorven is. De faam van mijn oom als opvoeder deed het aantal leerlingen spoedig toenemen en wel zodanig, dat er als onderwijzer naast mijn oom een jonge Curaçaoenaar benoemd werd, die enige tijd in Santo Domingo had gewoond. Hij heette Pancho Correa. Het was een jongeman met uitgesproken

aanleg voor zijn vak. Later kwam er nog een onderwijzer bij, een raar type, wiens voornaam ik niet meer weet, maar die van zijn achternaam Jansen heette; wij noemden hem ‘el señor Jansen’. Hij was een zoon van Sjon Leonz Jansen, een oude man die bij de ingang van het marktplein ‘Sebastopol’ op Otrabanda woonde. ‘Sjon Leonz’ - ik dwaal wel een beetje af - was de eerste schermleraar die ik gehad heb en ik weet nog, dat ik erg onder de indruk was van zijn bed, een doodkist, waarvan hij vertelde dat hij die geheel gereed had voor de begrafenis en dat hij er nu al in sliep om er aan te wennen. ‘Señor Jansen’ was een type, dat wij tegenwoordig neurasthenisch zouden noemen, maar wij jongens vonden hem eenvoudig van lotje getikt. Hij was te zenuwachtig om een goed onderwijzer te zijn en ik geloof, dat hij, als gedeeltelijke betaling, na de lesuren speciale cursussen bij mijn oom volgde. Mijn oom zei op een keer van hem, dat hij een ‘hart van goud maar hersenen van hout’ had. Hij was mager en liep gebogen; zijn dikke haar stond recht overeind. Jaren later ontmoette ik hem toevallig in Port of Spain, op Trinidad. Hij kwam uit Carúpano en was dezelfde ‘señor Jansen’ gebleven, alleen iets ouder, maar nog altijd zenuwachtig, mager en in het bezit van zijn haarbos.

Het zou erop kunnen lijken, dat ik stilsta bij kleinigheden, maar het komt mij nu eenmaal noodzakelijk voor, bij het vertellen over de nederige geboorte van de tegenwoordig beroemde school, bepaalde factoren die ertoe hebben bijgedragen de sterke en solide basis ervan te leggen, te memoreren.

Toen mijn oom definitief besloot zich terug te trekken van de school, die hij had opgericht, achtte monseigneur Kieckens, een geavanceerde geest en een subtiel opmerker, de tijd gekomen voor een college op katholieke basis en hij nam de zorg voor de op nieuwe leest geschoeide school op zich. Gedurende

dit tweede tijdperk was de school gehuisvest in het gebouw, waarin vroeger een club, 'Casino' genaamd, gevestigd was. Het huis heeft die naam behouden, ook nadat de banken van het 'Santo Tomás'-college daarheen waren verhuisd. Deze stap was bepaald een vooruitgang, want het gebouw beschikte over tamelijk ruime verdiepingen. In die tijd sloot Don Daniel de Sola zijn bekende 'FranklinSchool' en het 'Santo Tomás'-college kreeg er een groot aantal leerlingen van die instelling bij.

De heer Huyke, een katholieke onderwijzer uit een vorige generatie, nam de leiding op zich. Hij had lessen gegeven bij zich thuis in de 'koera di Misa', erf van de kerk, waar tegenwoordig geloof ik het theater Brion staat. De heer Huyke was een echt ouderwetse schoolmeester met een blind vertrouwen in de plak en een in teer gedrenkt stuk koord, dat hij altijd bij zich droeg. Ik kan me zijn gezicht nog goed voorstellen. Hij had wit haar en droeg immer een zwart kalotje op het hoofd, zoals dominees vroeger. In zijn grote Romeinse neus zat altijd een lading snuif; uit zijn neusgaten en uit zijn oren staken bosjes lange haren. Hij had geen snor, maar wel een baard die van oor tot oor liep en zijn gezicht omlijstte met een gordijn van grijs haar. Hij droeg een heel hoge, open boord, van voren breed en een das van de soort, die naar ik meen, 'stropdas' werd genoemd. Hij had een onmatig grote, rode zakdoek bij zich, die half uit de rechterzak van zijn heel ruim colbertje hing. Deze omslagdoek diende om er zijn neus in te snuiten.

Toen hij zijn werk in het nieuwe huis begon, waren er zeker tussen de zeventig en tachtig leerlingen. De hulponderwijzers waren Pancho Correa, Adolfo Wolfschoon - die zo vroegtijdig gestorven is - en Mikel Römer, die nog leeft. Pater

Baralt gaf les in Spaanse grammatica en filosofie en nog veel meer.

Ik zal nooit het eind van de eerste week vergeten. Alle leerlingen moesten bij elkaar komen in wat men als ‘aula’ mocht beschouwen. De heer Huyke haalde toen een lijst uit zijn zak en las de namen van leerlingen uit de verschillende klassen op, die hij allen voor zijn lessenaar liet komen. Wij waren erg nieuwsgierig, want wij hadden nooit zo'n ceremonie meegemaakt. Onder de opgeroepenen waren mijn vrienden Agustin Díaz en Joe Veeris. Toen zij daar in een rij opgesteld stonden, hield meneer Huyke een lofrede over vlijt en goed gedrag. Na afloop daarvan haalde hij nogmaals de lijst uit zijn zak en begon weer namen op te lezen, maar ditmaal van hen, die gedurende de afgelopen week slechte cijfers hadden gekregen. Terwijl hij zijn leedwezen uitsprak, dat deze leerlingen zich niet hadden gedragen zoals van hen verwacht werd, haalde hij tergend langzaam het vermaarde geteerde stukje koord uit zijn zak, met de bedoeling ze een voor een bij zich te roepen en elk op twee, drie of meer slagen te trakteren, ingevolge de artikelen van een wetboek dat alleen hij kende. Natuurlijk schrok de eerste hevig; de tweede kwam schuchter naar voren, maar de rest ging er vandoor en verliet onder hels kabaal de ‘aula’. Daar deze straffen op de andere scholen vrijwel nooit werden opgelegd, moest monseigneur Kieckens tussenbeide komen om zo'n wekelijkse scène te voorkomen.

Ik heb die tweede periode niet lang meer meegemaakt. Kort nadat mijn oom naar het noorden was vertrokken, liet hij mij overkomen, waarmee mijn persoonlijke contact met de school en bijna met heel Curaçao een einde nam. Toen ik jaren later naar Curaçao terugkeerde, had de school al haar eigen gebouw, dat later enige malen verbouwd en uitgebreid is, zodat Santo

Tomás nu een behuizing heeft, zijn naam en zijn geschiedenis waardig.

Het nieuwe ‘Santo Tomás’-college had tijdens de derde periode een internaat, dat flinke contingenten recruteerde uit de omliggende landen en het moet in die tijd het toppunt van voorspoed en glans hebben bereikt. Gedurende de Europese oorlog maakte het, zoals alles, een tijd van crisis door. In verband daarmee werd het internaat opgeheven en ging het college zich belasten met een gedeelte van het gratis van gouvernementswege verstrekte onderwijs.

Het wijdt zich dus nu aan de opvoeding en opleiding van het volk en mocht deze arbeid minder spectaculair zijn, ze is van diepere betekenis. En de oprichter, mijn oom John, heeft deel aan dit heerlijk verheffend resultaat en ik ben er trots op de eerste leerling van het Sint Thomascollege te zijn geweest.

De ‘Civilizado’ en zijn school

Toen ik over tijdschriften en boeken sprak, heb ik het tijdschrift *Civilizadó*, De Beschaver, niet behandeld en wel in de eerste plaats, omdat ik het van zoveel belang acht, dat het m.i. een afzonderlijk hoofdstuk verdient. Maar daar komt nog bij, dat ik al mijn historische gegevens aan dit tijdschrift heb ontleend, dat al vóór mijn geboorte bestond. Eigenlijk behoort het dan ook niet tot het verdwijnende Curaçao, maar tot het Curaçao dat reeds verdwenen is. Het heeft echter zulk een belangrijke taak vervuld, dat het alleen met de *La Union* kan worden vergeleken, waarbij *Civilizadó* er zich op kan beroemen dat het geen orgaan van een bepaalde groep geweest is en in een tijd heeft moeten werken, dat de welstand gering en het algemeen levenspeil laag was.

Het eerste nummer van dit weekblad zag het licht op de 1e juli 1871, of wel acht jaar na de Emancipatie-verklaring. De namen van de redacteuren staan er niet op vermeld en we weten alleen, dat het gedrukt werd in de ‘Imprenta del Pueblo’, volksdrukkerij, van C.D. Meyer. Maar ik heb heel vaak horen zeggen, en dat zelfs jaren vóór ik een nummer van het weekblad te zien kreeg, dat de redactieleden Don Gaspar Monsanto, Don José N. Malo en de drukker C.D. Meyer zelf er de ziel van waren. Buitenlandse medewerkers waren o.a. dr. Manuel Dagnino, M. Bermudez Avila, Aniceto Serrano, terwijl landskinderen, zoals dr. Capriles en anderen, eveneens bijdroegen tot het opbouwende werk van het weekblad.

Vanaf het eerste nummer hield het zich bezig met de opvoeding van de kinderen der bevrijde slaven en wees het het Gouvernement op de gedane beloften en de plichten en ver-

antwoordelijkhei, die de vrijlating voor de regering meebracht. Deze campagne, die tegelijk met de geboorte van het weekblad was ingezet, werd zowel in het Papiaments als in het Nederlands gevoerd. Dit feit en de publikatie zo nu en dan van artikelen in het Frans en in het Engels, gaven een duidelijk beeld van de algemene ontwikkeling en de beschaving van de redacteuren. De godsdienstige ideologie was openlijk katholiek, hetgeen opmerkelijk is, als men weet, dat J.N. Malo en C.D. Meyer bij meer dan een gelegenheid in eigen bladen of in die van anderen tegen het katholieke credo hebben geageerd en dikwijls de bemoeiingen der geestelijkheid hebben gehekeld. Maar een groot ideaal verbond hen en dat was de bevordering van het algemeen welzijn van het volk, een ideaal, dat ze waarschijnlijk boven hun sektarische vooroordelen stelden, totdat door de macht der omstandigheden de gemeenschappelijke zaak minder zwaar ging wegen en de band, die hen verenigde bij een werk, dat tot nut van de gehele gemeenschap bedoeld was, verbroken werd.

De artikelen in dit tijdschrift beperkten zich niet alleen tot de politiek en de politieke bijdragen waren steeds zo gesteld, dat alle vulgariteit er vreemd aan was en ze niemand konden kwetsen. De redactie bediende zich van solide argumenten en gaf blijk van gezond verstand. Er werd aandacht besteed aan het wereldnieuws en aan vraagstukken van internationaal belang. Verder bevatte het publikaties van wetenschappelijke aard, in het Papiaments geschreven, opdat het volk ze zou kunnen lezen, met verklaring van vreemde of nieuwe woorden, in een eenvoudige en duidelijke taal, die bewees hoezeer de schrijvers hun stof beheersten. Toen de Frans - Duitse oorlog een voor Frankrijk rampzalig einde nam, was dit een aanleiding tot politiek-filosofische bespiegelingen en juiste

opmerkingen over de gebeurtenissen, die zich in Europa hadden afgespeeld.

Oprecht trouw aan de Nederlandse Kroon onderscheidde de *Civilizadó,* zoals velen van ons dit nog altijd doen, heel duidelijk de misslagen van het plaatselijke, in het algemeen autocratische, soms reactionaire gouvernement, dat vaak maatregelen nam die een averechtse uitwerking hadden, van de liberale, verlichte en vrije regering van het moederland.

In het eerste nummer werd een begin gemaakt met de publikatie in het Papiaments van de geschiedenis van Curaçao, die tevens van commentaar was voorzien ten behoeve van de duidelijkheid en opdat ook het gewone volk het zou kunnen begrijpen. Ook aan gedichten ontbrak het niet; er waren er in het Portugees, in het Engels, Frans, Nederlands, Spaans en Italiaans, getekend door zekere 'Hidropoética', achter welk pseudoniem zich, gezien de veeltaligheid, dr. Capriles verscholen zal hebben. De artikelen in dit weekblad stonden op een dergelijk hoog peil, dat een modern tijdschrift zich er niet voor zou behoeven te schamen.

Wanneer het weekblad opgehouden is te verschijnen en waarom, weet ik niet; ik heb maar twee ingebonden jaargangen, maar het staat voor mij vast, dat de *Civilizadó* belangrijk journalistiek werk heeft verricht door de juiste voorlichting van de massa te bevorderen, het geestelijk niveau te verheffen, kortom, het licht van de beschaving te doen uitstralen. Het verdienstelijkste werk van de *Civilizadó* was evenwel de oprichting op 7 oktober 1872 van de 'School di Civilizadó' voor arme kinderen. Zij werd geopend volgens een mededeling in het nummer van 29 september van dat jaar, die als volgt luidt: 'Día 7 di October di e anja aki School di Civilizadó lo worde abrí na Poenda, Heeren Straat, kaas N.41, bauw di dirección di Senoor J.N. Malo.

E school aki, ta destiná pa toer moecha homber koe nan heende grandi no tien podeer pa paga school pa nan; lono worde hasídistinción di colo ni di relihion. Moechanan lo sienja hoelandes y ramonan di instrucción primaria; eesnan koe lo por sienja más di un leenga, lo sinja spanjó tambe. Lo worde strictamente observá pa e moecha bai katisasji, cada oen segoen nan relihon.

Toer día, lo tien school, kitando Djasabra, Djadoemingoe y dianan di fiesta wardá.

School di Civilizadó lo abri toer día koe lo tien school. Fo di 8 oor di mainta te 12 oor y lo bolbe koeminsa di oen oor i caba 3 oor. Majoornan di moechanan lo meeste perkoera, tantoe koe nan poor, koe e moechanan bini school toer día koe lo tien school na tempoe y semper limpi.

Kitando caso di enfermedad o otro motivo poderoso, ningoen moecha di school aki por keda na kaas mas di oen día, sin doena konocementoe na director.

Lo worde doena, por nada, na e moechanan toer koos di school koe nan lo tien meester.

Si ta koos koe director die school aki, tien moechoe motibo di keho ribe oen moecha, lo e moecha ai lo no por sigui bini e school aki mas.

Oen be pa anja, despues di examen koe school-commissie ta hasi lo tien doenamentoe di prijs na e moechanan koe mas a merece esai durante anja. Fo di partimentoe di prijs, vacansi ta koeminsa i lo dura te día 15 di Januari di e anja koe lo sigui. Eesnan koe lo kie pa nan joe o otro moecha koe ta bouw di nan, koeminsa bai School di Civilizadó, foi día koe e abri, meste bini na imprentadi Pueblo prome koe dia 7 di October pa doena nomber di es moecha nan ai.'

(Op 7 oktober van dit jaar zal de 'School di Civilizadó' wor-

den geopend op de Poenda, Heerenstraat, Huis N.41. Zij zal onder leiding staan van de heer J.N. Malo. Deze school is bestemd voor alle jongens, wier ouders geen middelen hebben schoolgeld voor hen te betalen; er zal geen onderscheid worden gemaakt in huidskleur noch in godsdienst. De kinderen zullen les krijgen in het Nederlands en de vakken, die in de eerste leerjaren onderwezen worden; kinderen met aanleg voor talen, zullen onderricht in het Spaans krijgen. Er zal nauwkeurig op worden gelet, dat de kinderen godsdienstonderwijs volgen, al naar hun gezindte. Er zal elke dag school zijn, behalve op zaterdag, zondag en op de officiële feestdagen. De lessen hebben plaats van 8 uur 's morgens tot 12 uur en van 1 uur tot 3 uur. Ouders van de leerlingen moeten er zo goed mogelijk op toezien, dat de leerlingen elke dag op school komen en er altijd zindelijk uitzien. Behalve in geval van ziekte of om andere geldige redenen zal geen leerling langer dan een dag van school mogen blijven, zonder de directeur daarvan op de hoogte te stellen. Er zal de kinderen gratis alles worden verstrekt, wat zij op school nodig zullen hebben. Wanneer de directeur van de school ernstige klachten over een leerling heeft, mag hij hem het bezoek aan de school ontzeggen. Eens per jaar, na het examen, zal de schoolcommissie prijzen uitreiken aan de leerlingen, die zich gedurende het jaar het meest hebben onderscheiden. De vakanties zullen beginnen vanaf de prijsuitreiking en zullen duren tot de 15e januari van het volgend jaar. Zij die wensen, dat hun kind, of een kind dat onder hun hoede staat, de lessen op de ‘School di Civilizadó’ volgt, moeten zich na de dag van opening vervoegen bij de ‘Imprenta di Pueblo’ uiterlijk tot de 7e oktober om de naam van het kind op te geven.)

Zoals men ziet was het programma tamelijk rationeel en

praktisch en de goede wil, die eruit spreekt, is werkelijk bewonderenswaardig, vooral als men er rekening mee houdt, dat noch het weekblad noch de school winstbejag beoogde, des te minder speculatie, zoals ik hierna hoop aan te tonen.

De school begon na haar eerste vakantie, die vermoedelijk was ingegaan half of eind december, weer op 15 januari 1873. De heer J.N. Malo trad echter niet meer als directeur op. Waarschijnlijk waren er vele redenen voor dit aftreden; de belangrijkste heb ik al genoemd bij de behandeling van de scholen en colleges uit die tijd. Toch wil ik er nog over uitweiden, opdat dit hoofdstuk, afzonderlijk gelezen, een geheel zal zijn.

De heer J.N. Malo is altijd tegen het militarisme geweest. In de *Civilizadó* schreef hij heftige artikelen tegen de 'Schutterij' en toen er sprake was van reorganisatie van het korps, verzette hij zich in een lange reeks artikelen tegen dit denkbeeld. Aan de andere kant wilde Don Gaspar Monsanto, die een belangrijke rol had gespeeld in de politiek van Haiti en gewend was geraakt aan het militaire regime in die republiek, een systeem van militaire tucht invoeren, volgens hem bijzonder geschikt voor de jeugd. Dit was de voornaamste aanleiding tot tweedracht. Bij zekere gelegenheid, toen enige heren de lessen op de school waren komen bijwonen, vergezeld door de heer Monsanto, ergerde deze zich aan wat hij als een gebrek aan beleefdheid van de kant der leerlingen beschouwde, nl. dat zij niet allen tegelijk waren opgestaan bij de komst der bezoekers. De aandacht van de directeur werd hierop gevestigd; meneer Malo was erg prikkelbaar, wenste Monsanto naar de duivel en zo waren de poppen aan het dansen.

Aan de andere kant viel zijn systeem om onder hetzelfde dak kinderen van de slaven van gisteren en die van de meesters

bijeen te brengen, niet in de smaak van deze laatsten en Malo, ferm in zijn overtuiging dat gelijkheid bij de opvoeding betracht moest worden, joeg de ouders die kwamen protesteren, de deur uit, waardoor zijn school een flink aantal leerlingen kwijtraakte. Dit verbitterde de onderwijzer nog meer en bij de eerste provocatie van de kant van de *Civilizadó*-groep, die eveneens zijn principes dwarsboomde, spoot hij vuur, waardoor hij op geen enkele steun meer kon rekenen. De anti-godsdienstige gevoelens van Mene Malo zullen ook wel niet vreemd geweest zijn aan zijn aftreden, want aan het slot van een artikel, dat de heropening van het tweede schooljaar aankondigde, stond iets, dat voor zulk een uitleg vatbaar is, nl. '...laga nos haci moendoe henter convence mas, koe civilización uni koe soe roeman majoer *religion* ta necesario pá felicidad di género humano' (laten wij de wereld er meer en meer van overtuigen, dat de beschaving, verenigd met haar oudste broer *godsdienst,* nodig is voor het geluk der mensheid). Het tweede schooljaar begon aan de Aguasal, waterkant, op Punda, op de tweede verdieping van het huis, waarin de heer Ponne woonde. De nieuwe directeur was Don Paul Curiel, die later een eigen school had en onder de leerkrachten van mijn tijd naam had.

Maar, waar leefde de 'School di Civilizadó' van? Waar kwam het geld vandaan om de kosten van het huis, het materiaal, de onderwijzer en al het overige te betalen? Laten wij de redactie daarover zelf het woord geven:

> 'Nos ta probecha di e ocasjoen aki pa larga heendenan koe ta sina curioso di boeska di sabi oenda school di *Civilizadó* ta hanja fondo pa sostene e school ai, di laga nan sabi koe fondo ta resultado di nan mees contribusjon di cada tres luna pa *Civilizadó;* koe ta koe beneficio di Imprenta di Pueblo, koe nos ta sostene e school ai i tambe koe algoen donativo generoso.'

> (Wij maken van deze gelegenheid gebruik om diegenen, die nieuwsgierig zijn te weten hoe de school van *Civilizadó* aan fondsen komt, te vertellen dat de middelen om de school te beheren, afkomstig zijn van de contributie, die de lezers zelf driemaandelijks aan *Civilizadó* betalen; dat het dank zij de 'Imprenta di Pueblo', Volksdrukkerij, is, dat de lessen nog kunnen worden gegeven en dat dit mede te danken is aan enkele edelmoedige schenkingen uit het buitenland.)

Dit betekent, dat de eigenaars, directeuren en redacteuren belangeloos hun werk deden en met andere arbeid in hun onderhoud voorzagen. Als dit geen altruïsme is, dan ken ik de betekenis van dat woord niet. Maar een ding was duidelijk en dat vergroot nog de verdienste van het werk van dit weekblad: de sfeer op het eiland was beslist vijandig zowel tegenover het weekblad als tegenover de school. Het wilde er bij velen niet in, dat negers opgevoed moesten worden, mensen die volgens hen, alleen maar bedienden mochten zijn. Het bewijs daarvoor levert de volgende alinea van hetzelfde artikel, die ik hier laat volgen:

> 'Boso no ha recibi di redacción di *Echo di Curaçao* (tijdschrift uitgegeven en geleid door mr. de Beauvois, een Fransman) un recomendacion ferviente pa apoya School di *Civilizadó*?; el a bisa boso si ta koos koe boso no kie ofrece na noos mees boso donativo na beneficio di nos institucion, e ta dispuesto di ricibié cerca di bosonan. Lo no tabata mijor, si na loega di critica sistemáticamente toer lo ke nos hasi, di bisa noos mester habri un lista di suscrición pa kamna mendiga porta en porta, pa sostene oen obra koe ta di interés general di sostene sin essai, bosonan a trece boso mees sin worde pidi e donativo destiná pa consolida noos obra koeminsa caba? Lo boso acción no tabatin más mérito? Sin ningoen doeda. Moechoe promesa di

> joenan di Curaçao di toer religioen tabata hasi na noos, ma te ainda noos no a mira ningoen di nan realiza, lo que no solamente ta admira nos, ma ta doena tambe motiboe pa poentra. Caridad di joenan di Corsouw, bo a perde bo fama?'

(Heeft u van de redactie van de *Echo di Curaçao* (tijdschrift uitgegeven en geleid door de heer Beauvois, een Fransman) geen vurige aanbeveling gekregen om de 'School di Civilizadó' te steunen? En heeft hij er niet bij gezegd, dat, indien u die niet aan ons zelf wilt schenken, uw gift voor het instituut graag door hem in ontvangst zal worden genomen? Zou het niet beter zijn, in plaats van systematisch kritiek te leveren op alles wat wij doen, ons aan te raden met een intekenlijst van huis tot huis te gaan en te bedelen, zodat he twerk, dat ten algemenen nutte is, kan blijven doorgaan, en, indien u die steun niet kunt geven, dat u uzelf inzet zonder erom te worden gevraagd, zodat het begonnen werk geconsolideerd kan worden? Zou uw werk dan niet verdienstelijker zijn? Ongetwijfeld. Veel beloften zijn ons gedaan door Curaçaoenaars van alle godsdienstige richtingen, maar wij hebben tot nu toe geen enkele verwezenlijkt gezien, wat ons niet alleen verwondert, maar ons de vraag doet stellen: Is de Curaçaose vrijgevigheid verloren gegaan?)

Dat van het Curaçaose gouvernement steun werd verwacht, moge uit het volgende blijken:

'No tien duda koe School di *Civilizadó* tien derechoe riba apoyo di Gobiernoe'. (Het is aan geen twijfel onderhevig dat de school van *Civilizadó* recht heeft op steun van het gouvernement.) Maar dat het gouvernement die steun niet gaf, kan worden opgemaakt uit dezelfde geciteerde regel.

Niemand zal kunnen ontkennen, dat dit filantropische werk recht kon doen gelden op geestdriftige sympathie en dat de

mannen, die dit werk deden, niet in het vergeetboek mogen raken. Maar het is nu eenmaal zo, dat op Curaçao de burgerzin - die men in andere landen kent - en die de herinnering aan verdienstelijke zonen in ere houdt, ontbreekt. Om eerbied af te dwingen behoeft een land niet groot te zijn, maar moet het ook zelf van burgerzin blijk geven.

Telefoon en elektrisch licht

Op Curaçao herinnert zich niemand meer de tijd, dat het gemak niet bestond om op grote afstand met elkaar in verbinding te treden door middel van de verbazingwekkende uitvinding van Bell; evenmin denkt men aan de tijd, dat de kerosinelampen hun gelig licht verspreidden, dat in die dagen als een geweldige vooruitgang werd beschouwd op het zwakke kaarslicht.

De eerste telefoon, die op Curaçao functioneerde, verbond de eetkamer van ons huis, de tegenwoordige 'Botica Nueva', nieuwe apotheek, met de slaapkamer van mijn broer Jacobo. Op deze korte afstand werden de eerste proeven genomen door mijn vader en Jacobo met gebrekkig in elkaar gezette toestellen. De experimenten verliepen zo bevredigend, dat mijn vader in de Verenigde Staten twee complete toestellen bestelde. De eerste telefoonlijn, die over de straten van Curaçao hing, leidde van ons huis naar de bovenste verdieping van het huis in de Breedestraat, waar de heren Mensing & Co. hun zaak hadden. Mijn zuster, mevrouw Römer, woonde in dit bovenhuis; gouverneur Van den Brandhoff vond deze verbinding zo interessant, dat hij mijn vader vroeg een lijn aan te leggen tussen het gouvernementshuis en het stadhuis. Soldaten van het garnizoen spanden de lijn, die over de batterij liep, boven het poortje langs, dat bekend staat als de 'Sotierpoort'; maar binnen het gouvernementshuis en in het stadhuis zelf, was ik belast met het bevestigen van de lijnen, omdat mijn vader al zo dik begon te worden, dat het hem moeilijk viel de trap op en neer te lopen. Bij die gelegenheid - ik was toen tien of twaalf jaar oud - bracht ik mijn eerste bezoek aan het paleis van de

gouverneur en dat was meteen het laatste. Nooit heb ik die drempel meer betreden.

De dienst werkte zo bevredigend, dat enige tijd later een lijn werd gespannen naar Caracasbaai. Toen was het de directeur van Openbare Werken, die zich met de werkzaamheden belastte. Als ik me niet vergis, was het de heer Selhorst, gedurende de ambtsperiode van gouverneur Barge. De eerste concessie voor een publieke telefoondienst werd aan mijn vader gegeven, maar hij had het als directeur van de fosfaatmaatschappij 'Ascención' te druk en hij liet de termijn, gesteld voor de aanvraag van dit werk, verlopen.

Enkele jaren later vroeg en kreeg Abraham Ugueto de concessie en met een installatie die, naar ik meen, tweedehands was, legde hij de leiding aan, bijgestaan door zijn broer Pepe, die zoveel jaren met ons had samengewoond en zoveel goede herinneringen heeft achtergelaten. Abraham Ugueto verkocht de concessie aan mijn zwager René Araujo, die haar onder de technische leiding van Pepe Ugueto gehouden heeft tot zijn vroegtijdige dood. Van die tijd af tot ongeveer zes of zeven jaar geleden was mijn zuster Maria I. de Araujo eigenaresse. Nadat de termijn van de concessie was verstreken, nam het gouvernement deze dienst over. Dit is in een paar woorden de geschiedenis van de telefoon op Curaçao.

Het elektrisch licht is ook in ons huis geboren. Nauwelijks had Edison het gloeien van de kooldraad uitgevonden of mijn vader en mijn broer begonnen hun experimenten met het nieuwe licht. En op de dag, dat mijn ouders hun zilveren huwelijksfeest vierden, werd ons huis een kort ogenblik verlicht met kleine, elektrische lampjes, die hun stroom kregen van een batterij, die enige weken tevoren in een van de kamers van ons was geladen. Het effect was fantastisch en gouverneur

Van den Brandhoff hield een ‘speech’, waarin hij Curaçao feliciteerde met het bezit van zo'n progressieve geest als mijn vader.

Er werden pogingen gedaan een maatschappij op te richten voor de levering van elektrische stroom ter verlichting van huizen en straten, een maatschappij waarvan de gebroeders Piet en Willem Maal, de gebroeders Michiel en Piet Gorsira, mijn vader en enkele anderen de leiding hadden. Sjon Wein Hoyer had een plan ontworpen voor het plaatsen van straatlantaarns, een plan dat hij nog in zijn bezit heeft. Ik weet niet waarom het project niet is uitgevoerd, want ik was toen al naar New York vertrokken en ik weet evenmin, wat er van de zaak geworden is, maar toen ik naar Curaçao terugkeerde, had L.B. Smith zijn fabriekje op ‘Plantersrust’ in bedrijf en was de stad, zij het vrij armoedig, toch elektrisch verlicht. Ik geloof, dat het bedrijf daarna overgenomen is door de heren Maduro en tot slot door de huidige maatschappij.

Ik herhaal nogmaals, dat ik deze herinneringen uit het hoofd opschrijf en dat het heel goed mogelijk is, dat me veel is ontgaan en dat ik veel niet geweten heb, maar in ieder geval kan men uit het hier meegedeelde iets afleiden en wel, dat het op Curaçao geheel en al ontbreekt aan een geest van samenwerking en belangstelling voor de industrie. Ons economisch leven kent twee kanten: kopen en verkopen en niet: associatie en produktie. Ons ontbreekt de drang om te scheppen, te maken, te produceren. Onze geest is tevreden met schommeloefeningen, die zich bewegen tussen koopprijs en verkoopprijs. Daarom zijn alle belangrijke ondernemingen in handen van buitenlanders. Daar komt bij, dat wij te veeleisend zijn en van ons zelf niets goed vinden. Deze ziekelijke neiging heeft ons dikwijls het vrij slechte doen ruilen voor iets, dat gedecideerd nog veel slechter

was. En dat was vast en zeker buitenlands. Wel waren er altijd enkele energieke en ondernemende mensen onder ons en die zijn er nog; maar dezen moeten zich ontwikkelen in een sfeer zo kritisch en ontevreden, dat zij òf falen door gebrek aan steun òf ontmoedigd raken door de overgrote pretenties. Zo is het gegaan met de telefoon, met het elektrisch licht, met de brug en met zoveel andere ondernemingen. Plannen hier ontstaan en uitgewerkt waren van den beginne af ten dode opgeschreven.

Bisschoppen die ik me herinner

Bij ons thuis heb ik nog horen spreken over bisschop Kistemaker, maar de eerste bisschop, die ik me persoonlijk herinner, was monseigneur Van Ewyck. Zijn persoon heeft indruk op me gemaakt door zijn kaarsrechte gang, mede een gevolg van zijn trotse houding. Hij was de verpersoonlijking van de kerkelijke macht en in pontificaal gekleed was hij op ende op een bisschop. Hij had grote, grijze ogen of misschien leken ze groter dan ze waren door de bolle glazen van zijn bril. Zijn grote mond en zijn brede vooruitstekende kin verrieden een overmaat aan energie. Mijn oom John was zijn wereldlijke secretaris en meer dan eens heb ik hem het optreden van deze eerste bisschop uit de Dominicaner orde op Curaçao horen prijzen.

Van monseigneur Reynen weet ik meer, omdat ik ouder was toen hij de zorgen van het vicariaat op zich nam. Zijn wijding vond plaats, als ik me niet vergis, in de Rozenkranskerk op Pietermaai. Ik weet nog, dat van de drie assisterende bisschoppen de éne monseigneur Uzcátegui was, in die tijd aartsbisschop van Caracas (Venezuela). Hoewel ik in de gelegenheid was monseigneur Reynen vaker te ontmoeten, daar deze prelaat goed bevriend was met mijn vader en hij ons heel vaak bezocht, toen wij nog op ‘Ascensión’ woonden - mijn vader werkte in die tijd bij de ‘Curaçaose Fosfaat Maatschappij’ - herinner ik me van hem alleen maar dat hij me altijd bij zich riep en met zijn hand door mijn haren streelde, terwijl hij zijn gesprek met mijn vader voortzette.

Van monseigneur Joosten herinner ik me bijna niets, maar van monseigneur Van Baars heb ik nooit vergeten de manier waarop hij zich bewoog, met zulk een natuurlijke elegantie,

die van een diepe beschaving getuigde. Door mijn jarenlange afwezigheid uit het geboorteland, weet ik niets van wat er gebeurd is in kerkelijke zaken in de tijd van de twee genoemde prelaten. Toen ik naar Curaçao terugkeerde, na een afwezigheid van meer dan een kwart eeuw, zat op de Episcopale Stoel monseigneur Vuylsteke. Door mijn jarenlang verblijf in verschillende landen, had ik veel ervaring opgedaan en was mijn inzicht in velerlei zaken gerijpt, zodat ik het grote werk, dat de apostolische missie op Curaçao heeft verricht, kon begrijpen.

Ik geloof niet, dat iemand me van fanatisme kan beschuldigen. Hoewel mijn familie altijd niet alleen gelovig is geweest, maar zelfs een weldoenster van de kerk was, in tijden, dat deze de steun van al haar zonen nodig had, ben ik van nature nooit voor haar een steunpilaar geweest. Ik herinner me, dat bij zekere gelegenheid nu wijlen monseigneur Vuylsteke (hij ruste in vrede) mij op vriendelijke wijze berispte over mijn wegblijven bij godsdienstige plechtigheden. Het antwoord, dat ik hem toen gaf, schrijf ik in zijn geheel neer.

'Monseigneur, de kerk heeft steunpilaren nodig. Daarop is ze gebouwd. Zij krijgen de geur van de wierook en horen het geluid van het orgel. Zij zijn passief. Mijn temperament staat me niet toe een pilaar te zijn. Maar monseigneur kan op me rekenen als een steunbeer aan de buitenkant van de muur, blootgesteld aan zon en wind en nodig opdat het gebouw niet in elkaar storte. Ik ben gemaakt voor de strijd, niet voor de overpeinzing. En de muren en hun stutten zijn even noodzakelijk als de pilaren.'

De goede geestelijke klopte me, met een welwillende glimlach, op mijn schouder en zei: 'Goed, ik reken dan op u voor de strijd.'

'Daar zal ik in mijn element zijn,' antwoordde ik.

Meer dan eens heb ik het al gezegd, nooit zal ik moe worden het werk van de apostolische missie te prijzen. Het geduld, de tact - misschien niet individueel maar zeker collectief - het talent en het doorzettingsvermogen hebben, uit wat zestig jaar geleden een ongeorganiseerde massa was, een klasse geschapen.

Monseigneur Vuylsteke was een dynamisch man, die weinig gaf om sentimentaliteit en uiterlijk vertoon, maar een onvermoeibaar en doelbewust werker, die zich met buitengewone snelheid in al onze problemen wist in te werken, zich in onze psychologie verdiepte, onze idealen leerde kennen en te goeder trouw vurig, enthousiast en, dank zij God, met succes voor ons welzijn heeft gearbeid.

Zonder te kort te doen aan de waarde van zijn voorgangers in de verwezenlijking van dit religieus-culturele werk, kan men toch wel verklaren dat het hem ten deel is gevallen het uiteindelijke succes te mogen beleven, een collectiviteit te hebben getraind tot het juiste gebruik van de burgerrechten.

Gouverneurs die ik me herinner

Al doe ik nog zo mijn best, het lukt me niet van onze gouverneurs me andere namen te herinneren dan die vanaf gouverneur Kip tot dr. Barge. Mijn vriendschap met dr. Brantjes kwam door een toeval tot stand en mijn ontmoeting met de heer Helfrich was, voor ons beiden, geloof ik een verrassing. Ik heb geen enkele geschiedenis van Curaçao bij de hand om me te vergewissen van de datum van aankomst op Curaçao van gouverneur Kip. Hij was nogal lang en liep een beetje gebogen. Zijn haar en zijn bakkebaarden waren grijs en de laatste waren afgeknipt ter hoogte van zijn mond. Hij had geen snor. Hij was zeeman en droeg altijd bij officiële gelegenheden zijn marine-uniform. Ik zag hem op zijn minst tweemaal per jaar: als hij de Koloniale Raad in zijn uniform moest openen en als hij het garnizoen op 's Konings verjaardag moest inspecteren. Een bijzonderheid, die zich in mijn kinderbrein vastzette, was dat hij zeven medailles had. Meer dan eens heb ik ze geteld en ik verbaasde me, dat één man er zoveel kon hebben. Jaren later zag ik dat mijn vriend Haím Cohen Henríquez, zonder gouverneur te zijn, er ook heel wat had; maar toen had ik al ervaring en begrip van de dingen.

Gouverneur Van Heerdt, die hem opvolgde, heeft ook indruk op me gemaakt, zowel door zijn persoonlijkheid als door zijn paarden en de enorme oranje vlag, die op feestdagen van de vlaggestok van het gouvernementshuis wapperde. De vlag, gerekt en woest heen en weer slaand, zette de stok in boogvorm, zodat het er veel van had dat hij door midden zou breken. De gouverneur had twee prachtige, zwarte paarden meegebracht. Ik zou niet kunnen zeggen tot welk ras ze behoorden,

maar zij leken veel op de 'percherones', zware trekpaarden, van Sjon Michiel Gorsira en zij deden mij in bewondering staan, wanneer zij met afgemeten, vorstelijke stappen, geleid door een voorname, in livrei gestoken koetsier langs kwamen op die ochtenden, dat er in de protestantse kerk een bijzondere dienst gehouden werd of op zondag vóór de ochtenddienst. Ik herinner me niet, dat ik de paarden van de gouverneur vaak voor de koets heb gezien, maar wel, dat hun verzorger ze dikwijls mee naar buiten nam om ze wat rond te laten stappen. Die verzorger droeg, als behorend bij zijn livrei, een Duitse pet met een lage klep en een brede platte bol en voorop een oranje kokarde. Maar, om de waarheid te zeggen, beantwoordde de gouverneur zelf, de eerste aristocraat, die mijn jonge ogen te zien kregen, niet aan mijn voorstelling van een edelman. Hij was klein, gedrongen, hoogrood van gelaatskleur en had een zware, rossige snor, die me veeleer aan een twistzieke musketier deed denken van het type, waarmee Alexander Dumas père ons in zijn interessante semi-historische romans verrukte. Hij kleedde zich heel goed, maar zijn lichaam hielp niet mee de fraaie snit van zijn kleding te laten uitkomen en bovendien droeg hij een soort witte Engelse helm, die helemaal niet bij hem paste. Hij bezocht vaak de 'Buitensociëteit' en zonder al te exclusief te zijn - men zei, dat hij ultra-liberaal was - liet hij toch goed merken, dat hij baron Van Heerdt tot Eversberg was.

Baron Van Heerdt werd opgevolgd door de heer Van den Brandhof. Deze had geen enkele titel, maar hij was wel degelijk een aristocraat in voorkomen en in manieren. Daar ik toen al meer notitie nam van wat er om me heen gebeurde, weet ik, dat hij door de kranten in die dagen nogal dikwijls op de korrel werd genomen. Ik herinner me enkele heftige aanvallen naar

aanleiding van de verkoop van een klok door hem aan het gouvernement. Ik weet niet of hij de klok op het eiland had gekocht, of dat hij haar meegebracht had. Het was een monumentale klok met bronzen figuren en zij werd als een kunstwerk beschouwd. Hij liet haar taxeren, o.a. door mijn vader, en verkocht de klok aan het gouvernement. Daar hij noch bij het volk noch bij de pers persona grata was, ik weet niet waarom, kreeg hij het wegens deze verkoop hard te verduren. Toch was hij het, die Curaçao met de brug van Scharloo begiftigd heeft, een brug die ook zijn naam droeg en er tot voor kort nog stond, maar nu vervangen is door één, die beter voldoet aan de huidige behoefte. Gedurende zijn regering werd de discussie voortgezet over de uitbaggering van het Waaigat, opdat het als een haventje voor kleinere schepen kon dienen. Dat plan was al oud en kon ook tijdens het gouverneurschap van Van den Brandhof niet worden verwezenlijkt. Naar ik hoor is het, tenminste gedeeltelijk, inmiddels ten uitvoer gebracht. Of het Waaigat uitgebaggerd is, is mij onbekend.

Gouverneur Barge, die de heer Van den Brandhof opvolgde, was de eerste katholieke gouverneur, die ik heb gekend. Hij was een heel interessante man, met een bijzondere gave om met mensen om te gaan, zodat hij zich bij ons volk zeer geliefd heeft gemaakt. Van uiterlijk was hij erg attractief; hij had een kunstenaarskop met kastanjebruine krullen. Hij was, in mijn tijd, de meest democratische van onze gouverneurs en tijdens de feesten, die hij met grote regelmaat gaf, waren de zalen van het gouvernementspaleis vol feestgangers. Hij was een ‘bon vivant’ en een ‘gourmet’ en, van de sociale kant gezien, heeft het gouvernementshuis nooit briljanter tijd meegemaakt dan gedurende zijn gouverneurschap. Ik kan niet zeggen of zijn talenten als bestuurder zijn maatschappelijke kwaliteiten even-

aarden en, behalve in het 'Gouverneur Barge Bad', zwembad op het Rif, is zijn naam in geen blijvend werk op het eiland bewaard gebleven. Hij was scheidsrechter bij een internationaal geschil in Venezuela, waarmee hij veel sympathie verworven en een flink bedrag aan bolivars verdiend heeft, die hij, zoals boze tongen beweren, zo kwistig rondstrooide, dat zijn familie hem onder curatele stelde, opdat er na zijn dood nog iets voor hen zou overblijven.

Mijn vriendschap met dr. Brantjes was door een toeval ontstaan. Op 'Sorsaca', plantage 'Zuurzak', waaraan ik met genoegen terugdenk, discussieerde ik met mijn goede vriend Pipi Gorsira, door mij diep betreurd en steeds in mijn herinnering, over de 'Eneis', toen gouverneur Brantjes onverwacht binnenkwam. Ik werd voorgesteld en de gouverneur nam in het Engels aan de discussie deel, waarbij bleek, dat hij de grote klassieken - zowel de Latijnse als de Griekse - op zijn duimpje kende. Later, toen zijn zoons en ik het tijdschrift 'Miniaturas' uitgaven, bezocht hij dikwijls de 'Empresa moderna' en beklaagde hij zich er meer dan eens over, dat hij mij zo weinig op zijn officiële feesten zag.

Mijn ontmoeting met ex-gouverneur Helfrich moet, zoals ik reeds zei, voor ons beiden een verrassing zijn geweest door de omstandigheden, waaronder ze plaats vond. Het gebeurde in Panamá. Het was op een regenachtige morgen en ik liep haastig de stoep voor mijn huis af. Terwijl ik het trottoir opstapte, gleed ik uit en liep tegen een heer op, die juist voorbijkwam. De botsing was zo hevig, dat die heer midden op straat en ik op het trottoir terecht kwam. Een voorbijganger hielp me op de been en opeens zag ik, dat het mijn goede, nu overleden, vriend John Ecker was, onze consul in Colón, die tegen me zei: 'Ik maak van de gelegenheid gebruik je aan ex-gouver-

neur Helfrich voor te stellen'. Ik bood mijn excuses aan, waarop ad rem het antwoord kwam: 'Het is niet zo erg, ik ben gewend geraakt aan klappen'. Het was juist in de tijd, dat een krant op Curaçao een onrechtvaardige campagne tegen de heer Helfrich begonnen was en later heb ik uit de mond van toenmalige vijanden van hem gehoord, dat ze hem achteraf aanzienlijk hoger schatten dan zijn opvolger.

Zo is het leven, wij weten nooit wat werkelijk goed voor ons is. Zo vernam ik ook nog van onze gezant in Caracas, de heer d'Artillac Brill, dat hij regelmatig brieven van de heer Helfrich ontving, waaruit nog altijd belangstelling voor Curaçao sprak. Naar ik meen, was hij van de latere gouverneurs degene, die de beste voornemens met het eiland gehad heeft. En Curaçao heeft hem vrijwel de deur uitgezet. De andere gouverneurs, die de kolonie heeft gehad, heb ik door mijn afwezigheid alleen van naam gekend.

Curaçaoenaars in het buitenland

'Niemand is profeet in eigen land', luidt een bijbels gezegde, dat steeds weer volkomen waar blijkt. Ik weet uit goede bron, dat na het ontslag van de heer Helfrich als gouverneur van Curaçao, een hooggeplaatst persoon in de diplomatieke dienst, belast met de taak rapport uit te brengen over bepaalde takken van dienst in de kolonie Curaçao, om advies werd gevraagd betreffende de benoeming van een nieuwe gouverneur. Hij zou toen de toenmalige procureur-generaal, dr. John Gorsira, warm hebben aanbevolen, maar zijn suggestie werd niet aanvaard, omdat dr. Gorsira Curaçaoenaar van geboorte was. En toch heeft hij tot driemaal toe tot volledige tevredenheid van het ministerie van koloniën als waarnemend gouverneur gefungeerd. Zie hier een bevestiging van het bijbels gezegde. Ik zal het nu niet hebben over de Curaçaoenaars Piar en Brion, omdat ik in een afzonderlijk hoofdstuk hun waarde voor ons naar voren zal brengen. Maar in het politieke leven van de Zuidamerikaanse republieken hebben vele Curaçaoenaars belangrijke posities bekleed, die ze in eigen land niet konden bereiken.

Tijdens de Federatie in Venezuela speelde de reeds genoemde Miguel Paula, admiraal van de federale vloot, een rol. In Columbia waren het tijdens dr. Núnez, Chandi Maal en De Jongh, die aan het hoofd stonden van de Nationale Columbiaanse vloot. De laatste was bekend om zijn bondigheid. Men vertelt van hem dat de Regering hem eens met een opdracht had gezonden naar de bovenloop van de Magdalena-rivier; aangezien de tijd verliep zonder dat bericht van hem binnenkwam, had men telegrafisch om opheldering verzocht. Zijn

antwoord was afdoend: ‘Caimán varado’, een kaaiman - kleine krokodil - gestrand. Wanneer zelfs een kaaiman strandt, moet de rivier wel droger dan droog zijn. Johnnie Todd is een Curaçaoenaar, die men aantreft op de lijst der mannen, die de leiding hadden over de Venezolaanse marine. Joubert, een zoon van Sjon Djodjo Joubert, bracht het tot gevolmachtigd minister en buitengewoon gezant van de Dominicaanse Republiek in Washington en wel op een moeilijk moment, nl. toen Amerikaanse troepen met geweld dat eiland bezetten en er een man nodig was, in staat deze moeilijke situatie onder ogen te zien. Antoine Morse bracht het tot senator in de Verenigde Staten en David León tot minister van openbaar onderwijs in Venezuela.

Gaspar Monsanto, onze dynamische en progressieve medeburger en de bezielende kracht van de *Civilizadó*, het tijdschrift met altruïstische doelstellingen, dat zoveel licht verspreid heeft onder de lagere maatschappelijke lagen op ons eiland, de man, die zoveel moeite heeft gedaan om van de kinderen van pasbevrijde slaven zelfbewuste burgers en welopgevoede mensen te maken, genoot ook in het buitenland grote onderscheiding en ontving belangrijke eerbewijzen: luitenant ter zee bij de marine van Venezuela, gedelegeerde van Zuid-Haïti op Curaçao, Sint Thomas en Venezuela, consul van Haïti op Curaçao, administrateur van de Nationale Bank van Haïti, adjudant van de president van Haïti, Michel Domingue; consul van Haïti op Sint Thomas, gedelegeerde en buitengewoon ambassadeur, onder president generaal Salomón, bij de republiek Santo Domingo om met president Luperón het verdrag van 1874 te bekrachtigen; divisie-generaal van het leger Van Haïti en commandeur in de Orde van de Bevrijder van Venezuela.

Huyke was onderwijsexpert en gouverneur ad interim van Puerto Rico. Hendrik van de Walle, die als jongeman een beknopte geschiedenis van Curaçao schreef en later werkzaam was bij de maatschappij, die het kanaal wilde graven, werd op een gegeven ogenblik, tijdens de looptijd van het Franse contract, bij deze maatschappij chef van de administratie bij afwezigheid van de leiders. Emirto de Lima werd in Columbia onderscheiden met de Palmes académiques van Frankrijk, terwijl hier zich niemand zijn vader, Sjon Paul, meer herinnert. Alfredo de San Malo, kleinzoon van de oude onderwijzer en schrijver, die op kosten van Panamá naar Europa mocht reizen, is bekend geworden als een van de grootste violisten van de wereld. López Penha en Chumaceiro, die hun sporen in de dichtkunst verdiend hebben, zijn op vreemde bodem gestorven en Momón Pinedo is naar Curaçao teruggekeerd, nadat hij journalist is geweest in een land waar werkelijk journalistiek en echte kranten en tijdschriften bestaan. De pianist Senior bereisde met zijn kunst de landen van Amerika en Chal Maduro wordt bewonderd in de grote Noordamerikaanse metropool. Ecker, de jonge bacterioloog, zoon van onze, nog steeds herdachte vriend Don Gerardo, is nu werkzaam als hoogleraar in een van de belangrijkste steden van Noord-Amerika en deed de eerste geslaagde proef van identificatie door middel van bloedanalyse, een verrassende en nieuwe theorie, die bestemd is een heel belangrijke rol in de wetenschappelijke wereld te spelen.

López Henriquez, broer van Emilio, is hoogleraar aan de universiteit van Buenos Aires geworden en Teodoro Veeris was het in de filologie aan die van Valencia. Mijn oom, John de Pool, kreeg in 1888, na een prachtig examen, de functie van taalleraar - oom John kende er zeven - aan het Packard

Business College te New York, dat in die tijd beschouwd werd als een van de grootste en bekendste particuliere instituten voor handelsonderwijs in de Verenigde Staten. Mijn broer Pedro de Pool werd in Cuba voorzitter van de Bond van Fruittelers en van de Vereniging Avicultura en technisch adviseur van het ministerie van landbouw in dat land. Mijn oude vriend Wewe Jolley, die tegenwoordig op Aruba woont, was niets minder dan hoofd van de belasting in Ecuador en hier in Panamá was hij zo goed als directeur van de Bank Arias Ferraud.

Ik weet zeker, dat mij veel namen ontschoten zijn, die hier ook hadden moeten prijken, maar ik heb hier niets of niemand om mijn geheugen op te frissen; ik erken mijn tekortkomingen zonder ze te kunnen verhelpen. In ieder geval staat het vast, dat Curaçao talenten heeft voortgebracht en zal blijven voortbrengen, die geen gelegenheid zullen krijgen om al hun mogelijkheden te ontplooien, zolang de sfeer hier niet zo verandert, dat ze niet langer worden beschouwd als ‘profeet in eigen land’.

Admiraal Cervera op Curaçao

Op een morgen, ongeveer midden 1898, verscheen voor onze haven in oorlogsformatie een eskader, bestaande uit vier grote schepen en drie of vier kleine. Geen enkele consul had bericht ontvangen dat oorlogsschepen van zijn land het eiland zouden bezoeken en er werden vele en vreemde gissingen gedaan. Daar de dag nauwelijks was aangebroken, hadden de schepen nog geen vlaggen gehesen, maar spoedig meldde de roodgele vlag van Spanje, dat het de schepen van Don Pascual Cervera y Topete waren, genaamd het 'Eskader van Cabo Verde', dat de Caraïbische Zee was binnengestoomd. Sinds deze schepen de Kaap Verde hadden verlaten, was het of de zee ze had verzwolgen, want men had daarna niets meer van ze gehoord. Fantastische verhalen werden om deze verdwijning geweven en de Amerikaanse minister van oorlog en marine was erg bezorgd, want hij vreesde, dat de oude zeerob naar de zuidelijke Atlantische Oceaan was opgestoomd om de 'Oregón' en de 'Marieta', die op volle stoom van de kust van Californië kwamen, in de Pacific te onderscheppen. Die vrees was gerechtvaardigd, want de 'Oregón' was een van de weinige pantserschepen, die de Verenigde Staten hadden en het verlies daarvan zou een belangrijke factor ten nadele van dat land zijn bij de uitslag van de zeegevechten met de Spaanse vloot. Hoewel een machtig schip, was de 'Oregón' niet opgewassen tegen vier kruisers en even zovele torpedoboten. Maar Cervera had zulke orders nooit ontvangen en moest alleen maar Cuba zien te bereiken, zonder een treffen met de Amerikaanse vloot uit te lokken. Hij voer met een grote boog door de Atlantische Oceaan en stoomde de Caraïbische Zee op haar meest zuidelijke punt binnen.

Jaren later, tijdens de grote tocht van de witte vloot van admiraal Evans in de Pacific, vertelde mij een officier van dit eskader, die dienst deed aan boord van een van de schepen, die in Port of Spain in Trinidad aanlegden, dat hij destijds kadet was geweest op de 'Oregón' en dat zij in een Braziliaanse haven order hadden gekregen de 'Marieta', een kleine kanonneerboot, aan haar lot over te laten en op hun hoede te zijn, omdat Cervera hen wilde onderscheppen. Het plan de campagne, dat uitging van de grotere gevechtskracht van het eigen schip, was de Spaanse kruisers door vluchtbewegingen uit de formatie te lokken en ze een voor een tot zinken te brengen. Maar er gebeurde niets van dat alles, want er had geen treffen plaats.

Toen de vlaggen vóór Curaçao gehesen waren, viel het op dat de admiraalsvlag ontbrak op wat het grootste schip leek te zijn. Kort daarop voerende 'María Teresa', het vlaggeschip en de 'Vizcaya' binnen. Het bezoek van dit eskader was mijns inziens een historische gebeurtenis van de grootste betekenis, de belangrijkste sinds het eskader van Van Walbeeck de haven was binnengevaren om het eiland in naam van Nederland in bezit te nemen en, na de vrede van Parijs, de aankomst in onze haven van de 'Prins van Oranje'. Niet, omdat aan de geschiedenis van Curaçao hierdoor iets zou worden toegevoegd, maar omdat de vernietiging van dit eskader het begin is geweest van de opkomst van de Verenigde Staten als zeemogendheid van de eerste rang, terwijl de vrees voor een onderschepping van de 'Oregón' eender aanleidingen werd tot het graven van het Panamákanaal. Het is heel wel mogelijk, dat zonder het voorgevallene met dit eskader, men niet de dringende noodzaak zou hebben ingezien een weg te construeren, die beide kusten van het Noordamerikaanse continent duizenden mijlen dichter bij elkaar zou brengen en evenmin zou het Amerika zo duidelijk

geworden zijn, dat dit land een marine moest hebben, die even sterk was als de sterkste ter wereld.

De consul van Spanje op Curaçao, in die tijd onze geliefde en nu diep betreurde vriend Don Moisés Curiel, gaf die avond ter ere van de Spaanse marine een receptie. Hoewel bijna de gehele Curaçaose bevolking met de Noordamerikanen sympathiseerde, kon zij geen weerstand bieden aan haar nieuwsgierigheid om de man te zien, van wie een ieder voorvoelde, dat hij zijn ondergang tegemoetging, terwijl zij bovendien de ridderlijke consul, die aller sympathie had, niet voor het hoofd wilde stoten, zodat het feest toch een groot succes werd. De Curaçaose jeugd was eensgezind in haar sympathie voor de Cubaanse zaak. Als kinderen hadden wij allen gehoord van de roemrijke daden in de oorlog van '68. Velen hadden de invalide Williams, eerste stuurman van de 'Virginius' gekend, die wegens ziekte aan land was gebleven en op die manier aan het lot van zijn kameraden, die allen gefusilleerd werden, was ontkomen. Men had ons verteld, hoe de 'Virginius', een Cubaans boekaniersschip, de haven was binnengevaren, achtervolgd door de 'Tornado' en daarna weer was vertrokken, de waakzaamheid van zijn vijand verschalkend door in zijn ketels petroleum te verbranden en op deze wijze uren te winnen, terwijl de Spaanse boot nog op stoom moest komen om de achtervolging voort te zetten. Daar wij al opgeschoten jongens waren, voelden we ons echt ontroerd bij het van dichtbij aanschouwen van de zeelui en hun schepen, waarvan we wisten, dat ze geofferd zouden worden om het prestige van een wankele troon op te houden. Bovendien waren de officieren heel sympathiek. Dit alles maakt begrijpelijk, dat Curaçao ten slotte ook deze zeelieden met de gastvrijheid en hoffelijkheid, waarom het eiland bekend is, heeft ontvangen.

De admiraal was een charmante en sympathieke persoonlijkheid. Hoffelijk, ernstig en met de waardigheid en eenvoud van de oude Castilliaan, had hij onmiddellijk de genegenheid van ons allen gewonnen. De consul toastte vanzelfsprekend op de triomf van de Spaanse wapens en in het bijzonder op de overwinning van het eskader van Cervera. Er zijn bijna veertig jaren sinds deze receptie verstreken, maar ik herinner me nog heel goed de kleine geïmproviseerde speech, waarmee de admiraal de heildronk van de consul beantwoordde. Hij zei ongeveer het volgende:

'Ik dank, ook uit naam van de officieren en manschappen, die onder mijn commando staan, voor de vererende woorden van mijnheer de consul. Het leven van de militair behoort, ongeacht de wisselingen van het lot, steeds de trouwe weerspiegeling van een onvoorwaardelijke plichtsvervulling te zijn. Het strookt niet met de militaire eer enig gevaar te ontvluchten, wanneer het zich voordoet, en we het moeten trotseren. Ik ben me volkomen bewust van de verantwoordelijkheid van het eskader, waarover ik de eer heb het bevel te voeren, maar ik heb het volste vertrouwen in de traditie-getrouwe dapperheid van de Spaanse marine, welke al zo vaak op de proef gesteld is. Ik zou niet durven voorspellen, hoe het resultaat van onze inspanning zal uitvallen, maar ik durf wel te verzekeren, zoals ik dan ook met nadruk en zonder enig voorbehoud verklaar, dat in welke omstandigheden het zal komen te verkeren, dit onder mijn bevel staand eskader de glorierijke geschiedenis van de Spaanse marine geen oneer zal aandoen.'

Het kan zijn, dat de tekst een beetje anders luidde, maar de strekking was geen andere dan die in het bovenstaande tot uitdrukking komt. De waarheid is, dat wij allemaal iets geheel anders uit zijn mond hadden verwacht. Wij hadden gedacht,

dat de admiraal zou brullen, dat hij het Amerikaanse eskader levend zou verslinden, maar de korte rede staalde ons in onze overtuiging, dat de beroemde zeeman zich geen enkele illusie maakte over het uiteindelijke resultaat van zijn zending.

Daarentegen zorgde Eulate y Ferri, de commandant van de 'Vizcaya', voor de donquichoteske noot, die wij hadden verwacht. Zijn woorden overtuigden niemand; ik herinner me ze niet precies, maar wel, dat hij pochte dat hij natuurlijk niet kon weten wat de andere schepen zouden doen, hoewel dat niet moeilijk te raden was, maar dat de 'Vizcaya' in ieder geval twee vijandelijke schepen voor haar rekening zou nemen. Ik meen, dat het schip in de zeeslag bij Santiago de Cuba gezonken is, door een ontploffing van zijn eigen torpedo, toen het, al niet meer in staat tot vechten, trachtte te vluchten, maar door een Amerikaans projectiel werd getroffen.

De volgende dag vertrok het eskader van Cabo Verde van Curaçao en terwijl de rook van de schoorstenen fantastische pluimen tegen de zuidwestelijke hemel van de Caraïbische Zee aftekende, wisten wij allen 'dat dapperheid niet altijd vergezeld gaat van geluk'.[1]

Kort na de zeeslag bij Santiago de Cuba voer een ander eskader onze haven binnen. Het was dat van admiraal Candiani, die uit Cartagena kwam. De geoefende ogen van de Curaçaoenaars herkenden in het Italiaanse vlaggeschip de 'Carlo Alberto', het indrukwekkende profiel van de 'Cristóbal Colón',

1 Deze zegswijze werd zeer populair op Cuba. Toen het eskader in de ochtend uit Santiago de Cuba vertrok, liet generaal Blanco, de gouverneur van het eiland, afkondigen, dat men uitgevaren was om de vijand te verslaan. Een paar uur later liet hij melden, dat de slag gunstig voor de Spanjaarden verliep. Een derde communiqué deelde de beschamende vlucht van de Amerikanen mede. Hierna geen berichten tot 's avonds, toen hij berichtte, dat 'dapperheid niet altijd vergezeld gaat van geluk'. Sindsdien wordt in Cuba deze uitdrukking algemeen gebezigd in de betekenis van een fiasco, dat men niet erkennen wil.

dat schip van Cervera met zijn prachtige lijn, dat zijn vlag niet gevoerd had. Bij het binnenvaren van deze schitterend geillumineerde schepen, juist tijdens de kroningsfeesten van onze geëerbiedigde koningin Wilhelmina, kwam men er achter waarom de ‘Cristóbal Colón’ het vaandel van Cervera niet had gevoerd. Spanje had dit schip, een zusterschip van de ‘Carlo Alberto’, van Italië gekocht, maar was niet bij machte geweest de kanonnen van de eerste batterij te kopen en had die toen maar vervangen door houten imitaties, die, hoewel ze op een afstand een indrukwekkend aspect aan het schip gaven, niet vermochten te verhinderen, dat het schip de mindere bleef van de ‘María Terésa’, van welks mast het vaandel van de Spaanse kapitein woei.

Buitenlanders onder ons

Van de vele buitenlanders, die Curaçao hebben bezocht, zijn sommigen later nog eens teruggekeerd en anderen zijn op ons eiland blijven wonen. Onze nabuurschap met Venezuela, Columbia en Santo Domingo heeft ons vaak vooraanstaande persoonlijkheden uit die landen gebracht, mannen van belang op sociaal, intellectueel of politiek gebied, die bij ons zijn gebleven, met ons meegeleefd hebben en bij hun dood door onze gastvrije gemeenschap oprecht werden betreurd. En onder hen waren velen, die in belangrijke mate tot de voorspoed van ons eiland hebben bijgedragen.

Toen ik het over onderwijsinstellingen had, noemde ik de gebroeders Diaz van het 'Vargas'-college; Henriquez van het Colegio colonial; pater Baralt van het 'Concordia'-college; Smith van het 'Smith'-college; Sedestron, Villavicencio en nog anderen. Er was wel een legioen van politici en literatoren, dat voor korter of langer tijd deel van onze gemeenschap uitmaakte. Persoonlijk herinner ik me dp familie Dagnino, die in de 'Casa Blanca' woonde; de familie Araujó, die zich blijvend op Curaçao vestigde; de families Boscán Socorro, González, Parra, Herrera en hoeveel meer!

Dr. Dagnino, een bekend medicus en intellectueel uit Maracaibo, had samen met Araujo en Boscán lange tijd het café 'La Triada' onder de club de 'Gezelligheid'. Dr. Dagnino droeg met zijn artikelen bij tot de bloei van talrijke kranten en tijdschriften op het eiland, in het bijzonder van de *Civilizadó*. Generaal Ramón Collante, een vooraanstaand leider van het Columbiaans liberalisme, die na de revolutie van '85 samen met zijn landgenoot dr. Castro enige tijd op Curaçao woonde,

was een groot vriend van mijn vader. Ik herinner me de firma Gomart & Co., die de handel in Amerikaans hout op Curaçao invoerde. Alle mensen uit mijn tijd herinneren zich kapitein Reid, die jaren achtereen tussen Maracaibo en Curaçao voer en die hier overleden en begraven is. Niemand van ons zal de bals vergeten, die hij in zijn huis, in de tegenwoordige Hoogstraat, gaf en het frisse, ijskoude bier uit het vat, dat hem gebracht werd met de boten van de Red 'D' Line. Sympathieke en vriendelijke oude heer, vriend van de jeugd, ik zie hem nog vóór me staan, maar ik zie in mijn herinnering ook de rosekleurige granieten obelisk op zijn tombe op het protestantse kerkhof van Otrabanda.

Maar de vreemdeling, die zich het meest bij ons thuis voelde, was L.B. Smith, die jarenlang consul van de Verenigde Staten was. Zijn dynamisme evenaarde zijn baard. Zij waren beide even indrukwekkend. Hij had de eerste zaak in natuurlijk ijs, dat met brikken werd aangevoerd en in grote, vierkante blokken naar de opslagplaatsen op de 'Klip' op Otrabanda werd getransporteerd. Ik meen, dat hij de zaken van Gomart had overgenomen, de houthandel incluis. Hij kreeg de concessie voor de brug en voor het elektrisch licht, dat onze petroleumlampen kwam vervangen, die op hun beurt op de kerosinelampen waren gevolgd. Zijn huis heette, als ik me niet vergis, 'Washington'; het lag aan het einde van de Hoogstraat (tegenwoordig naar hem L.B. Smithplein genaamd), dicht bij de 'Belvedere' en daar werden grote feesten en bals gegeven. Ik zal me altijd blijven herinneren, dat hij de gewoonte had het bal te eindigen met het laten spelen van 'Home sweet home', dat zoveel wilde zeggen als: en nu iedereen naar huis, of: hoepel nu maar op! Maar zolang het duurde, buitten we het uit.

Hij is eveneens op Curaçao gestorven. Hij hield veel van Curaçao en het is niet mogelijk te spreken over het Curaçao, dat aan het verdwijnen is, zonder de naam van deze afstammeling der puriteinen te noemen, die een nieuwe wereld kwamen veroveren, met in de ene hand de spade en in de andere de piek, onder de arm de Bijbel en in het hart de zuiverste voornemens voor een goed en eerlijk leven.

En als laatste heb ik Don Carlos Fensohn bewaard, want Don Carlos is geen buitenlander; hij is helemaal van ons, hij en zijn viool! Want de muziekbeoefening op ons eiland had in hem haar apostel gevonden. En ik schrijf 'had', maar al is het met de beoefening uit, Don Carlos met zijn viool en zijn strijkstok is gebleven de apostel van een cultuur, die bezweken is, ondanks zijn pogen het wonder van haar herrijzenis tot stand te brengen. Hij had met vasthoudendheid en liefde de zending op zich genomen, die Don Agustín Bethencourt hem bij zijn dood had toevertrouwd.

Advertenties van ‘Sjon Betankoer’

Toen ik het had over Don Agustín Bethencourt zei ik, dat zijn advertenties een afzonderlijk hoofdstuk verdienden en wanneer wij er rekening mee houden, dat de kunst van het opstellen van advertenties op Curaçao nog in haar kinderschoenen staat, mag men gerust aannemen, dat de advertenties, waarvan ik de tekst zal opschrijven, waarlijk opmerkelijk waren voor zestig jaren geleden. Er is geen twijfel aan of het vernuft, de slagvaardigheid, de kennis van het karakter van ons volk en de doeltreffendheid zijner methode duidden op meer dan gewone capaciteiten. In het eerste nummer van het weekblad *Civilizadó*, dat op 7 juli 1871 op Curaçao het licht zag - dus drieënzestig jaar geleden - lezen wij de volgende advertentie, die ik, letterlijk uit het Papiaments vertaald, overneem:

> ‘Licht van de *Civilizadó* en licht van Sjon Bethencourt. Evenals de *Civilizadó* bestemd is om het licht van de beschaving te verspreiden, is de winkel van Sjon Bethencourt bestemd om het kunstlicht onder alle klassen van de gemeenschap te verspreiden; daarvoor beschikt hij over allerlei soorten lampen; om aan de muur te bevestigen en op te hangen, voor op tafel en om in de hand te houden; ook vindt u bij hem de beroemde stormlampen, die de wind niet kan uitwaaien, en voor de armen heeft hij een soort, die maar weinig olie verbruikt en waarvoor geen schoorsteen nodig is.’

In hetzelfde nummer was nog een advertentie opgenomen van een hele kolom in de vorm van een gesprek, gevoerd tussen ‘Sji Rosalie’ en ‘Sji Ana’ en dat als volgt eindigt:

> SJI ROSALIE: Maar men moet eraan denken, Sji Ana, dat je met die doos zeep van 2½ pond, niet de helft van de kleren en ze ook niet zo snel wast als met die van Sjon Betankoer; dus die komt je goedkoper uit.
> SJI ANA: Dat is waar. En daar er zoveel afgunstigen zijn, die loeren naar wat Sjon Betankoer nu weer laat komen, om dit dan na te doen, laat straks iedereen dezelfde zeep komen, zodat hij dan misschien nog goedkoper wordt ook.

Wij hebben allen wel horen vertellen van de droevige aangelegenheid, die op 24 november 1871 plaats vond, of wel het incident-Sassen. Het is hier niet de plaats over die gebeurtenis te spreken en evenmin over de oorzaak ervan, maar even wil ik constateren, dat Sassen bij het volk gezien was en vertrouwen genoot, in zo grote mate zelfs, dat het voor hem door dik en dun zou zijn gegaan, zoals dat ook werkelijk gebeurd is op de datum, die ik zëeven heb genoemd. De publieke gevoelens uitten zich in die dagen op verschillende wijzen, onder andere in een volksliedje, waarvan het refrein luidde:

Keen koe stima Papachi	Wie van Papachi houdt
Mi stima nan	wordt door mij bemind
Columbambea	Columbambea

Sassen werd door het volk Papachi genoemd, maar ik ben er nooit achter gekomen, wat 'Columbambea' betekende. Het rijmde misschien goed. Enfin, Don Agustín kon deze gelegenheid niet voorbij laten gaan en in het nummer van de *Civilizadó* van 19 december stond een advertentie van de volgende inhoud:

‘Kweenta di Garganta “Papachi” (halskettingen, merk Papachi): De winkel van Sjon Betankoer heeft die kettingen ontvangen voor heel mooie halzen; alle vrouwen, die van Papachi houden, moeten er één kopen om met Kerstmis te dragen’.

Nog een hele tijd na de gebeurtenis nam de procureurgeneraal verklaringen af van mensen, die licht op de zaak konden werpen. In de volgende advertentie zult u zien, hoe van de gelegenheid gebruik gemaakt werd om tegelijkertijd een produkt onder de aandacht te brengen en een oordeel over een rechtszaak uit te spreken. De advertentie luidt:

> VIJF GULDEN BOETE, OMDAT SJI ELOISA NIET GEVEEGD HEEFT
> SJI E.: Sji Rosalie, gisteren dacht ik, dat ik doodging; kind, kind, je moet weten, dat een politie-agent Sjon Rafael is komen oproepen, de zoon van Sjon Betankoer, voor Mené Koentze; weet je, ik ben ontzettend geschrokken, zo erg zelfs, dat ik zwarter ben geworden dan ik al ben. Gelukkig dat een van de kinderen van Sjon Betankoer mij PEELTJI DI AYER (Pillen van gisteren) heeft gegeven, die zij zojuist vers hebben ontvangen.
> SJI R.: Spot niet, Sji Eloisa, kan dat allemaal in onze gezegende straat zijn gebeurd, zonder dat ik er iets van afweet? Maar waarom heeft Sjon Koentze dan Sjon Rafael laten roepen? Het is toch niet om hem te verbieden de PLEISTERS te verkopen, die de rugpijn verdrijven? Is Sji Eloisa niet gaan informeren waarom hij geroepen is?
> SJI E.: Ik? De hemel beware mij; ik heb gewacht en gewacht tot Sjon Rafael terug was en toen heeft hij ons verteld, dat Sjon Koentze hem heeft laten roepen om hem te zeggen, dat een klacht tegen hem was ingediend door drie

politie-agenten, die verklapt hadden, dat er voor de deur van zijn winkel vuil lag en dat hij vijf gulden boete moest betalen, omdat de wet dat wil.

SJI R.: Maar wat moeten de dwangarbeiders dan gaan doen; moeten die niet het vuil van de straat weghalen?
SJI E.: Kind, daar kan ik je niets van vertellen, want alleen de Sjons, die de wet hebben gemaakt weten, hoe het moet; ik geloof, dat je alleen straf krijgt wanneer de deur van een woonhuis vuil is, maar niet van een winkel, waarvoor elke dag mensen pakjes openmaken en waar de mensen dingen kopen en het papier van de dingen, die ze kopen, neergooien; anders moet Sjon Betankoer iemand per maand betalen om met een bezem in de hand de hele dag te vegen. Maar wat een ellende toch, vindt U niet, Sji R., dat het gouvernement niet al zijn wetten in de *Civilizadó* publiceert, zodat wij ze kunnen lezen om te weten, wat we wel en wat we niet moeten doen. Weet Sji R. wat er gebeurd is? Gisteren, toen de zoon van Sjon Betankoer de pakjes openmaakte van de dingen, die hij met de boot ontvangen had, kwam er een brigadier met een politie-agent en die zei, dat hij meteen de grond moest laten vegen; ik moest het die dag doen, maar ik was zo erg geschrokken, dat Sjon Rafael iemand anders moest nemen voor die dag om voor mij te vegen.
SJI R.: Maar hoe kan men de Sjons vandaag een boete geven, als zij gisteren hebben laten vegen en de politie dat zelf heeft gezien?
SJI E.: Omdat gisteren alle winkels pakketten hebben ge-

opend en 's avonds de wind wat rommel net voor de winkel van Sjon B. heeft gewaaid en toen heeft de politie proces-verbaal opgemaakt.
SJI R.: Ik moet iemand, die in het wetboek gelezen heeft, er overgaan spreken, want ik geloof, dat men iemand niet bij de eerste overtreding een boete mag geven.
SJI E.: Maar hoe moet Sjon B. nu doen met al de goedkope dingen, die hij aan ons armen verkoopt, als hij iedere keer, dat hij een kist openmaakt en er wat hooi uit vliegt, een boete moet betalen; dan kan hij op den duur ons niets goedkoops meer verkopen! Ik zal Sjon B. schrijven, dat hij alles wat hij verkoopt, zonder papier of hooi moet laten komen.
SJI R.: Mijn hemel, Sji Eloisa, iemand van de *Civilizadó* luistert naar ons: ons gesprek komt zaterdag vast in de krant.'

Zoals u ziet, deze advertentie had tweeërlei effect. En dit was zestig jaar geleden.

Andere advertenties

Het lijkt me wel aardig om, nu ik toch in de gelegenheid ben, nog enkele advertenties van meer dan zestig jaar geleden hier over te nemen. Ze zullen u laten zien, dat zelfs in die semipatriarchale tijd, toen de mensen eenvoudiger waren, de gewoonten gezonder en het leven in het algemeen minder gecompliceerd, de mensheid toch in de grond niet anders was dan nu. Ook toen waren er schuldenaars en ik denk, dat, ook al verandert er het een en ander, dit door de eeuwen heen zo zal blijven.

In het eerste nummer van de *Civilizadó* stond een ingezonden mededeling, getekend door de heer Auguste Otamendi, die als volgt begint:

> 'Daar ik zie, dat al mijn vrienden, die mij geld schuldig zijn, mij niet alleen niet betalen, maar mij ook in de steek laten...' - De advertentie, die zo pathetisch begint, eindigt dan met:
> 'Daarom, jullie allemaal, die mij geld schuldig zijn, doet mij een genoegen en kom me betalen, opdat wij niet om geld kwade vrienden worden.'

Wij zullen toch moeten toegeven, dat uit deze mededeling - hoe zakelijk ook - een flink sprankje humor spreekt. Het heeft er veel van, dat er vroeger nogal wat schulden gemaakt werden, want Sjon Bethencourt heeft het er ook over in een van zijn samenspraken tussen twee 'sjisjis', vrouwen van de straat. Hoort u maar:

> SJI R.: 'Sji Eloisa, ik heb gehoord, dat Sjon Betankoer dit jaar naar Europa gaat; zijn oude vader heeft hem laten roepen; hij wil hem zien voor hij sterft,'

en nadat ze heeft verteld, 'dat hij veel geld nodig heeft om die reis te maken', eindigt zij:

> 'Er zijn er genoeg, die menen dat mooie kleren en een grote staat voeren een beschaafd mens van je maken en ze denken er niet aan dat je je verplichtingen moet nakomen, als je netjes wil zijn, en daar behoort ook toe: het betalen van je schulden en niet lenen als je weet, dat je het nooit zult kunnen terugbetalen.' - Daaruit kan worden opgemaakt, dat de bluffer door alle eeuwen heen heeft bestaan.

De kleermaker Joseph Marten plaatste de volgende advertentie:

> 'Ik maak het publiek er op attent, dat ik over veertien dagen overga tot verkoop van de kleren, die men bij mij heeft laten maken en die nu al meer dan een jaar bij mij liggen, omdat de klant ze niet is komen afhalen.' - Vergeetachtige klanten zijn er altijd geweest.

Uit de volgende mededeling valt op te maken, dat een half jaar huurschuld in die dagen de gewoonste zaak van de wereld was:

> 'Lees dit. Ik vraag alle welwillende huurders van de kleine huizen, die mij toebehoren, om mij binnen twee weken de huur te betalen, vanaf begin januari tot eind juni van dit jaar; ook hoop ik, dat al mijn kennissen en vrienden, die mij goedgezind zijn, mij de huishuur willen betalen, die ze mij schuldig zijn, voor het eind van deze maand. Pier Jeserum.'

Madame Judith Wolff, bekend onder de naam Madame Wolff, die haar instituut in de Breedestraat op Otrabanda had, in het huis op een hoek bij de heuvel, 'Enrique Keyser' genaamd en in die tijd bekend onder de naam 'Cerroe di Madam Wolff', Berg van Madame Wolff, plaatste een vinnige advertentie, die als volgt eindigde:

> 'Ik maak van deze gelegenheid gebruik om hen, die mij al een jaar of langer iets schuldig zijn, te verzoeken mij te betalen of een regeling met mij te treffen. Indien zij binnen zes weken niet op deze advertentie hebben gereageerd, zal ik maatregelen nemen om hen tot betaling te dwingen, onder publikatie van hun namen.'

Ik herinner me Madame Wolff goed. Dik, een rood gezicht en mannelijk; haar uiterlijk sprak van dynamiek en energie.

> 'Goed regenwater, drie cent per blik, bij David Meyer, op het erf van de "Tempel van de Toekomst".'

En dan te bedenken, dat ik zelf een gulden per blik van vijf gallon heb betaald. Wat een tijd, wat een gouden eeuw!

> 'L.A. Rifkogel verkoopt a contant.' Waarschijnlijk had deze adverteerder in zijn zaak een bordje hangen, waarop stond: 'Vandaag niets op krediet, morgen wel.'

Jacob I. Senior, tandarts, biedt zijn diensten aan en bericht, dat de armen kosteloos zullen worden behandeld. In mijn tijd was kosteloze behandeling van onvermogenden regel. Ik weet niet of die gewoonte tegenwoordig nog bestaat, maar in heel wat streken is ze niet meer in zwang. Of je betaalt de dokter of je gaat naar het 'hospitaal' met zijn doolhof van formaliteiten.

Ellis & Dania, een firma, die nog bestaat, adverteerde in 1872 het volgende:

> ‘Wij vragen allen, die ons iets schuldig zijn, nu hun rekening binnen zes weken te komen betalen; zij die in gebreke blijven, zullen gerechtelijk worden vervolgd.’

Mijn vriend Jopi verkoopt tegenwoordig niemand meer iets op krediet, zelfs niet de betrouwbaarsten. J.B. van der Linde Schotborgh deelt mede:

> ‘Ondergetekende verbiedt een ieder, om geschillen te voorkomen, over zijn gebied, genaamd “Rootje” te wandelen, er met een pont of een bootje heen te gaan of er vuilnis te storten.’ - Desondanks is ‘Rootje’ tot een vuilnisbelt en een stortplaats van afval geworden.

Anton León, eigenaar van het terrein, bekend onder de naam ‘Dominguitoe’ deelt mee:

> ‘Daar ondergetekende van plan is op zijn plantage jacht te maken op wilde konijnen, waarschuwt hij, niet over zijn terreinen te lopen zonder het hem of zijn opzichter van tevoren te vragen en het alleen dan te doen wanneer toestemming daartoe is verkregen.’

Deze advertentie is er een van vele dergelijke, hetgeen er op wijst, dat er in die dagen een overvloed van die beestjes was en dat zij produktief schijnen te zijn geweest. Zo ook deze:

> ‘Morris Maduro heeft te koop 6 dozijn KONIJNEVELLEN tegen 3 gulden per dozijn.’

Ik meen, dat in die tijd bij ons nog konijnevellen werden geëxporteerd. Maar blijkbaar zijn er òf geen konijnen, òf geen

jagers meer, of van beiden is niets meer over. Ik herinner me een opzichter, die wij op onze plantage ‘Buena Vista’ hadden, die beweerde, dat hij ze met een lans te lijf ging. Ik denk, dat het enige waarop hij met een lans jaagde, geld was, dat hij van ons jongens aftroggelde met zijn oorlogsverhalen uit Venezuela, waar hij vast en zeker nooit geweest was. In die tijd, en dat was vóór de heffing van 30% rechten door Venezuela op goederen, die daar vanuit de Antillen werden ingevoerd, wezen de advertenties op een levendige handel met het vasteland.

Ik heb deze advertenties voornamelijk om hun psychologische waarde overgenomen, maar ze geven tegelijkertijd blijk van een levendig handelsverkeer. Het woord handel brengt me weer op andere ideeën en wekt nieuwe herinneringen op, die ik zal trachten in een afzonderlijk hoofdstuk onder te brengen.

H. mis in de kapel

Er is geen plek zo innig verbonden met de herinneringen uit mijn kinderjaren en uit mijn jongenstijd, als het kapelletje van het Convent van Sint Maarten (San Martín), waar monseigneur de Bisschop altijd de mis leest. Hoewel dit kapelletje aan de nonnen van dat Convent behoort, is het altijd voor het publiek toegankelijk geweest en ons gezin woonde op zondag daar de mis bij. Dat kapelletje werd ook druk bezocht door de talrijke families uit Venezuela en andere nabuurlanden, die ofwel om politieke redenen ofwel voor hun gezondheid of vermaak onze baaien bezochten. Toen ik na lange afwezigheid eens op Curaçao terug was, ging ik de eerste zondag al naar de 'kapel'. Die was voor mij als het huis van een oude vriend. Toen ik naar binnen ging, overviel me echter een gevoel van weemoed. De kapel was natuurlijk opgeknapt en de aanwezigen waren me vreemd. Ik wist nog van iedere bank, wie daar gezeten had; ik wist wie altijd te laat kwamen en wie er altijd te vroeg waren. Aan de linkerkant, met het oog naar het altaar, in de tweede of derde bank, zat onveranderlijk Don Elías Araujo, met zijn lange, zwarte baard. Wij jongens gingen vóór hem zitten en Don Elías voelde het als zijn recht onze devotie te leiden. 'Opstaan', 'op je knieën', 'zitten', 'een kruis slaan', luidden zijn bevelen, welke, wanneer ze niet direct werden uitgevoerd, door een stomp in de rug kracht werden bijgezet. Ik miste nu de strenge figuur van onze oude geestelijke leider.

Aan diezelfde kant van de kapel, in de laatste bank, bij de deur die de verbinding met het Convent vormt, zat een lange, blonde, enigszins gebogen jongeman, die snel en op zijn tenen

placht binnen te komen. Dat was Manchi Boomgaart. En nu zit op diezelfde plaats, hoewel hij niet meer zo snel loopt als vroeger en zijn haar niet meer blond is en hij zelf niet meer mager, 'Sjon' Manchi Boomgaart en hij is de enige, die van de trouwe bezoekers van de 'Misa di Kapel' nog over is. En nu noem ik hem met vreugde 'Sjon Manchi' want hij is opgeklommen tot de hoogste post, die een landskind in ons regeringsstelsel kan bereiken: hij is gepensioneerd als gouvernements-secretaris, onderscheiden met het ridderkruis van de Nederlandse Leeuw. 'Sjon Manchi', nog vele jaren!

Toen ik wat ouder was, maakte ik me los van de leiding van Don Elías, door achter in de kapel te blijven staan, dicht bij het raam, dat uitkijkt op de waterkant die wij in het Papiaments 'awa sa' noemen. Ik voelde me er nu vreemd. Ik miste er mijn makkers: Julio Leyba, Shasha Raven, Ramón Ayala, José Gonzáles en de ernstige en bedachtzame generaal Rafael Parra. Enkelen van deze vrienden leven nog, anderen zijn in betere gewesten. Moge hun aandenken gezegend blijven!

Bisschop Van Ewyk sprak eindeloos, zijn Papiaments was erg moeilijk te verstaan en voor hij met zijn preek begon, verliet een groot gedeelte van de mannen de kapel om bij het eind weer binnen te komen. Maar de bisschop bleek hun te slim af; op een zondag liet hij, alvorens met de preek te beginnen, de non, die met de collecteschaal placht rond te gaan, de deur op slot doen, waarna zij de sleutel in haar zak stak en meenam. Dit liet hij haar lange tijd iedere zondag herhalen. Ik herinner me dat nonnetje nog goed. Zij was klein en had grote grijze ogen, die als een dolk door je heen keken; ze moet kort aangebonden zijn geweest of misschien was ze niet zo erg op ons jongens gesteld, want als ze het paarse zakje met het belletje liet rondgaan om het geld op te halen, keek zij ons jongens zo

streng aan, dat haar grote ogen leken te zeggen: ‘Wees voorzichtig, geen knopen in plaats van centen er in gooien!’

Hoeveel jaren zijn sindsdien voorbijgegaan! Maar naarmate die tijd verder van me af komt te liggen, krijgt de ‘Misa di Kapel’ steeds meer een gouden tint in mijn herinnering.

De Synagoge ‘Mikve Israel’ (de Hope Israëls)

Mijn kinderjaren en mijn jongelingstijd heb ik doorgebracht tussen Joodse jongens van mijn leeftijd; we waren dikke vrienden. Ik speelde met hen op het ruime met bakstenen bestrate plein rondom hun mooie synagoge, die zo strak van lijn, zo streng, zo waardig is. Ik ging er heel vaak binnen, met mijn hoed op en met alle eerbied, die het indrukwekkende interieur me inboezemde. Dikwijls heb ik de godsdienstlessen bijgewoond, die door rabbijn Santcroos (verbastering van Santa Cruz) gegeven werden en leerde met mijn vriendjes veel Hebreeuwse gebeden, die ik door de tijd weer vergeten ben. Rabbijn Santcroos was een kleine, levendige, goedige man, met een uitgesproken Griekse neus, met bakkebaardjes, die ter hoogte van zijn mond bruusk eindigden. Hij had een snor. Als kind vond ik de naam ‘Santa Cruz’ raar en niet bepaald geschikt voor een rabbijn.

Het was dus niet vreemd, dat ik bij mijn aankomst op Curaçao, na een afwezigheid van een kwart eeuw, benieuwd was de synagoge weer eens te zien. Ik kwam er juist tijdens de sabbatdienst, zodat ik me bescheiden wilde terugtrekken, maar een commissie van twee man, beiden kameraden met wie ik gespeeld had op de plek waar ik nu stond, was zo goed mij uit te nodigen binnen te komen en tussen hen plaatste nemen. Ik keek om me heen om te zien of oude herinneringen weer levend zouden worden en zag dat het zand, dat als een tapijt de grond bedekte, zijn diensten niet meer deed om het geluid van de voetstappen te dempen. Ik begreep, dat het hier een moderne hygiënische maatregel betrof. Vervolgens keek ik

naar de zoldering, waar ik de prachtige mahoniehouten planken en balken miste, zwart geworden door twee eeuwen aan de lucht blootgesteld te zijn; in plaats daarvan zag ik witte verf. En de charme der eeuwen was verdwenen. Vervolgens keek ik naar het koor. Het was vrijwel leeg. Ik trachtte me 'Sjon' Jaichi Capriles, de dirigent, en de organist Chris Ulder voor de geest te halen en al die jonge dames en heren die, hun uitstekende stemmen door eenstrengelend, het prachtige 'Enkelohenoe', Geen is als onze Heer hadden gezongen of de indrukwekkende smeekbede 'Adon Gnolan', Heer van het heelal. Ik zag de banken voor de mannen, verlaten en keek naar de banken voor de vrouwen en ze waren eveneens leeg.

Terwijl de Eerwaarde Duque, de tegenwoordige gazzan, voorzanger, een gebed zong, dacht ik terug aan de vroegere luister tijdens de Joodse feestdagen in deze grote synagoge; hoe mooie meisjes, zwak van het vasten, op Grote Verzoendag (Jom Kipur), bleek de eerste ster afwachtten, die het eind van de vastentijd betekende. Ik dacht terug aan hèt grootse feest ter ere van de honderdste geboortedag van Sir Moses Montefiore, een verdienstelijk Joods patriarch, die door de liberale Engelse regering in de adelstand verheven was en wie het beschoren was zijn honderdste verjaardag te vieren. Ik herinner me de fraaie koorzang op die dag; het koor was versterkt met contingenten van de Filharmonische Vereniging 'Harmonie'. Ik zag weer voor me Bibi Henríquez, Lelia en Yeye Capriles en zovele anderen, die toen met de andere zangers het feest luister hebben bijgezet en pater Onderwater met zijn grote, blauwe ogen, die in gezelschap van twee andere geestelijken de bisschop vertegenwoordigden. Ik herinner me dit alles en nog veel meer, terwijl de eerwaarde Duque met zijn prachtige bariton en met de eentonigheid en diepte, de Joodse zang eigen,

een smeekbede voordroeg. Enigszins bedroefd verliet ik de tempel. Mijn leven van zwerver en opmerker heeft me geleerd, dat de menselijke geest schijnt af te dalen van die hogere sfeer, waar de stoffelijke zaken hun waarde verliezen, de verlangens in vervulling lijken te gaan en het geestelijk genot het levensverdriet verzoet, naar een andere atmosfeer van materialistisch positivisme.

En de godsdienst, opperste concentratie van al het geestelijke, verliest zijn contact met het hart van de mens meer en meer. Wanneer een ras, dat zo nauw verbonden is met zijn geschiedenis en tradities, de deur van het huis waarin de schatten van zijn geloof bewaard liggen, voorbijgaat, is dit wel een hoogst ernstig geval. Bij het verlaten van de synagoge moest ik wel, me in herinnering brengend wat ik van het Hebreeuws geleerd heb, de woorden stamelen: 'Shemah Israel', Hoor Israël.

‘Shemah Israel’, hoor Israël

Toen ik het had over de tijdschriften en boeken uit mijn tijd, heb ik ook het *Shemah Israel* van de Hervormde Joodse Gemeente genoemd, maar ik heb er nooit een nummer van te zien gekregen. Dank zij de kameraadschappelijke geest van mijn jeugdvriend Abraham Sasse en de vriendelijkheid van Don Angel de Castro, vooraanstaande leden van de Joodse Gemeenschap in Panamá, heb ik het genoegen gesmaakt de eerste, en naar ik meen enige, jaargang van dit maandblad door te kunnen bladeren. Dit was me waarlijk van groot nut, want niet alleen bracht het me een grote schat aan lokale geschiedkundige feiten, maar het heeft me terecht gewezen op één punt, waaromtrent ik dwaalde, zoals ik, naar ik denk, in meer gevallen doe, omdat ik geen documentatie tot mijn beschikking heb, die mijn meningen staven kan. Toen ik de kunst op Curaçao behandelde zei ik, dat de letterkunde weinig beoefenaars onder ons had gevonden. De lectuur van dit tijdschrift stelde me in staat te constateren, dat literair talent een van de natuurlijke gaven is, die wij bezaten, maar dat het zich verborgen hield totdat het om de een of andere reden naar buiten moest treden. De redactie van dit blad, in haar geheel samengesteld uit mannen uit handelskringen, die op geen enkele wijze met de journalistiek te maken hadden, was zo verbazingwekkend deskundig, dat niemand in het vervolg handel en kunst onverenigbaar mag vinden. *Shemah Israel* was geen politiek en geen literair blad. Het was een propagandamiddel van de groep ‘El Porvenir’, de Toekomst, die zich in 1864 van de Orthodox-Joodse Gemeente had afgescheiden en een cultus instelde, zonder die godsdienstoefeningen, welke zij niet meer in overeenstemming

achtte met haar tijd. Als zinspreuk voerde zij een gedachte van L. Hollendreski, die haar streven belichaamde: ‘De Mozaïsche godsdienst staat niet alleen bespreking en beredenering toe, maar beveelt beide zelfs aan’.

Dit genootschap werd op 17 december 1863 geïnstalleerd; in de oprichtingsoorkonde nam het drie ‘consideransen’ op, die uitdrukking gaven aan de motieven, welke tot de afscheiding hadden geleid en waarin unaniem geprotesteerd werd tegen bepaalde punten. Het reglement bestond uit zestien artikelen; voorzitter was dr. A.M.C. Henriquez en secretaris dr. Is. J. Senior. De reden tot de afscheiding was zowel van dogmatische als van rituele aard, hoewel er mensen zijn die beweren, dat het werkelijke motief van commerciële aard was, maar hiervan blijkt niets uit het bedoelde tijdschrift. In no. 5 van *Shemah Israel* van 22 juni 1864 staat een ‘Despedida a la Comunidad NIP Mikve Israel’, Afscheid van de Gemeente Mikveh Israel, dat werkelijk een prachtig stukje literatuur is, gevoelig en ontroerend, waarvan ik deze alinea overneem, die droefheid en diepe smart uitdrukt:

> ‘Maar, zoals de dochter, die het ouderlijk huis verlaat om een nieuw gezin te stichten, zich diep bewogen voelt en de harde noodzaak van de scheiding betreurt, zo gaan wij u verlaten. Ja, wij voelen ons hart bedrukt, onze lippen trillen en onze ogen zijn gezwollen van tranen, wanneer wij voor het laatst naar u kijken en u het laatste vaarwel toeroepen, Heilige Synagoge, geliefde tempel, alma mater, vaarwel.’

Op Scharloo werd een ruim bedehuis gebouwd, dat op zaterdag 16 juli 1864 werd ingewijd en waarbij een ‘select, groot en respectabel publiek’ aanwezig was. De heer Jos Naar Jr. deed dienst als voorzanger, en de heer S. Henriquez sprak in het

Nederlands een rede uit met als onderwerp: ‘Het is niet goed, dat de mens alleen zij’. Deze eerste plechtigheid werd bijgewoond door het eerste bruidspaar, dat volgens het nieuwe ritueel in de echt werd verbonden.

Ik meen, dat de tempel Emanu-El, die bij ‘Foi’ porta staat, niet vóór 1879 gebouwd is. De redevoeringen, in het nieuwe bedehuis gehouden en de artikelen, in bovengenoemd tijdschrift verschenen, zijn bepaald van literaire waarde, niet alleen om hun onderwerpen, ten dele theologisch, ten dele filosofisch, of om de indrukwekkende talenkennis, waarvan zij blijk geven, maar ook voor de kwaliteit van hun stijl. Zelfs in artikelen van polemische aard, waarbij men gemakkelijk gevaar loopt zijn waardigheid te verliezen, wist *Shemah Israel* binnen de grenzen der hoffelijkheid en van de eerbied, aan de Alma Mater verschuldigd, te blijven.

De gouverneur en de haan

Zijne excellentie gouverneur Nicolaas van den Brandhof was een keurig heer. Groot, goed gebouwd, slank, trots van uiterlijk, was hij een aristocratische verschijning, juist zoals mijn kinderlijk brein zich de hoge vertegenwoordiger van H.M. de Koningin voorstelde. Zijn kleding was die van een ware dandy; met onovertroffen elegantie droeg hij zijn smetteloos grijs jaquette, zijn volgens de mode iets te nauwe broek van dezelfde kleur, zijn witte vest en zijn hoge hoed, ook askleurig met een brede, zwarte band, zoals toen gebruikelijk. Hij had witte slobkousen en nooit vergat hij zijn gemsleren handschoenen of zijn prachtige wandelstok van zwart hout, die in een knop van rijk bewerkt echt goud eindigde. Voor die wandelstok en voor die hoge hoed kan ik instaan, want ik was eens in de gelegenheid ze op mijn gemak en met de nieuwsgierigheid van een vroegrijpe jongen te bekijken, toen hij, daar hij met mijn vader bevriend was, eens ons huis bezocht. Er brandde bij ons voor het eerst elektrisch licht, iets dat voor Curaçao nieuw was Terwijl mijn vader een uiteenzetting gaf over de uitvinding van Edison, mocht ik hoed en wandelstok in mijn handen houden.

De gouverneur was een kranig wandelaar. Misschien wandelde hij om zijn buik-curve in bedwang te houden, die met de jaren wel eens zo geaccentueerd had kunnen worden, dat hij van elegant belachelijk zou zijn geworden, of misschien deed hij het alleen maar, omdat hij lichaamsoefening wilde hebben. Bijna iedere middag maakte hij op zijn eentje lange wandelingen. Soms liep hij over Pietermaai naar de ‘Agua Chiquito’, Kleine water, soms door ‘Foi' Porta’ tot aan de ‘Pen’. Dan weer ging zijn tocht door de Breedestraat op Otrabanda en

veelvuldig naar ‘Belvedere’, het oude paleis van gouverneur de Rouville. Als hij die weg nam, ging hij over de heuvel, welke tegenwoordig ‘Cerro di Badaracco’, heuvel van Badaracco, een familie op Curaçao, genoemd wordt en die vroeger bekend stond als ‘Cerro di Doctor de Veer’, naar de beminde arts, die men nog met waardering gedenkt en die daar heeft gewoond. Als je zijn huis wilde bereiken, moest je de heuvel oplopen; dan kwam je aan een poort met een gewelf, die daar nog staat. Hij liep dan door de ‘Klipstraat’ over een pleintje, dat ‘Hollanda’ heette. Dit pleintje was een echte vuilnisbelt, zowel materieel als moreel. Daar sleepte de heffe des volks haar bestaan voort (leven kon je het niet noemen). Alle vormen van ondeugden, schandalen, ruzies, gevechten met flessen en stokken, dansen en dronkenschap waren aan de orde van de dag en van de nacht in deze kleine ruimte van zonde en verderf. Maar een paar glibberige en stinkende treden isoleerden dit zondepoeltje toch nog zo, dat de elegante en aristocratische persoonlijkheid van de gouverneur er onbesmet kon passeren, rakelings weliswaar en met de gezegende onschuld van hem, die in een andere, welriekender atmosfeer thuis hoort.

Aan de linkerkant werd de straat begrensd door lelijke koraalrotsen, solide, massieve blokken, die zich ongeveer twee meter boven het straatpeil verhieven en als grondvesten dienden voor de muur, waaruit enkele raampjes staken, die voor ventilatie zorgden voor de huizen op het pleintje, waarvan de deuren er op uit kwamen. Als je die rotsen bekeek, zo solide en zo hard, was het welhaast onmogelijk te geloven, dat daar nog enige vegetatie mogelijk was. Maar wie zo denkt, vergist zich. Door ik weet niet welke vriendelijkheid van de natuur Was er toch tussen de spleten en scheuren een boom ontsproten en opgegroeid, taai en met de vaste wil om te leven, een

boom, die zich periodiek met groen gebladerte tooide en zich zelfs de luxe permitteerde op zijn tijd met gele bloesem te prijken. Die boom is een 'Indju', zo iets als de 'cuji' in andere streken. Gracieus gebogen, kriebelt en krabbelt dit voorbeeld van merkwaardige plantengroei, met zijn puntige dorens en zijn kleine blaadjes, de gele wand die er voor staat, wanneer de bries met tedere strelingen beweging in het lover brengt. Als een speling van het lot is op maar enkele meters afstand van dat walgingwekkend pleintje, wanneer je hetzelfde straatje even verder naar boven loopt, de stoep van het huis, genaamd 'Saint Colomban'. Daaraan zijn aangename herinneringen verbonden, omdat het een cultuurperiode van Curaçao vertegenwoordigt, die nimmer geëvenaard, laat staan overtroffen werd. In dit huis, gewijd aan beschaving en kunst, woonde tot haar dood Madame Blasini met haar zoon Jules Blasini, uitnemend pianist, de as, waarom ons muziekleven draaide. Zijn huis was het centrum van waaruit sociaal en artistiek leven straalde. De soirées van Madame Blasini maakten epoche in de sociaalartistieke geschiedenis van Curaçao.

Een haan, heer en meester in de kippenharem van heel de buurt, had als nachtelijke woonplaats de stevige takken van bovengemelde 'Indju' uitgekozen. In tegenstelling tot de talrijke nachtbrakers onder de bevolking in zijn omgeving ging deze gevleugelde verpersoonlijking van het anti-feminisme vroeg naar bed. Nauwelijks ging de zon onder of hij zocht zijn slaapvertrek op, klom majestueus op zijn bed, wenste de stad luidruchtig 'goedenacht', schudde geducht zijn veren en gaf zich loom over aan de armen van Morpheus. Het ongeluk wilde, dat op een zekere namiddag de gouverneur zijn schreden naar dat deel van de stad richtte. Noodgedwongen moest zijne excellentie onder de groene boog van de 'Indju' door, waar-

boven de haan lag te slapen. En het lot, dat ondeugend, soms zelfs kwaadwillig en altijd speels is, wilde het zo, dat de natuur juist op dat ogenblik de haan roering in zijn darmen gaf, zodat hij genoopt was een 'hoopje' te doen. Dit zou op zichzelf niet de moeite waard geweest zijn om zo nauwkeurig te worden geboekstaafd, ware het niet dat de gouverneur zich op dat moment juist onder de haan bevond en dat door een combinatie van natuurwetten de gehele zwart-groene inhoud van de hanedarm op zijn vlekkeloze, grijze hoed en een deel van zijn jas terechtkwam. Noch de geschiedenis, noch de legende maakt melding van de bewoordingen door zijne excellentie bij die gelegenheid geuit.

Wat de gouverneur de commandant van politie toentertijd, als ik me niet vergis brigadier Berks, precies bevolen heeft is eveneens onbekend, maar ik weet wel, dat de boom werd omgehakt en dat de haan in het 'fiscalaat' (gevangenis) wakker is geworden.

Ons herenhuis had een kamer, die uitzag op het erf van het politiebureau en met gemengde gevoelens van ontsteltenis en verbazing aanschouwde ik de haan, die blijkbaar zijn slaapkamer miste, maar zich geen rekenschap scheen te geven van zijn delict: oneerbiedig gedrag tegenover een overheidspersoon. Met mijn kinderverbeelding werd ik er niet moe van naar dat gevleugelde personage te kijken; ik vond hem geweldig, dat hij het gewaagd had zulk een daad van hoon te begaan. Ik vond, dat hij voor straf eigenlijk in een donkere cel moest worden opgesloten. De commandant van politie scheen er net zo over te denken, maar de cel was van ander soort dan ik had gedacht, want, zoals boze tongen beweren, werd de straf uitgezeten in een pot met yuca, bananen en een lekker sausje. Onze onovertroffen Sjon Abraham Cuhmaceiro, die een 'sense of humour'

had, die men van zo'n plechtige en omvangrijke persoonlijkheid niet zou vermoeden, wist sappige kopij te halen uit dit incident voor de kranten, waarin hij schreef, tot grote ergernis van zijne excellentie de gouverneur.

Mariniers aan de wal

Door zijn geografische ligging aan de rand van de Caraïbische Zee is Curaçao altijd een aanleghaven geweest voor oorlogsschepen van alle nationaliteiten. Voor ons kinderen was het binnenvaren van een van die schepen, die altijd met militaire eer werden ontvangen, zoals de internationale beleefdheid dit voorschrijft, een gebeurtenis. In het 'Fort Amsterdam' stond een peloton van het garnizoen keurig opgesteld en presenteerde het geweer, terwijl de kapel het volkslied van het schip, dat binnenvoer, speelde. Aan boord werd met gelijksoortige hoffelijkheid onze groet beantwoord. Hierop volgde het bezoek van de commandant aan de gouverneur, vergezeld van de consul van dat land op Curaçao, in ambtstenue. Later op de dag gingen de mariniers van boord en dan begon het feest. Dat waren dagen, waarop de toenmalige politie haar eentonig leven van niets doen onderbrak om zo nodig krachtig in te grijpen. Maar niet alle mariniers gaven haar handen vol werk. De eerste prijs ging onbetwist naar de bemanningen van de Nederlandse schepen. De dronkenschap op die avonden was wat je noemt monumentaal en de balkons van de huizen in de Moordenaarstraat, en andere soortgelijke, kregen het zwaar te verduren; in de veldslagen werden lege jeneverkruiken en flessen als projectielen gebruikt, die gaten in de hoofden en wonden in het vlees veroorzaakten. Politie-patrouilles kwamen er aan te pas en talrijke gearresteerden werden naar het 'fiscalaat' gesleept. Er werd soms taai verzet geboden, zodat vijf tot zes man politie nodig waren om één enkele vechtjas in bedwang te houden en te vervoeren. Bij deze vechtpartijen gebruikte de politie de 'paternoster' ofwel een dik koord aan

welks uiteinden twee stevige stukken hout waren bevestigd en dat ze als tourniquet om de polsen van de arrestant heendraaiden. Ik herinner me zeelieden, die zulk een kracht hadden, dat zij de politie-agenten op de grond smeten, die het tourniquet op zijn strakst hadden dichtgedraaid. Het valt te begrijpen, dat een dichte menigte luid schreeuwend en wild gebarend de arrestant tot het 'fiscalaat' begeleidde.

Maar, hoewel de Nederlanders de eerste prijs voor bandeloos gedrag in de wacht sleepten, de Amerikanen bleven niet ver bij hen achter. Daar de jenever maar twintig cent per halve liter kostte en hun gage de hoogste van alle mariniers ter wereld was, stond het aan wal gaan op Curaçao gelijk aan een schandaal, dat zijn gelijke nergens kende. Toch moet ik zeggen, dat de Amerikaanse officieren en cadetten zich ook rustiger gedroegen dan de Nederlandse. De officieren van de Nederlandse schepen gaven de arme administrateur van de Club De Gezelligheid bij hun bezoeken meer hoofdbrekens dan hij in de rest van de tijd te verwerken kreeg.

Ik herinner me, dat toen een van de oorlogsschepen, een van die grote houten gevaarten met verscheidene bruggen, een bezoek aan Curaçao bracht met aan boord een groot aantal cadetten van de Zeevaartschool in Nederland, de avond voor het vertrek een grote hoeveelheid naamborden was verdwenen, van dat soort, dat op winkeldeuren hangt en waarop de naam van de zaak of van de eigenaar staat. De volgende morgen, toen het indrukwekkende schip vertrok, dat, als ik me niet vergis, de Tromp heette, hingen aan de reling de borden, die de vorige avond waren verdwenen.

De Franse matrozen, die op Curaçao kwamen, waren rustig en gaven niet veel moeilijkheden. Van die schepen weet ik er nog één, het was vrij groot, van hout en had twee bruggen.

Het was de 'Venus', die, naar ze me aan boord vertelden, de campagne in Azië had meegemaakt tijdens de Tonkin-oorlog. Voor de eerste keer zag ik aan boord van dat schip kanonnen die van achteren werden geladen.

De Italianen waren ook heel vreedzaam en hielden ervan hun nationale liederen te zingen. Ik herinner me een heerlijke maannacht, dat ze in een groep op de trap van de Hypotheekbank 'Santa Lucia' zongen, dat je nog wel eens hoort en dat Caruso op een grammofoonplaat bij 'Victor' heeft laten opnemen.

Zo was er de vloot van admiraal Candiani, die op Curaçao uit Cartagena aankwam om een demonstratie te geven ter gelegenheid van het stellen van de beruchte eisen van Cerruti, die bijna aanleiding gaven tot het afbreken van de diplomatieke betrekkingen tussen Colombia en Italië. Het bezoek van die vloot aan La Guayra gaf daarbij nog aanleiding tot onenigheid tussen Venezuela en Columbia, omdat generaal Andrade, toenmalig president van Venezuela, volgens gebruik de admiraal en zijn officieren onderscheiden had met de orde van de Bevrijder. Colombia vatte dit op als een daad van gebrek aan Zuidamerikaanse saamhorigheid, waar het hier ging om een eskader, dat trachtte met geweld een betwiste schuld te innen. Deze vloot luisterde in het Schottegat de kroningsfeesten van koningin Wilhelmina op met een schitterende verlichting en een luisterrijk bal aan boord van het admiraalsschip 'Carlo Alberto'. De vloot bestond, buiten het reeds genoemde schip, uit de 'Piemonte', de 'Calabria', de 'Giovanni Bausan' en de 'Umbria'. Deze schepen lieten ons voor het eerst kennismaken met de draadloze telegrafie, die hun landgenoot Marconi pas had uitgevonden. Dit is nu bijna vijfendertig jaar geleden.

Engelse schepen uit die jaren herinner ik me niet; ik denk

dat zij, gezien hun bezit van talrijke havens in onze Middellandse Zee, Curaçao niet vaak aandeden, maar doorvoeren naar hun prachtige vlootbasis Port Royal op Jamaica, beroemd geworden door Nelson, Bembow, Brisbane en Rodney, die allen dit arsenaal hebben bezocht. Ik heb het gezien, nadat het bevel tot ontmanteling gegeven was; het moet voor zijn tijd een formidabele basis geweest zijn. Nog altijd wordt daar de voorsteven bewaard van een van de schepen, waarop Nelson commandant is geweest.

Ook van Spaanse schepen van vijftig jaar geleden weet ik niets meer. Ik heb horen spreken over de beroemde 'Tornado', die Curaçao aandeed tijdens de achtervolging van de 'Virginius', het Amerikaanse schip, dat door Cubanen was uitgerust en gewapend gedurende de oorlog van '68, het fameuze schip van Carlos Manuel de Céspedes, dat in Yara in actie trad en welke strijd eindigde met het verdrag van Zanjón. Ik geloof, dat de 'Virginius' de 'Tornado' verraste door kerosine in zijn ketels te verbranden en veel vroeger weg te varen, waarna het tot Jamaica wist te komen, maar na een gevecht geënterd werd; ik heb het graf bezocht van de bemanning, die gefusilleerd werd in Santiago de Cuba.

Ik geloof, dat een ieder op Curaçao zich het eskader van Cervera zal herinneren. Het bestond uit de kruisers 'Infanta Maria Terésa', admiraalsschip,'Vizcaya', 'Almirante Oquendo', 'Cristóbal Colón' en de destroyers 'Pluton', 'Furor' en 'Proserpina'. De 'Cristóbal Colón' was het zusterschip van de 'Carlo Alberto' en was voor deze reis van Italië gekocht.

Duitse oorlogsschepen bezochten ons regelmatig. Duitsland had zijn blik geslagen op het eiland Margarita (voor de kust van Venezuela) en het bouwde, na de overwinning op Frankrijk in het jaar '70, een vloot van belang op. De namen van de Duitse

schepen weet ik niet meer, maar wel herinner ik mij de bemanningen, ernstig, omzichtig en goed gedisciplineerd. De matrozen zagen er altijd tip-top uit; het leken wel modepoppen. De officieren waren stijf en vormelijk. Ik herinner me alleen de 'Olga' met aan boord de prins van Pruisen als cadet. De Duitse zeelieden hielden altijd militaire oefeningen te land en wij jongens sloegen ze nieuwsgierig gade en bespraken onderling het verschil in tactiek met onze soldaten en matrozen. 'Marie Pampun' was een van de geliefde terreinen voor die oefeningen, evenals 'Zwaan' op Scharloo en 'Vianen' voorbij de Pen. De Duitsers waren net automaten in hun bewegingen en nu begrijp ik, dat ze toen al bezig waren het machtige militaire apparaat op te bouwen, dat zijn hoogtepunt in 1914 bereikte, om vier jaar later in elkaar te storten.

Ik heb nooit een episode vergeten, die ons aan de methode herinnerde, die culmineerde in de 'affaire'-Zabern, waarover de hele wereld in rep en roer was. Tijdens een van de militaire oefeningen van de Duitse matrozen op 'Zwaan' (Scharloo) stond het contingent onder bevel van een kleine officier met rode baard en rood haar en een hoogrood gezicht. In de troep bevond zich een matroos, die duidelijk veel ouder was, met een zwarte baard, waarin een enkel grijs haar zichtbaar was. Vermoedelijk was er bij de manoeuvres iets voorgevallen, dat niet in de haak was en waarvoor die al vrij oude man aansprakelijk werd gesteld. De officier riep hem uit de gelederen en hij meldde zich als een mechanische pop. De officier hield, naar het ons voorkwam, een boetpredikatie tegen hem op een nogal boze toon en nadat hij uitgesproken was, diende hij hem zulk een ongenadige kaakslag toe, dat de echo zich beschaamd door de heuvels van Scharloo voortplantte. De matroos nam de slag in ontvangst zonder ook maar een spier te vertrekken,

salueerde eerbiedig en week achteruit naar zijn gelid met dezelfde mechanische precisie, als waarmee hij naar voren getreden was, terwijl het scheen of de rest van het contingent, strak voor zich uitkijkend, niet had gemerkt dat een man voor het hele front een oorvijg toegediend kreeg. Op deze tucht werd de macht van het Duitse keizerrijk gegrondvest.

Ik geloof dat bezoeken van oorlogsschepen aan Curaçao tegenwoordig zeldzamer geworden zijn. Dit valt misschien te verklaren uit het feit, dat de brandstof thans langer meegaat en het niet nodig is, veel havens aan te doen om die in te slaan. Anderzijds heeft de grotere diepgang van de schepen gemaakt, dat alleen eenheden met een kleinere tonnage ons bezoeken. In het algemeen is het gedrag van de bemanningen zichtbaar beter geworden en de huisvaders behoeven de deuren van hun huis niet meer op slot te doen, omdat een oproerig en schandaalverwekkend contingent matrozen aan wal is gesprongen.

Pogingen tot een duel

Daar de paradijsachtige rust van Curaçao spreekwoordelijk is, lijkt het vreemd dat daar eens een duel is voorgekomen. Overigens moesten de strengheid van de Hollandse wetten en de gewoonte ze strikt na te leven, iedere gedachte tot een persoonlijk treffen, in andere landen beschouwd als de aangewezen oplossing van een geschil, reeds in de kiem smoren. Een bewijs van de vreedzame atmosfeer op ons eiland is wel het feit dat Venezolaanse generaals, onversaagde mannen, die niet door de dood worden afgeschrikt, bij een verblijf op Curaçao zich bij het oplossen hunner geschillen beperken tot het toedienen van oorvijgen, stompen en op zijn hoogst stokslagen, zonder ook maarte proberen een revolver af te schieten of de dolk te trekken.

Ik herinner me een vuistgevecht om politieke redenen tussen generaal Ramón Ayala en generaal Adrian; het nam geen gevaarlijke vormen aan. Enige tijd later werd generaal Adrián gedood op het kerkhof van Valencia, toen hij als een leeuw die stad verdedigde tegen de legers van generaal Cipriano Castro. Zo was er nog een gevecht tussen generaal Pfefer en generaal Rafael Parra, die wij allemaal kennen als een dapper man. Duels op ons eiland zijn inderdaad sprookjes uit 'Duizenden-een-Nacht'. Ze kwamen in onschuldige vorm voor. Er is er slechts één werkelijk uitgevochten, maar dat bewaar ik tot het eind, omdat het bijzonder komische vormen heeft aangenomen.

Er was een tijd, dat de zaken van de 'Aruba Fosfaat Maatschappij' op een hele serie duels dreigden uit te lopen. Willem Maal en Abraham Jesurun, 'Bamban di Soledad', vochten het met elkaar uit; Chandi Maal en Hendrik Evertsz deden het-

zelfd; terwijl Jonchi Gorsira van ‘Ararat’, van Lier, advocaat van de tegenpartij, uitdaagde; dit kwam niet tot een gevecht en dat van Willem Maal had een staartje bij het gerechtshof, waarbij Maal een paar dagen hechtenis kreeg, die hij doorbracht in het huis van de gevangenbewaarder, waar hij elke middag zijn vrienden mocht ontvangen.

Ik meen, dat ik in het artikel over begrafenissen al verteld heb, dat het bijna tot een duel was gekomen tussen een familielid van de heer Michiel Gorsira en niemand minder dan de toenmalige procureur-generaal dr. Henri Barge, later gouverneur van de kolonie, en wel wegens een gerucht, dat genoemde heer, koorddrager bij de begrafenis van de heer Gorsira, gedobbeld had op de zwartlaken sjerp, die koorddragers over de linkerschouder droegen. Dr. Barge kon bewijzen, dat het onwaar was.

Het kwam nog eens bijna tot een duel en wel tussen Arturo Leyba en een officier van de Hollandse marine, aan boord van een van de kruisers op Curaçao gestationeerd. Mijn vriend, de tegenwoordige consul-generaal van Nederland in Panamá, was getuige van dit voorval. Ik herinner me de oorzaak van het geschil niet, maar ik meen, dat het ging om een dans, die een jongedame op een bal aan een van de twee beloofd had. Er werden twee secondanten benoemd, van wie één onze goede, nu overleden vriend, Noly Maal was; wie de ander was, weet ik niet meer. De uitdaging kwam van Leyba, maar de officier aanvaardde deze niet, omdat het hem door het dienstreglement ten strengste verboden was, op straffe van ontslag. Dit deelde hij mede aan de secondanten, die hem de schriftelijke uitdaging overhandigden. Dezen brachten de boodschap aan de uitdager over, maar Leyba bleef bij zijn eis en de secondanten gingen weer aan boord. De officier liet hun toen het reglement lezen

en zij begaven zich weer naar de tegenstander om hem van de herhaalde weigering te verwittigen. Maar Leyba bleef aandringen. Hij was toen luitenant bij de schutterij, maar hij scheen òf niet op de hoogte te zijn van wat zijn reglement hierover zei òf hij wist überhaupt niets af van duels en hij bleef erbij, dat de officier slechts een uitvlucht zocht. Bij het derde bezoek van de secondanten vroeg de officier een audiëntie aan bij zijn chef, de commandant van het schip, en legde deze de zaak voor, hierbij de nadruk leggende op de herhaalde bezoeken van de secondanten en de verdenking van zijn tegenstander. De commandant ried hem aan de uitdaging te aanvaarden en zijn loopbaan op te geven. De officier, die niets liever wilde, nam de uitdaging aan en benoemde zijn secondanten. Toen Leyba zag dat het de officier ernst was, zag hij van het hele duel af. Ik meen, dat hij toen wegens lafheid of onwaardig gedrag uit het korps van de schutterij ontslagen werd.

Het duel waarover ik nu ga spreken, is wel degelijk uitgevochten en wel op het Rif. Ongelukkigerwijs herinner ik me de namen van de duellerenden niet meer. Het duel was er een, dat men in de ‘ere-code’ onregelmatig noemt, omdat het met scheermessen werd gevoerd. Er waren twee secondanten en de tegenstanders trokken alleen hun jas uit. Er werd overeengekomen, dat de aanvallen zich zouden beperken tot de borst en de bovenarm en volgens de mensen, die erbij geweest zijn, ging het heet toe. Maar de scheermessen maakten geen ernstige wonden en brachten geen bloed tevoorschijn. Na een flink aantal houwen van beide zijden werden de duellisten moe en de secondanten verklaarden de ‘affaire’ als afgedaan; de strijders trokken zich in hun respectieve huizen terug, vergezeld van hun secondanten. Toen zij zich thuis ontkleedden,

moet er op hun borst een leeg kerosineblik gehangen hebben, speciaal voor dit doel versneden en om hun armen omgebogen melkblikjes of iets dergelijks. Dit is het enige duel, waarvan ik weet dat de deelnemers op de afgesproken plaats zijn verschenen... en er beiden ongedeerd van terugkeerden. Ik sta niet in voor de volkomen waarheid van dit verhaal.

Bij tweegevechten tel ik niet de ruzies, met de vuist uitgevochten aan het eind van een bal, waar sterke drank ad libitum gevloeid had. Vanzelfsprekend waren de 'pogingen tot duel' nog lang daarna heerlijke stof voor grapjes en roddelpraatjes.

Panama

Panama heeft voor mij altijd een bijzondere aantrekkingskracht gehad. Alleen de naam al riep heerlijke verhalen in me op, die ik uit de mond van mensen had gehoord, die op de landengte gewoond hadden, zowel tijdens de dagen van de eeuwige revoluties als in de tijd na de Franse poging om een kanaal te graven. Het leek een betoverd land, waarin buitengewone dingen gebeurden, die zich in mijn verbeelding van achtjarig kind vastzetten. Ik had heel wat verhalen gehoord van mijn oom John - dezelfde die jaren later het Santo-Tomás college zou oprichten - uit de tijd waarin hij werkzaam was bij het handelshuis Maal Brothers in Colón, in de zestiger jaren. Ik herinner me de uittocht van de bloem onzer jongeren naar de landengte om daar werk te zoeken, zodra de Fransen het graafwerk begonnen waren en ik zie de terugkerenden nog voor me, geel van de moeraskoorts, de voortdurende boemelarij en uitspattingen. Het leek wel of ze hun belevenissen uit sprookjesboeken hadden opgediept. Wij kleinen zaten met open mond naar hen te luisteren.

De 30% aanvullende invoerrechten, die door Venezuela eensklaps geheven werden op alle goederen uit de Antillen afkomstig, hadden Curaçao geruïneerd en de jeugd gedwongen een bestaan buiten het eiland te zoeken. Naar aanleiding van de aanleg van de spoorweg in Costa Rica werden per advertentie in de kranten van Curaçao werkkrachten tegen een redelijk loon gevraagd en velen verlieten het eiland om het daar maar eens te proberen. Ook het Panamakanaal vroeg door bemiddeling van de heren Maal Brothers, rijke Curaçaose kooplieden, die in Colón gevestigd waren en op Curaçao agen-

ten waren voor Franse maatschappijen, werkkrachten in een terzelfder tijd geplaatste advertentie en zowel arme ontwikkelden als arbeiders vertrokken naar het nieuwe ‘El Dorado’ in allerlei vaartuigen: stoomschepen, schoeners en zelfs kleine zeilbootjes. Een ieder die naar Panama ging liet zich een pak aanmeten van een blauw flanel, dat hier nog steeds de naam draagt van die republiek. Een Panama-pak was een soort paspoort. Van de meer ontwikkelden keerden de meesten al spoedig terug, daar de levensomstandigheden voor hen onaanvaardbaar waren. Beroofd van de gemakken van hun huis, het gezelschap van familie en vrienden, zagen zij zich genoodzaakt te wonen in een éénkamerwoning, soms zelfs met meerderen. Het voedsel bleek niet te eten na een dag van hard werken.

Gewoonlijk gingen zij in de handel. Men maakte in die tijd lange dagen, alleen op zondag werd een halve dag rust genomen. 's Avonds was er geen ander vermaak dan de kroeg of het bordeel. En zo kon je je daar dan amuseren, rillend van de koorts, die je al gauw verzwakte. Velen traden in dienst bij de kanaalmaatschappij en enkelen hebben daar vooraanstaande posities bereikt, doordat onze opleiding altijd een commerciële is geweest en omdat op onze scholen meer dan één taal werd onderwezen. Mijn oude meester Hendrik van de Walle kreeg zo'n hoge post; toen zijn directe chef eens een tijd afwezig was, is hij korte tijd de leider van de kanaalwerken geweest.

Van onze repatriërende vrienden, die er in Colón ooggetuigen van geweest waren, kwamen wede dood door ophanging van Prestán te weten en zoveel andere gebeurtenissen, die voor ons, geboren en getogen in de rustige sfeer van Curaçao, eenvoudig ongelooflijk waren.

Dan waren er nog de hoeden! Naar een land te mogen gaan,

dat een zo algemeen bekend artikel voortbrengt als de Panamahoed is op zichzelf al een sensationele gedachte. Mijn vader had ze in alle soorten en vormen, zowel de enorme ‘suazas’ als die platte, net taarten. Men hoorde prijzen noemen, die iemand de schrik op het lijf joegen; daardoor ook zette Panama zich onuitwisbaar in mijn geest vast.

En nu ben ik hier in Panama, alsof ik er altijd geweest was. Gedreven door liefde voor dit stukje grond, heb ik me onwillekeurig gemengd in de landsaangelegenheden en ik discussieer, kritiseer en applaudisseer, zonder een ogenblik aan mijn status van vreemdeling te denken.

Nu is Panama voor Curaçao - gek genoeg, als men terugdenkt aan die boze naam van bakermat van ziekten - het Mekka waar je voor herstel van gezondheid naar toe gaat. Dat is het wonder van de gedaanteverwisseling. Ziekenhuizen die het leven hergeven, zijn gebouwd in dezelfde moerassen, die vroeger de kiemen van de dood herbergden.

‘Plantersrust’ en ‘Zaquito’

Wanneer onze geest, verliefd op herinneringen, begerig teruggrijpt naar het verleden, rijst als door geheimzinnige kracht de romantische jeugdperiode met haar aureool van illusies op met die zekerheid, die je toen had van een gulden toekomst. Die sneeuwwitte weg naar ‘Plantersrust’ en de zilveren Zaquitó-baai is de betoverende weg waarover wij op een door de maan heerlijk verlichte avond hebben gelopen met aan onze arm het opperste ideaal van onze liefde. Door een toevallige samenloop van omstandigheden loopt deze door verliefde paren gezochte weg rustig door ‘kalme steden met zwijgzame straten’, zoals onze dichter Joe Corsen de kerkhoven noemde, die met hun witte monumenten het verleden symboliseren. De hoge bomen die langs de weg stonden, de stenen banken aan de kant waren stille getuigen van een gelukkige tijd. Oh, witte weg van Plantersrust! De oude stammen van de ‘karawara’[1] zullen misschien verdwenen zijn; de stenen banken zullen niet meer als rustplaats voor verliefde paartjes dienen; misschien is de romantiek wel morsdood en zijn er geen verliefde paartjes meer, maar jij, witte weg naar ‘Plantersrust’, zo onontknoopbaar verstrengeld met gelukkige dagen, bent vandaag, in de volle winter van het leven, er in geslaagd het wonder der herleving te verrichten. De welluidende stem van een troubadour vult de lucht van een heerlijke rustige avond. Harmonisch begeleid door de akkoorden van een zuchtende gitaar zingt hij, terwijl over een zilveren zee onze ‘ponchi’ glijdt als een gondel in de kanalen van Venetië.

En de gondel gaat door groene mangrove-gordijnen, die nu eens nauwer dan weer breder zijn, om de jeugd naar ‘Zaquitó’

1 een Curaçaose boom

te brengen. Achter in de baai, tussen zout-piramiden, op een mat van kristallen glinsterend als diamanten en op de muziek van mandolines, 'quartas'[2] en gitaren of op het ritme van het orgeltje uit die tijd, geeft de jeugd zich over aan de cadans van de dans en, vooral niet te vergeten, de duizelingen van de wals. In de verte breekt de onrustig-brullende zee haar golven op het witte strand, dat door het prachtige licht van de tropenmaan nog witter lijkt.

Nu is alles verdwenen. Maar ondanks deze veranderingen, ondanks de jaren en de omstandigheden, hoor ik nog steeds het orgeltje, adem ik nog de geuren in, want, Zaquitó, ook jij hebt het wonder van de herleving volbracht.

2 kleine vier-snarige gitaren

‘Moordenaarstraat’

Straten met vreemde en verrassende namen vind je in alle steden. ‘Calle de las Vacas’, Koeienstraat, in Barranquilla (Columbia); ‘De las ventanas de hierro’, van de ijzeren ramen, in Cartagena; ‘Manga de Chupa’, mouw van de lange jas, in Santiago de Cuba; ‘Callejón de Líbranos Señor’, Steeg van Bevrijd ons, o Heer, in Vera-Cruz en om niet wijdlopig te worden ‘Sal Si Puedes’, Kom er uit als je kunt, hier in Panama. In Havana hebben alle straten in het oude gedeelte van de stad namen ontleend aan voorvallen of bijzondere omstandigheden en de straathoeken in Caracas hebben elk hun geschiedenis. Die gruwelijk klinkende straatnaam bij ons, de Moordenaarstraat, is bijna onvoorstelbaar als je je de rust van onze stad in de oude tijd voor ogen haalt. Een moord in die toen allerbelangrijkste straat? Voor ons, die de ‘Moordenaarstraat’ op het laagtepunt van haar verval hebben gekend, was het niet te begrijpen, dat die vuile, smalle, stinkende straat ooit zo'n belangrijke straat geweest was. En toch hebben er welgestelde families gewoond, die een belangrijke rol hebben gespeeld in het sociale leven van vroeger.

Ik weet nog wel, dat mijn vader daar zijn paardenstal had. Onze koetsier Martino, een man die vaak dronken was en veel van praten hield, nam me dikwijls mee naar die stal. In mijn hoofd flitsen beelden van dat smerige hol, dat in mijn tijd als slagveld diende voor mariniers, soldaten en buitenlui, die daar de laatste akte van hun nachtelijke omzwervingen kwamen opvoeren. Alle steegjes, omsloten door de Heerenstraat, Princestraat, Columbusstraat en Breedestraat, of wel wat in die tijd de bebouwde kom was, binnen de muren, waren in de tijd

waarvan ik spreek, zo'n halve eeuw geleden een poel van verderf.

Ik heb wel eens de geschiedenis horen vertellen, waaraan de Moordenaarstraat haar naam ontleent, maar ik ben ze vergeten; er is echter niet veel verbeeldingskracht voor nodig om je zulk een tragedie in te denken, waarvan je kippevel krijgt. In mijn kinderbrein speelden er zich in deze straat macabere tonelen af, waarin onheilspellende gezichten, machtige spieren, gezucht en gesteun de boventoon voerden.

Nu ik oud ben heb ik zowel overdag als bij nacht de straat weer eens afgewandeld. Hoewel nog altijd griezelig en stinkend, is zij niet meer in staat me angst aan te jagen. Ze heeft slechts historische waarde gekregen. De smerige balkons, de wankele pilaren en de betrekkelijke geriefelijkheid van het interieur van de woningen, ademen een waardiger verleden, de oude huizen spreken van andere bouwstijl, maar onbetwistbaar blijkt ook hier dat de vooruitgang, wel is waar langzaam, baan breekt en grootheid en prestige van gisteren als kaf voor de wind doet verdwijnen.

'Sic transit gloria mundi'.

‘Kakusji’

Op het eerste gezicht lijkt het ongepast een hoofdstuk te wijden aan dit onwelriekende onderwerp. Maar als men bedenkt, dat deze aangelegenheid, nl. de afvoer van fecaliën, voor Curaçao altijd een groot probleem is geweest en het eigenlijk nog is, zouden deze herinneringen niet volledig zijn, wanneer ik daar met geen woord van repte.

De huizen op Punda hadden het probleem in zijn ernstigste gedaante voor hun deur. Pietermaai had de ‘laman ganchoe’, - de open zee, waaraan het lag - tot zijn beschikking als stortplaats van vuil. Scharloo had het binnenwater (awa chiquitoe, in het Papiaments) aan de ene kant en de berg van Scharloo met zijn rotsen aan de andere kant. Het hogere gedeelte van Otrabanda had voldoende terrein en grote erven, terwijl het meer beneden liggende gedeelte de baai van het Rif had. Maar Punda, met haar vele straten, had met een angstwekkend probleem te kampen. Tot op heden heeft Curaçao nog geen deugdelijk rioleringssysteem. Er zijn huizen, waarbij beerputten zijn gebouwd, die door middel van buizen op plaatsen uitmonden, die vaak weinig geschikt zijn voor dat doel, omdat ze te dicht bij de bebouwde kom zijn gelegen en daardoor de lucht daar verontreinigen.

De enige uitweg was dan nog de ‘koprá’, een tonnetje in huis, dat elke dag werd geleegd, vroeg in de ochtend of laat op de avond. Er waren niet veel mensen daarvoor beschikbaar en zij begonnen erg vroeg - soms al om drie uur 's nachts - om er mee klaar te zijn wanneer de dag aanbrak. Deze blikken of tonnetjes werden op Punda geleegd op een plaats, die ‘Marietje’ genoemd werd, achter de tegenwoordige gouvernements-

school (Hendrik- en Wilhelminaschool) en op Otrabanda in ‘Rootjie’, tussen de twee kleine hangbruggen, die Otrabanda met het Rif verbinden. Of op een plek ‘Poltje’ genaamd. Deze plaatsnamen stonden letterlijk en figuurlijk in kwade reuk, want als je in het Papiaments iemand ‘na Poltji Roe Marietji’ wenste, betekende dat niet veel goeds.

Natuurlijk leidde zulk een gang van zaken soms tot komische incidenten. Zo was er op de bovenste verdieping van het huis met de gewelven, naast het gebouw van Mensing & Co., een fotografiezaak, ‘Davenport’. De eigenaar maakte ferrotypen en bewaarde altijd de gebruikte vloeistoffen in vergaarbakken, die op bepaalde tijden geleegd werden. Op de verdieping daar beneden woonde een andere familie. Tegenover ‘Davenport’ stond toen een huis met slechts één bovenverdieping en een laag dak. Ter hoogte van de straat was een open gang en direct daarnaast de apotheek van Sjon Antón Scholz, die daar zijn ‘dranquis’, drankjes, en ‘pulchis’, poedertjes, aan het publiek verkocht. Sjon Antón was klein van stuk, een oude, enigszins gebogen man met een witte baard. Hij droeg altijd een Panamahoed met brede randen, die naar boven waren omgeslagen. Op zekere dag, toen er heel wat mensen in de apotheek van Sjon Antón stonden, kwam een vervoerder van ‘kakusji’, tegen het verbod van de politie in, met de ton van de familie heel omzichtig de trap af van de eerste verdieping van het huis, waar ook de ferrotypen werden gemaakt. In de fotografiezaak had men bedacht, dat dit een uitstekende gelegenheid was om wat gebruikt materiaal weg te gooien en zonder dat hij er bij dacht goot de fotograaf het verzamelde goedje uit de vergaarbak in de ton, die de man droeg. Maar het waren zuren of in ieder geval een stof die heftig ging fermenteren, toen ze vermengd werd met de inhoud van

de ton; de gisting trad zo snel in, dat de ton te klein bleek en de inhoud de man over het gezicht liep en hem even verblindde. De vervoerder vloog de straat op en kwam vlak voor de zaak van Sjon Antón terecht. Daar de apotheek iets beneden de straatrand lag, was er van metselwerk een wering gemaakt tegen het water, dat binnen zou kunnen lopen, wanneer het regende. En hier struikelde ongelukkigerwijs de tonnetjesvervoerder, viel languit op de grond en... de ton en haar schuimende stinkende inhoud stroomde bij Sjon Antón naar binnen. Het interieur en de gehele clientèle, alsmede Sjon Antón met zijn grote hoed kregen de volle laag, zodat zij op de toonbank een goed heenkomen zochten.

Jaren zijn sindsdien voorbijgegaan, maar ik zie nog duidelijk de oude man en zijn klanten, die, heftig gebarend en schreeuwend, op de toonbank stonden, terwijl een groot publiek op straat van het schouwspel genoot. En toen ik, bij mijn laatste verblijf op Curaçao, laat in de avond een van die 'kakusji'-dragers tegenkwam, moest ik ineens aan Sjon Antón zaliger denken.

Verstomde lieren

In de boezem van een gemeenschap, die zich alleen door commerciële beweegredenen laat leiden, is het even zeldzaam dichters aan te treffen als rozen in een onvruchtbare woestijn. Toch heeft Curaçao in zijn culturele periode, behalve toonkunstenaars, zangers en schilders, ook mannen voortgebracht, die hun inspiratie kregen van de muze der poëzie.

Haim Senior, nu een grijsaard op hoge leeftijd, speelt nog altijd op zijn veeltalige lier; gedurende een intens geleefd mensenleven heeft hij een schat aan ervaring opgedaan, die, omgezet in wijsheid, aan de tonen van zijn harp het mannelijke en klassieke geluid heeft gegeven van het juiste woord en de raak geformuleerde gedachte. Zijn ogen sloten zich voor de materiële zaken, maar schouwden des te aandachtiger in de onbekende ruimten, met fantastische beelden, die, vertolkt door de snaren van zijn welluidende lier, tot harmonische schoonheid werden. Moge zijn 'guzla', éénsnarig Arabisch muziekinstrument, nog lang zijn liederen vertolken, model van schoonheid en voorbeeld van gevoel!

Ben Jesurun heeft al een tijd geleden zijn instrument opgeborgen; ik geloof, dat hij sinds zijn prachtige gedicht in proza, aan 'Brion' opgedragen en in 'Miniaturas' opgenomen, zijn pen voorgoed heeft laten rusten, een pen, die altijd briljant en tegelijk gevoelig is geweest. Zijn 'Muerte de Lord Byron' is een volmaakt sonnet.

Darío Salas, al jaren journalist, heeft ook zijn lier aan de wilgen gehangen, gebonden als hij is aan het zenuwslopende werk van de krant. En Emilio Henriquez, een van onze oorspronkelijkste en waardevolste jongeren, staat alleen in een

omgeving, waarin geen dichter gedijen kan. Ook hij is niet meer, zoals in de dagen van zijn eerste jeugd, de lier, die zoveel schoons heeft voortgebracht. Zij allen bevinden zich nog in ons midden en behoren nog niet tot het verleden, dat deze herinneringen heeft geïnspireerd en hun lieren, al zijn ze verstild, zijn nog niet verstomd en trillen nog bij bepaalde gelegenheden. Maar in die andere tijd waren er drie dichters, die thans niet meer gehoord kunnen worden. In het hiernamaals, in dat onbekende en onkenbare gebied, hebben hun zangen misschien de volmaaktheid bereikt van alles, dat staat onder de lichtende troon van de Almachtige. Adolfo Wolfschoon, Joe Corsen en David Chumaceiro zijn die drie lieren, die voor onze oren voor altijd verstomd zijn.

De eerste, Wolfschoon, was bij zijn leerlingen beter bekend als ‘Sjon Doll’. Hij was onderwijzer aan het ‘Santo Tomás’-college, in het tweede tijdperk van die school. Zijn altijd zwakke gestel voorspelde een voortijdig einde. En dat liet niet lang op zich wachten. Hij stierf op zeer jonge leeftijd aan tering. Van de drie, die ik zo juist heb genoemd, was ‘Sjon Doll’ meen ik, de enige die zijn uitzonderlijke kwaliteiten uitsluitend in ons midden heeft ontwikkeld. Dat is een bijzondere verdienste, want zelfs in deze meest culturele periode van Curaçao werden gedichten niet hoog aangeslagen. Ik kan niet veel over ‘Sjon Doll’ vertellen, want ik was een kind, toen ik Curaçao verliet en toen ik er terug kwam, was hij al gestorven. Er bestaat een verzameling van zijn werken, maar ik ben er niet in geslaagd een exemplaar er van in handen te krijgen. Ik bezit echter een van zijn gedichten, voorzeker in een bijzonder moeilijke vorm, de Sapfisch-adonische versmaat, waarin hij zijn uitzonderlijk talent, zijn gevoeligheid, verbeeldingrijkheid en technische kennis bewijst. Hier is het:

Qué importa a un alma grande
Destello peregrino
De antorcha celestial, eso que el hombre
Suele llamar destino?

Ves el destino de la rosa ardiente
Bella y lozana al despuntar la aurora
Seca a la tarde, deshojada y mustia
Cándida amiga?

Símbolo fiel de tu apreciable sexo,
Abre esa flor su purpurino cáliz,
Lleno de puro y celestial rocío,
Llanto del alba.

Cuánto a los ojos su beldad recrea,
Cuánto placer a sus sentidos brinda!
Vive y respira, si dijera, al dulce
Beso del aura.

Hija querida de la amante Venus,
Tierno cuidado del Favonio blando,
Luce sus galas... mas la aurora dura
Breves instantes.

Tal de tus años de la flor ostentas,
Mágicos dones de la belleza rara,
Virgen hermosa... mas el tiempo huye,
Rápido vuela.

Wat deert een grote ziel
Zeldzame vonk
Van een hemelse toorts, wat de mens
Het Lot pleegt te noemen?

Ziet ge het lot van de vlammende roos
Mooi en fris bij het opgaan van de zon
Dor in de middag, ontbladerd en verwelkt
Mijn ongekunstelde vriendin?

Getrouw symbool van Uw geprezen sexe,
Opent deze bloem haar purperen kelk,
Vol zuivere en hemelse dauw,
Tranen van de dageraad.

Wat een genot voor het oog is haar zien en
Hoeveel genot biedt zij!
Zij leeft en ademt, als het ware, als
Bij de zoete kus van de ochtendwind.

Geliefde dochter van de beminlijke Venus
Gekoesterde door de zachte Favonius,
Prijkt ze met haar glorie op...
Maar de dageraad duurt maar kort.

Zo pronkt ge met de bloem Uwer jeugd,
Tovergaven van zeldzame schoonheid,
Schone maagd... maar de tijd vliedt,
Vliegt snel.

II

Alcen tus labios armonioso canto,
Tierna agradece la bondad del cielo,
Que el más sublime de los bienes todos,
Dióte benigno.

Prenda segura de las grandes almas,
Es el honor inapreciable dote.
Raro tesoro que una vez perdido
No se recobra.

Nuevos rigores te prepare el hado,
Nuevos tormentos la miseria impia;
Limpio tu honor! y su impotente sana,
Firme desprecia.

Y ora Fortuna tu existencia alegre,
Ora suspires de pesa rendida.
Siempre hermoseada por tan bello adorno
Alza tu frente.

Dat uw lippen verheffen harmonieuze zang,
Die de goedheid des Hemels teder dankt,
Want het volmaaktste van alle dingen,
Heeft hij je met milde hand gegeven.

Onvervangbaar bezit vam grote zielen,
Een onschatbaar geschenk is de eer.
Zeldzame schat, die eenmaal verloren
Niet weer terugkomt.

Mag ook het Lot u nieuwe zorgen bereiden,
Nieuwe kwellingen de akelige ellende;
Houd rein uw eer! en weerstaat
Krachtig zijn machteloze woede.

En òf Fortuin ook uw bestaan vermooit,
Of ge gebroken, zuchten slaakt
Altijd schoon door die heerlijke sier
Hef vrij uw voorhoofd.

Jammer, dat deze schone belofte, die al tot een begin van werkelijkheid was geworden, niet heeft kunnen rijpen; heel een schat aan talent werd door de dood weggerukt. Mogen deze regels een herinnering aan hem blijven!

Joe Corsen heeft zijn natuurtalent buiten Curaçao ontwikkeld. Hij leefde enige tijd in Venezuela, waar de poëzie altijd druk beoefend wordt. Hij heeft, al is hij jong gestorven, de leeftijd bereikt, waarop illusies tot ervaring worden en gouden hoop tot werkelijkheid, al is het vaak een prozaïsche; zijn poëzie is niet overgevoelig, zijn onderwerpen en zijn stijl zijn eenvoudig, wars van raffinement en affectatie. Ik wil geen kritisch oordeel vellen, maar toch even opmerken, dat hij al zijn eenvoud, een schat aan humor en filosofie, soms verheven, soms wat meer laag bij de grond, gegoten heeft in oude, klassieke vormen.

Van zijn filosofische gedichten geef ik u het volgende:

Apariencias

Si sientes con los otros; si suspiras
cuando ves sufrimientos, y te arranca
placer ajeno un gesto de alegría.

Qué gozo el tuyo si reir la miras
con su risa gentil, su risa franca,
que es trino de ave y despuntar del día!

Ah, pero yo lo sé; en superficie,
no es lo que está en el fondo lo que flota
ni siempre el rostro es el cristal del alma.

No siempre te amará quien te acaricie,
y sabe el cielo qué borrasca brota
del seno mismo de halagüena calma!

Schijn

Wanneer het met anderen meevoelt; als je zucht
bij het zien van leed en het genot
van een ander je een kreet van vreugde ontlokt.

Wat een genot voor je als je haar ziet lachen
met haar vriendelijke lach, haar vrijmoedige lach,
die op vogelgezang en dageraad lijkt.

Ah, maar ik weet het; de oppervlakte
weerspiegelt niet altijd de bodem
en het gezicht is niet altijd de spiegel van de ziel.

Niet ieder die je streelt bemint je
En de hemel weet, welke storm er woedt
In de boezem die zo lieflijk kalm lijkt!

Het is opmerkelijk, dat, ondanks de harde strijd voor het dagelijks brood van een gezin - vrouw en kinderen - door het geven van muzieklessen aan voor het merendeel armen, zijn lier nog de kracht heeft gehad om te klinken; zijn fijngevoelig, kunstzinnig temperament kan zich abstraheren van de prozaische bezigheden van alle dag en stijgen naar hogere regionen. Joe Corsen was ongetwijfeld een van de pijlers van het Curaçaose cultuurleven van een halve eeuw geleden.

Ongelukkigerwijs heeft Dede Chumaceiro de gedichten uit

zijn laatste periode niet verzameld en die zullen ongetwijfeld de beste zijn geweest; zijn reizen en zijn veelvuldige omgang met grote Zuidamerikaanse literatoren zullen zijn techniek ten goede zijn gekomen en zijn verbeelding hebben gerijpt. Mocht het zijn, dat zijn latere werk gepubliceerd is, dan is het helaas nooit in mijn handen gekomen; de bundel die ik van hem heb, bevat zijn eerstelingen. Maar deze eerste gedichten die Benjamin Jesurun in een voorwoord als harmonieus en gevoelig prijst, zijn werkelijk een mooie belofte, wat inspiratie en versificatie betreft. Voor de zoveelste maal heeft broeder Dood bewerkt, dat een belofte niet in vervulling kon gaan; in de volle bloei van zijn leven en in een periode, waarin hij zijn beste werken voortbracht, werd hij ons ontnomen.

Nog te jong om een filosofische inslag te hebben, op een leeftijd waarin men nog in illusies leeft, is het te begrijpen, dat de gedichten uit zijn eerste periode luchtig, romantisch, vriendelijk en teder waren, kwaliteiten passend bij een leeftijd waarin men vervuld is van hoop, beloften en idealen. Als bewijs laat ik nu volgen:

Hoja de album

Recuerdas? El sol había ocultado
Su rubia faz en el confín azul,
Y el mundo estaba lóbrego y callado
Cuando pasaste tu.

Al ver la luz de tu pupila inquieta,
El mundo su letargo abandonó;
Y dijo el alma triste del poeta:
Tú das vergüenza al sol.

Albumblad

Herinner je je? De zon had verborgen
Zijn blozend gelaat aan de blauwe einder

Droef en stil lag de wereld
Toen jij voorbijkwam.

Bij het zien van het licht van je onrustig oog
Kwam de wereld uit haar verdoving
En de ziel van de dichter uit haar droefenis.
Je aanklik overtrof de zon.

Dede en ik waren in onze kinderjaren vrienden, maar wij hadden elkaar jaren niet gezien en het bericht van zijn vroegtijdige dood heeft diepe indruk op me gemaakt. Ik kende zijn dichterlijke gevoelens al, want, als ik me niet vergis, zat hij met ons in de redactie van 'El Poema', Het gedicht, dat heel kort heeft bestaan, maar een jeugdige krachtsinspanning vertegenwoordigde, die er zijn mocht.

Deze drie lieren zijn nu voor altijd verstomd. En Curaçao, dat zich nu minder dan ooit om gedichten bekommert, is ze al vergeten, maar ik geloof, dat het niet juist zou zijn in een reeks herinneringen aan het Curaçao dat aan het verdwijnen is, niet even bij deze drie dichters stil te staan. Ik wijd hun dan ook deze regels als een eerbetoon voor het culturele werk, dat zij in de boezem van onze gemeenschap hebben verricht.

‘Papá Ancu’

Wanneer ik terugdenk aan die goede, vriendelijke man, die Agustín Bethencourt heette, komt er om zijn beeld een aureool.

‘Papá Ancu’, zoals zijn kleinkinderen en ik hem noemden, heeft in de geschiedenis van Curaçao een belangrijke rol gespeeld. Men mag zonder overdrijving zeggen, dat hij het muziekleven op ons eiland heeft georganiseerd. Er waren veel mensen, die verschillende instrumenten bespeelden, maar hij heeft ze in ensembles ondergebracht. Tussen de jaren '60 en '70 vormde hij het eerste strijkkwartet op het eiland. Het bestond uit Don Jaime Jones en Don Matías Daal, respectievelijk eerste en tweede viool; mijn vader altviool en Don Agustín violoncel. Daarna richtte hij de ‘Academia de Música’ op, die in verschillende particuliere huizen bijeenkwam, onder andere in het ‘Château’, woonhuis en school van Don José Natividad Malo, in de Herenstraat, als ik me niet vergis, waar nu de zaak van Don Julio Henriquez gevestigd is. Ik heb horen zeggen, dat in dit huis voor het eerst in ons muziekcentrum Don Carlos Fensohn optrad, een hartstochtelijk musicus en vioolvirtuoos, die geroepen zou worden om de plaatste bezetten, die Don Agustín ten slotte leeg liet.

Later werkte Don Agustín tot tweemaal toe mee aan de oprichting van de Filharmonische Vereniging ‘Harmonie’; hij zorgde voor de invoer van allerlei soorten muziekinstrumenten en wel op zo grote schaal, dat de muziekbeoefening op Curaçao hierdoor in belangrijke mate bevorderd werd. Zijn prachtige boekhandel, in zijn houten huis in de Herenstraat gevestigd, gaf een bijzonder cachet aan Curaçao. Hiervan bleef maar

weinig over toen de zaak verplaatst werd naar de Breedestraat, het huis waarin hij is gestorven. Zijn drukkerij, de grootste uit de omgeving, deed door de uitgave van boeken en brochures uitnemend werk op cultureel gebied.

'Papá Ancu' was klein, dik en goedig. Zijn huis met de drie verdiepingen in de Breedestraat op Punda, waar de 'Libreria de A. Bethencourt e Hijos' haar laatste levensdagen sleet, telde steeds vele gasten. Daar liepen talrijke jongeren, die de verschillende scholen op Curaçao bezochten, de uitgeweken politici uit Venezuela, Columbia en Santo Domingo en andere vrienden en kennissen vrij in en uit. 'Papá Ancun' 's handelshuis was wat men tegenwoordig een 'department store' zou noemen. Hij verkocht van alles en ik herinner me, dat de poreuze pleisters, die 'pleister di Sjon Bethencourt' genoemd werden, waarschijnlijk omdat hij de eerste was die ze importeerde, heel veel gevraagd werden. De evolutie tot boekhandel had plaats in de jaren '70 tot '80, want ik weet nog goed, dat, tijdens de viering van de 100e geboortedag van Bolívar, de boekhandel al gevestigd was, maar in de kranten van '70 en '71 stonden nog advertenties van hem om allerlei goederen en snuisterijen aan te prijzen. Over dit alles had ik als kind horen spreken en in mijn fantasie vervormde ik hem tot een wonderwezen. Ik meende, dat zo'n man ver van alles af moest staan; en toch was hij voor ons kinderen altijd erg vriendelijk. En dat vond ik bepaald vreemd.

Als je de advertenties in de kranten uit die tijd leest blijkt, dat hij toen ongetwijfeld de meeste patentgeneesmiddelen heeft ingevoerd. Hij was ook de eerste, die een systeem van adverteren had uitgevonden, dat onbekend was bij de handel in zijn dagen.

Don Agustín stond aan het hoofd van een hoogst fatsoenlijk

gezin en nog jaren later heette het huis, waarin hij had gewoond, het huis van Bethencourt. Zijn dood bracht niet minder dan nationale rouw. Door een gril van het toeval stierf hij in zijn boekhandel, temidden van alles waar hij zoveel van hield. Zijn begrafenis was een ware manifestatie van waarachtig volksverdriet. Het volk schreide en de hogere klassen hadden een gevoelig verlies geleden.

Maar de muziek, zijn meest geliefde kunst, was de grootste verliezer, want hij was de personificatie van enthousiasme en dynamiek.

Ik heb het al eens eerder geschreven, maar ik wil het herhalen: de woorden die door dr. David Capriles bij de teraardebestelling van Don Agustín uitgesproken werden, hielden een profetie in. '...ik ben bang, dat als de laatste steen valt op deze kist, die de zo geliefde resten bevat, deze terzelfder tijd de eerste steen zal zijn, geworpen tegen het gebouw van onze muzikale cultuur'. - En het kwam uit.

Doctor Capriles

Ik herinner me hem als een man, klein van gestalte, met een prachtige kop met zwarte krullen, waartussen al vele grijze lokken; bakkebaardjes en een snor, eveneens grijzend, een rose gelaatskleur, dikke wenkbrauwen en een constante, vriendelijke glimlach, waarmee hij vrienden won en vertederde. Ik herinner me zijn manier van lopen, met korte, haastige stappen en een wiegen, 'sui generis', een koket en ritmisch hoofdbewegen, dat hij als een erfenis niet alleen aan zijn kinderen heeft nagelaten, maar zelfs aan enkelen van zijn kleinkinderen. In smetteloos wit gekleed, een 'hipi' (een strooien hoed, waarschijnlijk een afkorting van hipi-happa, Sp. Jupijapa, een soort stro) met brede randen op het hoofd, zo herinner ik me dr. David Capriles, in mijn tijd bij ieder bekend als 'dokter Capriles'. Hij was een betwiste persoonlijkheid en men was het niet steeds eens met zijn maatregelen in het belang van de volksgezondheid. Hij beweerde dingen, die een storm van verontwaardiging konden uitlokken, maar waarvan de tijd de onweerlegbare juistheid bewezen heeft. Zijn kennis van de door hem behandelde zaken was aanmerkelijk grondiger dan die van zijn afbrekende critici. Achteraf heeft de wetenschap bewezen, dat hij op het gebied van de medische wetenschap zijn tijd vijftig jaren voor was. Wat de literatuur betreft, ook hierin excelleerde hij; hij verdiepte zich in de moeilijkste wijsgerige problemen met evenveel gemak als hij sierlijke gedichten, schampere satires of fijn ironische essays schreef. En hij schreef ze in verschillende talen. Ik herinner me verzen van hem, waar men verrukt van was, die in het Frans waren geschreven onder de titel: Le retour du pain, zinspelend op de

onthouding van brood op bepaalde dagen van het Joodse jaar.

Hij gaf een brochure uit onder de titel ‘Reir y Engordar’, lachen en dik worden, of iets in die geest, die in spottende termen, vol sarcasme en humor, als antwoord bedoeld was op ‘Shemah-Israel’ van de reformgemeente. Zijn kennis was encyclopedisch. Hij was een echte geleerde, wiens waarde zijn landgenoten nooit begrepen, ten minste nooit genoeg gewaardeerd hebben. Ik heb mijn vader wel horen zeggen, dat dr. Capriles een wandelende bibliotheek was, een encyclopedie op twee benen.

Zijn werk bij het departement van volksgezondheid en als geneesheer in het krankzinnigengesticht was van groot nut voor de kolonie. Hij was niet bepaald gelukkig als praktizerend arts, hoewel hij wel eens opzienbarende genezingen bewerkstelligd heeft; maar als clinicus, als adviserend medicus, had hij een waarde, die wij niet hebben weten te appreciëren, omdat wij de grote betekenis van een klinisch arts niet kenden en men in het algemeen niet wist, wat dit voor het succes van een behandeling betekende.

Hij is nu al jaren dood. Niets, behalve de familieportretten, is over om ons te vertellen over zijn leven, zijn werk en zijn prestaties. De huidige generatie weet niets meer van hem af.

Steeds als ik terugdenk aan de mannen, die iets voor Curaçao hebben gedaan en aan het weinige dat voor hen heeft gedaan, krijg ik een zeker beschamend gevoel tegenover volken, die op de een of andere wijze hun verdienstelijke zonen eren. Bij volkeren, die zich graag beschaafd noemen vind je gedenkstenen waarop staat: ‘aqui nació’, hier werd geboren, of ‘vivió’, hier leefde, of ‘murió’, hier overleed, een zoon van dit land, die iets voor dit land heeft tot stand gebracht, die zich in iets heeft onderscheiden.

Deze woorden van mij kunnen niet in de plaats komen van een eerbetoon en kunnen evenmin goedmaken, dat hem dat eerbetoon nimmer gebracht is, maar nu ze indruk verschijnen, zullen ze ongetwijfeld de instemming hebben van allen die zich het belangrijke en vaderlandslievende werk van dr. David Capriles herinneren.

Sjon Abraham Chumaceiro

Don Abraham Chumaceiro was in mijn kinderjaren ongetwijfeld een persoonlijkheid op Curaçao. Hoewel het best mogelijk is, dat er anderen zijn geweest, die evenveel wisten en evenveel kenden en konden, het staat vast, dat door zijn advocatenpraktijk, door zijn belangstelling voor de politiek en bovenal door zijn taai verzet tegen bepaalde regeringsmaatregelen, zijn naam in het brandpunt van de publieke belangstelling kwam te staan, meer dan die van enig ander Curaçaoenaar aan wie ik heugenis heb. Bovendien ben ik, daar ik een schoolvriend en speelkameraad van zijn kinderen was, altijd in de gelegenheid geweest, hem temidden van zijn gezin gade te slaan en zo zijn persoonlijkheid in het juiste licht te zien. En dat wilde wat zeggen. Zijn deelname in de zaken van 'Santa Bárbara', een mijncontract, waaruit nog steeds geld in de schatkist van het gouvernement vloeit; zijn optreden in de geruchtmakende zaak om de 'Aruba Fosfaat Maatschappij' bracht zo vaak zijn naam onder het publiek, dat het onmogelijk was van hem niets af te weten. Zijn aanvallende politieke artikelen, die hem meer dan eens voor de rechtbank hebben gebracht en zelfs in de gevangenis, stempelden hem in mijn ogen tot een vertegenwoordiger van een buitengewoon mensensoort. Ook zijn fysieke verschijning maakte indruk op me. Hij was groot en zwaar en liep met zijn hoofd naar de grond gericht, alsof zijn nek niet voldoende kracht had om het te dragen.

Ik herinner me, dat ik hem eens aantrof, ik zal ongeveer acht jaar oud zijn geweest, tijdens een hevige astma-aanval en ik dacht zeker, dat hij die niet te boven kon komen. Hij woonde toen op Pietermaai. Ik had nog nooit een astma-aanval meege-

maakt en de aanblik van iemand, die door zijn grootte zulk een geweldige indruk maakte en die nu in een stoel naar adem zat te happen, zodat het leek, dat hij zou stikken, deed me naar buiten hollen, links en rechts verkondigend, dat Sjon Abraham Chumaceiro stervende was.

'Miniaturas', een krachtsinspanning van ons - mijn kinderen en mij - om Curaçao toch een tijdschrift te schenken, waarover tegenwoordig de kleinste gemeenschap in Centraalen Zuid-Amerika beschikt, nam in zijn tweede nummer, onder het portret van Chumaceiro, het volgende op, dat ik nog altijd niet zou kunnen verbeteren:

'Indien wij in onze sociale gemeenschap naar een voorbeeld zouden zoeken van kennis en vastberadenheid, zou men er moeilijk een kunnen aantreffen, dat dat van Don Abraham M. Chumaceiro evenaart. Geboren in Amsterdam, maar opgevoed op Curaçao, lag het voor de hand, dat hem geen andere mogelijkheid zou worden geboden dan de handel. Curaçao is altijd een handelscentrum geweest en om in een andere tak van menselijke activiteit vooruit te komen, moest men zich van zijn stranden verwijderen en elders een plaats trachten te vinden. En Don Abraham was inderdaad voorbestemd om zijn leven in de handel te slijten, maar zijn ijzeren wil voerde hem op een pad, waarop hij zich beter thuis voelde.

Op Curaçao rechten studeren was toen, evenals nu, geen gemakkelijke zaak; misschien vond men het niet winstgevend genoeg, gezien het leven van toen, toen we eigenlijk een grote familie vormden. Maar de kracht van het lot was sterker dan het vooroordeel en ondanks alle moeilijkheden en alle bezwaren, wijdde Don Abraham zich geheel aan de rechtenstudie en bracht het zover, dat hij pleitte voor de lokale rechtbanken.

Jarenlang was hij onze eerste en waarlijk schitterende advocaat. Aan zijn grondige kennis van de koloniale wetten paarde hij een handige bewijsvoering, die hem grote triomfen bezorgde, zelfs in zaken, waarin zijn kansen slecht stonden. De verbazingwekkende snelheid, waarmee hij een bepaalde rechtsopvatting deed zegevieren, was zodanig, dat hij zelfs daar, waar de rechtswetenschappen hoger werden aangeslagen dan bij ons, successen geboekt zou hebben. Zijn hardnekkige tegenstand tegen een bepaalde koloniale wet over de uitgifte van geld, was op zo goede rechtsgronden gebaseerd, zijn conclusies waren zo onaantastbaar, dat het ministerie in Nederland er rekening mee hield bij het vinden van een oplossing. Zijn mening werd door verschillende rechtbanken geciteerd als op solide grondvesten rustend en vaak is zijn standpunt aanvaard, dank zij de helderheid en het rake inzicht in de zaak, waarom het ging.

Hij was juridisch adviseur van talrijke handelshuizen; de volksmond zei: elke hem opgedragen zaak is bij voorbaat gewonnen.

Hij was, zonder enige twijfel, een van de meest vooraanstaande mannen op Curaçao. Zijn naam mag niet mankeren, wanneer men het verleden herdenkt; in onze plaatselijke geschiedenis, die niet bepaald gevarieerd is, moeten wij hem een heel belangrijke plaats geven, niet alleen als een van onze beste advocaten, maar ook als politiek strijder; hij vertegenwoordigt ten slotte eender meest bewogen perioden in onze politieke geschiedenis.

Hij was een energiek exponent, die niet bang was voor de openbare mening en wiens gedachten, scherp omlijnd en moedig geformuleerd, hem meer dan eens in conflicten brachten, die ten slotte voor het gerecht werden uitgevochten. Als fel journalist, onvermoeid strijder, listig en ironisch, toegerust met on-

weerlegbare argumenten, heeft hij van zijn tijd de meest viriele periode uit onze geschiedenis gemaakt. Daarom herdenkt ‘Miniaturas’, bewonderaar van moed, minnaar van actie, de journalist, huldigt de advocaat en eert in de mate van zijn kunnen de overleden medeburger.

Met droefheid heb ik gemerkt, dat de huidige generatie, ook al kent ze de naam van deze verdienstelijke burger, zijn betekenisvolle arbeid ten nutte van ons land geen waarde toekent. In de hoop, dat hij niet geheel vergeten zal worden, wijd ik hem dit hoofdstuk.

Sjon 'Lou Maduro

Ik ga in gedachten weer terug naar de dagen van mijn prille jeugd en herinner me hem, een elegante verschijning, met een lange, zwarte baard, indrukwekkend in het officierstenue van de schutterij, of, gezeten temidden van zijn vrienden op het terras van een huis op Scharloo en ik herinner me hem in dat oude kantoor van drie verdiepingen, op dezelfde plaats op de 'De Ruyterkade', waar tegenwoordig het moderne gebouw staat, dat de naam van de firma S.E.L. Maduro & Sons voert, de firma door zijn ouders gesticht. In die kantoren wordt nog de oude lessenaar bewaard en, in zilver gebonden, het boek, waarin de eerste transacties van het eenvoudige handelshuis geschreven staan, thans uitgegroeid tot de bekende bankinstelling en exploitante van belangrijke ondernemingen. Ik mag zijn naam in deze aantekeningen niet vergeten; hij was een goede vriend van mijn vader, ik heb hem heel vaak bij ons gezien en weet hoe gesproken werd over zijn altruïsme en vrijgevigheid. De volksmond zegt wel eens, dat gulheid rijkdom niet ten goede komt, maar hier gaat het niet op: Sjon Lou Maduro was gul en bleef rijk.

Ik heb verschillende anekdotes over zijn vrijgevigheid horen vertellen. Zo was er een klein koopmannetje, niet bepaald stipt in het nakomen van aangegane verplichtingen en op de koop toe anti-semiet, die geld nodig had om zekere goederen te kunnen betalen. Hij was de firma Maduro & Sons al het een en ander schuldig en toen hij daar nu een nieuwe lening probeerde te krijgen, werd hem dat botweg geweigerd. Kassiers waren toen Antón León, een man van een onbuigzame rechtschapenheid en Sjon Guigui, eveneens ongenaakbaar. Ten slotte werd

Sjon Lou erbij geroepen. De koopman wendde zich met zijn verzoek nu rechtstreeks tot Sjon Lou, die zich kalm en tot in bijzonderheden liet inlichten. Sjon Lou, die heus wel beter wist, nam stilletjes uit de kas een som geld en terwijl hij op luide toon tegen de man zei: 'Het gaat niet, het gaat niet, vóór je de vorige wissel betaald hebt,' duwde hij hem het bedrag van zijn schuld in de hand. De man betaalde nu hiermee en kreeg de wissel, die hij nodig had.

Bij ons allen was bekend, hoeveel Sjon Lou van zijn moeder hield. Ik herinner me, dat ik van zijn vrienden, die iedere middag op het terras van zijn huis op Scharloo bijeenkwamen, vaak gehoord heb, hoe men de draak met hem stak door grapjes te maken over zijn giften en aalmoezen en meer dan eens heb ik hem tegen hen horen zeggen: 'na polchi' (loop naar de...). Op een middag, tijdens een van de dagelijkse bijeenkomsten, kwam een soldaat bij hem, die een sommetje geld nodig had om naar zijn moeder te sturen of om haar op te zoeken. De soldaat was goed op de hoogte van de liefde van Sjon Lou voor zijn moeder en herhaalde en onderstreepte zo vaak 'mijn moeder', dat Sjon Lou toestemde en hem vroeg de volgende dag op zijn kantoor te komen. Zoals te begrijpen, amuseerden we ons kostelijk met hem ermee te plagen; maar Sjon Lou haalde als enig en onaantastbaar argument aan:

'Ma b'on ta comprende, ta Su mama? No, ta Su mama!' (Maar begrijp je dan niet, dat het zijn moeder is? Het is zijn moeder). De soldaat kreeg de lening. Wat er verder gebeurd is, is mij niet bekend.

'Miniaturas', het geïllustreerde tijdschrift, dat ik in 1926 op Curaçao uitgaf, wijdde in zijn aprilnummer van dat jaar een artikel aan hem, dat ik hier overneem, om het zo juist neergeschreven oordeel over deze sympathieke persoon te staven:

THE EVIL THAT MEN DO, LIVES AFTER THEM; THE GOOD IS OFT INTERRED WITH THEIR BONES.
(Het slechte dat de mensen doen, blijft na hun dood voortleven; het goede wordt dikwijls met hen begraven. - Shakespeare - Julius Caesar).

'De onsterfelijke bard van de Avon, kenner bij uitstek van het menselijk hart, resumeerde in deze regels het grootste kwaad, waaraan de mensheid lijdt: ondankbaarheid. Verdwijnen stoffelijke weldaden, tastbare, zichtbaar goede daden in het algemeen met de weldoener zelf, welke ontzaglijke waarde moeten wij dan niet hechten aan die daden, die uit een edelmoedig hart wellen, dat langs een onzichtbare weg de zorgen verlicht, zodat geen lof de gever bereiken kan en zijn naam niet verbreid kan worden over de vier windstreken. Wetenschap en kunst richten monumenten op om daden en namen van hun uitverkorenen te vereeuwigen. In de bladzijden der geschiedboeken blijven de namen bewaard van eminenten op alle gebieden, maar de filantropen, de altruïsten, de mannen met een hart, de vrijgevigen, die door het leven gaan, een spoor achter zich latende van weldaden, worden door het nageslacht niet geëerd, omdat men ze eenvoudigweg niet kent. De geschiedenis tekent hun namen en daden niet op met diezelfde zorg en met diezelfde ijver, als ze diegenen noteert, die verdoofden door het tumult, dat zij veroorzaakten, of verblindden met hun schittering.

'Hier, op Curaçao, is het aantal van hen, die konden geven en het gedaan hebben, niet groot. En de weinigen, die het deden bleven onbekend. Daarom publiceren wij heden met zulk een genoegende beeltenis van deze filantroop, man van innemende

eigenschappen, werkelijk geliefd en in alle opzichten achtenswaardig, nl. van hem, die bij zijn leven E.S.L. Maduro heette, maar die, gedragen door de genegenheid van onze hele bevolking, voor een ieder 'Sjon Lou' was. Wanneer wij een blik terug werpen op zijn filantropisch werk, weten we niet wat groter was, zijn hart of zijn bescheidenheid. Door de hemel begunstigd met alle persoonlijke kwaliteiten en de materiële middelen om zijn charitatieve werken met alle glans en praal te omgeven, die de grootste ijdeltuit voldoening zouden kunnen geven, bepaalde hij zich er toe zijn edelmoedige daden in alle eenvoud te volbrengen. Als er iemand is geweest, die gehandeld heeft naar de Bijbelse les: laat de linkerhand niet weten wat de rechter doet, dan was het Sjon Lou, een van de weinigen, die met beide handen gaf, zonder zelf te weten wat hij gaf.

'Heerlijk is het daarbij te mogen opmerken - wie weet hoe een uitzondering het hier betreft - dat de herinnering aan zijn goede daden na zijn dood is blijven voortbestaan en dat zijn overschot in vrede rust, want er was geen kwaad in hem. Bewijs: het sobere monument, dat de algemene dankbaarheid heeft opgericht, opdat de herinnering aan hem levend moge blijven.

'Zijn liefdadig en filantropisch werk heeft trouwens met zijn dood geen einde genomen. Hij is er niet meer, maar zijn vooruitziende blik heeft gewaarborgd, dat zijn werk na zijn dood in stand zou blijven. Daarvoor bestemde fondsen, juist besteed, worden jaarlijks ter beschikking gesteld van een bevoegde commissie; een som geld wordt onder behoeftige mensen verdeeld, wier gevoelens van diepe erkentelijkheid een onzichtbare krans op zijn graf vormen.'

Nadat dit artikel werd gepubliceerd, heeft men mij verteld, dat het monument aangebracht op de hoek van de straat, waar-

in hij gewoond heeft, eigenlijk op een openbaar plein geplaatst had moeten worden, maar dat het gouvernement het verzoek daartoe heeft afgeslagen. Een vreemde mentaliteit, waaruit deze negatieve beschikking is voortgekomen, die zeker niet kan leiden tot een nauwere band tussen het volk en het gouvernement van Curaçao.

Sjon ‘Nene’ Gorsira

Ik heb over heel wat mannen horen praten, op Curaçao geboren en getogen, die zich in verschillende takken van wetenschap hebben onderscheiden en ver boven het algemene geestelijk niveau van hun landgenoten stonden. Maar helaas heb ik, daar ik heel jong van Curaçao ben weggegaan en bijna een halve eeuw ben weggebleven, geen gelegenheid gehad ze van nabij te observeren en daardoor het genoegen te smaken met hen om te gaan. Toch had ik het geluk de Curaçaoenaar, wiens naam boven dit hoofdstuk prijkt, tijdens de laatste jaren van zijn leven te leren kennen. Zijn persoonlijkheid maakte, hoewel ik zelf de vijftig al gepasseerd was, indruk op me, zoals vijfentwintig jaar tevoren zijn artistieke prestaties dit al deden en nog eerder de verhalen over zijn veelzijdig talent. Zijn dood, in 1925, maakte een eind aan de intieme vriendschap, die in een paar maanden tussen ons ontstaan was.

Mij viel de droeve eer ten deel hem naar zijn laatste rustplaats te dragen. In 1926 sprak ik in ‘Miniaturas’ mijn mening uit over zijn persoon en werk. Ik heb er niets aan toe te voegen.

‘Iets meer dan een jaar geleden droegen de vrienden van de familie Gorsira hèm naar zijn laatste rustplaats, die op aarde Cornelis B. Gorsira heette. Wat opviel was de afwezigheid van het jongere geslacht; de aanwezigen gaven geen blijk bijzonder onder de indruk te zijn. En dat was natuurlijk. Don Cornelis was bijna onbekend op Curaçao en toch ging er met zijn dood een van de mannen heen, die voor zijn medeburgers niet onopgemerkt had mogen blijven.

Op materieel gebied heeft hij door zijn scherpzinnigheid de fiscus van ons eiland verrijkt met een bron, die nog vloeit. Zijn

ontdekking van kalkfosfaat in de bergen van Santa Bárbara bracht een tijdperk van welvaart voor Curaçao, alleen overtroffen door die, welke we tegenwoordig te danken hebben aan de petroleumbronnen van Maracaibo. Op intellectueel gebied is zijn werk minder bekend, hoewel niet minder belangrijk. Zijn diepgaande studies over de geschiedenis van Curaçao, zijn nasporingen naar de herkomst van de naam 'Curaçao', dreven hem er toe een onderzoek in de Spaanse archieven in te stellen, ten einde tot gefundeerde gevolgtrekkingen te komen. En nota bene, de vruchten van zijn studies, hoewel ze gepubliceerd zijn en naar ik hoor verkrijgbaar in de Openbare Leeszaal, slapen in zoete rust onder het stof op de planken van genoemde bibliotheek. Hetgeen hij heeft opgemerkt en opgetekend tijdens zijn grote reizen, zou hem vette winsten hebben kunnen opleveren en daarenboven een naam op literair gebied, want als filoloog had hij een plaats kunnen krijgen naast de beroemdste. Maar op kunstgebied heeft hij de naam van zijn geboorteland ongetwijfeld het best gediend. Weinig mensen, die over het benijdenswaardig bezit van een kapitaal beschikken laten de genietingen van Europa varen om de strenge colleges van een universiteit te gaan volgen en om op gevorderde leeftijd de titel 'bachilier en artes' te halen, een titel, die geen recht geeft enig vrij beroep uit te oefenen en die geen enkel geldelijk voordeel oplevert.

'Zich wijden aan de kunst om de kunst zelf, is iets, dat bij ons volkomen onbekend is; het is iets onbegrijpelijks en zelfs iets afkeurenswaardigs in een gemeenschap die haar cultuur verloor, naarmate haar materiële welvaart steeg. Het is dus verklaarbaar, dat iemand die zich volkomen rekenschap heeft gegeven van de sfeer van zijn land, een zekere koelheid en onverschilligheid aan de dag legt tegenover hen die zijn kwaliteiten

niet hebben kunnen begrijpen, noch minder waarderen. Zijn schilderstalent werd in de grote Europese centra erkend en gewaardeerd. Hier op Curaçao heeft hij weinig gewerkt en zijn werk kwam nooit buiten de familiekring of die van zijn intieme vrienden.

'Als vijand van eigen roem, een van die moderne middelen, het belangrijkste wel om op de voorgrond te treden, ontvluchtte hij iedere gelegenheid, die tot uiterlijk vertoon aanleiding zou kunnen geven en hij vormde te eigener ontspanning en tot genoegen van zijn kring een klein museum in zijn statig geboortehuis, dat zonder twijfel, evenals hij zelf, zal verdwijnen zonder dat Curaçao het naar waarde geschat heeft. En toch vertegenwoordigde dit museum de eerste, de tot nu toe enige en waarschijnlijk de laatste inspanning om op Curaçao een verzameling kunstvoorwerpen bijeen te brengen die in de loop der jaren had kunnen uitgroeien tot een blijvende tentoonstelling, die getuigenis kon afleggen van onze cultuur.

'Een tijd lang was hij journalist en werkte hij aan verschillende tijdschriften in meerdere talen mee met bijdragen, die sterk de aandacht trokken. Hij was een elegante figuur in onze samenleving, wiens gesprek, verfijnd door zijn hoog beschavingspeil en verrijkt door de ervaringen opgedaan op zijn talrijke reizen, ver boven het alledaagse conventionele salonpraatje, met zijn oppervlakkigheid en banaliteit, uitging.

'Hij stierf temidden van de zijnen. Nu rust hij niet ver van zijn huis, datzelfde huis, waarin hij zijn museum stichtte en waar ieder schilderij, ieder voorwerp van zijn liefde voor de kunst en zijn toewijding aan de cultus der schoonheid getuigt.'

Tot zover het in 1926 gepubliceerde artikel.

Als ik deze regels neerschrijf is hij al zeven jaar dood. Zijn museum, zijn verzameling porselein en zijn collectie curiosi-

teiten uit vreemde en verre landen hebben hun waarde als verzameling verloren, verdeeld en verspreid als zij zijn onder erfgenamen, die ze min of meer als familie-erfstukken zullen waarderen, maar niet om hun culturele waarde en zij vertegenwoordigen niet meer tezamen de inspanning van een dynamisch man, met zijn bezorgdheid om het behoud van voorwerpen, die de geschiedenis vertegenwoordigen of de herinnering inhouden aan gevaarlijke, moeilijke of ook wel prettige reizen.

Zelfs nu hij in het graf is opgenomen, is hij niet tot historie geworden, eenvoudig omdat wij niet gewoon zijn geschiedenis te schrijven. Hij raakt in vergetelheid, zoals zovelen, die hem voor zijn gegaan op hun laatste reis en wier namen niet te boek werden gesteld. Zij immers hebben voor onze vooruitgang gewerkt en helpen ons nu nog, niet door hun lichamelijke aanwezigheid of hun geestelijke werkzaamheid, maar door het voorbeeld, dat zij ons hebben voorgehouden.

Pastoor Frie

Ik zou deze herinneringen niet als volledig kunnen beschouwen, indien ik hier niet ook iets over pastoor Frie zou opnemen, een persoonlijkheid, zowel actief als contemplatief, die zijn apostolische missie uitvoerde door voor het geestelijk welzijn van zijn kudde te werken met alle ijver en toewijding van een mystieke geest, in volmaakte overeenstemming met de mysteriën van zijn geloof en met de volle overgave van een overtuigde ziel, maar ook met een open hart voor de dingen van deze wereld en een juist begrip voor de materiële behoeften, waarvan de vervulling voor het welslagen van het praktische leven noodzakelijk is. En daarom onderwierp hij zich zonder aarzelen aan het bevel 'ora et labora', want behalve het gebed - dat de geest verheft - verrichtte hij materiële arbeid, die bronnen van rijkdom schept, zo nuttig voor ons lichaam, omdat daarmee 'ons dagelijks brood' wordt verkregen.

Nooit heb ik de indruk vergeten, die zijn toestellen, waarmee hij de ruwe, primitieve machinerieën van het hospitium op Santa Rosa in beweging bracht, op mij gemaakt hebben. Voor mij was zijn geweldige windmolen en de regulateur van de hiermee verkregen kracht om de machines, die hij daar geinstalleerd had, een even snelle beweging te geven, iets fantastisch.

Ik herinner me ze niet meer in bijzonderheden, maar wel het voldane gezicht, waarmee hij mijn vader nauwkeurig en tot in de kleinste details de bouw en werkwijze van elk apparaat uitlegde. 'Santa Rosa' was de vader van 'Skerpene' (uitspraak: Skèrpenè, volksnaam voor Scherpenheuvel, een opvoedingsgesticht). Daar werd een instelling geboren, die de

regering van een zware last, die zij eigenlijk zelf had dienen te dragen, heeft bevrijd.

Toen ik wat ouder was geworden, zag ik in dat pastoor Frie over grote kunstenaarsgaven beschikte. Ik herinner me bepaalde schilderingen in de kerk van Santa Rosa, waarvan ik niet weet of ze er nog zijn. Bijvoorbeeld een Kindeke Jezus, met, als ik me niet vergis, open armen. Hij heeft het, meen ik, als men naar het altaar gekeerd staat, links van het priesterkoor geschilderd.

Santa Rosa is nauw verbonden geweest met de herinneringen uit mijn kinderjaren, omdat dit de kerk was die we bezochten, wanneer wij onze vakantie buiten doorbrachten. Mijn familie onderhield zo nauwe betrekkingen met de parochie 'Santa Rosa', dat mijn grootmoeder haar een kansel heeft geschonken, die er tot voor kort nog stond. Ook schonk zij de eerste banken, die altijd bezet werden door mijn familieleden.

Toen de 'Sociedad de San José' (Sint-Jozefsvereniging) van Pietermaai het drama of de tragedie 'Thomas More', door mijn oom John bewerkt, opvoerde, had pastoor Frie de decors geschilderd, die een enorme indruk op me gemaakt hebben.

Nadat ik als jongeman van meer dan twintig jaar uit New York was teruggekeerd, bezocht ik pastoor Frie en in zijn pastorie bewonderde ik een bijzonder mooie crayon-tekening. Het was een portret van Cosimo de Medici. Als ik me niet vergis hangt het tegenwoordig in de grote zaal van 'Skerpene'.

In die tijd sprak ik veel met pastoor Frie over kunst. Aan het kunstfirmament verschenen reeds de uitingen der modernen en ik leerde zijn mening over de nieuwe bewegingen kennen. Het is best mogelijk, dat ik toen zelfs zijn kennis en zijn scherpe inzicht inzake kunst niet geheel kon begrijpen. Nu er meer dan dertig jaren voorbij zijn gegaan en de evolutie van de kunst vrijwel voltrokken is, herinner ik me enkele van zijn op-

vattinge, enige zijner ideeën en een enkele opmerking en nu pas kan ik zijn scherpzinnig oordeel op dit gebied waarderen; en evenzeer zijn buitengewone roeping voor het apostolaat, want het is anders onverklaarbaar, dat een kunstenaarsmentaliteit als de zijne erin heeft kunnen berusten priester te zijn in zo'n troosteloos gebied, op een eiland, waar kunst een onbekend begrip was. Alleen het grote wonder van de roeping verklaart op bevredigende wijze, wat anders onbegrijpelijk zou blijven.

Tijdens mijn laatste verblijf op Curaçao vatte ik het plan op een medaillon met zijn beeltenis voor zijn graf te maken, maar ik kon geen portret van hem vinden, dat mij kon helpen een juiste gelijkenis te bereiken.

Mogen deze regels het medaillon op zijn graf vervangen en mogen zij beschouwd worden als een tak immortellen te zijner gedachtenis.

Pater Baralt

Dr. Miguel Antonio Baralt, door het hem toegedane volk eenvoudig pater Baralt genoemd, was mijn onderwijzer en die van vele anderen uit mijn tijd; hij was ontegenzeglijk door zijn rang in de Katholieke Kerk de meest vooraanstaande onder de buitenlanders, die op Curaçao hebben gewoond en er zijn gestorven. Voorts was hij de stichter van een onderwijsinstelling van internationale faam, het 'Concordia'-college, en nam hij een plaats in onder de bestrijders van de regering van generaal Guzmán Blanco, die hem had verbannen, zodat hij ten slotte arm en vergeten gestorven is, na bewijzen te hebben gegeven van zijn integriteit, energie en belangeloosheid, deugden waardig te worden nagevolgd. Wij, die zijn leerlingen zijn geweest op het 'Concordia'-college en later tijdens de tweede periode van het 'Santo Tomás'-college, herinneren ons de energieke, kort aangebonden onderwijzer, met zijn grijze haren en zijn bronskleurige en gerimpelde huid.

Mijn oom John, die leraar was aan het 'Concordia'-college, was een goede persoonlijke vriend van de directeur, pater Baralt, en als zodanig een geregeld bezoeker op de bijeenkomsten (tertulias) in het privé-vertrek van de pater, en ik, als neef van mijn oom, sloop wel eens mee naar binnen. Pater Baralt toonde een bepaalde voorliefde voor mij en liet mij zijn boeken ordenen, want zijn kamer was één grote bibliotheek. Behalve mijn oom was nog een andere banneling, Dr. Victor Antonio Zerpa, eveneens leraar aan hetzelfde college tertuliano (vaste bezoeker) en dan nog een paar andere buren, zoals de heer José Natividad Boscán.

Het goede geheugen van pater Baralt is mij tot vandaag

bijgebleven. Zijn belangstelling voor de politiek was bekend en op die bijeenkomsten, waaraan altijd door Venezolaanse politici werd deelgenomen, werden de laatste nieuwsberichten besproken en recente gebeurtenissen beoordeeld. Pater Baralt nam actief deel aan de discussies en deed dat meestal staande of ijsberend van de ene muur naar de andere van zijn kleine werkkamer. Zoals ik al opmerkte, waren de muren bezet met grote boekenrekken, die tot het plafond reikten en propvol boeken stonden. Ik herinner me niet meer de genres waartoe ze behoorden, maar wel, dat er een verzameling gebonden kranten en tijdschriften tussen was, waarschijnlijk uit Venezuela, want ik had persoonlijk tot taak exemplaren die binnenkwamen, bij elkaar te houden, nadat de pater ze gelezen had, ze in te delen naar naam, dag of week en ze op een bepaalde plaatste leggen, waarschijnlijk met de bedoeling, dat ze later ingebonden zouden worden.

Midden in een discussie haalde de pater, wanneer het te pas kwam, historische feiten aan en zijn geijsbeer even onderbrekend, zei hij dan bijvoorbeeld: 'U vergist zich, in het jaar zoveel schreef "La Opiníon Nacional" in zijn nummer van... (die en die dag) van die en die maand...', en jawel, dan reciteerde hij het bewuste artikel uit zijn hoofd, waarna hij naar de boekenplank liep, het ingebonden deel van de genoemde jaargang eruit haalde, de bladzijde opsloeg en het slot van het artikel voorlas of het aan iemand anders gaf om het zelf verder uit zijn hoofd op te zeggen. Dit heb ik hem menig keer zien doen.

Het 'Concordia'-college stond onder strenge tucht. Ik herinner me het juiste aantal leerlingen niet, maar ik weet, dat er aan tafel, waar je alle internen bij elkaar kon vinden, een vijftigtal zaten, onder wie dan de weinige semi-internen be-

grepen waren. Nooit heb ik enig onvertogen of brutaal antwoord uit de mond van een hunner gehoord. De school was gevestigd in een huis in de Klipstraat, dicht bij de ingang naar de kaden van de 'Red D Line'; er voor lag een erf. Het staat er nog, evenals vroeger, maar de inwendige verdeling is veranderd. De eetzaal was in de gang bij de voordeur en de pater, die in zijn kamer at, zat aan het hoofd van de tafel, in een armstoel, onveranderlijk zijn brevier lezend. Wanneer onder het eten iets gebeurde, dat zijn aandacht eiste, boog hij zijn hoofd, keek over zijn brilleglazen heen, fronste de wenkbrauwen, stak de benedenlip naar voren en dan barstte hij los.

Pater Baralt was afkomstig uit Maracaibo en het merendeel van zijn internen was uit Zulia (in Venezuela), voor wie hij een uitgesproken voorkeur had, die hij vaak liet uitkomen bij de onvermijdelijke conflicten, welke herhaaldelijk onder Venezolanen uit twee verschillende streken oplaaiden. Eén omstandigheid spreekt wel zeer ten gunste van de waarde van de opvoeding, die door het college van pater Baralt verstrekt werd, en dat is het feit, dat zolang zij op Curaçao hebben gewoond, de kinderen van Don Nicanor Bolet Peraza er hun opleiding hebben genoten.

Bolet Peraza, die als redacteur van 'La Tribuna Liberal' in Caracas verwoed had meegewerkt aan de uitzetting van Monseigneur Guevara y Lira, aartsbisschop van Caracas, als gevolg waarvan eveneens pater Baralt verbannen werd, die in die tijd apostolisch vicaris was; dezelfde Bolet, die de hovaardige toespraak had gehouden, waarin hij zei: 'Deze regering zal niet door geweerschoten ten val worden gebracht, laat staan door wijwaterkwasten en door huichelpraat', de man, die als afgevaardigde in het Congres, het voorstel van de 'Doorluchtige Amerikaan' (generaal Guzmán) ondersteunde tot oprichting

van een Katholieke, Apostolische, Venezolaanse Kerk - diezelfde Bolet Peraza vertoefde nu als banneling op Curaçao. Jaren later beklom Don Nicanor Bolet Peraza het spreekgestoelte van het ‘Concordia’-college om de lof te zingen over de verbannen pater Baralt.

Vanaf ditzelfde spreekgestoelte sprak ook dr. Laureano Villanueva en hij wierp de schoonste bloemen van zijn welsprekendheid de zaal in, dezelfde Villanueva die bij de inwijding van de Vrijmetselaarstempel in Caracas, in bijzijn van de ‘Muy Ilustre Gran Protector de la Orden’ (generaal Guzmán) de apologie der Vrijmetselarij verkondigd had, ‘tegen het godsdienstig fanatisme, de onderdrukker van het geweten der volkeren’.

's Middags, wanneer de school was afgelopen en de externen en semi-externen naar huis waren gegaan en de internen òf waren gaan wandelen òf zaten te studeren, las pater Baralt zijn onafscheidelijk brevier, ijsberend op het achterbalkon, dat op de kade uitkeek. Na het eten placht hij uit te gaan om zijn landgenoten en bevriende families te bezoeken, zoals de familie Boscán, zijn buurman, Araujo, Gonzalez, Socorro, zijn bloedverwant, of hij bleef op zijn kamer om met vrienden, die er altijd waren, te praten.

Pater Baralt had als huishoudster en ‘factotum’ een vriendelijke, oude vrouw, die wij ‘sjon Dorotea’ noemden. De oude vrouw hield veel van de pater; ik weet niet meer waar ze vandaan kwam, maar ze sprak evengoed Spaans als Papiaments. Zij had veel invloed op de pater en berispte hem dikwijls, omdat hij zijn tafel en zijn boeken in wanorde achterliet of omdat hij niet voldoende had ontbeten of op verkeerde tijden gegeten had. Sjon Dorotea was de beschermengel van het college en wij, leerlingen, aanbaden haar. Ging het om bijzonder

verlof, om kwijtschelding van straf of in het algemeen om bemiddeling bij de pater, dan was de stem van Sjon Dorotea van een doeltreffendheid, die haar gelijke niet kende. Ook speelde zij voor verpleegster en aangezien er in het ziekenkamertje altijd minstens één aan het bed gekluisterd lag, moest Sjon Dorotea aan haar vele werkzaamheden nog één toevoegen. Ik kan niet nalaten, nu ik over pater Baralt schrijf, het 'oudje' te noemen, dat ook nadat het college was opgeheven, voor de gezondheid en het welzijn van de illustere diaken bleef zorgen.

Nadat het 'Concordia'-college was opgeheven hoorde ik niet veel over de pater. Inmiddels was het Collegio Santo Tomas door mijn oom John opgericht, dat later door Monseigneur Kiekens werd overgenomen en in het gebouw van het vroegere 'Casino' in de Breedestraat op Otrabanda was gevestigd; ik heb dit de tweede periode van de school genoemd. De pater gaf daar Spaans en in die banken ontmoetten sommigen van ons als oud-leerlingen van het vroegere 'Concordia'-college elkaar en de onderwijzer kreeg er veel nieuwe leerlingen bij. Hij was tamelijk oud geworden en zijn gezicht was gerimpeld.

Toen ik op het 'Concordia'-college en later op het 'Santo Tomás' zat en wij les kregen van pater Baralt, kwam ik te weten, dat hij om politieke redenen uit Venezuela was gezet. Kort geleden kreeg ik een artikel in handen, in 1897 door dr. Manuel Dagnino gepubliceerd, dat de eenvoudige onderwijzer in een licht plaatste, waardoor hij de afmetingen van een reus kreeg. Dit artikel wekte in mij het verlangen op, tot in bijzonderheden de reden van het uitzettingsbevel te weten. Nu heb ik alle bijzonderheden in mijn bezit en waarlijk, de persoon van onze oud-onderwijzer doemt nu voor me op als een figuur van onverwacht grote betekenis.

Dank zij de vriendelijkheid van mijn oude vriend, tegenwoordig monseigneur dr. Nicolás E. Navarro, apostolisch protonotarius, deken van het Metropolitane Kapittel van Caracas, J.J.J.V., kreeg ik een exemplaar toegezonden van zijn waardevolle en gedocumenteerde werk: Anales Eclésiásticos Venezolanos' (Venezolaanse Kerkelijke Annalen), uitgegeven in 1929 te Caracas. Met een overvloed aan details heeft monseigneur Navarro de kerkelijke geschiedenis van Venezuela van de ontdekking af tot op heden beschreven.

In dit verhelderende werk vindt men het gehele incident, uitgelokt door generaal Guzmán Blanco, toentertijd president, tussen de Heilige Stoel en Venezuela, dat zijn hoogtepunt bereikte met de uitzetting van de aartsbisschop van Caracas, dr. Guevara y Lira en daarna die van de apostolische vicaris, dr. Miguel A. Baralt.

Opdat zijn vroegere leerlingen en mijn Curaçaose lezers in het algemeen begrijpen, welk een uitnemende persoonlijkheid zoveel jaren tussen en met ons heeft geleefd, wiens stoffelijk overschot nu vergeten ergens in onze aarde ligt, zal ik in grote lijnen de geschiedenis van dit betreurenswaardig incident vertellen, dat de Venezolaanse katholieke gemeenschap destijds zo diep heeft geschokt.

Wegens oorzaken, die van veel vroeger dateerden, waren er geen vriendschappelijke en hartelijke betrekkingen tussen de regering van generaal Guzmán en de kerkelijke overheid van het land, die onder leiderschap stond van dr. Guevara y Lira. Maar de uiteindelijke breuk kwam, toen deze priester weigerde het bevel te geven of toe te staan, dat ter gelegenheid van de overwinning van de regeringstroepen op die van de revolutionairen een ‘Te Deum’ werd gezongen. Door dit incident, dat nog verergerd werd, doordat de kerk weigerde haar zegen te

geven aan het huwelijk van één van de ministers van de regering, die een burgerlijk huwelijk had aangegaan met zijn stiefdochter, werd de aartsbisschop van het nationale grondgebied verbannen, onder dusdanige omstandigheden, dat de kerk zonder leider en in een volkomen abnormale toestand bleef. Na veel correspondentie, boodschappen aan het Congres, reizen hier en daar heen, werd tot apostolisch vicaris de priester doctor Miguel Antonio Baralt benoemd. Maar dit bracht geen volledige oplossing in de nog steeds hangende kwestie, totdat Guzmán, die persoonlijk sympathiek tegenover pater Baralt stond, zoals deze waarschijnlijk ook tegenover Guzmán, besloot de Zaak te beëindigen door pater Baralt door het Congres tot Aartsbisschop van Caracas te laten benoemen. Maar de pater, die de eer en het gezag van het hem aangeboden ambt onverlet wilde laten, kon het niet met zijn geweten overeenbrengen dit te aanvaarden, zolang de aartsbisschop, die als banneling op Trinidad woonde, nog in leven was en niet vrijwillig zijn hoge ambt had neergelegd.

Alvorens het voorstel aan het Congres was voorgelegd, dat speciaal hiervoor was bijeengeroepen, tekende de apostolische vicaris, dr. Baralt, openlijk protest aan, waarbij hij de redenen noemde, waarom hij het zo eervolle ambt niet kon aanvaarden. ‘Manu militari’ werd dr. Baralt uit het land gezet, waardoor de toestand verergerd werd en de verhouding met Rome nog meer gespannen. Guzmán trachtte een katholieke, apostolische, Venezolaanse Kerkte stichten, een gedachte, die door het Congres was goedgekeurd, maar die niet werd verwezenlijkt, omdat juist het bericht binnenkwam, dat aartsbisschop Guevara bereid was af te treden. Het Vaticaan zond monseigneur Coccia als apostolisch nuntius, en na het aftreden van monseigneur Guevara y Lira en nog veel gekrakeel, werd nogmaals, met goed-

vinden van Rome, de naam van pater Baralt voorgesteld voor het ambt van Aartsbisschop van Caracas.

Nu het bezwaar van de canonieke obstructie vervallen was, werd dr. Baralt het hernieuwde aanbod gedaan. De volgende passage neem ik over uit het artikel van dr. Dagnino, die in die dagen op Curaçao vertoefde.

'Daar de havens van Venezuela gesloten waren, in verband met het incident met Nederland, was iedereen verbaasd een Venezolaans oorlogsschip te zien binnenvaren. Aan boord bevond zich een generaal, die een persoonlijk schrijven van Guzmán voor Baralt bij zich had, en diens moeilijke financiële positie kennende, ook een zak geld voor hem meebracht'.

De arme priester was verontwaardigd, dat een generaal was afgevaardigd om de brief van Guzmán te brengen, die bovendien trots en hoogmoedig klonk en dan nog die zak geld, die naar omkoperij riekte en hij liet het oorlogsschip met de benoemingsbrief, de generaal en de tas met geld terugkeren. Hij gaf er de voorkeur aan langzaam van honger te sterven op Curaçao.

En zo hadden wij dus, in de eenvoudige persoon van onze vroegere onderwijzer, niemand minder dan de aartsbisschop elect van Caracas, die de aartsbisschoppelijke mijter om gewetensbezwaren van de hand had gewezen en het apostolaat van de opvoeding had verkozen, vergezeld van armoede, maar ook van vrijheid, die voor hem opwoog tegen de rijkdom, het gezag en de invloed van de aartsbisschoppelijke troon, die hier in strijd waren met zijn opvatting over christenplichten, kerkelijk geweten en menselijke waardigheid. Wij moeten toegeven, dat wij niet elke dag mannen met zulk een sterk karakter tegenkomen.

Toen ik ongeveer twaalf jaar geleden op Curaçao was, kwam

ik toevallig langs zijn graf op het Sint Anna-kerkhof. Het was duidelijk, er was geen vriendenhand om het te verzorgen. Op de doodeenvoudige zerk stond slechts te lezen: 'Pbro. dr. Miguel A Baralt'. (Priester dr. Miguel A. Baralt.)

Dat was alles. In het jaar, dat ik dit artikel schreef, bezocht wijn zoon Curaçao. Ik droeg hem met nadruk op het kerkhof te bezoeken en legde hem uit, waar hij het graf kon vinden; ik vroeg hem het inschrift op de grafsteen over te schrijven, voor het geval er nu toch een op mocht staan. Dat, om geheel zeker te zijn. Hij kon het graf niet vinden. Op de plek, die ik hem had aangeduid, vond hij een graf, zoals ik hem had beschreven, maar zonder steen, hoewel men wel kon zien, waar hij eens moest hebben gestaan. Dit vervulde me met droefheid. Binnen enkele jaren zal dit het graf van een onbekende zijn. Zou er op Curaçao geen enkele leerling van pater Baralt zijn, die de grafsteen opnieuw op zijn plaats kan laten zetten? Kan ons apostolisch vicariaat dat niet laten doen? Zouden zijn stoffelijke resten niet kunnen worden overgebracht naar het pas gebouwde Pantheon van prelaten en priesters van het vicariaat? Hij verdient toch wel de eer aan zijn rang verbonden? Dat hoop ik, daar het hier gaat om de apostolische vicaris, van wiens 'voorbeeldige vastberadenheid' Zijne Heiligheid Paus Pius IX met lovende woorden sprak.

‘Sjon Beca’

Op het gebied van de naastenliefde hebben de Curaçaose dames zich altijd actief betoond. Bij het organiseren van bazars, feesten, ‘fairs’, uitvoeringen, heeft het vrouwelijk gedeelte van onze bevolking steeds aan de oproep gehoor gegeven, als het ging om te helpen een of ander lijden te verlichten, een instelling op te richten of de helpende hand te bieden aan de behoeftigen. Maar buiten deze activiteiten is onze vrouwelijke energie beperkt gebleven tot sociale plichten of vermoeiende huiselijke bezigheden. Het charitatieve werk van onze dames, hoe doeltreffend en produktief zij ook geweest mogen zijn, heeft geen enkele bijzondere herinnering achtergelaten, behalve dan bij de persoon of de instelling te wier bate het ondernomen werd. Ik pijnig mijn geheugen af om me een manifestatie te kunnen herinneren, die iets sensationeels had of enig in haar soort was, maar het lukt me niet. Wat ik opdiep is kleurloos en weinig karakteristiek. Ik moet echter een uitzondering maken voor een bijzonder sympathiek gebeuren, een bewonderenswaardige geste, de enige die ik in de schatkamer van mijn herinneringen heb bewaard. Tijdens een ‘bazar-fair’, die gehouden werd in de Loge voor ik weet niet welk doel, had Hebby Santa Cruz, dochter van de toenmalige rabbijn van de Orthodoxe Joden, zuster van de populaire ‘Lala’, op het hoogtepunt van haar schoonheid - want die had ze heus - en ze was nog vriendelijk en lieftallig erbij, de leiding over een van de ‘stands’, waar verkocht werd. Als mijn geheugen mij niet bedriegt, was in die dagen op Curaçao aanwezig, Carlitos Pulgar, zoon van de befaamde Venancio Pulgar, held uit een honderdtal veldslagen in Venezuela; hij strooide met geld, zoals

kinderen van revolutionaire leiders in Latijns-Amerika dat gewoon zijn te doen. Hij was jong, knap, rijk en zo'n beetje een losbol, gewend aan de frivole levenswijze van de Parijse elite. Deze jongeman bood Hebby honderd gulden aan voor een zoen en met de charme haar eigen, gaf zij hem die, onder applaus van de aanwezigen, waarna zij de honderd gulden voor de armenkas incasseerde. Dat voorval bleef in mijn kinderbrein gegrift en nu juich ik haar geste met nog meer overtuiging toe, daar ze de verlangens van een dubbelzinnig heer bevredigde en de schatkist der armen met een aanzienlijk bedrag spekte. Maar zelfs de herinnering hieraan is ternauwernood blijven bestaan; misschien is er onder hen die deze regels lezen nog een enkele, die zich het voorval herinnert, maar het is tenslotte gebleven hij een elegante geste die geen tastbare gevolgen heeft gehad.

Mejuffrouw Rebecca Cohen Henríquez heeft daarom de eer de eerste en enige dame uit onze gemeenschap te zijn geweest, die met Spartaanse volharding en de energie van meerdere mannen, een werk heeft tot stand gebracht, dat het nageslacht wel moet zien en waarvoor het dan wel dankbaar zal zijn. Het ging om een onontbeerlijke behoefte voor het eiland, waarin het gouvernement niet wist te voorzien; en dit gouvernement heeft haar niet alleen niet gestimuleerd, maar bij zekere gelegenheid zelfs geweigerd haar de steun in de vorm van verlichting en bewaking te geven. Ik bedoel hiermee het park bij ‘Fo'i Porta’, dat deze dame, in de omgang ‘Sjon Beca’ genoemd, liet aanleggen met haar doorzettingsvermogen, energie en dynamiek. Zij stichtte de vereniging ‘Entre Nous’ en dit was het middel waarmee zij het enige park, dat Curaçao rijk is, liet aanleggen. Het was haar levenswerk en de beste jaren van haar jeugd gaf zij hieraan.

De vereniging ‘Entre Nous’ wist zij steeds weer nieuw leven

in te blazen en daarmee ook het park dat haar liefde had. Sjon Beca heeft de jaren van haar kinderlijk enthousiasme al lang achter de rug, maar haar liefde voor haar schepping is in geen enkel opzicht verminderd en ze heeft het onlangs weten te bekronen met de plaatsing van een standbeeld van de Koningin.

Op een van de banken van dat plein gezeten heb ik herhaaldelijk in iedere struik, in iedere pilaar, in ieder hekwerk, de energie, de dynamiek en het idealisme van deze dame bewonderd, bij het volvoeren van een werk, dat het nuttige en het aangename verenigt. Het is een nuttig, verdienstelijk en mooi werk, dat Curaçao in zijn volle waarde op prijs behoorde te stellen. De onderscheiding, die Nederland op haar borst speldde, is een officiële erkenning, maar Curaçao zelf moet haar dankbaar zijn en het is te hopen, dat het haar eens ervoor belonen zal.

Sjon Davy Ricardo

De indruk, die ik heb bewaard van deze landgenoot van ons, die al zoveel jaren geleden Curaçao heeft verlaten om zich in Caracas te vestigen, is gemengd. Wanneer ik terugdenk aan dijn jeugd- en kinderjaren, zie ik zijn persoon als de sterke, de geweldige, de onheilspellende en angstwekkende. Maar wanneer ik aan hem terugdenk als de goede vriend van ongeveer hen jaar geleden, de charmante 'causeur' op de zondagochtenden in Caracas, dan zie ik vriendelijkheid, attractiviteit, kameraadschappelijkheid ondanks het grote verschil in leeftijd tussen ons. En deze dubbele persoonlijkheid, als die van 'dr. Jekyll en mr. Hyde', waardoor Stevenson zo bekend geworden is, geeft een bijzondere tint aan deze herinnering. Evenals bij het personage van de Engelse romanschrijver, vertegenwoordigen de twee namen elk een verschillende persoonlijkheid: 'Sjon Davy' uit mijn kinderjaren en dokter David Ricardo, de man van de prettige, heuglijke dagen in Caracas.

Wanneer ik een vijftigtal jaren terugkijk, zie ik een magere figuur voor me met een arendsneus, wijduitstaande dichtbegroeide, zwarte bakkebaarden aan een nogal lang gezicht onder een panamahoed met brede randen. Dunne benen, die het lichaam van deze dynamische persoonlijkheid nauwelijks vermochten te schragen, zodat het bij iedere stap een vreemde schommelbeweging beschreef, bewogen zich met zenuwachtige rapheid naar het huis, waar het beroep van de bewoner op een bronzen plaat werd aangegeven als 'Tandarts Mondchirurg'.

Alleen al bij het denken aan die rol van tijgervel, die hij onder de arm droeg en waarin de martelwerktuigen verborgen waren, beeft nu nog wat ik van mijn kinderbrein over heb.

Kleine instrumenten, die glommen en heftige pijnen veroorzaakten, kwamen tevoorschijn, wanneer die rol openging. Een angstwekkende, meedogenloze man, die op school kwam, nog wel op verzoek van mijn vader en met instemming van mijn onderwijzer en oom, om daar met zijn onmenselijk werk een aanvang te maken. Ik moest in een willekeurige stoel gaan zitten en onder de strenge blik van mijn oom deed ik mijn mond open en dan spiegelde hij me voor, dat een stukje watten, in ether gedrenkt, elk begin van pijn zou verstikken. Zonder mededogen kwam de kies naar buiten, maar met weergaloze pijn; het pakje werd weer dichtgerold en onder zijn rechterarm geschoven, en de magere figuur met de uitstaande bakkebaarden ging naar de volgende patiënt. Ik geloof, dat de duivel zelf met ongewoon enthousiasme door mij zou zijn ontvangen, als hij in plaats van dat sinistere personage zich zou hebben gemeld.

Laten we hem nu dokter David Ricardo noemen en als bij toverslag wist diens vriendelijke, beminnelijke en sympathieke persoonlijkheid de indruk van de andere volkomen uit. Met een mooie, witte baard, zijn lichaam al getekend door de ouderdom, elegant gekleed zonder ooit te vergeten een bloem in zijn knoopsgat te steken, zit hij onveranderlijk iedere zondagmorgen op zijn stoel op de Plaza Bolívar in Caracas gedurende die heerlijke ochtendconcerten, het uur waarop de elite van de Venezolaanse hoofdstad daar defileert, wedijverend in een toernooi van gratie, kunstzinnigheid en schoonheid. Daar ontvangt de decaan van de Hollandse kolonie de eerbetuigingen van landgenoten en vrienden en voor iedereen heeft hij een glimlach, een grapje, een onderhoudend gesprekje, rake opmerkingen, wijze raadgevingen en interessante verhalen.

In zijn huis, in het privé-salonnetje, waar hij als kostbare

relikwieën zijn instrumenten en werktuigen uit vorige tijdperken van zijn beroep bewaart, houdt hij tevens de vriendschap in ere en dit in de vorm van een la vol foto's uit vroeger dagen, van oude vrienden, waarvan elke misschien een geschiedenis verhaalt, een kwinkslag en alle ongetwijfeld beladen met herinneringen aan vervlogen dagen. Uit die la schonk hij mij een foto van mijn grootvader en een van meneer Pijpers, voor mijn verzameling persoonlijkheden, die Curaçao niet had mogen vergeten. Ik geloof, dat de heer Pijpers zijn onderwijzer was geweest. Het menslievend werk van Dr. Ricardo is door zoveel landen erkend, dat er op zijn borst geen plaats meer is om onderscheidingen op te spelden en opdat Curaçao hem niet zal vergeten, evenmin als ik dat ooit zal doen, wil ik zijn naam in deze herinneringen vastleggen.

Sjon Wein Hoyer

Geen boek over het Curaçao van de laatste vijftig jaar is volledig zonder vermelding van de naam van de verdienstelijke burger, die wij allen kennen onder de naam Sjon Wein Hoyer. Zijn bijzonder verdienstelijk, cultureel werk, dat zich over een groot gebied uitstrekte, werd nooit erkend, laat staan gewaardeerd zoals het behoorde. En je kunt warempel niet zeggen, dat zijn talrijke activiteiten als uitingen van kindsheid moeten worden beschouwd, want al vanaf de tijd, dat zijn haar ravenzwart was, zijn stappen stevig en hij vermoedelijk nog niet gesmaakt had wat de wereld aan desillusies en ontgoochelingėn te bieden heeft, was hij zijn culturele werk begonnen, dat hij tot op heden heeft voortgezet en hij gaat onverstoorbaar voort hoezeer ook ervan overtuigd, dat hem noch erkenning, noch beloning of zelfs maar consideratie geboden zal worden als een stimulans voor zijn volharding en doorzettingsvermogen; hij gaat voort en geniet de vruchten van zijn kennis, opgedaan gedurende een halve eeuw van voortdurende studie en gulle toewijding aan zijn medemensen.

Overal elders, waar zulk werk erkenning vindt, zouden alleen al zijn studie en uiteenzetting van het ‘papiamento’, als taal en niet als patois, voldoende geweest zijn om hem als een intellectueel te beschouwen, die onder de zijnen verdiende geëerd te worden. Maar wanneer men hieraan toevoegt, dat Wein Hoyer de enige Curaçaoenaar is, die zich heeft gewijd aan de studie der geschiedenis en die, door ze aan vergeten archiefstukken te onttrekken of door ze te veroveren als resultaat van zijn geduldig en intelligent onderzoek, onschatbare gegevens voor de geschiedenis van ons land aan het licht heeft

gebracht, dan moest zijn naam prijken op de eerste regel van de lijst van vooraanstaande Curaçaoenaars, aan wie het land dank schuldig is.

In zijn huisje op het Concordia Plein, een typisch voorbeeld van oudhollandse, koloniale bouwstijl, in het smalle kamertje op de tweede verdieping, onder het uiterst lage dak met zijn stokoude pannen, is door de drang van zijn geestelijke activiteit een werk ontstaan, dat ver over de nauwe grenzen van ons eiland zijn licht wierp. De geestelijke activiteiten van deze man beperkten zich niet alleen tot bestudering van onze taal en onze geschiedenis.

Sjon Wein Hoyer nam een belangrijk aandeel in de activiteiten van de muziekvereniging, die in onze geschiedenis epoche heeft gemaakt, de zogenaamde Sociëteit Harmonie, die onder leiding van Cris Ulder stond, trouw bijgestaan door Don Agustín Bethencourt, Don Carlos Fensohn en anderen. Toen was hij jong, had een zwarte snor en er speelde altijd een welwillende glimlach om zijn mond. Die heeft hij trouwens nog steeds behouden. Ze hoort bij hem. Hij had een methode voor het onderwijs van gitaarspel geschreven, uiterst geschikt voor onze muziekliefhebbers, die geen geld hadden om een piano te kopen. Ook vond hij een methode uit om de pianobegeleiding te vergemakkelijken, wellicht omdat hij wel voelde, dat onze oppervlakkige muziekcultuur niet bestand was tegen de ongemakken en verveling, die een ernstige, degelijke studie van welk instrument ook met zich meebrengt.

Hij beoefende ook de tekenkunst. Ik herinner me, dat toen het project voor de elektrische verlichting van Curaçao ingediend werd om een concessie te verkrijgen, het Sjon Wein is geweest, die de plattegrond van Punda heeft getekend om daarop aan te geven, waar de lantaarnpalen moesten worden

geplaatst. Ook verluchtte hij zijn geschriften met eigen tekeningen om meer levendigheid te brengen in zijn historische beschouwingen.

Hij wordt nu zoetjes aan oud. Maar zijn energie is niet verminderd; ik zie immers nog geregeld in de Curaçao kranten stukken van hem, nu eens over geschiedenis, dan weer over onze taal. Zal het gouvernement nog eens een onderscheiding op zijn borst spelden als officiële erkenning van zijn verdiensten? Erkennen wij wel de waarde van de intelligentie of waarderen we alleen maar verdiensten op materieel terrein?

Sjon Maikel Römer

Ik zou deze herinneringen niet als compleet beschouwen, als ik niet enkele regels zou wijden aan mijn oud-onderwijzer en goede vriend Maikel Römer. Er is tussen ons niet zo'n groot verschil in leeftijd, dat je zou kunnen denken, dat Sjon Maikel mijn onderwijzer is geweest. En toch was hij dat. In de tweede periode van het 'Santo Tomás'-college, in het huis in de Breedestraat op Otrabanda. En tot op de dag van heden herinner ik me zijn brede kennis en toewijding, terwijl ik nu meer dan toen zijn pedagogische kwaliteiten waardeer. Als het gouvernement uit die tijd het de leergierige jeugd gemakkelijker had gemaakt haar kennis te verrijken, zou het niet onmogelijk zijn, dat Maikel Römer op pedagogisch gebied geworden zou zijn wat Ecker op het gebied van de bacteriologie is. Maar Ecker leefde in een tijd, dat het Nederlands Verbond, met juist inzicht, een actie voor koloniale toenadering voerde en deze landgenoot van ons werd in de gelegenheid gesteld zijn talent te ontwikkelen en een benijdenswaardige functie in de wereld van de wetenschap te veroveren. Maikel Römer trok niet zo'n mooie prijs uit de loterij en moest zijn talent bij gebrek aan de nodige sfeer en stimulans in ons milieu zien verstikken.

Toch maakte het 'Colegio Alemán' in Caracas, dat zijn bijzonder talent geroken had, er gebruik van en benoemde hem als hoofd van een afdeling van hun onderwijsinstelling. De Duitsers zijn nooit over een nacht ijs gegaan en op opvoedkundig terrein is hun roem verbreid door hun onderwijsinstellingen en het grote aantal wijsgeren en kunstenaars, dat ze hebben voortgebracht, wellicht door hun onderwijsmethoden.

Zijn werk op deze school moet opmerkelijk geweest zijn,

want de regering van Venezuela heeft hem, hoewel hij zijn diensten verrichtte aan een particuliere onderwijsinstelling, onderscheiden met de medaille voor Openbaar Onderwijs, een beloning, die de republiek pleegt toe te kennen aan hen, die uitmunten in het voor de ontwikkeling van het land zo belangrijke opvoedkundige werk.

Een aardbeving zoals die, welke op gezette tijden de Sultane van Avila (Caracas) pleegt te verontrusten, deed hem de boeken weer in zijn koffer pakken en naar het rustige terugkeren. En of hij het rustig kreeg! Sinds die tijd sleepte hij zijn bestaan voort tussen schoolbanken in kleine klaslokalen, zonder erkenning, zonder prikkel, zonder geestelijke voldoening en alles ten bate van een moeilijk, ingewikkeld en ondankbaar werk, maar dat blijkbaar met zijn aard strookte.

En zo werd hij langzaam aan oud bij de dagelijkse sleur van de schoolklassen en de domino-avonden in de club. Ten slotte kwam de dag van zijn pensionering; hij pakte zijn weinige boeken in, kreeg de gebruikelijke hulde op een feestje, aangeboden door zijn leerlingen en ging met hangend hoofd naar huis, om daar voort te vegeteren, misschien al lang vergeten, hoe het had kunnen zijn als het anders was gegaan.

Er zijn dingen, die ik van het gouvernement eenvoudig niet begrijp. Een ambtenaar werkt een zeker aantal jaren van zijn leven. Hij is ijverig, plichtsbetrachtend, spijbelt nooit; hij werkt efficiënt en stipt. De jaren gaan voorbij; hij int op tijd zijn salaris; gaat vooruit in zijn loopbaan en bereikt een bepaalde positie; hoger kan hij om bepaalde redenen niet komen. Dan komt de leeftijd, waarop hij zich moet terugtrekken. Hij krijgt zijn pensioen, waarvoor hij heeft gespaard en veelal wordt hij onderscheiden als ridder of officier in de orde van Oranje Nassau, waarna hij kalm naar huis gaat om mogelijk

in zijn laatste levensjaren nog iets anders te gaan beginnen.

Een onderwijzer, die zijn beste jaren in een schoollokaal doorbrengt, een opvoeder in dienst van het gouvernement, verbruikt dag in dag uit, maanden en jaren achtereen, zijn vitaliteit, verslijt zijn gestel, lijdt aan morele depressies om ten slotte te horen: 'Ga naar huis. Je deugt niet meer'. Men geeft hem zijn pensioen, organiseert een goedkoop feestje en daarmee basta. Voor hem geen officiële erkenning en toch is zijn werk van ontzaglijk veel meer belang voor het land, want hij vormt de jeugd, hij bouwt aan de toekomst van een volk.

Sjon Maikel is niet het enige geval, dat de bijzondere erkenning verdiende, waarop ik boven doelde. Er zijn er velen geweest en er zullen nog velen meer zijn, met gelijke aanspraken, maar ik vermeld mijn vroegere onderwijzer, zowel om zijn bijzondere verdiensten als om het feit, dat ik zijn geval ken. Hoewel ik als leerling misschien niet beantwoord heb aan de verwachtingen, die hij als onderwijzer van mij heeft gehad, dank ik Sjon Maikel Römer voor het eerste onderricht, dat ik van hem gekregen heb.

Volkstypen

De geschiedenis van een land wordt niet alleen geschreven door het vermelden van naam en werk van de vooraanstaanden of de verrichtingen en daden van belangrijke mannen in onderscheiden takken van wetenschap of menselijke werkzaamheid. Er zijn eenvoudige mensen, de zogenaamde anoniemen, die op hun manier een alinea, een paar regels verdienen in dat onvergankelijke werk der herinneringen.

Onze volkstypen kunnen worden onderscheiden in nuttige en schilderachtige.

Nuttig noem ik hen, die binnen de eenvoud van hun werkzaamheden een bepaalde rol spelen in het sociale bestel van hun tijd. Schilderachtig zijn zij, die, hoewel in feite van weinig belang voor de gemeenschap, toch kunnen dienen om bepaalde eigenschappen van een tijdperk te kenschetsen. Op Curaçao zijn er natuurlijk van beide soorten geweest, maar in mijn kinderbrein hebben enkelen een onvergankelijke indruk achtergelaten. ‘Ma Lebertina’ zal misschien nog het langst in mijn geheugen leven. Zij was een echt volkstype. Ik leerde haar kennen als een oude, lange, gebogen en magere vrouw. Het was een negerin, die ‘Erte Berde’, groene erwten, verkocht op grote planken. Deze erwten, of ‘bonchi berde’, groene bonen, waren met zout gekookt tot zij een bepaalde graad van gaarheid hadden bereikt, waarna zij tot vierkantjes konden worden gesneden. Bij ieder stuk van ongeveer drie duim, kreeg je een stuk kokosnoot cadeau en dan at je afwisselend een hap ‘bonchi’ en een hap kokos. Als ‘Ma Lebertina’ met haar waar op straat liep te venten, nam ze grote, afgemeten stappen; haar voeten zaten in oude schoenen (waarschijnlijk een geschenk van de

een of andere klant) en ze riep met krachtige stem: ‘Erte Berde!’ ‘Erte Berde!’. Zij moet een geheim gehad hebben of de een of andere formule hebben bezeten om die erwten zo te bereiden, want na haar dood waren er vele opvolgsters, maar geen lukte het ‘Ma Lebertina’ te evenaren. Dat meenden wij tenminste. Zou het misschien een geval van massa-suggestie geweest zijn?

Onder de ‘Sociëteit De Gezelligheid’, aan de rechterkant gekeerd naar de Heerenstraat, was een kamertje, dat waarschijnlijk in de begintijd als bergplaats had gediend. In deze ‘bodega’, zoals toen die hokjes onder trappen werden genoemd, dreef ‘Ia i Dea’, zoals het volgens mij klonk en bij welke naam onze generatie haar zich zal herinneren, een zaakje. Zij verkocht een heleboel dingen, maar haar specialiteiten waren 's middags ‘Pinda Herebé’, gekookte pinda's, en soms ‘fruta 'i pan’, de gebakken vrucht van de broodboom. 's Avonds verkocht zij chocolade en koekjes, die ‘Doublé Deck’ werden genoemd. Ik was haar vaste klant voor ‘Berde Herebé’, die als een bewijs van een goed jaar konden gelden, want ze waren er alleen als het flink had geregend. Ik houd er nog steeds veel van; ze schijnen iets typisch Curaçaos te zijn, want ik heb ze nergens anders aangetroffen.

Ook de ‘Doublé Deck's’ hebben indruk op mij gemaakt. Het zijn koekjes van het soort, dat wij op Curaçao ‘arepa’ noemen, en die uit verschillende soorten meel worden bereid; het deeg moet flink gisten vóór ze in de pan gaan. Soms was dat proces al zo ver gevorderd, dat men op vrij grote afstand de zure gassen kon ruiken.

‘Ia’ verkocht haar ‘arepas’ aan haar uitgebreide nachtelijke clientèle en ook chocolade en ‘piscá hasa’, gebakken vis. Nu er meer dan vijftig jaren verstreken zijn en mijn maag niet

meer is wat zij geweest is, begrijp ik eenvoudig niet, hoe iemand dit bijtend, gistend zaakje ook maar een ogenblik kon binnenhouden.

Een vriendelijke herinnering bewaar ik aan ‘Sji Corina’. Jarenlang stond ze naast mijn ouderlijk huis, de tegenwoordige ‘Botica Nueva’. Sedert ik tot het besef van mijn naaste omgeving gekomen was, zag ik ‘Sji Corina’, groot en slank als een bruine suikerkleurige Juno, met een echte madrasdoek om haar hoofd gebonden en naast haar de plank met ‘cocada’, zoetgoed van kokos. Haar zachte honingzoete ‘cocadas’, die dezelfde kleur hadden als haar huid, schenen ook volgens een speciaal recept bereid te zijn, waarvan alleen zij het geheim kende. Tijdens mijn laatste verblijf op Curaçao vervulde ik de droeve plicht ‘Sji Corina’ naar haar laatste rustplaats te dragen. En terwijl de aarde op haar kist viel, voelde ik, dat er weer een schakel werd verbroken met de gelukkige tijd van mijn kinderjaren.

Een heel legioen schilderachtige types komt me weer voor de geest: Lía, Yana Cachete, Pipí Moqueta, Andrea, de geestdriftige begeleidster van de militairen, als ze op oefening gingen en dan nog: Hermisji, Pechi, Sjon Yos Cabana, Ba Jan, die ik als kind voor een soort vogelverschrikker hield en Sjon Piet Spadin, de held uit veel verhalen, die ik te horen kreeg, toen ik al een opgeschoten knaap was. Verder herinner ik me: Nandoe, Chapeau Gris, Wiwi Skesido Jojo, de onvergelijkelijke Pere José en de gemoedelijke Cado. Van Hermisji weet ik, dat hij dank zij zijn geheugen ontsnapt is aan de orkaan van '77. Hij raakte bedolven onder een muur, ineengestort door de beukende branding, die de buurt van Pietermaai schoon veegde. Hermisji was grootgebracht in een Joodse familie. Hij moet onder de ruïnes hebben gedacht, dat zijn laatste uur geslagen

was, en begon in het Hebreeuws te bidden. Een groep Joden, die daar langs kwam, hoorde zijn bede ‘Shemah Israel’; ze vlogen toe en haalden Hermisji van onder het puin. Jaren later stierf hij door verdrinking, toen hij door een zeebad de mieren, die het hem bijzonder lastig maakten, trachtte kwijt te raken.

Tot slot nog een anekdote over ‘Pere José’. Ontboden voor de procureur, mr. Smeele, een ernstig man, karig met zijn woorden, vroeg deze hem: ‘Ta bo ta José Fernández, alias “Pere José”? (Bent u José Fernández, alias Pere José). Met een ernst, die niet voor die van de procureur onderdeed, antwoordde “Pere”: “Mijnheer, mijn ouders doopten mij José Fernández en “Pere” ben ik voor mijn jeugdvrienden, maar de naam Alias hebt u mij voor het eerst gegeven.’

De ‘affaire’ Sassen

Dr. Sassen, procureur-generaal van de kolonie, was psychologisch bekeken ongetwijfeld een interessante figuur. Dit zit hem voor een deel daarin, dat dr. Sassen te diep in het glaasje placht te kijken; zelfs is het aannemelijk, dat deze omstandigheid een van de belangrijkste factoren geweest is in de loop der gebeurtenissen. Zijn populariteit was op niets tastbaars gebaseerd. Zijn liberale opvattingen, zeer geavanceerd voor zijn tijd, zo zij al door zijn vrienden en clubgenoten konden worden gewaardeerd, waren in ieder geval onbegrijpelijk voor het volk, dat in die dagen wat ontwikkeling betreft, nog op een laag plan stond. De sympathie van het volk was een reflex van de ononderbroken lof van de kant van die enkelingen, die zijn denkbeelden konden waarderen en luide daarvan kond deden. Zo schiepen zij rondom hem een sfeer, die, hoewel geschraagd door waarlijk bestaande kwaliteiten, tot op zekere hoogte kunstmatig was.

Het bedoelde incident is ook interessant, omdat de oorsprong in dezelfde omstandigheid lag, die Curaçao geplaatst heeft voor een buitenlands probleem, dat de kolonie groot financieel nadeel berokkende. En hier moeten wede naam noemen van dr. A.M. de Rouville, gouverneur van Curaçao, die op 8 februari 1866 in die functie werd benoemd. De uitzetting van generaal Guzmán Blanco, tegen de wil van deze gouverneur, gaf moeilijkheden met Nederland, die ten slotte uitliepen op de heffing door Venezuela van de beruchte 30%, waarover ik het in een afzonderlijk hoofdstuk hebben zal. Het aftreden van deze gouverneur, in verband met bedoelde uitzetting, had diepe indruk gemaakt op dr. Sassen. Hij was van oordeel dat

hier iets onrechtvaardigs gebeurd was en aldus uitte hij zijn wrevel tegen gouverneur Wagner, de opvolger van dr. de Rouville.

Met al zijn ontwikkeling en beschaving beging dr. Sassen bij het overdragen van het gezag, dat hij als procureur-generaal uit handen van de vertrekkende gouverneur had gekregen, tegenover gouverneur Wagner de onbeleefdheid, ja zelfs grofheid om deze als zijn mening mee te delen, dat Wagner nimmer het niveau van zijn voorganger zou bereiken. Met zijn academische graad stond dr. de Rouville intellectueel hoger dan gouverneur Wagner, die, naar ik meen, tot gouverneur van de Bovenwinden was opgeklommen, nadat hij de militaire dienst voor een gouvernementsbetrekking had verwisseld. Deze promotie had hij verdiend door zijn ernst en toewijding.

Ontegenzeglijk had dr. de Rouville van diplomatiek inzicht blijk gegeven, met name toen hij, in het geval van de uitzetting van generaal Guzmán, de opvatting verdedigde dat het internationale recht niet los van de betrekkingen tussen Curaçao en Venezuela en het staatkundig bestel van onze nabuurstaat kon worden beoordeeld.

Maar hoe het ook zij, de heer Wagner was tot gouverneur van Curaçao benoemd en verdiende op zijn minst een hoffelijke bejegening in overeenstemming met zijn rang. Als enig excuus voor dit gebrek aan beleefdheid kan worden gezien de omstandigheid, dat de procureur lijdend was aan een beginnende geestesziekte.

In de navolgende tragikomedie speelden hartstocht, onrechtvaardigheid, persoonlijke wrok en andere minder fraaie zaken een rol. Zoals een kleine vonk een ontzaglijke brand kan veroorzaken, zo vond het incident, dat aanleiding was tot moord en doodslag en dat onze Curaçaose gemeenschap in twee par-

tijen verdeelde, en vijandschap en onenigheid zaaide, zijn oorzaak in een onbetekenend voorval: een klein gaatje in het biljartlaken van een café. Daarbij kwam natuurlijk nog de vijandschap tussen gouverneur Wagner en procureur-generaal Sassen, door die onhandige uitlatingen van laatstgenoemde bij de overdracht van het gezag. Bovendien werd het opgeblazen door de persoonlijke vijandschap tussen Sassen, de procureur-generaal, en Koentze, de advocaat-generaal, wegens verregaande onbeleefdheid van Sassen tegenover vrouwelijke familieleden van de advocaat-generaal, waarschijnlijk eveneens te wijten aan zijn geestelijk defect en niet minder aan overmatig drankgebruik.

Een spelletje biljart op een avond in het 'Hotel Internacional', veroorzaakte een gaatje in het biljartlaken. De eigenaar trachtte de waarde van de aangerichte schade te verhalen op de heer Sassen, die weigerde te betalen, omdat hem geen schuld trof. De eigenaar wendde zich toen tot de advocaat-generaal en diende een klacht in. Deze, die wrok jegens Sassen koesterde wegens het onbeschoft gedrag van deze tegenover familieleden van hem, accepteerde de klacht. Sassen achtte het wijzer te betalen dan in een proces gewikkeld te worden. Hem werd gezegd, dat de zaak hiermee van de baan was, maar niettemin werd zij aan de minister van koloniën overgebracht. Deze vaardigde op aanraden van de gouverneur, hierin gesteund door de advocaat-generaal, een koninklijk besluit uit, waarbij dr. Sassen ontslagen werd. Als reden voor het feit, dat hij zijn belofte van stilzwijgen had gebroken, gaf de gouverneur op, dat geheime agenten het ministerie in Nederland van de kleinste voorvallen op Curaçao op de hoogte hielden. Sassen nam het niet en eiste voor het Hof twee honderdduizend gulden of het bedrag, dat het Hof juist zou achten als vergoeding voor het verlies van

zijn ambt. De eis was gericht tegen de gouverneur en tegen de advocaat-generaal.

Dr. Sassen voerde persoonlijk de verdediging van zijn belangen. Enkele kranten, die onder redactie van bevriende relaties stonden, verdedigden hem natuurlijk en lichtten het publiek in over het proces. De 'Civilizadó', dat verdienstelijke weekblad, geleid door mensen met vaardige pen, plaatste zich onvoorwaardelijk aan zijn zijde en schiep voor hem een sfeer van sympathie, die de massa pakte. Hier is het de plaats om de aandacht te vestigen op een verschijnsel van massa-psychologie, dat vaak voorkomt en wel de sympathie bij het volk voor iedere actie tegen de regering. Geen enkele regering maakt zich populair bij het volk door zich stipt aan de wetten des lands te houden. Zo was het ook hier. Kwam de ex-procureur-generaal vóór, dan was de zaal van het Hof eivol. Sassen pronkte met zijn welsprekendheid, zijn scherpzinnigheid en zijn kennis van de wetsteksten. Bij het verlaten van de zaal juichte het geestdriftige volk hem toe, waarschijnlijk zonder iets van zijn pleidooien te hebben begrepen en het wierp bloemen op zijn weg. De gouverneur verscherpte zijn maatregelen en op 24 november 1874, tijdens de zitting, waarbij het Hof besloot de gouverneur en de procureur-generaal op 18 december tot het afleggen van een verklaring op te roepen, nam de politie speciale voorzorgsmaatregelen, door de agenten met pistolen te bewapenen en de politieverordening van 1833, nummer 173 van kracht te verklaren, waarbij iedere betoging op straat verboden werd. Een militair detachement werd voor het paleis gestationeerd. Bijvalsbetuigingen waren verboden. Bij overtreding zou van de wapenen gebruik worden gemaakt. Op deze wijze steeg de spanning tot een hoogte, waarop een uitbarsting wel moest volgen, hetgeen nog diezelfde avond geschiedde.

Het was ontegenzeglijk onvoorzichtig, te proberen Sassen die avond een serenade te brengen, waarbij veel mensen tezamen moesten komen. Zoals te begrijpen valt werd Sassen toegejuicht waarop de politie met los kruit begon te schieten. Het volk antwoordde met stenen en twee autoriteiten werden gewond: de districtscommissaris en de majoor van de politie. Hierna verscheen een militair detachement ten tonele, dat het huis van Sassen onder vuur nam. Toen de deur vernield was, betrad de procureur-generaal in hoogst eigen persoon, vergezeld van een politie-luitenant, de woning en nam dr. Sassen gevangen. Deze was slechts aan verwonding ontsnapt door achter een kast te schuilen, die op vele plaatsen door kogels was doorboord.

Er waren één dode en negentien gewonden gevallen. Naar ik meen werd Sassen beschuldigd van poging tot opruiing van het volk. Hetzelfde werd ten laste gelegd aan de redacteuren van de ‘Civilizadó’ en de ‘Onpartijdige’. Sassen bleef in arrest tot 26 november 's avonds. Het schijnt, dat de beschuldiging niet kon worden gehandhaafd, want noch Sassen noch de directeuren van beide kranten werden voor het gerecht gedaagd. Maar dr. Sassen kreeg zijn eis evenmin toegewezen, hoewel op diezelfde dag, de 26e, Koentze als procureur-generaal ad interim zijn ontslag vroeg. Het volk vroeg bij een, op indiscrete wijze, gesteld rekwest aan de koning het ontslag van de gouverneur en van het Hof van Justitie. Op dit rekwest kwam als antwoord, dat men zich minder met politieke zaken had te bemoeien en zich als rustige burgers moest gedragen. Een antwoord dat, gezien de politieke structuur van de kolonie, verwacht kon worden en dat niet had moeten worden uitgelokt.

Dr. Sassen richtte later een krant op, ‘De Onafhankelijke’, die zijn naam als beschaafd mens in diskrediet bracht. Het was

een smerig pamflet, dat zelfs de interne aangelegenheden en de eer van particuliere personen niet spaarde. Ik heb enige nummers voor me liggen en wanneer ik er nu iets uit zou overnemen, zou ik opnieuw een schandaal verwekken. Zijn ziekte schreed voort naarmate de strijd heftiger werd en noch in privé-gesprekken noch in het openbaar, wist hij zich in behoorlijke termen over de autoriteiten uit te laten. Het kwam zelfs zover, dat hij vanaf de vensters van de 'Gezelligheid' het volk, dat in groten getale naar hem stond te luisteren, opruide in massa naar de woning van de gouverneur te gaan en hem te Grendelen. Ongetwijfeld was dit alles een gevolg van zijn geestelijk verval en niet minder van de grote hoeveelheden cognac, die hij had ingeslagen.

De toekomstige ‘Libertador’ bezoekt ons

De geografische ligging van ons eiland, dicht bij de kust van het vasteland, ver van de baan der tropische orkanen, in het centrum van de scheepvaartverbindingen tussen Europa en de Latijns Amerikaanse republieken om de Caraïbische Zee en daarbij de mooie veilige haven aan de zuidkant van het eiland, maken het begrijpelijk, dat Curaçao een verplichte aanleghaven geworden is voor heel het ontzaglijke verkeer, niet alleen naar de Antilliaanse havens maar ook van dat over de ‘puente del mundo’, de brug van de wereld naar de kusten van de Stille Zuidzee, zoals ‘el Libertador’ (Bolívar) de landengte van Panama noemde.

Onder de passagiers, die hier voet aan wal zetten, vindt men vanzelfsprekend internationale beroemdheden op allerlei gebied. Onze Latijns Amerikaanse buren, met hun voortdurende verschuivingen op het politieke schaakbord, zenden na elke revolutie vooraanstaande gasten, die van het Capitool van Caracas moeten af dalen en naar de Tarpeïsche rots van Curaçao verwezen worden. Hun aantal is zo groot, dat men wel een bijzonder goed geheugen moet hebben, om ze allen te herinneren.

Onder de voornaamsten van heinde en ver afkomstig, is er ook een prins uit het Huis van Oranje geweest, wie, naar men mij verteld heeft, een groot banket moet zijn aangeboden onder de eeuwenoude mispelbomen van de plantage ‘Zorzaca’; ook kwam eens een afgezette keizer van Haïti zijn toevlucht bij ons zoeken. Persoonlijk heb ik al over prins Hendrik van Pruisen gesproken. Dit hoofdstuk wil ik wijden aan de glorierijkste onder onze gasten, die in een periode van grote onzekerheid

en diepe depressie, tijdelijke ontspanning gezocht en gevonden heeft, zoal niet bij het toenmalige gouvernement, dan toch wel in onze gemeenschap, die nooit hulp, bescherming en onderdak geweigerd heeft aan hen, die door de politieke omstandigheden uit hun land en huis waren verdreven.

Ongelukkigerwijs voor Curaçao droeg de ontvangst van Bolívar niet het karakter van de legendarische gastvrijheid van het Hollandse gouvernement. De Engelse vlag woei toen op het eiland, en Engeland, dat met Europa flirtte, had steun geweigerd aan de revolutionairen.

De eerste januari 1807 was de Engelse vlag op Curaçao gehesen. De bezetting van het eiland door de Engelsen had veel weg van een klucht; precies de ‘raid’ van Urbina. Gebrek aan vooruitziende geest en efficiency en een teveel aan zelfvertrouwen vergemakkelijkten het werk der bezetters, dat zich voltrok zonder dat er een druppel bloed werd vergoten. Blijkbaarzzinjn de Van Speyck's zeldzaam in onze geschiedenis.

De Engelse spionagedienst kon zonder hindernissen zijn werk doen en de Engelsen wisten, dat de dag van 31 december er een zou worden van plezier, bals en dronkenschap en dat het feit, dat op 22 december 1806 Sir William Bolton vanaf zijn vlaggeschip ‘Fisgard’ de overgave van het eiland had geeist, blijkbaar geen bezwaar was voor gouverneur Changuion om op Oudejaarsavond met zijn familie naar het buiten ‘Blenheym’ te gaan van waar hij pas op 4 januari hoopte terug te keren.

De officieren van de korvetten in de haven waren aan het dansen aan de wal en de commandant van het garnizoen, Pfeiffer, die in diepe slaap lag na de feestelijkheden van de afgelopen nacht, wilde niet gestoord worden. Hij was na de tweede aanmaning toch maar opgestaan, maar hij werd bij

zijn binnenkomst in het fort, dat inmiddels bezet was, onmiddellijk gevangen genomen. Het fort 'Nassau', dat op de schepen had geschoten, kreeg bevel het schieten te staken. Leek dit incident niet veel op dat van Urbina?

Toen Bolívar in 1812 op Curaçao aankwam, waren de Engelsen bezig al het geld, dat zij maar op het eiland konden vinden, weg te slepen. Van een kleine bank hadden zij 3000 pesos meegenomen en dus was het bedrag van twaalfduizend pesos en de juwelen, die de Venezolaan had meegebracht, ruim voldoende om hun hebzucht op te wekken. Het viel hun niet moeilijk een voorwendsel voor deze handelingen te vinden. En Miranda, generalissimus van de revolutie, had de nederlaag geleden en zat gevangen; Bolívar, die commandant van de stad geweest was, was net aan de galg ontsnapt en bevond zich als vluchteling op Curaçaos gebied; dat was voldoende om al zijn bagage in beslag te nemen. En dat gebeurde dan ook. Bolívar verkeerde door de recente gebeurtenissen in een stemming van diepe neerslachtigheid, die nog verergerd werd door de onverwachte inbeslagname, waardoor hij zonder geld kwam te zitten in een voor hem onbekend land. Zijn wanhoop was alleszins begrijpelijk. Hij meende dat hij er niets mee zou winnen, wanneer hij zou proberen wat geld te lenen, omdat hij vreesde hiermee de vriendschap te verliezen van degenen, tot wie hij zich later op een gelegener tijdstip wel met zulk een verzoek zou moeten wenden.

In een brief aan zijn vriend Iturbe, waarvan ik geen kopie bij de hand heb, liet hij zich ongeveer op deze wijze uit. Toch vergiste hij zich danig. Op Curaçao ontmoette hij Pedro Luis Brion, die later admiraal van een vlooteenheid van de republiek werd en Mordechai Ricardo, een rijk man en vooraanstaand advocaat, en hoogstwaarschijnlijk nog anderen, die hem op

kleinere schaal hielpen. Dat zegt Bolívar zelf in een andere brief aan dezelfde Iturbe: ‘Het gaat me hier zo goed als het me in de huidige omstandigheden gaan kan.’

Ik schrijf dit uit mijn hoofd op en het kan zijn, dat zijn woorden niet letterlijk worden weergegeven, maar ik ben er zeker van, dat ze deze gedachte uitdrukken. Hij vervolgde: ‘Nooit ontbreekt het ons aan een medelijdende vriend, die met ons meevoelt en we behoeven ons niet te schamen als we die hulp aanvaarden.’

Later, vanuit Kingston, schreef hij de heer Mordechai Ricardo: ‘Nu herhaal ik de dank, die ik al eerder heb uitgesproken, voor de goedheid, waarmee u mijn ongelukkige zusters hebt behandeld en voor het vertrouwen, dat u altijd in mij heeft gesteld, ook toen ik met de ongunst der tijden te kampen had. Wel een bewijs voor de ruimheid uwer gevoelens en de adel van uw karakter’.

Dr. Don David Ricardo, kleinzoon van de heer Mordechai Ricardo, heeft mij deze brief getoond. Deze heer Ricardo heeft zich op latere leeftijd, overladen met eretekenen en onderscheidingen, in de stad Caracas gevestigd. Ik hoop, dat hij er zijn honderdste geboortedag in gezondheid en voorspoed mag vieren. Hij las de brief aan mij voor, waarschijnlijk het originele exemplaar, dat nog in het bezit van zijn familie was.

Wat nu Brion betreft, de brief van Bolívar van 16 juli 1815 (die ik voor me heb liggen) is het duidelijkste bewijs van zijn vergissing met betrekking tot het gastvrije karakter van de Curaçaose gemeenschap. Wij, op Curaçao, hebben nooit aan die brief de waarde toegekend, die hij verdiende, want daarin greeft de toekomstige bevrijder onze landgenoot de eretitel van ‘Protector de América’ en ‘el más liberal de los hombres’ (de vrijzinnigste der mensen). De weinige dagen, die Don Símón

op ons eiland verbleef, goed bewaakt door het Engelse gouvernement, waren ten slotte niet de naarste van zijn leven. Volgens mededelingen tot ons gekomen, heeft onze gemeenschap hem met dezelfde gastvrijheid en vriendelijkheid ontvangen, die ze later bood aan de talrijke ballingen uit Venezuela, Columbia of Santo Domingo, die voor het leed van het ostracisme verlichting zochten in de boezem van onze gemeenschap, onder de vrijheid die de Nederlandse vlag biedt en onder bescherming van onze wetten. Falcón, Guzmán Blanco, Sutherland, Pulgar, Colina, Brusual, Salazar, Larrazabal en naar ik meen, ook Páez, Sucre en nog vele anderen, waren voor enige tijd onze geëerde gasten.

Het verslag over de persoon van generaal Bolívar, dat ik hier laat volgen, dank ik aan de welwillendheid en het geheugen van dr. Don David Ricardo, een goede, ja intieme vriend van mijn vader, in welke vriendschap ik mocht delen. Don David vertelde mij in de gezellige werkkamer van zijn huis te Caracas, dat hij van zijn vader had gehoord, die het op zijn beurt van de zijne wist, dat generaal Bolívar vaak door onze stad wandelde, gekleed in zijn witte broek, zwarte of donkerblauwe kazak en getooid met een grote, zwarte of blauwe das. Soms was het jasje korter en had metalen knopen, maar altijd droeg hij een strooien hoed met brede rand en zwart lint. Verder had hij de onafscheidelijke korte wandelstok of een rijzweep in de hand. Vaak liep hij in gezelschap van een paar vrienden, bijna allen vooraanstaande personen uit de groeiende revolutionaire beweging.

De bevrijder woonde in een huis op de ‘Motete’-berg, ‘Pleizierhuis’ genaamd; letterlijk vertaald uit het Nederlands wordt het ‘casa de placer’ of wel ‘quinta de recreo’ (lusthuis). De zusters van de bevrijder woonden met een paar tantes in het huis

op Pen, dat op een rots gebouwd was en ‘Octagon’ heette, omdat het acht zijden had. Aangezien de ‘Pen’ op het oostelijke punt van de stad ligt en het ‘Pleizierhuis’ op de heuvel, die de haven beheerst, dus aan de andere zijde van de baai, moest Don Simón de Annabaai oversteken en de hele stad doorlopen om bij zijn familie te komen, hetgeen hij toch vaak deed.

Ik heb nooit goed begrepen, waarom het huis op de heuvel van Motete ‘Pleizierhuis’ heette. Toen ik een jongen van tien jaar was, heb ik veel om en in dat huis gespeeld. Tot 1891 was het nog precies zoals in Bolívar's tijd, alleen had het door de tijd geleden. Het leek meer op een klein fort of ‘blockhouse’ dan op een woonhuis. Aan elke kant zat een raampje; het huis bestond uit twee verdiepingen. De trap, die naar de bovenverdieping leidde, was slechts een opeenvolging van treden zonder achterkant en gemaakt van ruw hout, dat nooit verf gekend had. De woning was ongezellig donker, daar maar weinig licht door de raampjes kon binnendringen. Het benedenhuis bestond uit een enkel vertrek van ongeveer vijf bij vijf meter, dus een volkomen vierkant. Ik veronderstel, dat de slaapkamer boven lag, waar evenmin een indeling was gemaakt; ook daar was aan iedere kant een raampje. In de dagen, dat ik in dat huis speelde, waren de planken van de vloer al verrot, een bewijs, dat ze al heel oud waren, want op Curaçao houdt het hout het vrij lang uit, door weinig overlast van vocht en houtworm. Het huis was opgetrokken van gemetselde grijze stenen; het piramide-vormige dak had vier zijden, met op de top een recht parallellopipedum, gebruikt in de Hollandse bouwstijl. Het leek me nu niet bepaald een lusthuis, veeleer een opslagplaats of een seinpost. Het zou niet onmogelijk zijn, dat het al bestond vóór het fort ‘Nassau’, dat in 1796 gebouwd is en dat als seinpost werd gebruikt.

Toen ik als jongeman van tweeëntwintig op Curaçao terug-

kwam, was het oorspronkelijke ‘Pleizierhuis’ afgebroken en stond er op zijn plaats een nieuw bouwsel, ook van metselwerk, met een schuin dak, dat, naar ik meen, als opslagplaats dienst deed. Dit tweede gebouw werd vervangen door het prachtige landhuis, dat door mijn oude vriend ‘Dochi’ Martyn werd neergezet en de naam ontving van ‘Quinta Bolívar’.

Van de historische plek, waar het Genie van Amerika heeft gewoond, is niets meer overgebleven, geen steen zelfs, die voor de komende eeuwen had kunnen aanduiden op welk een afgelegen eenzaam hoekje de Ziener had geleefd, zich nog steeds bewust van de eed, die hij had afgelegd om van zijn land een vrije en onafhankelijke natie te maken. Wie weet werd het befaamde manifest van Cartagena in de rust en stilte van dit eenzaam huisje geconcipieerd. Dit stukje grond had de Regering van Venezuela moeten aankopen met het historische huisje, ter ere van de man die ‘gedaan heeft wat niemand na hem kan doen, daar er immers geen werelddelen meer te bevrijden zijn’ en ‘wiens glorie met de eeuwen zal groeien, zoals de schaduwen groeien, wanneer de zon ondergaat’, zoals een eenvoudige Incapriester het op zo bewonderenswaardige wijze heeft uitgedrukt.

Over het verblijf van de zusters van de bevrijder en van de andere familieleden in het ‘Octagon’, is niet veel meer bekend dan wat men uit de brieven weet, waarvan ik melding heb gemaakt. Het ‘Octagon’ is nog precies zo als het was tijdens het verblijf van Bolívar op Curaçao. Dat huis heeft ook twee verdiepingen; de ramen zijn groter, waardoor het van binnen goed verlicht is, terwijl er een frisse zeelucht doorheen waait. Het ‘Octagon’, waarvan de geschiedenis me onbekend is, staat in de wijk ‘Pen’ genaamd, een Engels woord, dat ‘opsluiting’, ‘gevangenis’ betekent; de Engelsen hadden gedurende hun bezettingstijd daar dan ook een gevangenis. De rampzalige orkaan van

1877 ondermijnde de basis van de rots, waarop het huis staat zodanig, dat deze versterkt moest worden. Aan haar voet breken de zachte golven van de Caraïbische Zee en de omgeving was een halve eeuw geleden een geliefde badplaats. Waarschijnlijk was het oorspronkelijk een kruitmagazijn, gezien de dikke muren en de ligging ver van de stad.

Ik denk dat Bolívars veelvuldige bezoeken aan het 'Octagon' niet alleen het gevolg waren van de grote aanhankelijkheid, die hij altijd voor de zijnen gevoeld heeft, maar ook voortvloeiden uit de sterke aantrekking, die de zee op hem uitoefende, begrijpelijk bij een temperament als het zijne, dat zich verwant voelde aan de rusteloze zee. Zijn blik vorste achter de horizon om te ontdekken, wat er buiten ons gezichtsveld gebeurt. Hij zal gepoogd hebben de taal van de golven te ontcijferen als zij op de rotsen breken. En deze zullen hem hebben toevertrouwd, dat ook de hevigste orkaan maar korte tijd woedt en dat er een bijzondere kracht vereist is voor de uiteindelijke overwinning. Hij zal innerlijk versterkt geworden zijn door het gadeslaan van het eeuwig beweeg der golven, die verkondigen dat het leven een strijd zonder wapenstilstand is, zonder genade en zonder rust. Ik zie hem met zijn Panama-hoed met brede rand op het pad, langs de kust. Hij tuurt naar de bergen van Coro, die op een heldere dag zich scherp tegen de horizon aftekenen. En hij ziet uit de zee, tegen de hemel van zijn vaderland, een grote, gevleugelde figuur oprijzen, met een palmtak in de hand, die steeds verder naar voren schrijdt. Dezelfde, die hij enkele jaren later, maar dan scherper omlijnd, zou zien in de angstwekkende eenzaamheid van Casacoima; die profetische visie, die hem het epitheton 'de krankzinnige' bezorgde. Het is de Overwinning, die hem het wonderbaarlijk succes van zijn inspanning in het jaar dat volgde, voorspelt.

De honderdste geboortedag van Bolívar

Hoewel ik nauwelijks tien jaar oud was bij de honderdste herdenking van de geboortedag van Bolívar, zijn mij toch zekere details duidelijk bijgebleven, die een idee kunnen geven van het enthousiasme waarmee dat feest gevierd is.

Curaçao is sedert de dagen van de onafhankelijkheid tot nu toe altijd nauw verbonden geweest met de politiek van Venezuela. Hoewel weinig of niets bekend is omtrent de verhouding tussen Curaçao en het vasteland gedurende de dagen van de vrijheidsstrijd van de vroegere Spaanse koloniën, het simpele feit, dat in de gelederen der bevrijders de Curaçaose namen Piar en Brion een belangrijke rol hebben gespeeld, doet ons veronderstellen, dat heel wat onbekende helden van Curaçaose nationaliteit hun leven hebben gegeven voor de vrijmaking van Amerika. Aangenomen mag worden dat vele zeelieden van Curaçao deel uitmaakten van de bemanning van het eskader van Groot-Columbia, waarvan Pedro Luis Brion admiraal was. Sedert de ontdekking en de kolonisatie tot heden ten dage zijn we door schakels van affiniteit en sympathie nauw met het vaderland van de bevrijder verbonden. In 1883 waren er bovendien bijzondere redenen, waarom de feesten ter herdenking van de honderdste geboortedag van de grote man van Amerika met pracht en praal zouden worden gevierd.

De politieke hemel werd verduisterd door een zware onweerswolk. De regering van generaal Guzmán was gebeten op Curaçao. Talrijke mensen waren om politieke redenen van Venezuela naar ons eiland geëmigreerd en dan was er nog de herinnering aan de dagen, die de Bevrijder en verscheidene leden

van zijn familie op Curaçao hadden doorgebracht. Dit waren allemaal evenzovele redenen om het feest met een plechtigheid en een enthousiasme te vieren, zoals we die niet vaak op ons stukje grond hebben meegemaakt.

Nog zie ik de optocht van burgers op de voorafgaande avond op weg naar het 'Pleizierhuis', waar Bolívar op Curaçao heeft gewoond. Wonderlijk, dat mijn vroegere onderwijzer en vriend Hendrik van de Walle in zijn 'Geschiedenis van Curaçao' niet spreekt over Bolívar's verblijf onder ons. Toch is het iedereen bekend, dat de 'Sol del Perú', de zon van Peru, zoals hij eens zou worden genoemd, enige tijd heeft doorgebracht in dit huis, dat veel heeft van een van alle ongemakken voorziene donkere kerker.

De fakkeloptocht begon, als ik me niet vergis, vóór het 'Octagon', vervolgens marcheerden de burgers door de Breedestraat op Punda naar de 'ponchis' om zich te laten overzetten. En van Otrabanda ging het door de Klipstraat naar de ruïne van het 'Pleizierhuis'. Daar werden redevoeringen afgestoken. Dr. Victor Antonio Zerpa, die de leermeester van velen van ons geweest is en later senator in zijn land werd, sprak in het Spaans en don Daniel de Sola in het Engels. Er werd ook in het Nederlands gesproken, maar ik weet niet meer door wie. Ik geloof, dat het Eddy Forbes geweest is. Daarna trok de stoet door wat tegenwoordig de Hoogstraat heet, naar de Belvedère om via 'Cortyn' door de Breedestraat op Otrabanda naar het uitgangspunt terug te keren, waar zij ontbonden werd. Toen ging elk naar een van de vele bals, die er die avond werden gegeven. De huizen waren 'a giorno' verlicht en de avond vóór het feest werd met pret en dans doorgebracht. Op de feestdag werd in een volle kerk een Te Deum gezongen en de handelsagent, don Ernesto Boyé, ontving in zijn prachtig woon-

huis ‘Quinta Guzmán Blanco’, dat later als paleis dienst deed voor gouverneur Barge en naar ik meen nog voor andere gouverneurs. Die middag was er een ‘corso’ van rijtuigen door de hele stad. De eerste koets voerde een groot portret van de bevrijder, dat werd vastgehouden door de toen jonge Bambam Capriles en Jacob C. de Pool; daarachter volgden een menigte rijtuigen, waarin leden van de feestcommissie, autoriteiten en andere belangstellenden gezeten waren. Deze optocht was voor Curaçao iets geheel nieuws en ik geloof, dat ze sindsdien niet geëvenaard is. De apotheose voltrok zich die avond in de zalen van de ‘Buitensociëteit’.

Veel van de namen der commissieleden zijn me ontschoten, maar ik herinner me, dat don Jacob Capriles en mijn vader, ‘Chandi’ de Pool, er zitting in hadden. Deze beiden waren met de voorbereiding van het slot van het feest belast. Er werd een indrukwekkend, allegorisch monument opgericht, met bovenop het standbeeld van Bolívar. Het was een groot bronzen beeld, een kopie van het marmeren origineel van Tenerani. Aan de voet van het monument stonden twee kanonnen, omgeven door trommels, geweren, sabels en twee piramiden kogels, militaire attributen, die de symbolische bedoeling van het monument versterkten en die geleend waren van het plaatselijk garnizoen. Aan elke kant stond een door een decorateur, zekere heer Trims, geschilderde en uitgesneden figuur. De twee figuren vertegenwoordigden symbolische gedachten, maar ik herinner me niet meer precies wat. De filharmonische vereniging ‘Harmonie’ droeg aan de luister van de avond bij, met één van haar selecte concerten, waarbij o.a. een wals werd uitgevoerd van ‘Maestro’ Chris Ulder, getiteld ‘Centenario’, honderdste geboortedag, die ik nog uit mijn hoofd zou kunnen zingen. Ik denk, dat er op Curaçao velen zullen zijn, die deze feesten in

hun herinnering bewaren, en die deel hebben uitgemaakt van de groep de ‘Harmonie’. Op goed geluk noem ik Wein Hoyer, Dochi Martyn en Carlos Fensohn, maar dit zijn maar enkelen van de velen, die nog inleven moeten zijn. Hier in Panama is nog Burman Malo, die de viool bespeelde en wiens zoon tegenwoordig als een van de grootste virtuozen op dat instrument wordt beschouwd.

Sjon Bambam Capriles had tot taak de officiële redevoering te houden en ik herinner me, dat ik het meest getroffen werd door hetgeen hij over Bolívar's grootheid zei: ‘Het was niet Mozes op de Berg Sinaï, niet Christus op de Calvariënberg, het was Bolívar op de Chimborazo’. En, inderdaad, wanneer wij de morele of geestelijke hoogte van Bolívar meten met de materiële hoogte van iets, dat indruk wekt door zijn grootheid, dan is geen betere gelijkenis dan deze; immers alleen de imponerende Chimborazo is te vergelijken met de grootheid van de ‘Sol del Perú’. Op de besneeuwde top van de grote vulkaan droomt Bolívar, held en martelaar, mens en voorbestemde, van de ‘mantel van Iris’ en laat, voor een ogenblik, zijn verbeelding in hogere sferen dwalen; hij heeft dan visioenen, die, eenmaal tot werkelijkheid geworden, het geloof aan zijn bovennatuurlijke bestemming bevestigen. Bolívar, op de Chimborazo, wordt tot een symbool.

Ik meen, dat er die avond na het concert en de apotheose, een groot bal in ‘Quinta Guzmán Blanco’ gegeven werd, waarmee de feestelijkheden een eind namen. De regering van Venezuela onderscheidde hen, die een belangrijk aandeel hadden gehad in de feestelijkheden, met de buste van de Bevrijder.

Ter herdenking van de viering van de honderdste geboortedag van Bolívar werd op Scharloo een monument opgericht. Er is niet eens een medaillon van de grote man in aangebracht;

ik weet er de reden niet van, maar volgens mij verstrekte inlichtingen was het gouvernement van oordeel, dat, aangezien hij een buitenlander is geweest, het niet paste zijn portret op het monument te plaatsen. Ik weiger zo iets absurds aan te nemen. Want het monument symboliseert Bolívar; hij is het monument, met of zonder medaillon. En bovendien... staat er in Wenen soms geen standbeeld van Rembrandt, in New York en Parijs van Bolívar, in Caracas van Washington en Henry Clay...?!

Piar en Brion

Dit hoofdstuk, dat als titel de namen van de twee belangrijkste en beroemdste Curaçaoenaars draagt, hoort eigenlijk niet thuis in het Curaçao, dat aan het verdwijnen is, maar veeleer in het Curaçao, dat al verdwenen is. Toch kan ik niet nalaten hun namen hier te releveren en evenmin de gevolgen van hun optreden, omdat zij van belang zijn voor de geschiedenis van ons land en omdat de huidige generatie in de verste verte niet op de hoogte is van de bijzonderheden van hun optreden.

Het is voor mij onbegrijpelijk, dat onze geschiedschrijvers, mannen die hun tijd aan de studie van onze geschiedenis hebben gegeven, Piar in het geheel niet noemen en Brion alleen, voor zover het zijn activiteiten op Curaçao betreft. En toch zijn deze twee mannen zonder enige twijfel de schakels, die ons verbinden met een van de belangrijkste gebeurtenissen in de wereldgeschiedenis. Natuurlijk heb ik, bij het op schrift stellen van deze gebeurtenissen, bepaalde geschiedkundige werken geraadpleegd, waaruit ik de argumenten voor het staven mijner opvattingen kon putten.

Het epos van de Zuidamerikaanse onafhankelijkheidsoorlog is ongetwijfeld een van de subliemste bladzijden uit de wereldgeschiedenis. En voor ons, Curaçaoenaars, had het een reden tot eeuwige voldoening moeten zijn, dat de namen van twee van onze landgenoten er zo vaak en zo eervol in worden vermeld.

En toch heeft Manuel Piar nauwelijks voor ons bestaan. Er was een daad van Guzmán Blanco, die er zijn eigen politiek prestige mee wilde vergroten, voor nodig, om te bewerkstelligen dat het stoffelijk overschot van Luis Brion uit een vergeten

graf werd gehaald om bijgezet te worden in het Nationale Pantheon in Caracas, aan de voet van dat van de schepper van Groot-Columbia. Onze ondankbaarheid jegens Piar valt niet te verontschuldigen. En ik zeg ondankbaarheid, want al is het waar, dat er geen enkele aanwijzing bestaat over enigerlei optreden van hem in ons land, toch zijn we hem diepe dankbaarheid verschuldigd, omdat hij, door zijn schitterend aandeel in de strijd om de onafhankelijkheid van Columbia, met zijn briljante, strategische gaven, die tot de beslissende overwinning van San Félix leidden, de naam van Curaçao, onbetekenend eiland, armzalig hoekje op Amerikaanse grond, heeft doen prijken op een van de prachtigste bladzijden van de geschiedenis der Mensheid.

Generaal Daniel O'Leary, een van de befaamdste officieren van de 'Legión Británica', die, na snel carrière te hebben gemaakt, adjudant en secretaris van de Bevrijder werd, schrijft in zijn 'Memorias' enkele alinea's, die van eminent belang zijn voor hen, die het leven van generaal Manuel Piar bestuderen. In het voorwoord bij de uitgave van deze 'Memorias', geschreven door don Rufino Blanco Fombona, vinden wede volgende passage:

> 'Veldtocht van 1818 en eerste campagne van 1819, of wel die van Apure. Dank zij Piar, Cedeno en Bermúdez heeft Bolívar Guayana veroverd en Angostura tot de hoofdstad van zijn nog niet bestaande republiek gemaakt'.

Dit was zijn grote overwinning op Latorre, in de veldslag van San Félix. Met betrekking tot de inbezitneming van Guayana legt generaal Luis Pérou de la Croix in zijn 'Diario de Bucaramanga' - dat vooral over het intieme leven van Bolívar handelt - deze de volgende woorden in de mond:

> 'In het jaar '17, na mijn tweede veldtocht in Venezuela en

> alvorens die naar Guayana te ondernemen, hebben de Spanjaarden mij in Clarines verslagen; mijn hele leger bestond uit twee à driehonderd rekruten. Het gerucht deed de ronde, dat er ongeluk aan mij kleefde en dat me alles tegenliep. Kort daarna, toen ik in Guayana was, kwamen de Spanjaarden opdagen en ik zag in, dat ik slag zou moeten leveren. Ik riep generaal Piar bij me en droeg hem op persoonlijk het bevel te voeren, omdat de indruk van mijn laatste nederlaag nog niet was uitgewist; ik zwichtte, niet omdat ik een kwaad voorgevoel had, maar omdat ik zag, dat het mijn officieren op ongunstige wijze beinvloedde. Piar won de slag en meteen verdween de voorstelling, dat ik door het ongeluk werd vervolgd.'

Zoals men ziet vertrouwde de Bevrijder, hoewel omringd door roemrijke en bekwame militaire chefs, Piar niet alleen het succes van de militaire actie toe, maar ook de allerbelangrijkste taak van het herstel van vertrouwen in zijn persoon, waarvan hij zelf toegaf, dat het in gevaar verkeerde. Piar won de slag en herstelde in het leger het vertrouwen in de opperbevelhebber, waarmee hij een dubbel succes behaalde. De zinsnede van Pérou de la Croix, waarnaar ik verwees, leent zich nog tot meer commentaar, maar dat laat ik achterwege voor een andere gelegenheid. De grote betekenis van het bezit van Guayana, die het militaire genie van Piar duidelijk had ingezien, begrijpt men eerst goed, wanneer men de alinea leest uit de brief van de Bevrijder aan generaal Pedro Briceno Méndez, van 1 januari 1817, die volgens dezelfde 'Memorias' luidt:

> 'Aan mijn geluk ontbreekt alleen het genoegen u te mogen omhelzen. Die dag zal voor mij altijd gedenkwaardig blijven, vooral wanneer aan mijn eigen roem ook die van de overwinnaars en bevrijders van Guayana wordt toegevoegd. Deze onderneming, even verheven als belangrijk, zal voor de republiek

een plechtanker zijn, zo nieuwe stormen haar mochten bestoken.'

En deze onderneming, zo verheven en zo belangrijk, is verwezenlijkt door Manuel Piar, die als overwinnaar en bevrijder van Guayana het plechtanker van de Republiek heeft gesmeed. Piar had de Spanjaarden al verslagen bij El Juncal en had de dorpen van Barcelona van vijanden bevrijd. En men moet niet vergeten, dat deze Spanjaarden de overwinnaars van de Fransen waren geweest, terwijl dezen tevoren Europa onder de voet hadden gelopen. Ik moet hier de alinea's overnemen, welke die eminente Columbiaanse schrijver en advocaat, die don Aníbal Galindo heette, in zijn 'Batallas decisivas de la Libertad', Beslissende veldslagen voor de Vrijheid, wijdt aan de slag van El Juncal en aan generaal Piar. Hier volgt de letterlijke tekst:

'De veldslag van El Juncal luidt een nieuw tijdperk in de Onafhankelijkheidsoorlog in. Tegen het militaire genie en de ontembare moed van Piar slaat de tegenspoed, die tot nu toe de patriotten had vervolgd, te pletter. De overwinning zal zijn verdere inspanning bekronen. De divisie, die door Mc. Gregor en Soublette gered werd en door Piar naar de overwinning werd geleid, zal de basis vormen van het leger, waarmee Bolívar de Nieuwe Wereld haar vrijheid zal geven. Maar El Juncal is niet dat wat Piar recht geeft op de dankbaarheid van Zuid-Amerika; dat is de belangrijke, strategische zet van de bezetting van Guayana. Bolívar, die sedert 1813 alle pogingen in het werk stelde om Caracas te veroveren met zijn in lompen gehulde en slecht bewapende troepen, had alleen maar nederlagen geleden tegen de superieure en goed voorziene legers in de centrale provincies van Venezuela, die de zaak des Konings trouw waren gebleven. Piar begrijpt, dat het nood-

> zakelijk is, deze vergissing te herstellen door zich zonder verwijl het bezit van een uitgestrekt, homogeen gebied, voorzien van hulpmiddelen en verdedigd door een natuurlijke barrière te verzekeren, zodat het tot basis kan dienen voor de verrichtingen van het voor de onafhankelijkheid strijdende leger; en alleen Guayana was daarvoor geschikt in zijn uitgestrektheid van stroomgebied van de waterrijke Orinoco-rivier, die, eenmaal veroverd, als verbindingslijn kan dienen, van waaruit men door de waterrijke zijtakken - de Apure, de Arauca en de Meta - in het binnenland van Venezuela en Nieuw Granada kan doordringen, en waarachter de 46 dorpen van de Caronimissieposten liggen, die als voorraadopslagplaatsen van het leger dienst zullen kunnen doen. En het was deze manoeuvre, door het militaire genie van Piar uitgedacht, die tot de onafhankelijkheid van Columbia leidde. Dit erkent openlijk de heer Restrepo (vooraanstaand Columbiaans geschiedkundige) en, zij het met de nodige voorzichtigheid, ook generaal O'Leary op bladzijde 370 van het eerste deel van zijn "Memorias".'

Tot zover de Columbiaanse schrijver. En Bolívar zelf zegt in een brief aan kolonel Leandro Palacios, van lé mei 1817, op de Mesa de Angostura:

> 'De overwinning van Piar in San Félix is het briljantste succes, dat onze wapenen in Venezuela bevochten hebben.'
> Maar Piar werd gefusilleerd...
> Op 11 april 1817 behaalt Piar, door zijn inval in Guayana, in een prachtig voorbereide veldslag, de fraaie overwinning op Latorre, waardoor aan de republikeinse legers het bezit van een basis verschaft wordt, van waaruit de onafhankelijkheid van Columbia kan worden voltooid. Hierover schrijft don Aníbal Galindo de volgende bittere woorden: 'Ironie van het lot. Door deze overwinning ondertekende Piar zijn doodvonnis'.

De ramp van Clarines, waarover ik al schreef en die volgens de geschiedschrijvers van nu niet zo onbelangrijk geweest kan zijn als Pérou de la Croix beweert - want O'Leary geeft toe, dat het aantal manschappen erbij betrokken niet 200 of 300, maar 900 bedroeg - doet Bolívar begrijpen:

> ‘dat het enige legerhoofd, dat het strategische en militaire probleem van de veldtocht had ontcijferd, generaal Piar was, door de basis voor verdere legeroperaties naar Guayana te verplaatsen; en hij besloot toen te voldoen aan de oproep van Piar, die spontaan en ridderlijk kolonel Olivares naar hem had afgezonden’.

Dit voegt Galindo er aan toe. Toen Brion met zijn lading wapens van de Orinoco kwam, evacueerde Latorre Angostura, daar hij zich te land en te water zag ingesloten en het Oude Guayana gaf zich over. Ik haal nogmaals Galindo aan:

> ‘Het werk van Piar was voltooid. Voor het eerst sedert de uitroeping van de Onafhankelijkheid, was de Republiek, die tot nu toe alleen in de legerkampen had bestaan, ook in werkelijkheid een natie geworden, want zij bezat een gebied van duizenden vierkante mijlen grond, befaamd en begeerd in de wereld om zijn natuurlijke rijkdommen en volkomen afgebakend tussen de zee en de grote rivier, binnen welke grenzen een regering zich veilig kon stellen’.

En dit alles dank zij het genie van Manuel Piar!

Dezelfde Columbiaanse schrijver velt het volgende oordeel, dat op meesterlijke wijze de waarden van de revolutieleiders belicht en vastlegt wat het aandeel van Piar betreft in dit grootse epos. Hij schrijft:

> ‘Vijf mannen belichamen door hun gedachten en daden het werk van de Columbiaanse revolutie. Bolívar, de idee, de Sinai waar het noodweer zich in de zigzag van bliksemstralen ont-

> laad. Piar vertegenwoordigt het genie van strategie en oorlog. Páez het heroïsme, Sucre de krijgskunst in al haar omvang en glans en Santander de regeerkunst en de administratie, het recht en de wet.'

Bolívar zelf zegt bij het uitspreken van zijn proclamatie aan het leger op 17 oktober 1817, betreffende de droeve gebeurtenis o.a.:

> '...De tweede machtspositie van de Republiek, in feite onbezet door de dissidentie van generaal Marino, zou hem gegeven worden vóór zijn rebellie...'

Een erkenning door de legeraanvoerder zelf, dat onder alle hem omringende, dappere en bekwame officieren onze landgenoot de eerste was en dat hij de hoogste post verdiende, onmiddellijk onder hem.

Voor alle belangrijke mannen, die in deze strijd hebben uitgeblonken, heeft het nageslacht standbeelden opgericht die hun naam, hun overwinningen en hun heldendaden tot in lengte van dagen moeten verkondigen. Alleen onze landgenoot, Manuel Piar, die 'het plechtanker voor de Republiek smeedde' en daarmede een stevige solide basis legde voor het succes der onafhankelijkheidsbeweging, is volkomen vergeten. Geen monument dat aan zijn groots en vruchtbaar werk herinnert; geen straatnaam, die zijn illustere naam doet voortleven, zelfs geen bescheiden steen, die aanwijst waar het stoffelijk overschot van de overwinnaar van El Juncal en San Félix rust.

En dat alles, omdat Piar gefusilleerd is. Dat is het excuus dat wij, Curaçaoenaars, voor onze onverschilligheid aanvoeren. Maar niets valt zo makkelijk als deze verontschuldiging ontzenuwen. De allerbelangrijkste rol, die generaal Manuel Piar in de bevrijdingsoorlog heeft gespeeld, wordt niet tenietgedaan door fusillering, veeleer zou dit voor ons Curaçao-

enaars een reden temeer tot trots moeten zijn, omdat door deze bloedige daad aan de glorie van onze landgenoot de onrechtvaardige behandeling, 'het diepe onrecht en de onmetelijke ondankbaarheid' van de pas geboren republiek moet worden toegevoegd, zoals Galindo in zijn 'Batallas Decisivas de la Libertad' het zo onomwonden uitdrukt.

Voor ons, Nederlanders en Curaçaoenaars, was en blijft hij de man met voortreffelijke kwaliteiten. Zijn al dan niet toegewijd zijn aan de autoriteit van Bolívar ontneemt niets aan de roem, die hij als strateeg heeft verworven met de verovering van Guayana. Zelfs al zouden wij een ogenblik kunnen veronderstellen, dat Venezuela Piar onwaardig acht herdacht te worden, dan nog moet Curaçao hem blijven beschouwen als een van de twee landgenoten, wier namen vol glorie in de wereldgeschiedenis zijn opgenomen.

In Venezuela zelf bevredigen het oordeel over Piar en het vonnis, dat hem naar het schavot heeft verwezen, de moderne geschiedschrijvers niet meer. Zij, die er een eigen criterium op na houden, de feiten analyseren en zich niet onderwerpen aan het 'magister dixit' (de meester heeft gedecreteerd) van de geschiedschrijvers van de oude school, hebben vrijuit hun mening uitgesproken over deze betreurenswaardige zaak, die de revolutie van een harer bekwaamste leiders beroofd heeft. Aan de andere kant nam de cultus aan de nagedachtenis van de Bevrijder zo toe en zijn roem groeide zozeer, 'zoals schaduwen zich uitbreiden naar gelang de zon ondergaat', dat zij werd tot veneratie voor een Uebermensch, tot aanbidding van een halfgod, ontdaan van alle menselijke tekortkomingen en gebreken.

Thans stelt men tegenover elkaar en schat men op hun juiste waarde zowel de deugden als de gebreken van de Bevrijder,

men analyseert en bestudeert zijn karakter en men erkent zijn buitengewone kwaliteiten zonder tot olympische hoedanigheden te verheffen wat in werkelijkheid tekortkomingen, zwakheden en gebreken, de menselijke natuur eigen, waren. In dit opzicht zijn wij, Curaçaoenaars, onnoemelijk veel dank verschuldigd aan de heer W.E.G. d'Artillac Brill, gezant van Nederland te Caracas, onvermoeibaar erudiet, die getracht heeft gegevens omtrent het proces tegen Piar te verzamelen, ten einde de rehabilitatie van onze landgenoot te bewerkstelligen en tevens aan het licht te brengen, dat de betrokken krijgsraad de trouw aan de Bevrijder boven de strikte rechtvaardigheid heeft gesteld.

Ik weet niet, wat onze gezant bij het onderzoek bereikt heeft en evenmin weet ik, waartoe de door hem ondernomen stappen geleid hebben, maar hij is de enige Nederlandse diplomaat geweest, geaccrediteerd bij de Venezolaanse regering, die zich geïnteresseerd heeft voor de nagedachtenis van deze Curaçaoenaar. Ik ben zo vrij hem, namens mijn landgenoten, te bedanken voor zijn goede bedoeling, de naam van Manuel Piar van smetten te zuiveren, smetten, die geschiedschrijvers van de oude stempel op zijn naam hebben geworpen, een naam, die Curaçaos is en dus Nederlands.

Wanneer generaal Salon het heeft over dit droeve voorval, een tragedie, die zich voltrok op 16 oktober 1817, op het hoofdplein van Ciudad Bolívar, toen nog San Rafael de Angostura geheten, tegen een van de muren van de oude kathedraal, om vijf uur 's middags van de dag volgende op die, waarop het vonnis werd uitgesproken, zegt hij (Herinneringen van generaal O'Leary, Uitg. Blanco Fombona, pag. 516, deel 1):

‘Deze bevelhebber stond in het begin op goede voet met de Bevrijder; maar daar hij nogal onverstandig, eerzuchtig en

lichtvaardig was, lieten enige vrienden, eveneens bevelhebbers, hem doordraven met het doel òf hem òf de Bevrijder ten val te brengen, waarbij zij ervoor zorg droegen zichzelf veilig te stellen door op het juiste ogenblik de partij van de sterkste te kiezen. Nadat zij hem in de val hadden gelokt, lieten zij hem in de steek, toen zij begrepen hadden dat de balans naar de zijde van de Bevrijder overhelde.

Piar, die zich nu alleen in het strijdperk bevond en die tot de klasse der mulatten behoorde, een bij ons geëerbiedigde groep, wierp zich, als enige uitweg, op als hun leider, waarbij hij trachtte hen te bewapenen om zodoende de overwinning te behalen, waarnaar hij streefde. Het lot wilde, dat hij er niet in slaagde en hij kon niets anders doen dan vluchten. Dit is zijn misdrijf'.

Aldus scheen zijn misdrijf daaruit te bestaan, dat hij de 'geëerbiedigde klasse der mulatten' tegen de autoriteit van Bolívar in opstand wilde brengen, maar in werkelijkheid was het een samenzwering van anderen, òf tegen Bolívar òf tegen Piar òf tegen beiden. Maar, zelfs al nemen we voor een ogenblik aan, dat het een samenzwering tegen Bolívar betrof (hetgeen waarlijk niet op zo'n onweerlegbare manier is bewezen als de moderne wetenschap dat zou eisen) en dat daarvoor de doodstraf had mogen worden uitgesproken, dan heeft Piar toch nooit de belangen van de republiek tegengewerkt, maar is hij slechts opgetreden tegen de autoriteit van Bolívar - en dat is heel wat anders. Op dat tijdstip steunde de macht van Bolívar niet op het mandaat van enig vertegenwoordigend lichaam; zijn benoeming tot opperbevelhebber had plaats in de bijeenkomst, die op Juan Griego, op het Margarita-eiland werd gehouden, door dezelfde groep, die met de eerste veldtocht in 1816 uit Haïti was gekomen.

Tot op dat moment wees niets er op, dat de revolutie in Bolívar de man had gevonden, die de wereld in bewondering zou brengen door zijn homerische heldendaden. Zijn autoriteit werd bijgevolg dikwijls ontkend, omdat elk van de leiders uit die eerste periode van de revolutie zichzelf, hetzij wegens zijn leeftijd, ervaring of aanhang, of om welke andere reden dan ook, de gelijke, zo niet de meerdere achtte van de man, die tot op dat ogenblik alleen verpletterende nederlagen had geleden. Daarom miskennen en beledigen Marino en Bermúdez hem in Guiria, terwijl Páez in zijn uitgestrekte vlakten geen andere autoriteit dan zich zelf erkent. En Rivas en Anzoátegui en Sanchez (in de brief van Salom genoemd als aanstichters van de samenzwering die Piar naar het schavot bracht), Pérez en zelfs de afgevaardigden van het Congres van Caraiaco, waartoe Madariaga, Zea, Brion en zovele anderen behoorden, ignoreerden hem toen. Het schijnt, dat men het prestige van Piar hoger aansloeg dan dat van de anderen, hetgeen ook strookt met de werkelijkheid. O'Leary schrijft in zijn 'Memorias', pagina 519 van de eerder genoemde uitgave, letterlijk aan het eind van het hoofdstuk, getiteld:

> PROCES EN FUSILLERING VAN GENERAAL PIAR
> 'Generaal Marino verdiende zonder enige twijfel hetzelfde lot als Piar, maar hij was minder gevaarlijk en één voorbeeld was voldoende'.

Er moest een voorbeeld worden gesteld en Piar werd daarvoor uitgekozen. Men had rechtvaardiging nodig - welnu Piar was mulat. Don Aníbal Galindo schrijft in zijn reeds enige malen geciteerde werk hierover het volgende (pagina 253):

> 'Marino wilde zich, sinds het begin van de revolutie, nooit

> aan de autoriteit van Bolívar onderwerpen en nu was hij in openlijk verzet tegen hem; maar Marino was het idool van Barcelona en Cumaná en Bolívar kon hem niet vatten. Hetzelfde was het geval met Bermúdez. Páez gehoorzaamde hem maar half; het kwam zelfs zover, dat hij zijn goedkeuring gaf aan de opstand der bevelhebbers, die hem tot kapitein-generaal uitriepen en dus de autoriteit van Bolívar verwierpen, maar Páez was de bevelhebber, die aanbeden werd door de stoere llaneros van de Arauca en de Apure, dus moest hij gevleid worden en moest er met hem worden geschipperd. Piar, de illustere Piar, hoewel uitsluitend aan hem de bezetting van Guayana te danken was, de operatie-basis van de republiek, Piar, de overwinnaar van El Juncal en San Félix, was geboren in Curaçao, was dus buitenlander in Venezuela; zijn roem moest veel naijver in het leger hebben gewekt en daarom kon men er op rekenen, dat, wanneer hij eenmaal in ongenade gevallen zou zijn, niemand zou opstaan om hem te verdedigen'.

En op pagina 253 zegt hij:

> 'de beroemdste, maar ook de eenzaamste van de leiders werd uitgekozen om naar het schavot te worden geleid'.

Ik veroorloof mij erbij te voegen, dat hij ook van allen de generaal was die het gemakkelijkst gevangen genomen kon worden. Zijn liquidatie diende verschillende doeleinden. Zowel de vrienden van Piar als zijn tegenstanders in de krijgsraad en zij, die hem tot de vermeende rebellie hadden aangezet, consolideerden hun prestige bij de Bevrijder of herstelden het, zo zij het verloren hadden. Een machtig en gevaarlijk mededinger van Bolívar zou hiermee worden verwijderd en een mogelijke illusie van de mulatten, een onder ons geëerbiedigde groep, zou verstoord zijn. De partijdigheid van de krijgsraad ging zover, dat hij besloot hem vóór zijn fusillering te degraderen.

Onder dit deel van het vonnis zette Bolívar zijn handtekening niet en Piar werd gefusilleerd als generaal van het Bevrijdingsleger. Het onthouden van Bolívar's goedkeuring aan dit deel van het vonnis heeft mijns inziens betekenis met betrekking tot de morele kant van de zaak. Was Piar een verrader van de republiek, een muiter, een samenzweerder of een deserteur geweest, dan was zijn degradatie onvermijdelijk geweest. Als Bolívar dat deel van het vonnis niet heeft bekrachtigd dan was dat, omdat hij de onrechtvaardigheid van die beschuldiging besefte en indien hij zijn goedkeuring tot de uitvoering van het vonnis, wie weet met hoeveel overijling, wèl heeft gegeven, dan was dat, omdat hij het nodig vond iedere hinderpaal uit de weg te ruimen, die de uitvoering van plannen, die bij hem tot een bovennatuurlijke opdracht waren geworden, kon vertragen of beletten. Latere gebeurtenissen van enorme draagwijdte, blijk gevend van een ontstellend scherp begripsvermogen en van geniale doortastendheid, staven ons in de overtuiging, dat eigenschappen van haast bovenmenselijk formaat hem ver boven zijn medewerkers verhieven, zonder dat daarmee evenwel de zwakheden, gebreken en fouten worden uitgewist, die hem als mens hun gelijke deden zijn.

Dankbaar als wij, Curaçaoenaars, Don Aníbal Galindo moeten zijn voor zijn woorden van oprechte bewondering en onpartijdige verdediging van onze landgenoot, kan ik toch de conclusie niet aanvaarden, op bladzijde 252 van zijn reeds eerder geciteerd werk:

> ‘Piar werd geofferd uit koelbloedige overwegingen om op het schavot de autoriteit van de opperbevelhebber, die tot op die dag geen andere was dan die hem een Vergadering van hoge officieren, in Juan Griego bijeen, had gegeven, te consolideren’.

Inderdaad heeft Bolívar bij die gelegenheid in geen enkel opzicht blijk gegeven van de bovenmenselijke gaven, die later zo verrassend aan de dag zouden treden. Evenmin heeft hij toen een van de schoonste eigenschappen van het menselijk karakter getoond, nl. de grootmoedigheid, die omstandigheden en drijfveren begrijpt en tot medelijden en sympathie stemt. Veeleer was deze episode van zijn leven er een, waarin zijn menselijke tekortkomingen aan de dag kwamen, waarin duidelijk bleek, dat deze uitverkorene, voorbeschikt tot het volbrengen van een grote taak, van dezelfde klei geformeerd was als alle mensen. En inderdaad is, van deze kant bekeken, het voorval volkomen verklaarbaar. Er had zich ergernis in hem opgestapeld wegens de mislukking van zijn krachtsinspanningen om een basis voor de revolutie te leggen; ergernis om de kwellingen, beledigingen en miskenning door Marino en Bermúdez in Guiria; ergernis om het verloren gaan van de eerste wapenzending uit Haïti en de verpletterende nederlaag bij Clarines; tezamen inderdaad zoveel tegenslagen, dat ze bij ieder mens, hoe volmaakt en evenwichtig hij ook moge zijn, geprikkeldheid, woede en zenuwachtigheid zouden veroorzaken. Te meer bij Bolívar, die iets voelde rijpen, iets dat hij zelf wellicht niet vermocht te begrijpen, maar dat hem deed voorvoelen, dat hij voorbestemd was in de toekomst grote daden te verrichten. En bij die strijd met zijn menselijke hartstochten, is hij ongetwijfeld verblind geraakt en is zijn hart verkild. O'Leary zegt dat hij tranen gestort heeft, toen hij de geweerschoten hoorde, die een einde maakten aan het leven van de held van El Juncal en van San Félix. Als dat werkelijk zo is, wie weet of deze tranen dan niet van laat berouw spraken; en in dat geval moeten zij als de kostbaarste onderscheiding worden beschouwd voor Piar, held

en martelaar van de Columbiaanse onafhankelijkheid.

In een tweede vlaag van menselijke zwakheid heeft Bolívar Miranda overgeleverd aan de langzame dood in la Carraca. Hij deed dit, omdat het leger en hij de overwinnaar van Valmy als een verrader van de republikeinse zaak beschouwden; maar zijn antipathie voor de generalissimus verhinderde hem in te zien, dat niet hij de geroepene was om de rol van rechter te spelen. Ook ditmaal overschaduwden zijn menselijke ressentimenten zijn gezond verstand. Hoeveel smettelozer zou zijn roem niet zijn geweest, als hij zich boven die menselijke zwakheden had kunnen plaatsen!

Ondanks de beschuldiging van verraad aan de republiek prijkt de grote figuur van Miranda in zijn zwierige Franse uniform, op een olieverfschilderij van enorme afmetingen, in het gemeentehuis van Caracas en nog eens op een even groot doek tezamen met zijn militaire staf, dit laatste geschilderd door Maury in Caracas.

Páez, die meer dan eens Bolívar miskend heeft en die ten slotte de eenheid van Groot Columbia verbroken heeft, heeft zijn standbeeld in Caracas, vervaardigd door de oude beeldhouwer Eloy Palacios. Santander en Córdoba hebben in hun vaderland ook hun standbeelden evenals Marino, Bermúdez en andere generaals, die in het begin aan Bolívar's missie twijfelden. Maar voor Piar bestaat alleen het protest van de onpartijdige geschiedschrijvers. Voor ons, Curaçaoenaars, bestaat zelfs geen herinnering aan hem of aan zijn naam.

Generaal O'Leary merkt op, wanneer hij het over het fusilleren van Piar heeft, dat: ‘de sterke wil van Bolívar het lot van de Republiek verzekerde’.

Met alle eerbied voor de illustere generaal meen ik, dat deze zaak niet beslist is. Wie zou de verzekering durven geven, dat

het onderhoud met Bolívar, waarom Piar gevraagd had bij zijn aankomst als gevangene in Angostura, maar dat hem niet werd toegestaan, niet een openhartige en verzoenende uiteenzetting van vermeende beledigingen en misvattingen tot gevolg zou hebben gehad. Wie zou kunnen zeggen of beide genieën elkaar niet begrepen zouden hebben op een hoger plan van verdraagzaamheid en erkenning van beider verdiensten? Is dat niet het geval geweest met Bermúdez, met Marino, met Páez, Rivas en anderen? Was het dan onmogelijk geweest, dat uit een onderhoud tussen deze twee mannen onschatbaar voordeel voor de revolutie zou zijn voortgevloeid? Had een samengaan van deze twee grote leiders de republiek niet veel offers, ellende en tranen bespaard?

Maar er heeft geen onderhoud plaats gehad. Piar werd de gelegenheid onthouden van aangezicht tot aangezicht met zijn oude vriend en chef te spreken. Hij kon niet tot Bohvar doordringen met de dapperheid en de openhartigheid, die de veroveraar van Guayana steeds hadden gekenmerkt. Wie weet of deze verzoening niet de belangen en hartstochten in de weg stond van hen, die de verdwijning van Bolívar, van Piar of van beiden wensten. Nog op 4 oktober van dat jaar koesterde Bolívar dezelfde genegenheid voor de veroveraar van Guayana, die hij altijd voor hem had gehad. En de ontboezeming in een brief aan generaal Francisco Bermúdez toont toch duidelijk de wens van Bolívar om het leven van de overwinnaar van El Juncal te redden:

> ‘Het is mijn persoonlijk verlangen, dat de raad de strengheid van de wet en de goede naam van de regering afweegt tegen de verdiensten van de beklaagde’.

Om dit doel te bereiken benoemde hij tot leden van de krijgsraad officieren, die geen motief tot vooroordeel tegen

Piar hadden. Dat was zijn vergissing. Brion, landgenoot en intieme vriend van Piar, was voorzitter, de anderen hadden als kameraden aan zijn zijde gevochten en waren ogenschijnlijk zijn vrienden. In dezelfde hierboven aangehaalde brief uit te Bolívar nogmaals zijn vurig verlangen het leven van de beklaagde te sparen en wel met deze woorden, die voor geen andere uitleg vatbaar zijn:

> 'God geve, dat de raad mij, zo hij de zwaarste straf mocht uitspreken, in de gelegenheid stelt daar verandering in te brengen; en dat mij tevens een verzoek daartoe van het leger bereikt, van de dichtstbij gelegen onderdelen zowel als die uit de hoofdstad, door bemiddeling van de bevoegde organen, zodat ik niet van de krijgstucht behoef af te wijken.'

En hoewel de voorzitter van de krijgsraad openlijk zijn collega's vroeg zijn verzoek tot gratie te steunen, werd Piar met algemene stemmen ter dood veroordeeld. En Bolívar bekrachtigde, ondanks zijn brief aan Bermúdez, onmiddellijk met zijn handtekening het vonnis, zonder het leger of de dichtstbij gelegen onderdelen en nog minder die van de hoofdstad, de tijd te geven, gratie voor de veroordeelde te vragen. De raad liet dus geen weg open voor een wijziging en de uitvoering van het vonnis had verrassend snel, reeds de volgende dag plaats.

Nu komt er twijfel bij mij op: heeft generaal Bermúdez de leden van de raad op de hoogte gesteld van Bolívars wil, zoals hij die in zijn brief had geuit? En als de raad de inhoud van die brief heeft gekend, waarom heeft hij de zin ervan niet verstaan en waarom heeft hij de wil van de opperbevelhebber genegeerd? Bermúdez had zelf eens de Bevrijder beledigd en zijn degen tegen hem getrokken en toch geeft de geschiedenis hèm de eerde stad Angostura als overwinnaar te zijn binnengetrok-

ken en noemt Piar niet, aan wie alleen toch die waardevolle verovering te danken is. Is deze brief niet met opzet genegeerd door hem, die uit het succes van degeen, die al met één been in het graf stond, voordeel heeft willen trekken?

Waaraan is het te wijten, dat Bolívar zo snel van idee is veranderd en het doodvonnis zo overhaast heeft getekend? Van José Gabriel Pérez, die in 1817 secretaris van Bolívar was, dezelfde persoon, naar wie generaal Salom in zijn door O'Leary aangehaalde brief (pag. 517, Uitgave Blanco Fombona, Biblioteca Ayacucho) verwijst, zegt generaal Salom:

> 'Velen, waarde generaal, die thans in hun vriendschap voor de Bevrijder voor zonder smetten willen doorgaan, zijn meer dan eens de bewerkers van of medewerkers geweest aan wanordelijkheden tegen hem. Een sterk voorbeeld hiervan waren Oriente en Angostura, in de jaren 1817, 1818 en 1819. Zelfs onze metgezel en vriend José Gabriel Pérez heeft zijn rolletje gespeeld in die tijd! Hoe zeldzaam zijn zij, die kunnen zeggen: ik ben vrij van iedere smet'.

Deze brief slaat op de fusillering van Piar. En Anzoategui, lid van de krijgsraad, wordt ook door Salom genoemd als een van hen, die Piar overhaalden zich in het vermeende avontuur tegen Bolívar te storten. Wijst dit alles er niet op, dat bij de beschuldiging en de straf onedele drijfveren in het spel waren en hartstochten een rol speelden? Wordt het niet steeds duidelijker, dat Bolívar zelf, onbewust, zich verwikkeld en verstrikt zag in die samenzwering, die tot doel had Piar te doen verdwijnen? Welke invloeden waren aan het werk in de geest van de Bevrijder om zo snel een man, voor wie hij twee dagen tevoren redding had gevraagd, naar het schavot te verwijzen? Schuilt er in dit proces niet iets duisters? Is er geen reden zich af te vragen of het ook mogelijk geweest is, dat Domingo Díaz,

toen hij snoeverig bekende, dat hij het was, die Piar gedood had, op de hoogte was van veel, dat de Bevrijder zelf niet wist?

Dit is een punt in de geschiedenis, dat zij, die te goeder trouw het verleden onderzoeken en navorsen, aan het licht kunnen brengen en al rust het stoffelijk overschot van Manuel Piar niet op de gewijde grond van het Nationale Pantheon en ligt het nog steeds ergens verloren op het kerkhof van het huidige Ciudad Bolívar, zijn heugenis, van zoveel waarde voor de eerste periode van de revolutie, zou weer kunnen opbloeien in het licht der onderzoekingen en zijn reeds vergeten naam zal de belangrijke plaats weer kunnen innemen, waarop zijn optreden in de historie hem recht geeft. Het is een opmerkelijk feit, dat in geen van de geschiedenissen van Curaçao, mij bekend, melding van deze landgenoot wordt gemaakt, die toch zozeer onze bewondering en hulde verdient. Wij hebben gedwee de historische opvatting aanvaard, door enkelen verkondigd en hebben ons achter dit bedroevende voorval verschanst om aldus onze onwetendheid te rechtvaardigen.

Hoe treffend zei de heer Galindo, dat Piar de meest miskende van alle strijders was, die Bolívar omringden. Ik beschik noch over het prestige noch over de macht om in naam van ons Curaçaoenaars iets te berde te brengen, dat een verontschuldiging of een weder goedmaken van ons verzuim betekent, maar ik ben ervan overtuigd, dat, door de herinnering aan hem te eren, wij ons zelf eren en door hem te herdenken wij onze deelneming aan die homerische onderneming herdenken, nl. het bevrijden van een werelddeel, ‘een heldenstuk nooit eerder vertoond en niet te evenaren, daar er geen wereld meer te bevrijden blijft’.

Ik wil deze aantekeningen over Piar niet beëindigen zonder over dr. Julián Temístocles Maza te spreken, een man uit het

oosten van Venezuela, die in 1899 gouvernementssecretaris van de staat Guayana was. Zijn eerbiedwaardige verschijning, zijn grijs haar en grijze baard deden me denken aan het bekende gelaat van don Simón Rodríguez, leermeester van de Bevrijder. Hij was een grondig kenner van Bolívar's leven en werk en toen hij mijn bewondering voor de Bevrijder bemerkte, stelde hij al zijn vrije tijd voor mij beschikbaar. Hij was mijn gids in Ciudad Bolívar en met hem bezocht ik het gebouw van het befaamde Congres van Angostura. Hij wees mij de hoek van de kathedraal, waar Piar gefusilleerd werd en van hem hoorde ik het eerste protest tegen deze daad, die hij als moord betitelde. Samen met hem zocht ik naar het graf van mijn landgenoot op het kerkhof van die stad, maar wij slaagden er niet in het te lokaliseren. Gezeten op de stenen bank tegenover de ‘Gran Piedra’, Grote Steen, met het gezicht naar de Orinoco, die zijn watermassa's snel voortstuwde, vertelde hij mij de hele veldtocht van Guayana en de geweldige betekenis ervan voor de uiteindelijke afloop van de vaderlandse bevrijdingsoorlog. Van hem hoorde ik voor het eerst over de fusillering van de missionarissen, die als Spanjaarden natuurlijk als samenzweerders werden beschouwd. Tot vandaag heeft men de aansprakelijkheid voor deze barbaarse daad niet onwederlegbaar kunnen vaststellen, hoewel de Bevrijder zelf, de generaal en de priester Blanco en nog anderen als de hoofdschuldigen voor deze afgrijselijke en nutteloze misdaad zijn genoemd. Dr. Maza vertelde mij, en later heb ik het gelezen in de ‘Memorias’ van O'Leary, dat aan kolonel Lara bevel gegeven zou zijn hen naar ‘Divina Pastora’, een dorp in het binnenland van Guayana te brengen; maar deze officier, een nieuweling in de streek, die niet wist, waar die plaats lag, legde het bevel anders uit en fusilleerde de missionarissen, menend dat hij stipt gehoorzaamde aan het

bevel door ze naar hun eeuwige rustplaats te sturen, de betekenis, die hij aan de naam 'Divina Pastora', Goddelijke Herderin, gaf.

Hij verhaalde me tot in bijzonderheden de verbazingwekkende episode van Casacoima en noemde Guayana de bakermat van de Zuidamerikaanse emancipatie, waarbij hij aan Piar alle eer gaf, omdat deze voor de patriotten die basis had veroverd, van waaruit een regelrechte weg naar de eindoverwinning liep. Nu ik de heroïsche figuur van Manuel Piar oproep, ten einde voor zijn nagedachtenis de eerbied te vragen, die Caracas hem verschuldigd is, heb ik de vriend en bewonderaar van de glorie van onze landgenoot niet willen vergeten, de eerste mens, die oprecht met me over hem heeft gesproken en mij de eerste ideeën gaf, die nu, na veertig jaren, gekristalliseerd zijn tot deze armzalige maar oprecht gemeende poging tot rehabilitatie.

Met Brion zijn we, tenminste ogenschijnlijk, nu in het reine. Er is een plein, dat zijn naam draagt en een monument, waarop zijn afbeelding staat. Zijn borstbeeld werd in brons gegoten. Maar onze erkenning kwam laat, te laat, wanneer wij eens niet aan zijn optreden voor de onafhankelijkheid van Columbia denken (die hij overigens niet verwezenlijkt heeft gezien) maar aan de diensten zijn vaderland bewezen. Deze waren zijn doorbreken van de blokkade van het eiland door de Britse admiraal Bligh, zijn aandeel in het verbreken van het beleg van Aruba, dat hem de benoeming bezorgde van commandant van de Nationale Garde en ten slotte zijn optreden bij de 'Cabrietenberg', een heuvel, die door de Britse commodore Murray bezet was en van stukken geschut voorzien en die het fort 'Beekenbrug' beheerste, een actie, waar majoor Schwartz met zijn

detachement Hollandse veteranen van af had gezien, terwijl Brion de hoogte met de militie bezette, dáár stukken geschut, kleine wapens en proviand buitmaakte en het eiland behoedde voor een bezetting door de Engelsen.

Het was in het jaar 1881, dat generaal Antonio Guzmán Blanco, toen president van Venezuela, het plan opvatte en ook ten uitvoer bracht om van de kerk 'La Trinidad' een Nationaal Pantheon te maken; op de ingangsdeur liet hij de volgende woorden aanbrengen, die de samenvatting zijn van zijn vaderlandslievende gedachte: 'La Patria a sus Grandes Servidores'.

Generaal Guzmán Blanco was een man, die van praal en theatraal vertoon hield. Hij wilde al zijn daden met dezelfde plechtigheid omgeven, die er van zijn majestueuze verschijning uitging, gekleed als hij steeds ging in de opvallende galauniform van generalissimus, versierd met zijn overtalrijke onderscheidingen en medailles. Toen de acute periode van de crisis met Nederland voorbij was, wilde hij wellicht zijn sympathie voor die Curaçaose elementen kenbaar maken, die hem gastvrijheid in hun huis hadden verleend in de tijd, dat hij als samenzweerder op Curaçao zijn toekomstige campagnes voorbereidde. Of, om op de een of andere manier het harde besluit tot heffing van de additionele 30% aan invoerrechten enigermate te verzachten (hij wilde immers, naar men zei, Curaçao tot een visserseiland maken) is hij misschien op de gedachte gekomen het stoffelijk overschot van Pedro Luis Brion naar het Nationale Pantheon te Caracas te laten overbrengen. Brion, de grote vriend van de Bevrijder, 'Hijo querido de Cartagena, Protector de América', Geliefde zoon van Cartagena, Beschermer van Amerika, admiraal van het eskader van Groot Columbia en kapitein-generaal van het Bevrijdingsleger; vrijgevig man, die zonder een eigen hemd te bezitten gestorven was en

zijn onmetelijk fortuin op het altaar van de onafhankelijkheid van Columbia heeft geofferd. Maar de 'Ilustre Americano' bracht ons in grote verlegenheid. Niemand wist met zekerheid te zeggen, waar het graf van Brion te vinden was. Volgens alle geschiedschrijvers overleed hij op Rozentak en werd daar begraven; zijn graf bleek daar niet te vinden te zijn en mocht het zich daar bevonden hebben, dan was er geen teken van over. Wij waren vergeten, dat Brion commandant van de Militie was geweest, toen Nationale Garde geheten. Wij waren zijn stoutmoedigheden vergeten, toen hij de manschappen van Murray dwong zich weer in te schepen, kanonnen en oorlogsmaterieel in de steek latend, en zodoende de blokkade brak en Curaçao van een Engelse bezetting redde.

Zijn dood, in diepe armoede, toen het eiland weer in Nederlandse handen was, moet onopgemerkt gebleven zijn; zijn begrafenis moet zonder de militaire eer zijn geweest, waarop hem zijn rang van commandant van de Nationale Garde recht gaf; er wordt nergens melding van zijn verdwijning van het aards toneel gemaakt. Ongetwijfeld, als zijn verdiensten alleen Curaçao hadden betroffen, zou zijn stoffelijk overschot nog ergens verloren liggen op het terrein van 'Rozentak'.

Toen generaal Guzmán zijn voorstel bekend maakte en het eerste onderzoek begon, moest de handelsagent van Venezuela, toentertijd de heer Ernesto Boyé (er was toen nog geen consulaire vertegenwoordiging van Venezuela op Curaçao) constateren, dat niemand met zekerheid de plaats wist waar de resten van Brion rustten. Er waren precies zestig jaren na zijn dood verstreken. Maar toch moest de overbrenging plaats vinden, Generaal Guzmán was geen man, die terugdeinsde voor een graf meer of minder. En op aanwijzing van een neger uit de 'conuco', een stokoude man, die zich de begrafenis meende te

herinneren, werd het aangewezen graf geopend, het zich erin bevindend gebeente met een deel van de doodkist, waarop letters stonden, die de naam Brion zouden hebben kunnen vormen, maar ook die van een willekeurig ander, werd opgegraven; er werd een wake bij gehouden, door een erewacht van miliciens en veteranen. Daarna werd het stoffelijk overschot met pracht en praal ingescheept tot volle tevredenheid van de 'Doorluchtige Amerikaan'[1] met zijn bombastisch karakter. In het hoofdschip van het Nationale Pantheon te Caracas, aan de voeten van het stoffelijk overschot van de Bevrijder, werd hij ten slotte voor de laatste maal begraven, althans de stoffelijke resten, die men hield voor die van hem, van wie Bolívar niet wist wat hij het meest in hem moest bewonderen: de edelmoedigheid, de goedheid of de vaderlandsliefde.

Maar er waren in die tijd onrustige geesten, die het er niet mee eens waren, dat de stoffelijke resten die men had meegenomen, werkelijk die van de admiraal waren. Er werd het een en ander over gepubliceerd; nog steeds verzekert Sjon Mory Cardoze, die wel zo oud is, dat hij het kan weten, dat de bewuste resten van een Jood waren, die door de Synagoge was uitgestoten en daarom niet op gewijde grond binnen de muren van Bet Haim (het Joodse kerkhof) kon worden begraven.

Toen ik nog een jongen was, dwaalde ik dikwijls door de velden en terwijl ik tussen oude graven zwierf, op het terrein dat buiten de gewijde grond van de Joodse gemeenschap ligt, ontdekte ik eens een oud graf, op welks gedenksteen een naam stond, die mij zo vreemd in de oren klonk, dat ik me die zelfs nu nog herinner: 'Eliau, Exchiau Tauro'. Het was een Portugese Jood, misschien wel een van de eersten, die op Curaçao

1) Vertaling van 'el Ilustre Americano', zoals generaal Guzmán Blanco vaak door bewonderaars en spotters wordt aangeduid.

gekomen zijn en die in onmin met de Joodse gemeenschap overleden was. Als ik zo denk aan wat Sjon Mory verzekert, aan de veldtocht van een jonge Curaçaoenaar, aan de getuigenis van de oude neger en aan veel soortgelijke gevallen in de geschiedenis, moet ik toch glimlachen om de vreemde ironie van het lot, dat gewild heeft dat een ban in de Synagoge, die een vermoedelijke opstandigheid strafte, als gevolg had dat de zondige resten 'van de een of andere onbekende Eliau, Exchiau Tauro' nu de eer genieten om in het Nationale Pantheon van Caracas te rusten, aan de voeten van niemand minder dan de 'Halfgod van Amerika', die daar zijn laatste slaap slaapt.

Maar wij op Curaçao waren nog veel trager bij het recht doen wedervaren aan de nagedachtenis van Brion. Veertig jaren na Venezuela, toen Brion al honderd jaar dood was, kwam men op de gedachte een hulde aan zijn nagedachtenis te brengen. 'Men' was de enige Curaçaoenaar, die aan dit soort dingen denkt: Sjon Wein Hoyer. Hem danken we dit idee en aan don Miguel Bethencourt, die nu al jaren dood is. De hulde aan Brion betoond door de Nederlandse kolonie te Caracas, was enkele maanden daarvoor georganiseerd door onze gezant in Venezuela, Zijne Excellentie de heer d'Artillac Brill en met veel vertoon ten uitvoer gebracht. Dr. John B. Gorsira z.g. was toen belast met het bestuur over de kolonie. Hij was Curaçaoenaar van geboorte en was dat eveneens in zijn gevoelens. Hij gaf al de steun van zijn officiële invloed aan het plan, kreeg, van het Ministerie van Koloniën de nodige machtiging om fondsen beschikbaar te stellen voor deze plechtigheid en legde op feestelijke wijze de eerste steen voor het monument. De Curaçaose handel en onze hele gemeenschap gaven hun volle medewerking en de Aguasal (waterkant) op Otrabanda kreeg de naam 'Brion Plein'.

Ik kwam na deze feesten pas op Curaçao en daar ik de naam van De Pool aan deze gebeurtenis wilde verbinden, die mijns inziens een daad van herstel voor een onvergeeflijke vergeetachtigheid was, heb ik de buste van Brion geboetseerd, na voorafgaand overleg met het Comité, dat voor dit eerbetoon in het leven was geroepen, een buste, die later in brons werd gegoten.

Daar deze aantekeningen voor het merendeel persoonlijke herinneringen zijn, acht ik het niet overbodig de geschiedenis te vertellen van de moeilijkheden, die ik ondervonden heb bij mijn pogingen dit werk te verwezenlijken. Moeilijkheden, die het publiek niet kent. Het plan kreeg zolang het om woorden ging, ieders onvoorwaardelijke goedkeuring. Maar toen het tot daden moest komen, bleken alleen de voorzitter van de commissie, Don Abraham Capriles (Sjon Bambam) en Don Germán Leyba positief in hun instemming. De rest probeerde er zoveel mogelijk tussenuit te knijpen, zoals de volksmond het noemt. Er was een lid van de commissie dat mij, toen ik hem aan zijn woonhuis om zijn handtekening opzocht, liet weten, dat hij niet thuis was, maar hij beging daarbij de onvoorzichtigheid uit het raam van zijn kamer op de tweede verdieping naar buiten te hangen, zodat ik hem, zonder dat hij het merkte, wel moest zien.

Maar ten slotte tekende de meerderheid van de commissie het document, waarin zij haar goedkeuring hechtte aan de overeenkomst met mij gemaakt. Na de ondertekening legde ik tezamen met Sjon Bambam, voorzitter van de commissie, het project voor aan de gouverneur ad interim en aan de directeur van openbare werken, voor hun fiat. Beiden verleenden hun goedkeuring en daar ik wilde, dat het boetseerwerk op Curaçao geschiedde, begon ik er mee. Van de directeur van openbare werken, de heer Bakker, ondervond ik volle medewerking. Hij

was een voortreffelijk mens; hij bezocht bijna dagelijks het geïmproviseerde atelier, waar ik boetseerde. Hier is een woord van dankbaarheid op zijn plaats voor mijn overleden vriend, Henry Peret Gentil, die mij van de grond van de Maatschappij, waarvan hij directeur was, al de klei gaf, die ik nodig had voor mijn boetseerwerk. Mijn zuster, mevrouw Maria de Pool de Araujo, destijds eigenares van de Curaçaose Telefooncentrale, stond mij de benedenverdieping van het hoofdgebouw af, alsmede de hulp van haar talrijke arbeiders, die werkelijk van onschatbare waarde voor me bleek bij mijn werk aan dit borstbeeld.

Terwijl ik bezig was met het boetseren in klei, ontving ik dikwijls bezoek van Sjon Manchi Leyba, wiens oordeel en grote kennis van de Columbiaanse geschiedenis meer dan één van mijn historische problemen oplosten; problemen, waarvan niets meer te merken viel in het uiteindelijke bronzen resultaat en waarvan de oplossing door het publiek niet gewaardeerd kon worden. Behalve de waardevolle opmerkingen van Don Germán, moet ik die van de heer Bakker noemen, die mij overtuigden van zijn verfijnd esthetische smaak.

Na het boetseren in klei moest, volgens het contract, de goedkeuring van de meerderheid worden verkregen om over te gaan tot het in gips gieten en tot het in ontvangst nemen van een derde gedeelte van het honorarium. En nu gingen de poppen aan het dansen! Er was geen mogelijkheid de meerderheid bijeen te krijgen, de tijd verstreek en de klei droogde uit. Ik besloot de zaken op een andere manier aan te pakken. In die tijd moesten de auto's, die naar Pietermaai gingen, langs de Telefooncentrale rijden, omdat de politie deze richting had voorgeschreven. Ik posteerde me in de deur en als ik de auto van een van de commissieleden zag aankomen, liet ik hem

stoppen, verzocht het commissielid uit te stappen, het werk in ogenschouw te nemen en het document, dat de goedkeuring behelsde, te ondertekenen. Er waren leden, die ondertekenden zonder uit te stappen. Buiten de voorzitter van de commissie, Sjon Bambam Capriles, en Don Germán Leyba, moest ik de rest van de commissie praktisch een voor een opvangen om de vereiste meerderheid tot tekenen te krijgen. Ten slotte werd de buste in gips gegoten en tentoongesteld in het gebouw in de Breedestraat op Punda, dat Don Luis Ricardo heeft toebehoord en waar daarna de heren Mensing & Co hun zaak gevestigd hadden. Op die dag kwam de gouverneur, de heer Brantjes, in hoogsteigen persoon ook kijken. Mondeling gaf hij zijn toestemming. De buste werd in Italië gegoten door de firma Luisi en Co te Pietrasanta en ik liet er een repliek van maken. Alleen op die manier kon ik het laten uitvoeren tegen de minimumprijs. Ik rekende er op, het tweede exemplaar aan de regering van Venezuela te kunnen verkopen, wat mij ook gelukte, dank zij de stappen van onze bekwame gezant in Caracas, de heer W.E.G. d'Artillac Brill, die mij zijn steun gaf. Ik moet de naam van mevrouw d'Artillac naast die van haar man noemen; aan beiden ben ik grote dankbaarheid verschuldigd voor hun onschatbare hulp.

Maanden na de komst van het bronzen beeld van Brion uit Italië, stond het nog opgeslagen in de magazijnen van het gouvernement, totdat ik weer een bezoek aan Curaçao bracht. Toen besloot ik, met toestemming van de voorzitter van de commissie, tot de opstelling over te gaan, alvorens het eiland opnieuw te verlaten. Nogmaals toonde de voorzitter Don Abraham Capriles zijn goede wil en wij gingen samen (we waren vrijwel door alle anderen in de steek gelaten) uit bedelen om middelen te vinden het monument te voltooien.

Wij ondervonden veel teleurstellingen, maar de heren S.E.L. Maduro & Sons verschaften ons alle materialen, zodat wij uitsluitend geld nodig hadden om de werkkrachten te betalen. Genoemde heren schonken ten slotte ook nog het geld, dat te kort kwam na een moeizame inzameling, die weinig had opgebracht.

Ik ontwierp en leidde de bouw van het voetstuk. Nooit heb ik zo getranspireerd! De metselaar, de beste die wij op Curaçao hadden, was een oude, slecht gehumeurde en grillige man, die nooit van tekeningen en afmetingen had gehoord. En hoewel hij het waterpas gebruikte en ik weet niet wat voor andere instrumenten, kwamen de lijnen toch altijd scheef uit. Er werden veel fouten gemaakt, die niet onopgemerkt bleven voor de kritische blik van de Curaçaoenaars, want zelfs was er iemand, die zich gedurende de nacht bezighield met het aanbrengen van verbeteringen, zonder dat het ons gelukt is zijn identiteit vast te stellen. De versieringen van cement, die ik persoonlijk had gemodelleerd en gegoten, werden zo beschadigd, dat zij hun oorspronkelijke vorm verloren. Enfin, een debâcle!

Ten slotte was het werk voltooid en het personeel van mijn zuster, onder leiding van Frederik, een bekwame en intelligente man, plaatste de buste van de commandant van de Nationale Garde van Curaçao, admiraal en kapitem-generaal van Groot-Columbia, op zijn voetstuk. Noch zij noch ik hebben een cent voor ons werk gekregen. Van het begin af had ik bezwaren gemaakt tegen de uitgekozen plek, maar men zei mij, dat daar de papieren begraven waren en dat het daar geplaatst moest worden. Toch heeft men het neergezet daar, waar ik het had willen hebben en daar staat het nog.

Nadat het was geplaatst, ging men aan de inwijding denken. De voorzitter nam contact op met de gouverneur om de datum

van de plechtigheid vast te stellen. Als enig antwoord gaf gouverneur Brantjes de mededeling, dat bericht zou worden gezonden aan de procureur-generaal, opdat deze de politie, die belast zou worden met de zorg over het monument, instructies kon geven.

Zo werd het gedenkteken voor een Curaçaos burger ingewijd, die niet alleen zijn geboorteland en de Nederlandse vlag op verdienstelijke wijze had gediend, maar die bovendien de naam van Curaçao met schitterende en onuitwisbare letters op de bladzijden van de geschiedenis heeft geschreven. De laksheid, betoond bij de aanvaarding van het monument van de vergetene van 'Rozentak', was een waardig pendant van het totaal vergeten van zijn laatste rustplaats. Een betrouwbaar man, die door zijn positie in staat was hierover meer te weten te komen zei me, dat de koelheid van gouverneur Brantjes te wijten was aan de verkoop van de repliek van de buste aan Venezuela. Als dit het motief was, dan is dit hoogst merkwaardig: in de eerste plaats kon alleen op deze manier de buste voor Curaçao tegen de overeengekomen prijs worden gemaakt, in de tweede plaats zijn replieken van standbeelden algemeen gebruikelijk. Het beroemde standbeeld van Bolívar in Caracas heeft een kopie in Lima. Dat van Maracaibo is een kopie van dat van Cartagena. Dat van Barranquilla en dat van Parijs zijn kopieën van dat van Bogotá en dat van Ciudad Bolívar een kopie van dat van het Nationaal Pantheon en ga zomaar door. In ieder geval was de fout, zo het er een was, de mijne en niet van Brion en een smaad zijn nagedachtenis aangedaan was geen straf voor mij.

Het heeft me bevreemd van een zo beschaafd man als onze ex-gouverneur. Ik heb me verbaasd over zijn vreemde opvatting in dezen. Freud heeft bij het opstellen van de beginselen

van zijn merkwaardige theorie der psycho-analyse zich gebaseerd op de stelling, dat intelligentie, algemene ontwikkeling en opvoeding geen enkele rol spelen bij de handelingen van de mens. Alleen de kracht van het temperament handelt op onweerstaanbare wijze. Zij is, als een categorisch imperatief, verantwoordelijk voor onze handelingen. Alleen zo is zijn vreemde besluit te verklaren. En de voorzitter van de commissie, Don Abraham Capriles ontving, ondanks zijn activiteit en enthousiasme, geen decoratie, die een normale beloning zou zijn geweest voor zijn goede werk: de oprichting van het borstbeeld als boete voor de onverschilligheid, die wij ten opzichte van Pedro Luis Brion hadden getoond.

De ‘30%’

Dit getal en dit teken nemen zulk een voorname plaats in in de nieuwste geschiedenis van Curaçao, dat het werkelijk onmogelijk zou zijn om zestig jaren terug te kijken, zonder melding te maken van de gevolgen van de aanvullende invoerrechten, die de regering van Venezuela omstreeks 1881 ging heffen op goederen, afkomstig uit de Antillen.

Ik zou eenvoudigweg deze herinneringen niet mogen publiceren zonder melding te maken van deze daad van de regering van de naburige republiek, die van zulk een invloed is geweest op de handel van ons eiland, dat zij er een paniek teweeg bracht, waaruit we pas jaren later en, merkwaardig genoeg, door een omstandigheid te danken aan dezelfde naburige republiek, verlost zijn. Bovendien biedt het incident, bekend onder de naam die ik als titel koos voor dit hoofdstuk, zoveel interessante facetten, dat ik het moeilijk kan weglaten ook al kan ik me nauwelijks er iets van herinneren, daar ik toen nog maar kort uit de luiers was.

Derhalve heb ik het gerangschikt onder de historische feiten, waarvoor ik noodzakelijkerwijze gebruik heb moeten maken nu eens van het geheugen van vrienden ouder dan ikzelf, dan weer van beschikbare documentatie of gegevens van geschiedschrijvers.

Ik wil nog eens bekennen, dat ik vurig verlang nog eens de officiële bronnen van inlichting, zowel die in Nederland als in Venezuela, te mogen raadplegen en uit de archieven daar de volledige documentatie te halen, nodig voor het schrijven van de complete en ware geschiedenis, in al haar bijzonderheden van dit incident en zijn gevolgen voor onze kolonie. Maar...

met het verstrijken van de jaren en de weinige tijd, die me nog overblijft geloof ik, dat het bij een verlangen zal blijven; als troost voor de niet-verwezenlijking van mijn wens kan wellicht de overtuiging dienen, dat er toch niets mee bereikt zou zijn, omdat ons, Curaçaoenaars, de geschiedenis koud laat. Wij plegen geen geschiedboeken te lezen en hebben nooit uit de ervaring van gisteren profijt leren trekken voor de toekomst.

Uit hetgeen in dit hoofdstuk behandeld wordt, zijn interessante gevolgtrekkingen te maken; wij zouden daaruit voordeel kunnen trekken, zowel op commercieel als op politiek gebied, in het bijzonder in verband met onze betrekkingen met onze buren, de Zuidamerikaanse republieken rond de Caraïbische zee. De beschouwingen, waartoe dit incident mij aanleiding geeft, zullen aan het slot van dit hoofdstuk volgen, maar wel wil ik nu reeds opmerken, alvorens geheel in te gaan op het aangesneden thema, dat dit incident zijn oorsprong vond in de volstrekte onkunde van de leiders onzer koloniale politiek - ginds in het Ministerie in Nederland - van de wezenlijke karaktereigenschappen van onze buren, de aard van onze handelsbetrekkingen met hen, de sociale afhankelijkheid onzer betrekkingen en de affiniteit van ons zuiver creools element met de bevolking van die landen. Voorts is een en ander te wijten aan het feit, dat de toenmalige gouverneur niet de vrijheid had zijn houding te bepalen naar de omstandigheden en de eisen van dat ogenblik. De absurde beperking door het Ministerie van Koloniën van de handelingsbevoegdheid van de gouverneur vormde de directe aanleiding tot dit incident. Een incident, dat door iedereen kon worden voorzien, ...behalve door de minister in Nederland, die zo ver van het toneel der gebeurtenissen zetelde en die in beslag genomen werd door

dringender problemen, met betrekking tot de veel grotere en belangrijkere koloniën in de Oost en temidden van het aanhoudend tumult in Europa, dat zozeer verschilt van de wereld van Columbus.

Eigenlijk heeft Curaçao nooit zijn eigen leven geleid. Het kon door gebrek aan vaste regenseizoenen geen landbouwgebied zijn. Hoewel deze zelfde moeilijkheid aanleiding had kunnen geven tot stichting en uitbreiding van industrieën, werden de mogelijkheden daartoe niet bestudeerd. Het was immers gemakkelijker te kopen en te verkopen dan studie van industrieën te maken. De handel vormde zodoende het enige middel van bestaan voor het eiland. En handel is iets zonder ingewanden; de handel heeft geen hart, hij heeft alleen maar een broekzak. En, hoewel wetboeken en wetten getracht hebben hem grenzen te stellen, de handel heeft die in hun totaliteit niet aanvaard, sterke argumenten aanvoerend, die men niet geheel kon afwijzen.

Het was daarom niet vreemd, dat Curaçao zich in die tijd er op toelegde geld te halen uit welke bronnen ook, zich specialiserend in het smokkelen van krijgsbehoeften voor de revoluties van de naburige republieken. De gunstigste tijden voor Curaçao's handel waren inderdaad die, wanneer burgeroorlog in de nabuurlanden de welvaart naar onze kusten verplaatste. Wij hadden geen scherp ontwikkeld onderscheidingsvermogen voor het verschil tussen legale en niet legale handel. Het ging om geld verdienen. Van de Walle schrijft in zijn ‘Reseña Histórica de Curaçao’ (Historische Beschouwing over Curaçao).

‘Gedurende de Noordamerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog van 1775 tot 1783, bereikte dit eiland het hoogtepunt van zijn welvaart. Daar het een van de beste en veiligste havens

van Zuid-Amerika bezit, waarin nooit orkanen en stormen voorkomen, lag het voortdurend vol schepen, die de winstgevende smokkelhandel naar de kusten van Venezuela bedreven. De Noordamerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog had de scheepsroute naar Europa gewijzigd en de Noordamerikaanse produkten namen de weg hierheen om op schepen, die onder neutrale vlag voeren, overgeladen te worden. Het kalefateren van schepen, dat niet meer in de Noordamerikaanse havens kon worden verricht, werd voortaan op Curaçao verricht'.

De handel had zich zo uitgebreid, dat volgens Van de Walle de pakhuizen de goederen niet meer konden bevatten, zodat soms grote hoeveelheden suiker in de open galerijen en op de erven moesten blijven.

Voor de verschillende revoluties van Venezuela, Columbia en Santo Domingo was Curaçao het arsenaal, dat de oorlogsbehoeften leverde. In de boodschap aan het congres van Venezuela, van 1875, waarin generaal Guzmán Blanco de instelling van de aanvullende douanerechten aanbeval, staat een alinea, die als volgt luidt:

'In het buitenland en meer in het bijzonder in enkele der Antillen heerst een smokkelgeest. Hij is zodanig georganiseerd, dat men er leeft van het ontduiken van onze douanerechten en ten koste van de eerlijke handel. Voorts ontzien zij zich niet voordeel te trekken uit de burgeroorlogen, wanneer het Venezolaanse bloed wordt vergoten; zij zijn de vijanden van mijn regering, die de smokkelhandel niet duldt en niet wil bijdragen tot de welvaart van het buitenland tot schade van het vaderland en er dus niet in berust, dat de burgeroorlog een vet zaakje wordt voor de handel ener kolonie'.

Behoudens het theatrale, de 'Doorluchtige Amerikaan' zo eigen, en behoudens zijn slechte geheugen, waarover ik het straks nog hebben zal, heeft hij zeker een waar woord gesproken. Ik heb zelf grote hoeveelheden wapens en munitie gezien, klaar om verscheept te worden naar revolutionaire partijen in Venezuela. En dat weet heel Curaçao. In 1848 heeft de liberale revolutie hardnekkige pogingen gedaan om de 'godos' (lett. Gothen, fig. de zuivere afstammelingen der Spanjaarden) in Venezuela van de troon te stoten. De heer Antonio Leocadio Guzmán en generaal Bruzual kwamen naar Curaçao om voor de liberale partij zaken te doen. Zij kregen van de Curaçaose handel de nodige middelen om hun revolutiepogingen voort te zetten. Ik zou niet kunnen zeggen op welke betalings- en rentevoorwaarden, maar men kan zich het rentepercentage voor een lening onder zo gevaarlijke omstandigheden gemakkelijk indenken. De conservatieve regering van Venezuela protesteerde heftig tegen deze schending van de door het internationaal recht gewaarborgde neutraliteit. En zelfs deed het gerucht de ronde, dat er duizend man Venezolaanse troepen op het eiland zouden landen. Op aandringen van het gouvernement verlieten de liberale afgevaardigden het eiland, maar de overeenkomst met de revolutionaire elementen was gesloten.

Jhr. I.J. Rammelman Elsevier, de toenmalige gouverneur van Curaçao, die de politiek van Venezuela nauwkeurig observeerde, vroeg Nederland om een eskader, dat daarna verdere inbreuken op de neutraliteit verhinderde en hij slaagde aldus erin nogmaals de goodwill van de regering van Venezuela te verkrijgen. Het lijkt me van belang hieraan toe te voegen, dat er een vredes-, handels- en scheepvaartovereenkomst werd gesloten met Santo Domingo, welks betrekkingen met Nederland om dezelfde reden uiterst gespannen waren.

Ondanks de officiële waakzaamheid is er nooit een einde aan de smokkelhandel gemaakt. Trouwens de regering van Venezuela kon deze evenmin doeltreffend bestrijden bij gebrek aan kustvaartuigen, door de voortdurende revolutie en vooral door het beschermende stelsel, op zichzelf juist gezien, omdat het de grote, natuurlijke welvaartsbronnen van het land tot ontwikkeling bracht, maar in zoverre averechts werkte dat het ook de Venezolanen zelf in verleiding bracht om hun profijt te trekken van deze altijd voordelige handel. De smokkel van goederen zowel als wapens werd dus inderdaad door de handelaren van Curaçao bedreven, maar, wel te verstaan, tezamen met vele Venezolaanse kooplieden, die hiermee eveneens vette winsten boekten.

In 1866 was dr. A.M. de Rouville gouverneur van Curaçao, na eerst procureur-generaal van de kolonie te zijn geweest; hij was niet alleen een man met grote wetskennis, maar tevens iemand met een helder inzicht in de Venezolaanse politiek. In de jaren, die daaraan onmiddellijk voorafgingen, waren na de heer Rammelman Elsevier als gouverneurs opgetreden dr. J.B. Gravenhorst, maar nauwelijks twee jaren, de heer Van Lansberge, nauwelijks drie jaar, en de heer Crol gedurende zes jaar. Tijdens het gouverneurschap van de heer Crol had o.a. de bevrijding der slaven plaats en de afkondiging en ingebruikstelling van het nieuwe Koloniale Wetboek. Tijdens het bestuur van genoemde heren schijnt de handhaving van de neutraliteit nog wel eens te zijn verwaarloosd, want generaal Falcón, hoofd van de liberale revolutie in Venezuela, die ten slotte de federatie tot stand bracht, had op Curaçao zijn plannen gesmeed, zoals trouwens verscheidene andere liberale leiders. In 1865 triomfeerde Falcón; hij bezette de presidentiële zetel van Venezuela en werd tot maarschalk verheven. De

enige twee maarschalken die Venezuela ooit gehad heeft, waren Sucre en Falcón.

Bij het overnemen van de macht vond maarschalk Falcón de nationale schatkist zo leeg, dat het dringend noodzakelijk was zich terstond van geld te voorzien. Hij nam zijn toevlucht tot Curaçao. Het handelshuis J.A. Jesurun & Zoonen[1)] sloot met de minister van financiën, dr. Rafael Arvelo, een overeenkomst tot het lenen van geld op ongeveer de volgende voorwaarden: Jesurun & Zoonen zouden de regering van Venezuela dagelijks, gedurende acht maanden, vijfduizend pesos verschaffen. J. &. Z. zouden daartegenover ontvangen: de inkomsten van de Douane te La Guayara tot een bedrag van 52½% van de invoerrechten en die van de Douane van Puerto Cabello tot 20%, benevens alle douane-inkomsten van Maracaibo en Ciudad Bolívar. Zij zouden 1½% per maand rente berekenen en 1% commissie ontvangen. Bovendien zullen J. & Z. aan het ministerie van Financiën 134.000 pesos verschaffen, waarvan 25.000 in contanten, 32.000 in wissels op 90 dagen en 46.000 in wissels op 120 dagen. De terugbetaling zou geschieden telkens 10% met de rente van 1¼% per maand en in één keer voor onkosten en commissie 8%. Hoe die schuld betaald is, weet ik niet.

In 1867 werd in het Congres bekendgemaakt, dat een regeling getroffen was met Nederland door arbitrage, ik meen van Spanje, ten gunste van Venezuela en ten nadele van Nederland in het geschil over het recht van de visserij in de wateren van het Aves-eiland; er moest alleen een schadeloosstelling vastgesteld worden, die door Venezuela aan Nederland zou moeten

1) Voor nadere bizonderheden moge worden verwezen naar het proefschrift van mr. K.H. Corporaal ‘De Internationale Betrekkingen tussen Nederland en Venezuela 1816-1920’, waarin het contract tussen de Regering van Venezuela en genoemd handelshuis als bijlage 28 (blz. 614) is opgenomen.

worden betaald voor het verlies der rechten. In 1868 werd generaal J.T. Monagas, leider der conservatieven, president van Venezuela, nadat hij de liberalen een nederlaag had toegebracht. Bij gebrek aan materiaal ben ik tot mijn spijt niet in staat het verdere verloop van deze interessante zaak mede te delen.

Door de zogenaamde blauwe revolutie werd Falcón ten val gebracht en kwamen de 'godos' nogmaals aan het bewind. Bruzual en andere liberalen boden weerstand in Puerto Cabello. Daar werd de roemrijke leider ernstig gewond; hij werd naar Curaçao vervoerd en is daar ten huize van de heer Luis Oduber overleden. Hij werd begraven op het Protestantse kerkhof op Pietermaai, aan de voet van de Altena Berg, naar ik meen in het familiegraf van de familie Maal.

Precies een jaar later, op 14 augustus 1869, gebeurde er in Caracas iets, dat wij zouden kunnen beschouwen als het eerste incident in de zaak, die onderwerp van dit hoofdstuk is. Het verdient in bijzonderheden te worden verteld, omdat twee van de hoofdpersonen bekenden van ons op Curaçao waren: dr. Felipe Larrazábal, politicus, literator en musicus van formaat, woonde onder ons en wij behouden de herinnering aan zijn muzikale gaven. Zijn Plegaria del Proscrito (Smeekbede van de Banneling) is een fraaie compositie, op Curaçao geschreven en bij alle muziekbeoefenaars uit die tijd bekena. Op een avond had dr. Larrazábal op zo meesterlijke wijze een muziekstuk ten gehore gebracht ten huize van generaal Guzmán Blanco, dat deze, die graag overal mee praalde, een grote soirée organiseerde, waarop dr. Larrazábal de genodigden van zijn grote prestaties op de piano zou laten genieten. Maar de generaal koos hiervoor een ongelukkige datum, nl. de jaardag - de eerste nog wel - van de dood op Curaçao van generaal

Bruzual, de man, die daar de idealen verdedigde, die ook Guzmán aanhing. Men wees hem hierop, maar Guzmán liet zich niet terechtwijzen. Tijdens zijn presidentschap moet hij altijd tegen zijn ministers gezegd hebben: 'Ik denk met mijn eigen hersens'.

De soirée ging door, maar Guzmán, die onder zijn gasten niemand minder dan dr. Villegas telde, die bij afwezigheid van de president het presidentschap waarnam, had zijn vijanden, zelfs binnen de liberale partij. Dezen konden zich niet met zijn passieve houding verenigen en waren van mening, dat Guzmán op het slagveld behoorde te zijn en geen soirées moest geven op de dag ter herdenking van de dood van een kameraad, die zich voor de gemeenschappelijke zaak had opgeofferd; nota bene met als genodigden zekere 'godos', waartegen hij nog wel had gestreden. Die avond bestormde de menigte, opgehitst door zijn vijanden onder beide partijen zijn huis, waarbij zijn meubels werden beschadigd en de genodigden uit een werden gejaagd; zijn eens fraaie ontvangstzaal werd tot een berg puin en zijn grote wandspiegels vielen uiteen in scherven. Men zegt, dat Guzmán tijdens deze ramp door de zaal liep, zijn vijanden toebrullend en bezwerend, dat de 'godos' zouden verdwijnen, niet alleen als politieke partij, maar ook als maatschappelijke kaste. En ditmaal had de 'Doorluchtige Amerikaan' het bij het rechte eind. Tegenwoordig is iedereen in Venezuela liberaal. Geel liberaal (dat waren de echte), wit liberaal in alle kleuren, die je maar wilt, maar niemand wil meer 'godo' worden genoemd. Zo lijkt het, dat het 'godismo' nog vóór Páez is verdwenen.

Guzmán, die beschermd werd door de ambassadeur van de Verenigde Staten, vluchtte uit Caracas en kwam op Curaçao aan, waar hij naar hartelust kon conspireren. Hij was vergezeld

van de generaals León en Diego Colina en zijn vader, Antonio L. Guzmán. De laatste stichtte op ons eiland een krant 'El Evangelio Liberal', waarin hij tegen de conservatieve regering van Venezuela van leer trok. Of de heer Rolandus, consulgeneraal van Nederland in Caracas nu wel of niet sympathiek tegenover de regering der 'godos' stond, weinig op de hoogte was van het wel en wee van de republikeinse regeringen uit die tijd of een diplomaat was van de oude school, die naar strikte en concrete instructies handelde, weet ik niet, maar wel staat het vast, dat hij op verzoek van de regering van Venezuela stappen ondernam bij de gouverneur van Curaçao om de revolutionair Guzmán Blanco en de andere samenzweerders uit het land te zetten. Gouverneur de Rouville, een kenner van het internationale recht, dat de neutraliteit waarborgt en tot de uitzetting van samenzweerders tegen de vrede in een bevriende natie machtigt, kende ook de frequente regeringswisselingen bij onze naburen; hij wist, dat toepassing van dit recht hier niet mogelijk was, althans niet in al zijn gestrengheid en zonder rekening te houden met bepaalde omstandigheden, die tijd en wijze van toepassing zouden kunnen wijzigen. Er ontstond verschil van mening met de consul-generaal in Caracas omtrent dit punt en deze heer appelleerde onmiddellijk bij het Nederlandse ministerie van buitenlandse zaken. Dit raadpleegde het ministerie van koloniën, en, ondanks de juiste en wijze af gumenten van de gouverneur, kwam op 13 februari het bevel af generaal Guzmán met zijn vrienden uit te wijzen. De volgende dag bereikte Guzmán de kust van Venezuela en op 28 mei trok hij triomfantelijk Caracas binnen. De samenzweerder van gisteren was de president van heden geworden. Guzmán had veel medewerking in Curaçao ondervonden, ook in de vorm van geld en wapens; men ging zover, dat men een rekest tot

de koning richtte om het uitwijzingsbevel in te trekken. Dit verzoekschrift werd ondertekend door de crème de la crème van handel en society van Curaçao, maar het mocht allemaal niet baten.

Nauwelijks was generaal Guzmán Blanco president of zijn vroegere vriend generaal León Colina stond in Coro op met een leger van vierduizend man en marcheerde naar Barquisimeto. Dezelfde handelshuizen, die hun geldkisten geopend hadden voor generaal Guzmán, openden ze nu weer voor generaal Colina. Hij werd verslagen en hoewel hij met generaal Guzmán vrede sloot, die gevierd werd met een grote militaire parade in Coro, vergat generaal Guzmán de hulp, die hij zelf in Curaçao had ontvangen en herinnerde zich alleen die, welke daar aan generaal Colina was verleend. Als eerste maatregel liet hij, toen de staat Falcón tot rust was gekomen, de havens van Coro en Maracaibo sluiten. Hij deed dit om het idee uit de wereld te helpen, dat 'de presidenten van Venezuela door toevallig op Curaçao aanwezige revolutionairen op de troon werden gezet'. Zo ongeveer waren zijn eigen woorden. In die tijd werd op de schoener 'Shara', eigendom zover ik weet van de heer Abraham Jesurun, een correspondentie onderschept. De schoener werd naar La Guayra geconsigneerd en de heer Jesurum die òf reeds in Caracas was òf er naar toe was gegaan om het vrijgeven van zijn schoener te bepleiten, werd vastgehouden wegens deelneming aan politieke machinaties. Ik weet niet, hoe de heer Jesurun is vrijgekomen, maar een Nederlandse kruiser stevende snel naar La Guayra en nam de schoener 'Shara' en de 'Honfleur', die ook in die haven vastgehouden werd, op sleeptouw.

Dit verbitterde de 'Doorluchtige Amerikaan' en zich beroepende op de correspondentie, die hij had onderschept en die

toegeschreven werd aan de revolutionaire elementen op Curaçao, protesteerde hij bij de autoriteiten op het eiland. Hiertoe werd generaal Félix Bigotte met de bewuste brieven naar Curaçao gezonden. Deze kwamen hier aan met de stukken welke aan de Procureur-Generaal werden voorgelegd. Deze legde de protesten, dat de brieven vervalst waren, naast zich neer en gaf de beschuldigden de termijn van een maand om naar Santo Domingo te vertrekken.

Maar dit bevredigde Guzmán niet. Hij diende een officiële klacht bij Nederland in en eiste schadevergoeding voor de geleden verliezen, als gevolg van revoluties, die op Curaçao waren voorbereid. Den Haag antwoordde, dat het de eis niet in behandeling kon nemen, voordat Venezuela de havens van Maracaibo en Coro weer geopend had. Dit antwoord is daarom merkwaardig, daar het kwam uit een land, dat als de bakermat van het internationale recht mag worden beschouwd. Hoe funest de sluiting van deze havens voor Curaçao ook was, elk land heeft het recht naar eigen goeddunken zijn havens te sluiten. Daar op dat tijdstip de heer Rolandus, door het aan het bewind komen van de liberale regering, geen 'persona grata' meer was en bijgevolg uit Caracas vertrokken was, kreeg zijn opvolger, de heer J. Brakel, zijn paspoort en vertrok eveneens uit Venezuela, waardoor de betrekkingen tussen Nederland en onze nabuurrepubliek weer waren verbroken. De sluiting van de havens werkte in feite als een tweesnijdend zwaard. Maracaibo en Coro hadden er immers zwaar onder te lijden daar zij hun produkten niet konden uitvoeren en hun noodzakelijke levensmiddelen moesten importeren via La Guayra, dat ver weg lag en moeilijk te bereiken was. Bovendien bracht dit vervoer extra kosten mee. Maar generaal Guzmán had besloten van Curaçao een 'visserseiland' te maken. En hierin slaagde hij.

De ontwikkelde, maar arme klasse moest naar de naburige republieken emigreren, o.a. naar Venezuela zelf, maar zij, die kapitaal hadden, belegden het in Venezuela en bouwden paleizen op Curaçao, om daar van de vette winsten te leven, die zij behaalden met het door hen in Venezuela belegde geld.

De boodschap van Guzmán aan het Congres in 1875, waarvan ik reeds een alinea heb overgenomen, verdient in haar geheel bekend te zijn, want er worden opvattingen in verkondigd, die voor Curaçao van nut hadden kunnen zijn als men er te rechter tijd nota van had genomen. Zo luidde het vervolg:

> 'Het ware verkieselijk, dat, na alles wat er gebeurd is (het sluiten van de havens), het Congres een wet zou uitvaardigen, waarin een differentieel recht werd vastgesteld, te heffen op goederen, die niet rechtstreeks uit de havens van Europa en de Verenigde Staten komen. Maar nu het zulk een ingrijpende maatregel betreft, is het raadzaam hem te reserveren voor het geval Nederland weigert Venezuela schadeloos te stellen voor de kosten van de laatste oorlog (revolutie Colina), bovenal te wijten aan de niet te rechtvaardigen tussenkomst van Curaçao. Want als Nederland ons recht erkent, STAAT HET VAST, DAT WIJ DIRECT DAAROP EEN VERDRAG VAN VRIENDSCHAP, HANDEL EN SCHEEPVAART ZULLEN KUNNEN SLUITEN, WAARDOOR ONZE FISCALE BELANGEN VERZEKERD ZULLEN BLIJVEN EN HET EILAND ZAL WORDEN GEDWONGEN ZICH TE ONTHOUDEN VAN ALLES, DAT DE BURGEROORLOG ZOU KUNNEN BEVORDEREN EN VAN DAT MOMENT AF ZAL ER GEEN REDEN ZIJN WAAROM VENEZUELA NIET ZOU BIJDRAGEN TOT HET WELZIJN EN DE VOORSPOED VAN DE NEDERLANDSE KOLONIE'.

In een toelichting gaat hij uitvoerig op de zaak in en zegt o.a.:

> ‘Het is het buitenland niet geoorloofd samenzweerders een woonplaats en gebouwen te bieden, van waaruit bevelen worden gegeven en plannen tot ordeverstoring worden ontworpen en om schepen uit te sturen met officieren, wapens en munitie. Als dit alles niet vanuit Curaçao had plaats gehad, zou de vrede in de Republiek niet zijn verstoord en zouden de bewuste grote uitgaven niet zijn gedaan noch de offers gebracht, die de laatste veldtocht heeft gekost en zou het land niet zoveel hebben geleden door materiële en morele schade, die de opstand heeft berokkend. Er is officieel bij de Nederlandse regering geprotesteerd en er is opdracht gegeven tot het opstellen van een speciale rekening van de kosten, door de oorlog veroorzaakt, met het doel dat bedrag te eisen als schade voor de door de koloniale agenten veroorzaakte verliezen. De tuchteloosheid van de speculanten op Curaçao gaat zo ver dat ze te hunner verdediging de gewoonte aanvoelen van leveranties van wapens en kruit aan verschillende Zuidamerikaanse landen’.

Op deze eis antwoordde Nederland met de tegeneis de havens van Coro en Maracaibo weer te openen. Na de terugtrekking van de handelsattaché, patrouilleerde een Nederlands eskader voor de kust bij La Guayra. Dit had het zenden van troepen en oorlogsmaterieel naar genoemde haven tot gevolg, ten einde een landing te verhinderen, die Nederland zo verstandig was niet uit te voeren.

Het spijt me, dat ik bepaalde interessante bijzonderheden met betrekking tot deze zaak niet heb kunnen onderzoeken. Daar is bijvoorbeeld de lening, die door Jesurun & Zoonen werd verstrekt en die betaald moest worden uit bepaalde inkomsten van diverse douaneposten; blijkbaar werd deze verplichting niet nagekomen door de regeringen, die volgden op

die van maarschalk Falcón, die de overeenkomst had aangegaan. Ik zeg blijkbaar, want in datzelfde jaar 1875 schrijft de historicus González Guinán:

> 'Bovendien had de regering van Venezuela die van Nederland medegedeeld, dat, aangezien een Nederlands onderdaan, Abraham J. Jesurun, de revolutionaire plannen steunde, AAN JESURUN GEEN ENKEL BEDRAG ZOU WORDEN UITGEKEERD VAN WAT HIJ MAANDELIJKS MOEST ONTVANGEN UIT DE 3% UITKERING, BESTEMD VOOR DIPLOMATIEKE VORDERINGEN[1)] EN AANGEZIEN BIJ DE RECENTE REVOLUTIE DE HEER JESURUN ZIJN MEDEWERKING HEEFT VERLEEND, HEEFT DE REGERING BESLOTEN DE BETALING AAN DE NEDERLANDSE LEGATIE OP TE SCHORTEN, OP REKENING VAN HET AAN JESURUN VERSCHULDIGDE, DAAR DEZE VENEZUELA GROTE SCHADE HEEFT BEROKKEND. VENEZUELA WILDE DIT BEDRAG EERST IN ZIJN SCHATKIST OPNEMEN, MAAR BESLOOT ANDERE VORDERINGEN VAN NEDERLANDSE ONDERDANEN, DIE NEUTRAAL WAREN GEBLEVEN, HIERMEE TE BETALEN.'

Zoals men ziet, het bedrag, dat verschuldigd was aan het handelshuis Jesurun & Zoonen, te betalen in gedeelten en op bepaalde wijze, ging een deel vormen van een som, waaruit 'diplomatieke vorderingen' betaald werden. Dit toont duidelijk, dat niet ingevolge de overeenkomst werd gehandeld, hetgeen opnieuw aanleiding gaf tot een klacht. De eis aan Nederland gesteld werd zeker doordat land genegeerd, want in 1881 nam het Congres een wet aan (die van 4 juni), waarbij een aanvul-

1) Het woord "diplomatiek" houdt uitsluitend in, dat voor de vreemdeling, die een vordering tegen de regering heeft, de staat, waarvan hij onderdaan is, in de plaats is getreden, zodat de zaak verder langs diplomatieke weg dient te worden afgehandeld.

lende belasting van 30% werd geheven op goederen, afkomstig van buitenlandse koloniën. Deze maatregel werd niet in zijn volle gestrengheid toegepast, zoals men in het begin had gedacht te doen, omdat het om *goederen* ging, die niet *rechtstreeks* uit Europa of uit de Verenigde Staten kwamen. In de toelichting stond, dat dit toch ook sloeg op overladingen. Vermoedelijk heeft men om redenen van belang voor de staten Zulia en Falcón later uitgevaardigd, dat dit aanvullende douanerecht geheven zou worden alleen op goederen, overgeladen op Curaçao.

Alvorens deze schets over de prohibitieve rechten te besluiten, wil ik een alinea overnemen uit een artikel in het 'Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage', uit die dagen, die als volgt luidde:

> 'Het is bekend, dat Curaçao het gewone toevluchtsoord is voor aangeslotenen bij politieke partijen, die niet aan de macht zijn en een staatsgreep voorbereiden om weer aan de macht te komen. De overwonnenen en emigranten worden gerede op Curaçao opgenomen. Men verzuimt na te gaan of daarmee aan de Kolonie nadeel kan worden berokkend en geeft er weinig om, dat de herhaalde revoluties het mooie Venezuela stromen bloed kosten; men aarzelt niet de samenzweerder kruit en lood te verschaffen en niet het minst geld, de ziel van de oorlog, alles om de wettige regering ten val te brengen. Hiermee verrijken zich speculanten, wanneer de poging tot revolutie slaagt en anders wachten ze op een nieuwe gelegenheid om het verlies dubbel goed te maken, al gaat het dan ten koste van de partij, die zij eerst hadden verdedigd.'

Het is daarom niet vreemd, dat er in de Nederlandse volksver-

tegenwoordiging meer dan eens gesproken is over de verkoop en zelfs over de schenking van Curaçao aan Venezuela om op deze wijze van veel strubbelingen af te zijn. Inderdaad was er een tijdlang de mogelijkheid Curaçao te kopen. De Verenigde Staten streefden naar een haven in de Caraïbische Zee; Duitsland keek met begerige ogen naar het Margarita-eiland en als Amerika na de Spaans-Amerikaanse oorlog niet in het bezit van Puerto-Rico was gekomen en niet de marinebasis Caimanera op Cuba had kunnen pachten en als de Europese oorlog de zeemacht van Duitsland niet had weggevaagd, dan had Curaçao nog wel eens twistappel kunnen worden. Gelukkig hebben deze omstandigheden ons voor Nederland gered en ik geloof dat, tenzij een nieuwe wereldoorlog ontketend wordt, die zonder twijfel verschrikkelijker en rampzaliger zal zijn dan de vorige, de Nederlandse vlag nog lang op Curaçao zal blijven wapperen.

Nimmer is een serieuze poging gedaan om dat aanvullende douanerecht afgeschaft te krijgen. En op dit moment zou het zelfs geen enkel nut meer hebben, omdat in Venezuela de buitenlandse handelshuizen grote zaken hebben gevestigd, die de hele republiek bestrijken van het oosten tot het westen en die met hun hoofdkantoren in Europa in staat zijn in het groot in te kopen en tegen lagere prijzen dan Curaçao zou kunnen bedingen.

Er is een halve eeuw verlopen sinds deze gebeurtenissen; de vriendschap, die ons met Venezuela bindt, is hartelijk, maar onze afhankelijkheid van de republiek blijft dezelfde; wij maken dezelfde ups and downs mede als de naburen. Venezuela vernietigde onze handel, maar bracht ons welvaart met zijn petroleum. Onze lijdelijkheid, onze berusting en ons stilzwijgen brengen mij het Bijbelverhaal van Job in gedachten.

Evenals de onverstoorbare patriarch denkt Curaçao: Venezuela heeft gegeven, Venezuela heeft genomen; gezegend zij de naam van Venezuela. Waaraan ik ter begeleiding moge toevoegen: 'Amen'.

De conclusie of leringen, die uit deze episode uit de handelsgeschiedenis van ons eiland kunnen worden getrokken, zijn vele. Maar de belangrijkste is wel, dat onze kolonie eigen economische welvaartsbronnen moet scheppen. Voorts moeten we, op grond van een exacte kennis van de psychologie van onze buren, een gedragslijn bepalen, die zowel de eisen van de internationale wetten erkent als de plichten van sociale en menselijke aard, die toegepast moeten worden ten opzichte van hen, die de politiek naar onze eilanden verbant zonder te vergeten, dat de bannelingen van nu, de heersers van morgen kunnen worden en omgekeerd. De diplomatieke methoden van vroeger zullen moeten verdwijnen; ze smeedden geen vriendschapsbanden, maar zaaiden tweedracht; om kleinigheden greep men naar de wapens, waarbij redelijkheid en gerechtigheid volkomen uit het oog werden verloren.

Ons ministerie van buitenlandse zaken zetelt ver weg en zit in zorgen over grote problemen, die het leven van het land zelf betreffen; het kan niet de vereiste aandacht schenken aan kleinigheden, die een onbetekenend eiland als Curaçao in beroering brengen, welks buitenlandse problemen te zijner kennis komen door bemiddeling van het ministerie van koloniën, dat zelf eveneens in beslommeringen zit met het probleem van andere koloniën, die veel belangrijker zijn. Men moest onze gouverneur zekere volmachten geven, waardoor hij naar eigen inzicht met de naburige republieken kan onderhandelen. Indien wij profijt hadden getrokken van de goede bedoelingen om een handels-, vriendschaps- en scheepvaart-

overeenkomst af te sluiten en de eisen van Venezuela hadden bestudeerd, die ten dele gerechtvaardigd waren, zouden wij de '30%' hebben kunnen voorkomen, de heffing, die de handel van ons eiland heeft ontwricht. De eis werd beantwoord met een vlootvertoon, dat onze handel volkomen heeft vernietigd.

De tijden zijn veranderd en daarmee de gewoonten; laten wij met optimisme hopen, dat onze politiek zich ten voordele van Curaçao zal wijzigen.

Een paar woorden tot slot
Aan de huidige jeugd van Curaçao

Met oprechte vreugde heb ik gemerkt, dat onze jeugd ontwaakt uit de versuffing van zovele jaren, te oordelen naar de oprichting van culturele centra en de uitgave van kranten, die artikelen bevatten met een sociale, morele en politieke inslag. Dit bemoedigende teken heeft mij ertoe aangezet aan mijn herinneringen iets uit de geschiedenis toe te voegen en het geeft me bovendien de moed deze jongeren van harte geluk te wensen met het feit, dat zij een taak op zich hebben genomen, maar hun tegelijkertijd te waarschuwen, opdat schone, maar valse perspectieven hun oordeel niet verwringen en hun goede trouw niet verschalken.

Als een leven vol dynamiek, vrijwel een halve eeuw volgehouden, de geest kan voorbereiden voor diepgaande waarnemingen, dan geloof ik, dat ik in de gelegenheid ben geweest een schat aan ervaringen op te doen. In mijn wisselvallig leven heb ik talloze zonderlinge gebeurtenissen zich zien afspelen; ik heb krachtsinspanningen van velerlei aard meegemaakt en heb met bijzondere belangstelling de wrede strijd tussen idealisme en harde werkelijkheid, schone theorieën en verpletterend realisme, sofismen en waarheid en vaak ook tussen leven en dood gadegeslagen. Ik maak van deze gelegenheid gebruik, die misschien de laatste is, om mijn ervaringen aan de huidige jeugd van Curaçao over te dragen. De evolutie der ideeën, die thans de wereld beroeren, is zo groot geweest en zo volkomen tegengesteld aan alles, wat wij als grondslag beschouwden

voor de ontwikkeling van de moraal, zowel als van kunst en politiek, dat zij ontegenzeglijk verwarring heeft gebracht. Een waar Babel aan ideeën heeft zich van de wereld meester gemaakt en wel zo, dat men niet meer weet in welke richting de Waarheid te vinden is.

Wijsgerige opvattingen en briljante theorieën hebben tot vervelens het bewijs geleverd, dat 'het bereiken van een ideaal, het begin is van een desillusie'. De moraal is in de nieuwe theorieën zo zeer gerelativeerd dat zij haar karakter van algemene maatstaf verloren heeft en zo elastisch is geworden dat zij naar willekeurige inval kan worden gehanteerd. In kunst is hetzelfde gebeurd. Maar in de politiek voelen we eerst recht de nieuwe gang van zaken. In het algemeen is het een uiterst moeilijke zaak nieuwe, politieke principes in te voeren, daar dan opvattingen, die vroeger zijn ontstaan, moeten worden ontzenuwd. En al valt het niet te ontkennen dat zeer veel reeds lang bestaande belangen even zovele hinderpalen kunnen vormen bij de verwezenlijking van een rechtvaardige regeringsvorm, wij moeten niettemin toegeven, dat die belangen de pijlers geworden zijn, waarop de regeringsstructuur rust en dat deze onvermijdelijk inéén zou storten als een gedeelte van die grondslagen er onder uit zou worden gegraven. De evolutie moet langzaam geschieden en zorgvuldig worden uitgevoerd. De politieke chaos die in een deel van de wereld heerst, is ontstaan door een te snelle vervanging van het ene extreme regime door een ander, dat de schoonste toekomst voorspiegelt, maar in de praktijk faalt en ten slotte tot een nog gevaarlijker stelsel wordt.

Deze grove schets van de huidige wereldsituatie is noodzakelijk om te begrijpen, waarom het nodig is, dat wij grondig

en met het oog op onze plaatselijke belangen, de grondbeginselen en beloften van de nieuwe gedachten, die om aanhang bedelen, bestuderen. Een enigszins volledig onderzoek van onze mensen op moreel en artistiek gebied valt buiten de grenzen van dit laatste hoofdstuk. Gelukkig voor Curaçao zijn de oude meningen over moraal, die wij van onze vaderen geërfd hebben, nog levend en ik geloof, dat alleen een waarschuwend geluid nodig is om de ineenstorting van onze ideeënwereld te voorkomen. Om de kunst behoeven wij ons niet bezorgd te maken, daar de enige kunstvorm die wij beoefenen de muziek is, m.i. een kunst, die nog het minst is aangetast door de moderne evolutie, al heeft ze haar invloed wel een weinig ondergaan. Maar wat de politiek betreft, hierover moet ik toch even uitvoeriger zijn. De oprichting van verenigingen met als doel samenwerking of het organiseren van lezingen en debatten, de publikatie van tijdschriften, de beschouwingen daarin over onderwerpen, die het bestuur over de kolonie betreffen, zijn tekenen die erop wijzen, dat onze jeugd wakker is geworden en als haar plicht ziet er voor te waken, dat binnen de gelding van de koloniale wetten het bestuur doeltreffend zij.

Oppositie is immer goed en nuttig, zowel voor de regering als voor de geregeerden; zij ontdekt fouten, herstelt vergissingen en wijst nieuwe wegen aan, maar zij moet niet systematisch, kwaadwillig of met bijbedoelingen gevoerd worden. Een minutieus onbevooroordeeld onderzoek, gebaseerd op feiten en gegevens, maar nooit op wensdromen, grillen of kwade trouw, is van grote steun bij de oplossing van de vraagstukken, die zich in het levender volkeren voordoen.

Er zijn maatregelen, die de belangen aantasten. Wanneer men deze onderzoekt, moet men het voor en het tegen afwegen, en nooit de Latijnse spreuk vergeten: ‘Salus publica, suprema

lex'. Maar men mag evenmin vergeten, dat bestaande belangen niet met een houw mogen worden vernietigd. Bij het maken van wetten moet rekening gehouden worden met de grote factor der menselijke natuur; als een wet aan de mens bovenmenselijke eisen stelt, maakt ze van die mens een misdadiger. Zulk een wet werkt dan averechts, omdat ze schept wat ze had moeten onderdrukken. Men moet de menselijke zwakheden niet uit het oog verliezen, de hartstochten sparen en rekening houden met de verstandelijke vermogens. Dit laatste is zeer belangrijk bij het invoeren van nieuwe ideeën, want deze zullen door de mens worden geïnterpreteerd naar gelang zijn intellectuele capaciteiten.

De betrekkingen met het gouvernement moeten altijd en in ieder geval, eerbiedig en hartelijk zijn, al is men het niet eens met bepaalde regeringsmaatregelen. Volgens een oud gezegde op Curaçao laat Nederland zijn ambtenaren door een aantal zeven gaan. De allerfijnste soort blijftin Nederland en de grofste soort wordt naar Curaçao gezonden. In deze geestigheid schuilt een kern van waarheid en het is après tout niet onrechtvaardig. Het zou niet billijk zijn als inderdaad prominente figuren naar zo'n kleine kolonie zouden worden gestuurd; toch hebben we bij ons mannen van grote beschaving en intellectuele gaven gehad, die ten dele de grap haar juistheid ontnamen. Maar ook is het waar dat wij door onze systematische oppositie tegen het plaatselijk gouvernement verdiend hebben, dat men ons het grofste uit de zeef stuurde. Wij hebben op dergelijke wijze oppositie gevoerd, dat ze een zwarte vlek op onze journalistiek genoemd mag worden. Een onbeschaafdheid, waarvan ik geen melding zou hebben gemaakt als het niet was om dergelijke praktijken aan de kaak te stellen, daar ze de goede naam van ons volk in diskrediet brengen.

Een weerlegging, kritiek of aanval, die op beschaafde trant is geschreven, sarcastisch of ironisch, zo men wil, maar steeds binnen de grenzen van de goede vorm en de correctheid, heeft dubbele kracht; een kritiek, die niet persoonlijk wordt, maar zich tot principes beperkt, wordt graag geiezen, niet alleen door derden, maar ook door degeen, die er aanleiding toe gegeven heeft. En gaat het om kritiek op bestuurs- of politieke handelingen, dan zal zelfs de gegispte persoon dankbaar zijn voor de te goeder trouw gemaakte opmerkingen. Men moet niet altijd kritiseren, men moet ook kunnen toejuichen; voor beide is het nodig de strikte onpartijdigheid in achtte nemen en alleen het welzijn van de gemeenschap in het oog te houden zonder het najagen van persoonlijke belangen.

Hier eindig ik. Mogen deze woorden op de een of andere wijze Curaçao gunstig beïnvloeden! Mogen zij de jeugd, al is het maar in geringe mate, van nut zijn, dan zal dat een grote voldoening voor mij zijn, ook al zie ik de resultaten niet meer. De jeugd mag niet vergeten, dat zij ‘de toekomst van het vaderland’ is.

Curaçao en de familienaam De Pool

Ik heb lang nagedacht of ik dit hoofdstuk wel zou schrijven. Ik heb de argumenten voor en tegen afgewogen en zelfs heb ik vrienden geraadpleegd, alvorens te besluiten deze aantekeningen in het 'Boek mijner herinneringen' op te nemen. De overweging, dat de gevoeligheden van de schrijver geen invloed mogen hebben op de weergave van de feiten, heeft de doorslag gegeven. Zij, die iets van de omstandigheden afweten, zullen zien dat ik niet overdrijf als ik de keizer geef, wat des keizers is.

Wat ik van mijn grootvader weet, weet ik van horen zeggen, want ik heb hem niet gekend. Vóórdat het ziekenhuis bestond was er onder zijn leiding en met medewerking van anderen een inrichting, waar de armen gratis medische bijstand kregen met bed, voeding en verzorging. Ik weet de naam van de straat niet, die erheen leidde, maar het is mij bekend dat de inrichting op het erf stond van het huis, dat tien jaar geleden aan Sjon Djodjo Joubert op Otrabanda toebehoorde. Als je de berg opklimt, die in de volksmond 'Enrique Kaiser' wordt genoemd en dan recht door loopt, dan was het vóór de bocht naar beneden tot de Klipstraat aan je linkerhand. Van mijn grootmoeder van moederszijde weet ik dat zij de preekstoel van Santa Rosa en enkele banken geschonken heeft. Ik meen dat mijn grootvader van vaders zijde lid van de Kerkeraad was en collectant van de Sint Annakerk. Mijn vader Alejandro de Pool, bekend als 'Sjon Chandi' heeft in ons kleine land heel wat initiatieven tot hervorming genomen. In 1871 maakte hij 'kunstijs', dat dikwijls van groot nut bleek te zijn, omdat het bij verschillende ziektegevallen gebruikt werd en redding bracht.

Zoals ik al heb geschreven, werd de eerste telefoon op Curaçao door hem aangelegd en ook schonk hij ons de eerste elektrische verlichting. Hij kreeg de concessie om beide te exploiteren, maar hij deed het niet op commerciële basis; hij bezat geen handelsgeest. Zijn laboratorium voor elektriciteit had een waarde van vele duizenden guldens. Hij en zijn groep associés verkregen niet de concessie voor de brug tussen Punda en Otrabanda. Enige jaren later kreeg Smith die. Mijn vader was opzichter van het korps 'Volontair' en bleef bij de militie waarvoor hij de medaille voor vijfentwintig jaar trouwe dienst kreeg; toen hij stierf, had hij dertig dienstjaren. Hij was een van de oprichters van de 'Gezelligheid', van de 'Harmonie' en van de 'Buiten' en hij deed pogingen een korps brandweerlieden te vormen na een grote brand bij 'Agua Chiquito' achter het huis waar Rabbijn Santcroos woonde en naast de 'Buiten'. Ik weet niet waarom die plannen niet zijn uitgevoerd. Vanwege zijn grote artistieke gaven werd dikwijls zijn mening gevraagd in aangelegenheden van kunstzinnige aard. Als goed organisator maakte hij deel uit van allerlei comités en altijd had hij zitting in het comité voor de viering van 's Konings verjaardag. Hij was een goed danser en bijzonder populair, zodat op Oudejaarsavond half Curaçao na twaalf uur 's nachts voor ons huis defileerde. Er werden dan vele karaffen rum uitgeschonken. Bij die gelegenheid werd gebruik gemaakt van de twee trappen; de stoet ging aan de ene kant naar boven, dronk een glas met de oude heer, die achter een tafel stond en ging langs de andere trap weer naar beneden. Hij voerde de administratie over de huizen van mijn moeder; de incassoloper, de neger Martinó, die een verstokte dronkaard was, had herhaaldelijk woordenwisseling met huurders en wanneer zij niet betaalden, haalde hij hun deur uit de scharnieren of trok een paar dak-

pannen weg. Dan kwam de nalatige huurder een klacht indienen en ik herinner me de ruzies van de oude met Martinó, omdat hij van die barbaarsheden uithaalde. Soms leek het wel of Martinó de eigenaar was en mijn vader de advocaat, die de nalatige huurder verdedigde. Wij hebben nog steeds het boek met de rekeningen en het zou misschien aardig zijn hieruit iets te publiceren, maar dat zou te persoonlijk worden.

Hij werd verschillende malen aangezocht als lid van de koloniale raad, maar hij wilde de benoeming niet aannemen, omdat slapheid en ondoeltreffendheid van ons wetgevend lichaam niet strookten met zijn dynamisch en ondernemend karakter. Thans zijn telefoon, elektrisch licht en kunstijs bedrijven en industrieën waarvoor hij, met zijn vooruitstrevende geest, de grondslagen legde in een tijd, waarin dat alles beschouwd werd als wonderlijke nieuwigheid en niemand er van droomde, dat het eens produktieve industrieën konden worden. Buiten zijn familie herinnert niemand hem zich meer en de jongere generatie weet van zijn bestaan niet eens af.

Mijn oom John was, zoals ik al zei in mijn beschrijving van de oprichting van het 'Sint Thomas'-college degeen, die moderne onderwijssystemen heeft ingevoerd, die de leus 'het woord moet er met bloed in' (Spaans spreekwoord: la letra con sangre entra) verving door overreding en vrijwilligheid, die de theoretische vracht, die vroeger het geheugen zo bezwaarde, lichter maakte en de opmerkingsgave en het combinatievermogen ontwikkelde. Hij wekte belangstelling voor methoden, die heden nog modern zijn.

Mijn neef Jacobo Carlos de Pool - Jaku - bracht uit Venezuela naar Curaçao de huisindustrie van 'alpargatas' (touwsandalen), die zoveel arme huisgezinnen op Curaçao brood heeft gegeven. Hij was degeen, die de stoot gaf tot oprichting van

coöperatieve verenigingen, die nu op grote schaal op Curaçao werkzaam zijn. Mijn zuster Maria I. de Araujo beheerde volhardend en energiek als een Spartaanse, tegenwerkende krachten van verschillende aard ten spijt, gedurende meer dan dertig jaren de Telefoondienst, waarvan de oorspronkelijke concessie aan mijn vader was verleend.

Mijn broer Jacobo Teófilo - Cobi - was de eerste elektricien op Curaçao. Hij was de eerste bacterioloog, verbonden aan de eerste kliniek van dr. Moller in het huis in de Breedestraat op Punda; daar heeft hij de eerste Wassermann-reactie op Curaçao toegepast. In zijn huis, tussen Pen en Pietermaai, stichtte hij het eerste station voor draadloze telefonie op ons eiland. Telegrafie bestaat op Curaçao niet, behalve dan het systeem, waarbij van kabels gebruik wordt gemaakt, maar meer dan vijftig jaren geleden had Cobi in het oude vaderlijk tehuis op Punda een telegraafdienst tussen de beneden- en de bovenverdieping geknutseld, waarmee mijn vader en hij experimenteerden.

Mijn neef, Juan Jacobo de Pool, de zoon van oom John, wordt momenteel door de muziekrecensenten beschouwd als de tweede violoncellist van de Verenigde Staten en zijn zuster Dorotea is moeder-overste van een belangrijk convent, een instelling van waaruit de katholieke sociale verzorging in de onmetelijke stad New York georganiseerd wordt.

De activiteit van mijn broer Pedro op Cuba zou Curaçao ten goede gekomen zijn als hij in de gelegenheid was geweest ze hier te ontplooien. Heeft hij dus aan het welzijn van Curaçao niet direct bijgedragen, indirect heeft hij zijn land gediend, daar hij op Cuba met mijn neef Arturo de Pool een hoenderfokkerij oprichtte, die later door Arturo naar Curaçao werd overgebracht. Deze dreef hij met mijn zuster, mevrouw de

Araujo, waarbij hij profijt kon trekken van de ervaring, die hij op Cuba had opgedaan. En nu ben ik zelf aan de beurt; tezamen met twee van mijn kinderen heb ik op Curaçao de eerste gemotoriseerde drukkerij opgericht. Er was een motor in het gebouw van het vicariaat, maar die was particulier eigendom. Wij richtten het eerste atelier voor fotogravures op dat het eiland gekend heeft en gaven het enige tijdschrift met gekleurde illustraties uit. Dit speelden we op Curaçao klaar. U kunt zich wel voorstellen, welke moeilijkheden we te overwinnen hadden.

Om redenen, die velen zich zullen herinneren, werd de drukkerij een mislukking, in de eerste plaats bij gebrek aan materialen, vooral aan water; ik heb toevallig ontzettend droge jaren meegemaakt. Het gebrek aan vertrouwen van mijn medeburgers heeft zonder twijfel hierbij ook een rol gespeeld. Al waren er velen die mijn inspanning waardeerden, toch heeft het ontbreken van protectie het mij onmogelijk gemaakt de concurrentie van het buitenland, vooral Duitsland, het hoofd te bieden. Ik was nu eenmaal een profeet in eigen land.

Maar toch ben ik voldaan, dat ik de weg van mijn voorgeslacht heb gevolgd en mijn familienaam, identiek met vooruitgang, heb hooggehouden. Voor Curaçao en voor elke plaats waar ik gewoond heb, betekent de achternaam ‘de Pool’ vooruitgang. En vergeeft u me deze ijdelheid, dit gebrek aan bescheidenheid of hoe u het wilt noemen. ‘Bromamentoe’, zoals wij op Curaçao zeggen, wat in het Papiaments zoveel betekent als ‘opschepperij’.

Mededeling

De herinneringen van John de Pool, die hierbij in vertaling worden aangeboden onder de titel ‘Zo was Curaçao’, werden in 1935 uitgegeven door de Editorial Ercilla in Santiago de Chile onder de titel ‘Del Curazao que se va’. De vele herhalingen en verschillende niet geheel geacheveerde passages, die er in voorkomen, moeten o.i. in de eerste plaats worden toegeschreven aan de zo verklaarbare bevreesdheid van de schrijver die reeds de zeventig was gepasseerd, dat het hem niet gegund zou zijn zijn werk te voltooien. Daarbij komt dat de correspondentie tussen de auteur en uitgever aanzienlijk bemoeilijkt werd door de grote afstand tussen Panama, waar de auteur woonde, en Santiago de Chile, de plaats van vestiging van de uitgever.

Gezien de bijzondere omstandigheden, waaronder dit boek werd geschreven en uitgegeven, hebben de vertalers gemeend zich een zekere bekorting, die mogelijk eerder een besnoeiing zou moeten worden genoemd, en een verduidelijking van bepaalde passages, die slechts een hoogst enkele maal het karakter van herschrijving draagt, te mogen veroorloven. De vertaling is geschied in samenwerking van Prof. Dr. J.A. van Praag en Henk Dennert, die in het bijzonder voor de vertaling, en W. Chr. Rohde en Cola Debrot, die in het bijzonder voor bovengenoemde bekorting en verduidelijking hebben zorggedragen. Het gebruik van voetnoten werd zoveel als mogelijk vermeden, de vereiste verklaringen werden bij voorkeur in de tekst opgenomen. De voetnoot op blz. 218 is van de auteur, de andere voetnoten zijn van de vertalers.

Ondergetekenden stellen er prijs op hun bijzondere erkentelijkheid te betuigen jegens allen die op enigerlei wijze, door hun

medewerking of door hun belangstelling, aan de totstandkoming van deze vertaling hebben bijgedragen. In het bijzonder geldt dit de heren J.A. van Praag en W. Chr. Rohde die zich met zulk een belangrijk deel van de taak der vertaling hebben belast; voorts Mevr. Nora de Windt-Ecury, die een lijst van de papiamentse passages heeft samengesteld, waardoor het overbrengen in het Nederlands aanzienlijk werd vergemakkelijkt, en Mevr. Blanca Postma-Araujo en Mevr. May Henriquez-Correa, die zo welwillend waren ons een groot aantal biografische gegevens ter beschikking te stellen, waarvan tot ons leedwezen, gezien aard en omvang van het voorwoord, slechts voor een gering gedeelte gebruik kon worden gemaakt. Voor nadere bijzonderheden omtrent de ‘Spaanse School’, waarvan John de Pool een typische exponent is geweest, mogen ondergetekenden zich verwijzing veroorloven naar de Antilliaanse Cahiers, Jaargang I, nummer 1, dat een inleiding tot de literatuur in de Nederlandse Antillen bevat.

DE REDACTIE VAN DE DE ANTILLIAANSE CAHIERS

Den Haag, Curaçao, Maart 1961.